

Lina Demirkent

SURYANÎ PATRİK MIHAİLİN
VAKAİNAMESİ

Lina

Boz

İKİNCİ KISIM
(1042 - 1195)

S. U.

Türkçeye çeviren

HRANT D. ANDREASYAN

1944

Türkiye Diyanet Vakfı
İslâm Ansiklopedisi
Kütüphanesi

Kayıt No. : 11932

Tashih No. : 356.05
MIH-3

I K İ N C İ K İ S İ M

6

FASİL I.(+)

Türkler (Tourqayê) ne gibi bir kavimdirler ve
hangi ülkede ikamet ederlerdi.

Torqayê veya Tourkayê halkı, Yafet'in ırkından dir. Çünkü bunlar Mecûc'ten inmişlerdir, ve Hazretü Musa'nın yazısına göre(1), Magog, Nuh'un oğlu Yafet'in oğludur. Şimalîşarki mintakasında ikamet eden ve bu dünyada yayılmış olan büyük ve kuvvetli kavim ondan çıkmıştır.

Peygamber Haskiyal'in mühim bir vahi vardır. Peygamber, bu ların, dünyayı istilaedip Kûdus'a geleceklerini söylemiştir. Bu vahi şu suret e ifade edilmiştir(2): " Ve Rab'in kelamı bana gelip dedi ki: Ey ibn Adem, üzünü Cuce yani Mecuc diyarında olan Roş ve Maşek ve Tobal reislerine çevirerek, anın aleyhinde peygamberlik edip söyle ki, Rabî Yehva böyle büyürür: Ey Roş ve Maşek ve Tobal reisi Cüc, işte ben sana karşıyım ve seni çevireceğim ve çenelerine

(+) Kitap XIV., Fasil I.

1. MEKVIN, X, 2.
2. HASKİYAL, XXXVIII, 1-8.

oitalar takâcağım ve kendin ile cümle askerlerini atlar ile atlıları, cümlesi azimetli elbise giymiş ve siperli ve kalkanlı ve cümlesi kılıçlı olarak büyük bir cemaat çıkaracağım. Ve onlar ile beraber Farsileri ve Habeşileri ve rutleri, cümlesi kalkanlı ve miğferli olarak, kezalik, Comer ile bütün cenudini ve şimalin müntehasından Tocarma hanedanı ile bütün cenudini senin ile beraber çok kavimleri çıkaracağım. Hazır ol ve kendini, hem yanına tecmleden cematın kâffesini hazırla. Sen onların emiri ol. Birkaç zamandan sonra yoklanılacaksın". Az sonra da şu yazılıdır⁽¹⁾: " Rab Yehva böyle büyütür: Kadim günlerde ve o zaman senelerce peygamberlik eden kullarım İsrail peygamberleri vasıtasıyla anlar üzerine götüreceğim dediğim zat sen misin?". Ve daha sonra⁽²⁾: " Ve sen, ey ibn Adem, Cuc aleyhinde peygamberlik edip söyle ki Rab Yehva böyle büyütür: Ey Roş ve Maşek ve Tobal reisi Cuc, işte ben sana karşıyım ve seni çevireceğim ve seni götüreceğim ve şimalin müntehasından seni çıkarıp seni İsrail dağları üzerine götüreceğim" diye yazılıdır.

Peygamberin zekâsı, bu kavim hakkında bu şeyleri ve daha birçok buna benzer şeyler anlatmıştır. Peygamber, onların iki akınlarını işaret etmek için sözlerini iki defa tekrar etmiştir. Fakat, Mukaddes Ruhtan ilham alan muabbirler, yalnız birinci akından bahsetmiş oldukları için, biz de onların izlerini takib edeceğiz. Urfalı aziz Yakup (Saint Mar Jacques d'Edesse), peygamberin sözlerini şu suretle teyid etmiştir: " Haskiyal, Türk halkından bahsetmiştir. Bunlar, Gog ve Magog (Mecuç) kavimleri dırlar ki Pers kralı Kambis'in zamanında harekete geçmişlerdir. Bu, İbranilerin Nabukodonosor II tesmi'e ettikleri kraldır ki kendi generali Olopherne'i sevk etmiştir ve Judith'i kitabında şöyle anlatılmıştır⁽³⁾: " Bunların planlarının tatbik edilmesi için, kral Nabukodonosor, Olopherne'i çağırıp: Şimdi sen benim öntümden gidere, 120 bin piyade, birçok binek hayvanı ve 12 bin suvari getireceksin. Bütün garp memleketlerinde, emirlerime karşı gelenlerin üzerine yürü, dedi".

Türklerin hangi devirde hangi reislerin kumandasıyla yapmış oldukları ilk akın, kitaplarda şu suretle gösterilmiştir: Bu akın, Efendimiz Hazreti İsa'nın

1. HASKİYAL, XXXVIII, 17.

2. HASKİYAL, XXXIX, 1-3.

3. JUDITH, II, 3-5.

doğuşundan 510 yıl önce olmuştur. Onların bu ilk akınlarından bu devirde yaptıkları ikinci akına kadar başka bir hücum yaptıklarına dair kitaplarda bir kayıt yoktur(1).

Jean d'Asie'nin üçüncü kitabında⁽²⁾, bunlar şu suretle zikredilmişlerdir: "Roma imperatoru Jüstinius^{VI}, hakimiyetinin yinci yılında, Türklere elçiler gönderdi. Elçiler, üç yıl içinde oraya gidip geri geldiler. Bunlar, Türklerin, çekirge gibi sayısız çoklukta olduklarını söylediler. Bunların dokuz reisi (kral) vardı. Türk reislerinden birisi, Roma elçilerinin geldiğini görünce ağladı. Kederinin sebebi sorulunca, o: "Atalarımızdan öğrendiğimize göre, Garp krallarının elçileri yanımıza gelince, bizim bütün memleketlerin üzerine yürümemiz ve tahrib etmemiz için vakit gelmiş olacaktır" dedi.

İranlıların Sasanî imparatorluğunun sonunda da, Türkler zikredilmiştir. Bu zikre göre, İranlıların son hükümdarı olan Yazdigert, Araplar tarafından mağlub edildikten sonra, bir Türk şehri olan Merv'de gizlenmiş ve bir değirmenin içinde bir Türk tarafından öldürülmüştür.

Dionysius de Tell Mahrê, eserinin ikinci kitabında, Amorium'a aid faslın içinde, İranlılardan sonra hakim olan Arapların devrinde, Ebu İshak bu şehre karşı harb ettiği zaman, 4000 Türk askerinin hücumu iştirak ettiğini zikreder.^{Mutasım}

-
1. Bu faslın Urfalı Yakup'tan yapılan iktibasa aid olması imkânsızdır.
 2. Bak: JEAN d'ASIE, kısım III, Kitap VI, fasıl XXIII.

FASIL II.(+)

Türklerin adetleri.

Cüce ve Mecdîç tesmiye edilen Türklerin ikamet ettikleri mintaka şimalişarkide dir. Bunu, yalnız peygamberin sözleriyle değil, daha ziyade bizim be babalarımızın işitmiş ve görmüş olmalarından öğrenmişiz. Bunlar, oradan çıkmışlardır ve bu güne kadar devamlı surette çıkmaktadırlar. Bu ülke, Şarkın ucundan, yani güneşin çıktığı yerden Şimal ucuna kadar yayılmıştır. Bu ülkenin geçmişliği de, arzın meskûn kısmının şimal hudutlarına kadardır. Bu mintakanın, yamaşılmaz dağlarla çevrilmiş olduğu ve oraya girip çıkabilmek için yalnız iki yerde geçitler bulunduğu söyleniyor. Bu geçitlerin birisi, İranın ötesinde şark mintakasında, diğeri de şimalde, İberyanın içinde bulunuyor. Bu ikinci geçidde müstahkem binalar vardır. Bunlar, Makedonyalı Büyük İshender'in, oradaki kavimlerin çıkışına mani olamak için yaptırdığı istihkâmlerdir. Bu geçit, bu gün, Arapların elinde bulunuyor⁽¹⁾. Şarkta bulunduğunu söylediğimiz geçid⁽²⁾, iki günlük uzunluğu olan dar bir yoldur. Bu geçidin nihayetince yapılmış olan kalelerde, bu büyük barbar halkın çıkışına mani olmak üzere muhafızlar konulmuştur.

Kadim zamanlarda, buraya, şark milletlerinin kralları tarafından muhafızlar konuluyordu. Bunlardan sonra hükümsüren Arapların zamanında ise, geçit,

(+) Kitap XIV., fasıl II.

1. Mevzu bahis olan yer, Derbend (yani Demirkapı) denilen meşhur geçittir.
2. Belkh kapısı; bak: "Histoire du Bas-Empire", cilt VI, s.269, n.l.

adan çıkıp Margiane'da ikamet eden Türklerin muhafazası altına konulmuştur. Hellenistik kitaplarda yazılı olan vakalar bunu teyid etmektedir. Bu yazılardan birincisi, Roma imperatoru Tiberius'un Türk hükümdarına elçiler gönderdiğini ikâye eden kitaptır⁽¹⁾. Türk hükümdarı, elçilerle Romalıların, İranlıların, Yunanlıların altında olup olmadıklarını sormuştur. Elçiler, "hayır" dediler ve bilakis Yunanlıların çok defa Romalılara tabî olduklarını ve hatta, Roma imperatoru Augustus'un, İranlıların memleketinde bir heykel diktirdiğini ve onları kendi egemenliğine riayet etmeğe mecbur kıldığını söylemişlerdir. Türk hükümdarı bundan duyunca, İranlıları, Türkleri aldattıkları için Margian'dan kovmuştur. Bunun başka, İran hükümdarı Sapor, Dara şehrini tahribettiği vakit, esirler meydana tuttuğu genç kızları Türk hükümdarına göndermiştir. Bu kızlar, kendilerini Margiane mintakasında bulunan bir nehre atmışlardır⁽²⁾. Bu ve buna benzer diğer vakalar, Türk kavminin bir kısmının, "Arzın memeleri" tesmiye edilen Türklerin içinde bulunan ülkelerinden esasen çıkmış olduklarını ispat etmektedir. - Memleketleri hakkında söylediğimiz bu kadar şey kâfidir.

Bunların adetlerinin barbarlığı ve vahşeti hakkında söylenenlere göre, memleketlerinin bilhassa iç kısmında, yiyecek şeylere dair hiçbir nizam yoktur. Her gününde yaşayan her şeyi, hayvanları, vahşi hayvanları, sürünen hayvanları, böcekleri ve kuşları hiç ayırd etmeden öldürüp yiyorlarmış. Hatta nasları ile yiyorlarmış. Bunlar, doğum esnasında loğusadan çıkan zarları da yiyorlarmış. Hatta, ölü adamların etini bile yedikleri söyleniyor. Aralarında, kendilerinden birisinin rehberliği altında bulunan bir yabancı girdikleri vakit, onu, avlanmış bir hayvan gibi kesiyor ve yiyorlarmış. Bunlar hakkında söylenenler bu şeyler, komşuları olup geçidi muhafaza eden İberyalılar tarafından ikâye edilmiştir.

Bunların meziyetleri de vardır. Kaçakçılıkta bile nisbeten dürüst ve samimîdirler. Hayatlarının tansiminde akıllı ve mahir dirlar. Fuhuştan sakınıyorlar ve aralarında zina hadiselerine nadiren tesadüf edilir. Çünkü ikin-

1. Bak: JEAN d'ASIE, Kısım III; I. VI, fasıl XXIII.

2. Bak: JEAN d'ASIE, Kısım III; I. VI, fasıl VII.

ci ve üçüncü defa evlenmeyi ve fazla karı almayı men'eden kanunları yoktur. * Ne Hazretü Musa, ne peygamberler ne de Hazretü İsa hakkında hiçbir bilgileri yoktur. Bundan anlaşılıyor ki ne Havariden ne de Şakirtlerden hiçbirisi bunların memleketine gitmemiştir. Bundan başka, ketenden veya "byssus"tan elbise yapmasını bilmiyorlar ve esvaplarını ve çadırlarını koyun yününden ve keçi kılından yapıyorlar. Bunların en büyük ustalığı hayvanları ehlileştirilmekten ibarettir. Bunların ordugâhları sayısız at, öküz ve koyunla dolu olduğu hald e bu hayvanlar hiç telaş ve kargaşalık içinde döşmeden yürüyor ve duruyorlar. Onlar, vahşi hayvanları bile itaat altına almak hususunda hayret edilecek meharete haizdirler. Onlar, susmayı seviyorlar ve uzun konuşmalardan hiç hoşlanmıyorlar. Bunlar, gökte ikamet eden tek bir Allaha inanıyorlar, fakat onu tanımıyorlar. Çünkü, görünen gökyüzünü Allah telekki ediyorlar. Bundan fazla bir şey bilmiyorlar, ve öğrenemiyorlar.

FASIL III.(+)

Türklerin, ikamet ettikleri iç muntakadan ne suretle hicretetmiye başladıkları hakkında.

Böylelikle, Türklerin ülkeleri, "Arzın memeleri" denilen dağların ötesinde bulunuyor ve onlar yalnız zikrettiğimiz iki kapıdan çıkabiliyorlar. Hariçteki hükümdarlar onlara ihtiyaçları olduğu vakit, düşmanlarına karşı harb etmek üzere istedikleri kadar adamın dışarı çıkmasına müsaade ediyorlar, sonra da onları kendi memleketlerine geri gönderiyorlardı. Bu taraflara hakim olan Pers, Met ve Asur hükümdarları, Türkleri, çok defa, ücretli asker olarak dışarı çıkarmışlardır ve onlar bu suretle ofalara yayılmış ve bu yerleri zaptetmişlerdir. Türkler, memleketlerine avdet ettikleri vakit, gördükleri memleketin

(+) Kitap XIV. Fasil III.

güzelliklerini anlatmışlar ve beraberlerinde muhtelif cins meyva ve kıymetli esvaplar götürmüşlerdir. Bunları gören halk, bu şeylerini bulunduğu yerde ikamet etmek için hicret etmeye hazırlanmıştır. Onlar bunun için müzakerelerdebulunup, kararları vermişlerdir. Bir defa da, Persler onları çağırıp, içlerini bitirdikten sonra yerlerine dönmek emrini verdiler. Onlar, istihkâmların ve garnizonun bulunduğu yere kadar gelince, kendilerine refakat eden Persleri öldürdüler ve muhafızların çıkıp Pers kralına haber vermelerine mani olmak için, istihkâmları muhafaza altına aldılar. Sonra da, içerde kalmış olan arkadaşlarına haber gönderdiler. Bunlar, evvelden kararlaştırılmış komploya göre, harekete geçip dışarı çıktılar. Perslerden öğrenmiş oldukları vaçhile, istihkâmlara hücumettiler ve böylelikle bu geçidi ellerine geçirdiler.

Türkler, buradan çıkıp Margiane mintakasına kadar yayıldılar ve burasını imperatorluklarının merkezi yaptılar. İmperator Justinus'un zamanında, Romalı elçilerin ziyaret ettikleri dokuz Türk reisi burada bulunuyorlardı. Türkler, böylelikle, ilk meskenlerinden çıkmış oldular. Dışarı çıkmış olanlar, geçidi muhafaza ediyorlar ve diğerlerine yalnız istedikleri zaman dışarı çıkmağa müsaade gösteriyorlardı. Bunların istilaları ve Margiane'da imperatorluk kurdukları hakkında bu kadar yazdığımız kâfi dir.

Türklerin, Margiane memleketine yaptıkları istila, Arap istilasından yüz yıl önce, Perslerin son imperatorluklarının nihayetinde, yani bu devirden takriben 600 sene evvel yukubulmuştur. Bunlara dair nakledildiğine göre, onlar şarktan Garba geldikleri vakit, önlerinden giden köpeğe benzer bir hayvan görmüşlerdir. Bunun ne olduğunu ve nereden geldiğini bilmiyorlardı. Ona yaklaşıyorlardı, fakat yola çıkmak zamanı gelince, o (yani hayvan) onları kendi dillerile çağırıp: "Kalkın!" diyordu. Onlar, ayağa kalkarak, onu gittiği istikamete doğru takib ediyorlardı. Hayvan ne kadar yürüyorsa, kendileri de onun peşine gidiyorlardı. O yolu değiştirdiğinde, kendileri de derhal o cihete doğru gidiyorlardı. O durunca, orada karargâh kuruyorlardı. Onlar, hakim oldukları memleketlere gelinceye kadar bu suretle hareket etmişlerdir. Sonra, bu öncü artık görünmez olunca, buldukları yerden ileri gitmediler⁽¹⁾.

1. Barhebreus ("Chr. syr.", Badjan nesriyatı, s.219), Mihailin bu hikâyesini tenkid etmiş ve bu hikâyeyi "diğer hiçbir müellifin yazısında görmediğini" söylemiştir.

FASIL IV.(+)

Türklerin, bu güne kadar ^{nimen} İran, Asurya, Mezopotamya, Ermenistan, Filistin ve Kilikya ve hatta Mısır hakimiyetini kazandırmış olan son istilalarına dair.

Peygamberin Haskiyal'ın keşfettiği veçhile, Türklerin yaptıkları ilk akın böyle olmuştur. İkinci akınları da, şüphesiz, peygamberin bunların hakkında tekrarladığı sözler gibi olmuştur. Okumuş adamlar, bunların ilk akını nasıl ki Allahın emrile yapılmışsa, ikinci akın da Onun emrile yapılmış olduğunu anlayacaklardır. Benim kanaatımca, bu akın şu suretle olmuştur: Araplar, hakimiyet ettikleri vakit, putperest İranlıları kâmilen imha etmişlerdir. Onlar, hâki hıristiyanları tazyiketmekte olan Grekleri de aynı surette telef etmişlerdir. Arapların imperatorluğu, adil ve hıristiyanları tazyiketmeyen hükümlerinin hakimiyet sürdükleri zamana kadar parlamıştır. Onlar imperatorluğa enelerce hakim olduktan sonra, Allah, yardımını onlardan uzaklaştırmıştır. Onlar Suriyede, Filistininde, Ermenistanda ve Kapadokyada tekrar faik olmuşlardır. Bunlar hakimiyet icra etmeye başlayınca, fena adetlerini tekrar ele alıp, memleketlerde bulunan hakiki hıristiyanları zalimane bir suretle tazyiketmeye başladılar. Bunun üzerine, Allah, hakkıyla onlara karşı öfkelenmiş ve ondan dolayı, Türkleri tahrik edip onlara ikinci akınlarını yaptırdı. Bu akın şu suretle neticelenmiştir:

(+) Kitap XIV., Fasil IV.

Araplar zayıf düşmeğe ve Gökler de birçok ülkeler zaptetmiye başladıkları için, Araplar, Türkleri yardıma çağırmağa lüzüm gördüler. Türkler, Araplara tâbî bir halk olarak yürüyorlardı. Fakat bunlar, gittikleri bütün yerlerde kahramanca hareket ettikleri ve zafer kazandıkları için, gitgide tefevvukettiler. Onlar, bu yerlerden aldıkları servetleri kendi memleketlerine götürüp diğerlerine gösteriyorlar ve böylelikle, onları kendileriyle beraber gidip bu güzel yerlerde ikamet etmiye teşvik ediyorlardı.

Onlar bu memleketleri istila etmeyi düşünürlerken, muhtelif yerlerde ve bilhassa Urfada, deli gibi görünen bazı erkek ve kadınlar, şehrin sokaklarında: "Yeni ve barbar bir kavim, Şarktan hareket edip üzerinize geliyor. Bunlar, insan çehreli ve köpek kalpli dırlar. Ey Hıristiyanlar! sakının" diye bağıryorlardı. İnsanlar bunlara alay ediyorlardı ve hatta reisler, onları susturmak için işgenceler yaptılar. Fakat onlar susmuyorlardı. Olaylar onları haklı çıkardı.

Türk kavmi hareket edince yeryüzünü kapladı. Daha evvel çıkmış olan ilk Türkler onlar tarafından tazyik edildiler, çünkü memleket bunların hepsini barındıramıyordu. Bundan dolayı, yeni gelenler, eskileri garbe doğru sürdüler. Onlar ilerlemeğe başlayınca, ilk gelenlere öncülük eden ve köpeğe benzeyen hayvan, onlara da görüldü. O, bunların önünden gidiyordu, fakat onlar ona yaklaşıyorlardı. O (yani hayvan), hareket edilmesini isteyince, onlara yüksek sesle: "Guş"⁽¹⁾, yani "kalkın" diyordu. Onlar, ayağa kalkıp, o duruncaya kadar takib ediyorlardı. Hayvan, onlara uzun zaman rehberlik ettikten sonra gözden kayboldu. Bundan sonra, ondan bahsedildiğini ne okumuş, ne de işitmişiz. Biz, bunu, her milleti idare eden ve onlara iyiliğe doğru öncülük edenin (yani Allahın) bir nişanesinden başka bir şeyle izahedemeyiz. Çünkü İbranilere koyun ve inek kurbanları ve "Mage"lara da yıldız vasıtasıyla⁽²⁾ öncülük eden, bunlara da kendilerinin alışmış oldukları hayvan tasviri vasıtasıyla öncülük etmiştir.

1. Bu, Göçmek (كوشة) yerine kullanılmış olan كوشة fiilin emrihazır zamanıdır.

2. Hazretî İsa'nın doğması üzerine, Şarktan ziyarete gelen üç hükümdara bir yıldızın kulağızlık ettiği kastolunuyor. Bak: MATEU, II, 1-2. (M.)

Türkler, öncülerini kaybolduktan sonra, hükümdarların arasına geldiklerini ve memleketin de iskânlarına kâfi gelmediğini gördüler. Bunun üzerine, üç kısma ayrıldılar ve herbir kısmın, cenuba, şimale ve merkeze doğru ayrı bir memlekete gitmesine karar verdiler. Üç çubuk alıp üzerlerine işaret koydular ve havaya, yani Allahın bulunduğunu inandıkları yere doğru attılar. Çubuklar yere düştüncce, çubukları cenuba doğru düşmüş kısım, Hind'in yukarısında bulunan memleketlere doğru hareket etti. Onlar, önceden öyle kararlaştırılmışlardı ki her bir kısım, kur'anın kendilerine nasib ettiği memleketin Allahına tapacak ve ora halkının dinini kabuledecekti. Bundan dolayı, cenuba gidenler, orada putperestler ve hıristiyanlar buldukları için onlarla karıştılar. Bu güne kadar ora halkının bir kısmı hıristiyan, ve bir kısmı da putperesttir. Kur'aları şimal tarafına isabet edenler, Grek imparatorluğunun şimal hududuna bulunuyorlar ve bunlar, bu memleketin adıyla Qoumanayê⁽¹⁾ tesmiye ediliyorlar. Bunlar, bu memlekette buldukları hıristiyan halkla karışmışlardır. İskun arzın ortasında bulunan Garp memleketine nail olanlar, Arap imparatorluğunun içinden yürüdüler, onlarla karıştılar ve onların dinini kabuletiler. Bunlar, mevzuumuzu teşkil edenlerdir.

Binaenaleyh, her zaman ve her suretle her şeyi idare eden Allahın iradeini methusena etmemiz doğru olup, peygamberle beraber: "Allah, gökte ve yerde ve bütün denizlerde istediği her şeyi yapar"⁽²⁾. Allahımız hakikaten uludur ve onun kuvveti her şeyâ muktendir dir⁽³⁾. İnsanların imparatorluğunu idare den yalnız O dur. Zaferi istediğine bahşeder ve bu imparatorluğun üzerine, lahf peygamberin yazdığına nazaran, en mütevazî insanı getirir"⁽⁴⁾ demeliyiz.

1. Bunlar, Kumanlar (Comans) dir ki IX asrın sonunda, Ural ve Volga arasında yerleştikten sonra, XI asırda Volga, Dnieper ve Tanais (Don) nehirleri arasında yayılıp, XIII asırda Macaristana geçmişlerdir.

2. MEZAMİR, CXXXIV, 6.

3. MEZAMİR, CXLVI, 5.

4. DANYAN, IV, 5.

FASIL V. (+)

Türk kavminin, dinde Araplarla birlik
hasiletmesi hakkında.

Türkler, üç sebeple Araplarla kolayca birleşmişler ve onların dinini kabuletmışlerdir. Evvela, yukarıda söylediğimiz veçhile, Türkler, kendi iç memleketlerinde bile, gerçi görünen gökü ilah telakki ediyorlardı - daima tek bir Allah tanımışlardır. Bu gün de, onlardan herhangi bir cahil adama buna dair sual edildiği vakit, "Gök Tangri" diye cevap vermektedir. "Gök" onların dilinde, "gökmavi", Tangri de "Allah" demektir ve onlar gökün biricik Allah olduğuna inanıyorlar. Türkler, Arapların, Allahın bir olduğunu ilan ettiklerini anlayınca, onların dinini kabulettiler.

İkinci sebep şudur: Margiane mintakasına akın edip oraya yerleşen ilk Türkler, Perslerin zamanında oraya gelmişlerdir. Çok geçmeden, Hazretî Muhammed zuhuretti ve Araplardan sonra Persler de onu kabulettiler, çünkü Arap imparatorluğu faik olmuştu. Araplar, Pers imparatorluğu ile beraber bütün şarh imparatorluklarına nihayet verdiler ve yalnız Arap imparatorluğu hakim oldu. Öyle ki, Margiane mintakasında bulunan Türkler, Pers ve mürd ırkları gibi, Arap imparatorluğuna iltihak ettiler. Daha sonra hicret eden Türkler, kendi illerini konuşan ırktaşlarına rastlayınca, kendileri de onların neşrettikleri dini kabulettiler.

Türklerin ve Arapların birleşmelerinin üçüncü sebebi de şu olmuştur: Araplar, Greklere karşı yaptıkları harplere Türkleri de ücretli asker olarak

İştirak ettirdiler. Bundan dolayı, Türkler mamur ülkelere girip talanla geçinmeğe başladılar. Bunlar, putlara ve diğer mahluklara tapınmağı reddedenlere, kendi inançlarını vazetmek ve hakim olmak üzere mamur ve iyi bir ülke verileceğine dair Muhammedin sözlerini Araplardan öğrendiler ve bu arzunun teşviki ile aynı dini kabulettiler. Sünnet olmayı, eski kanunun adetlerine riayet etmeyi ve namazdan evvel yıkanmayı kabulettiler.

Türkler, bu üç sebeple Hazreti Muhammedi kabulettiler, Araplarla birleştirdiler ve böylece tek bir kitle haline geldiler. Araplar da, Türklerden hakim olanı, dini reisleri olan Halife tarafından tasdik edilmek şartıyla "Müslümanlar hükümdarı" ilan edileceğini kabulettiler. Türkler ve Araplar, bu ve buna benzer diğer sebeplerden dolayı din birliği husule getirdiler.

Onlar İran memleketlerine akın edip şehirleri işgaletmeye başlayınca, kendilerine bir hükümdar tayin etmeye karar verdiler. Başlıca yetmiş aşiret reisi toplandı. Her birinin elinde çubuğu olduğu halde daire şeklinde içti-maettiler. Yerde bir daire çizdiler ve kimin çubuğu dairenin ortasına düşerse onun hükümdar olacağını evvelden kararlaştırdılar. Her biri, çubuğunu bütün hızla yukarıya attı. Bir tanesi müstesna olarak, bütün çubuklar dairenin dışına düştüler. Dairenin ortasına düşen tek çubuk dikine yere saplandı. Bu, ehemmiyetsiz bir aşiretin reisine aid idi ve ^Bbu hükümdar oldu.

Bütün bu olaylar, kadiri mutlak olan Allahın iradesi ile yapılmıştır. Çekilen kuralarda ve tek bir kişinin hakim oluşunda Allahın izini vardır. Geçmiş ve gelecek asırlarda zafer ve şeref yalnız Ona aid dir.

ERMENİCEDEN:

Hazretü Musa, Tekvin'de şunu yazmıştır⁽¹⁾: "Torçom (Togarma), diğerleri ile beraber Gog'u doğurmuştur". Bundan, Gog ve Magog (Mecuç denilen Türklerin, Yafet'in soyundan oldukları anlaşılıyor. Türkler için söylendiğine göre, bunlar, Babil Kulesi vakasından sonra, şarka doğru hicret etmiş, oradan şimale dönmüş ve iki yüksek ve uzun dağın arasında ikamet etmişlerdir. Bu yerin iki geçidi vardır. Birisi

İrana, ikincisi de Makedonyalı İskenderin kapamış olduğu Gürcüsta-na açılıyor. Türkler, kadınla olan münasebette namuslu, mütevazî ve mütedil insanlardır. Tek bir Allaha tapınıyorlar ve bu Allahın gökyüzü olduğuna inanıyorlar. Çünkü "Gök Tangri" diyorlar ki "gök" mavvi demek olup "mavi Allah" demiş oluyorlar. Bunlar her türlü ve menfur hayvan naşlarını yiyorlar ve yunlu ve killi elbiseler giyiyorlar, çünkü başka şeyleri yoktur. Bunların yanına hiçbir peygamber veya havari gitmemiş olup, ne yazılı, ne de ananevî bir kanunları yoktur⁽¹⁾.

Bunların, büyük kabilelerle gelip memleketleri yağma ve tahrib etmelerini men'etmek için, geçidleri kapamakla çıkışlarına engel olunmuştur. İranlılar, kendi memleketlerine açılan geçiddeki İskenderin kalesini daha çok tahkimettiler, diğer altı kale de inşa ettiler ve muhafızlar koydular. İran hükümdarları, askere ihtiyaç duydukları vakit, onlardan ücretli asker alıyorlar ve harp bittikten sonra onları tekrar memleketlerine geri gönderiyorlardı.

Peygamber Haskiyal, Allahın ilhamıyla, bunlara dair Tobel ve Rososok prensleri Gog ve Magog çıkıp Kûdus'u tahrib edeceklerini söylemiş ve bunların yapacakları tahribatı tekrar etmiştir.

Peygamberin sözleri dikkatle tetkik edildiği vakit, onun, bunların (yani Türklerin) çıkışını üç defa tekrarettiği görülür. Bunların ilk çıkışı, bazılarının Nabukodonosor tesmiye ettikleri İran hükümdarı Kambus'un zamanında olmuştur. Bu, generalı olan Holophern'i Türk ücretli askerlerle beraber Filistine sevk etmiş ve Asur kralını mağlub etmiştir. Bundan sonra, diğer İran hükümdarları da onlardan yardımcı asker alıp Makedonyalılara ve Sasanflere karşı götürdüler. Onlar, buralardan aldıkları altın, gümüş, esvap, meyva ve diğer birçok iyi şeyleri kendi memleketlerine götürüp, böylelikle, orada, dışarı çıkmak arzusunu teşvik etmişlerdir.

Hazreti İsa'nın zuhurundan 511 yıl önce, onlar, şu suretle dışarı çıkmışlardır: Dışarı çıkarılmış olan Türkler, memleketlerine geri götürülürken, geçide yaklaşıncaya, kendilerini götürmeğe memur olan İranlıların üzerine atıldılar, onları öldürdüler ve kalenin birisini ele geçirip orada kapandılar ve yurttaşlarına haber verdiler. Bir kısım halk da dışarı çıkıp diğer kaleleri zaptetti ve böylelikle geçide hakim oldular. Bunun üzerine, içerde bulunan halk, büyük kabileler halinde dışarı çıkmaya başladı.

1. Bak: Ermeni müverrihleri ANILLI SAMUEL, VARDAN, KIRAKOS.

Sonra, geçidi tekrar tahkim edip kapadılar ve İranlıların Arak memleketine geldiler. Söylendiğine göre, köpeğe benzer beyaz bir hayvan bunlara öncülük etmiştir. Onlar dağılmağa yüz tutunca, hayvan onları çağırıyor ve onlar geri dönüp ona tapınıyorlardı. Hayvan, böylelikle, onları Arak memleketine kadar götürmüş, sonra terk edip gözden kaybolmuştur.

Türkler üç kısma ayrılmış ve üç çubukla kura çekmişlerdir. Çubuklardan birisi cenub tarafına düşmüş ve bunun sahipleri olan kısım Hint tarafına gidip oranın halkı ile karışmıştır. İkinci çubuk şimalıgarbî tarafa düşmüş olup, bir kısmı da Trakyanın garp tarafına gitmiş ve oraya yerleşmiştir. Buraya gidenler, memleketin adıyla Komanlar tesmiye edildiler. Üçüncü çubuk ise, merkeze düştü ve bu kısım gelip İranlılarla karıştı.

Bunlardan sonra, diğer birçokları da dışarı çıktılar ve geçidi tekrar kapadılar. Bunların içinde yetmiş reis vardı. Bunlar Arak'a geldikten sonra, yetmiş reis, bir daire çizip, ellerinde birer çubuk olduğu halde etrafında durdular. Bu yetmiş reis, kimin çubuğu yuvarlağın içine düşerse onun hükümdar olacağına karar verip çubukları yukarıya attılar. Çubuklardan dokuz tanesi yuvarlağın içine düştü ve bunlardan biri dikine durdu. Bunun üzerine, orada dokuz hükümdarlık tesis ettiler. Bunların sekizi, çubuğu dikilmiş olan hükümdara tâbî oldular. Bunlar bu güne kadar orada sabit duruyorlar ve geçidi ellerinde tutuyorlar. Bunlar, "Arzin memeleri" tesmiye edilen iki dağın arasındaki ülkeye ve dağlardan hariç bulunan birçok memleketlere hakim olmuşlardır. Bunların reisi, ilk hükümdarlarının adı ile daima Hakan tesmiye ediliyor.

Bunların Araplarla karışmış olan birçoğu, İstanbul üzerine yürüyen Müslim'in adıyla Müslüman tesmiye edilmiştir. Türkler, Arapların kendileri gibi tek bir Allaha inandıkları için dir ki onlara karışmışlardır. Onlardan, başka şeylere tapınmamayı öğrendikleri için, haçı tahkir ediyorlar. Hindistana giden Türklerden hıristiyan halkına karışanlar hıristiyan, putperestlerle karışanlar da putperest olmuşlardır. Garba gidenler de aynı şeyi yaparak muhtelif dinlere ayrıldılar.

* Ermeniler ve Gürcüler de, aynı suretle, diğer geçitten yardımcı asker çıkarmışlardır ki bunlar onlara iltihak edip hıristiyan olmuşlardır. Gürcü lisanıyla Khüca^k denilen halk, bunlardan kalmıştır. Gürcü dilinde, khü dere, cah da kap demektir. Buna göre, sanki bu halk, kap içinde olduğu gibi dereyi doldurmuşlar ve oradan, kaptan çıkarılıyor gibi dışarı alınıyormuş.

"Yukarda söylendiği veçhile, Türkler, ilkönce, Kambys vasıtasıyla çıkmışlardır. İkinci çıkışları da, Arap hükümdarı ile beraber Filistine gelişleri dir. Asyalı Jan'ın (Jean d'Asie) yazdığına nazaran, "Ebul İshak, Amoryayı zaptettiği vakit, beraberinde 4000 Türk vardı". Peygamber Haskıyal'ın, onların üç defa Filistine geleceklelerini tespit ettiğine göre, üçüncü çıkışları dünyanın sonlarına doğru vukubulacaktır.

Denildiğine göre, imperator Tiberius ile Justinianos ve Heraklius, onlara elçi gönderdikleri vakit, Hakan bunları görünce ağlamıştır. Bu ağlayışın sebebi sorulunca, hakan: "Atalarımızdan kalmış bir söze nazaran, Roma imperatorları hediyeler ve rüşvet vermekle Türklere tâbi olunca, dünyanın tahrib edileceği zamanı gelmiş olacaktır,"^{demektir.} Hakan, elçilere, Romalıların, İranlılara vergi verip vermediklerini sordu. Onlar: "hayır. Bilakis İranlılar Romalılara itaat ediyorlar, çünkü Trajanus onları vergiye tabi kılmıştır" dediler. Hakan buna hayret etti.

Türklerin yanına giden elçiler, onların asıl yurtlarına değil, dışarıda bulunan ve Marağa denilen memlekete gidiyorlardı. Şapuh, öz yürdünün dışındaemiş bir yerde oturmakta olan hakan'a 5000 bakire göndermiştir. Onlar, dışarıda buldukları halde, kendi yurtlarının nizamlarına göre hareket ediyorlar. Yalnız, yurtlarında ikamet edenlerden şu suretle ayrılıyorlar ki bunlar insan^{etini} yemiyorlar.

FASIL VI. (+)

Romalılar imparatoru Konstantinus Monomachus'un
ve Arap hükümdarı Ebul Abbas Kadir'in zamanı.
Türklerin Malatya'ya ve Pont'a yaptıkları akınlar.
Ermeni şakilerinin yaptıkları. (++)

1361 (1050) tarihinde, imparatorluk icraetmiye başlıyan Konstantinus Monomachus, Romalıların üzerinde oniki yıl hüküm sürmüştür(1). Bu, alicenap ve çok liberal bir zattı. Bunda "nikris" hastalığı vardı.

Bu zamanda, Arap hükümdarı Ebul Abbas Kadir'di(2).

Türklerin İran taraflarındaki imparatorluğu da bu zamanda başlamıştır. Tuğrul-bek adlı bir sultan, Arap imparatorluğunun 430uncu yılında Horasanda, hükümdarlık tahtını işgaletti. Bunun sevkettiği ordu, Romalıların hakimiyeti altında bulunan Ermenistan bölgelerine geldi. Bunlar, barbar bir surette esir almağa, talan icraetmiye ve yangınlar çıkarmağa başladılar. Bunlar çok defa, hiçbir mukavemet görmeden, esirler alıp götürdüler.

Türkler, 1369 (1050)inci yılın kışında, 3000 kişi oldukları halde Malatya müstâhkem şehrine geldiler. Şehri surdan mahrum olduğu için - çünkü Cyriacus, şehri Arapların elinden aldığı vakit surları tahrib etmişti - halk dağlara

(+) Kitap XV., Fasıl I.

(++) Gerek metinde, gerekse Fransızca tercümesinde bulunmayan bu başlık Türkçe tercümesine ilaveten konulmuştur. (M.)

1. Constantin IX Monomachus, 1042-1055 tarihlerinde hüküm sürmüştür.

2. Ebu'l-Abbas Ahmed ibn İshak, el-Kadir.

açmağa başladı ve orada soğuktan ve açlıktan kırıldı. Türkler, ilk günde, kadar merhametsizce katliâm icraettiler ki birçok insan, ölenlerin cesetleri altında gizlendiler. Türkler, karargâhlarının, şehrin dışında bir tepenin teğinde kurdular. Gecelerin kimse karargâhtan dışarı çıkmıyordu ve kilise umları bütün gece yanmış vaziyette kaldı. Ertesi gün, saklı şeylerini meydana çıkarmaları için insanları işgenceye tabî tuttular. Birçok adam işgenceliğinde öldü. Bunların arasında, muharrir ve mektep hocası olan diyakos Petrus e vardı. Bu, bir kitap yazarken tutuldu. O, bu anda şunu yazıyordu: "Yahya'nın aşısı, Herodiade tarafından koparılmış bir salkıma benzeyordu". Türkler, onuttukları vakit, evinde bulunan kocaman ciltleri görünce, onun bütün hristiyanların şefi olduğunu zannettiler. Onu, haçı ayakları altında çiğnemeğe icbar ettiler, ve o bunu yapmayınca, fena halde dövdüler, sonra da ateşe attılar. Ateş saçlarını sarınca dışarı çektiler, başı üstüne eritilmiş mum döktüler ve sırtına ateşle dolu bir leğen koydular. Son nefesini vermekte iken, ayaklarını yakan ateşi görüp: "Siz mesutsunuz, çünkü temizlendiniz" diye bağırdı ve can verdi.

Türkler on gün(1) Malatyada kalıp tahrib ve talan icraettiler. Sonra, bedbaht şehri ateşe verdiler, ^B bir günlük bir mesafeğe olan civar yerleri, ^{de} tahribettiler ve bütün memleketi ateşe verdiler. Bu talan esnasında, Bar Gagai manastırı da tahrib edildi.

Türkler, halkı esirettikten sonra gittiler. Yollarına şaşırıp, geçilmez dağların ve nehirlerin üzerine düştüler. Sinisaş dağı) civarında bir vadide konakladıkları vakit, anien o kadar çok kar yağdı ki yürümek kabil olmuyordu. Sinisayşeler (Sasunlular) bunu görünce, onların üzerine yürüdüler, bütün yolları tuttular ve Türkler soğuktan ve açlıktan kırıldılar. Sağ kalanlar da Sasunlular tarafından öldürüldü ve böylelikle tek bir kişi kurtulamadı(3). Esir edilmiş Malatya halkından sağ kalmış olanlarla dağlarda gazlenenler, katliâma yardım ettiler. Esaretten dönenler arasında bulunan rahib Jozef, bu vakaya

1. Barhebreus'a nazaran: 20 gün.

2. Sanasoun. Bu gün Ermenistanın Sasun denilen bölgenin eski adıdır. (Bak: MARQUART, "Eranshâr", s.161).

3. Bak: "Histoire du Bas-Empire", LXXIX, xxxii.

İair üç kitap yazmıştır. Bar-Şouşan yani Mar Jan, Malatyanın tahribatı hakkında dört kitap yazmıştır. İmperato^q ve Senato azaları, dindar şehrin akıbetini duyunca son derece kederlendiler.

İmperator Monomachus, aynı sene içinde öldü ve kızı⁽¹⁾ Theodora bir yıl⁽²⁾ hakimiyet icraetti.

Bundan sonra, ihtiyar bir adam olan Mişel⁽³⁾ imparator olup bir yıl hüküm sürmüştür. Bu, çok mahir bir adamdı. Kendi elile gizlice yapmış olduğu kuyumculuğa aid şeyler çok taktir edilmiştir. Fakat bu, aynı zamanda o kadar ihmalci bir adamdı ki, Türkler, Romalılar imparatorluğu içinde daha çok kuvvetlendiriler.

İmperator, Türklerin Pont denizine (Karadenize) kadar gelip halkı esir ettiklerini ve memleketi ateşe verip talan icraeylediklerini görünce, hıristiyan ahaliyi acıyıp, onlara at ve arabalar gönderdi. Onlar, eşyalarını yüklettikten sonra, denizin öbür kıyısına nakledildiler. Türkler, Pont mintakasının bütün köy ve kasabalarını yağma ettiler. Buralar halktan boşatılmış olduğu için, Türkler istifade edip kendileri ikamet ettiler. Herkes imparatoru bunun için tenkid ediyor, fakat biz bunda onun kabahatlı olmadığını ve Allahın böyle istediğini söylüyoruz.

1356 (1045) tarihinde, Allahın müsaadesile, Ermenistanın bir şehri olan Erzangai (Erzincan), suların altında kaldı. Orada, aslen Suryanî ve ortodoks olan Benî Cyriacus adlı dindar bir adam bulunuyordu. Bütün şehir sulara gömüldüğü esnada, bu dindar adamın evi, bir gölle çevrilmiş olduğu halde, bir şey olmadı ve aynen kaldı. Bu, fakirleri seven ve iylik eden bir adam olduğu için, Allah, diğerlerine bir ibret teşkiletmek üzere bu mucizeyi yapmıştır.

Aynı yılda, "Ninivites" haftasının cuma gününde, büyük ve çok şiddetli bir zelzele da oldu ve birçok yerler yıkıldı.

1. Konstantin VIII.nin kızı.

2. 1055 İkinci Teşrin 30-dan 1056 Ağustus 22ye kadar.

3. Mişel IV, Stratiotique; 1056 Ağustus - 1057 Haziran.

1377 (1066) tarihinde, Benê Bazrig⁽¹⁾ tesmiye edilen ve aslen Ermeni olan bazı adamlar, Türk akınından istifade edip, imperatora karşı isyan ederek şakilik etmeye başladılar. Takriben 300 kişi bunlarla birleşti. Hıristiyanlıkla övünen bu adamlar hepsi müfsid, saldıran kurtlara benzeyen kan akıtıcı adamlardı. Bunlar, birçok yerlerde acıklı şeyler yaptıktan sonra, Malatya bölgesinde toplandılar. Dağlara yerleşip, Claudia ve Goubbos mintakalarında tahribat icra ettiler. Bunlar, Mâdiq ve Mar Asya, Beit Sahdê, Marcus manastırları ile Sergisyeh muhteşem⁽²⁾ manastırını talan ettiler. Oraların mukaddes eşyalarını yere attılar ve mukaddes yağı döktüler. Manastırlarda ve kiliselerde bulunan aziz şehid Sergius'un ve Bacchus'un kemiklerini ve diğer azizlerin bakiyelerini sopalarla vurup kırdılar ve yere attılar. Onlar, bu yaptıkları şeyler için taayib edildikleri vakit, bilmediklerini bahane ediyorlardı. Bunlar, yalancı ve putperest hisli adamlardılar.

Bunların, Singis köyünden kaldırdıkları şeyler, öküz ve eşekler hesaba katılmadan, 1100 dinar, Madik'ten aldıkları da 500 dinar taktir edilmiştir. Nihayet, Malatyanın reisleri, kendileriyle iyi geçinmek üzere, Goubbos ve Claudia mintakalarından onlara bir yer vermiye razı oldular ve imperatordan da onlara aynı muntakadan dört köy tahsiseden bir berat temin ettiler. Onlar, bunun üzerine, daha cüretli oldular. Bir zaman için, reislere karşı riyakârlık ettiler ve zavallı adamları söğdüler.

Sonra, şeytan, bunların akıllarında Mar Bar Çauma manastırına karşı fena bir niyet doğurdu. Bunlar, hile veya çarpışma ile manastırını ele geçirmeyi, rahipleri öldürmeyi, oraya yerleşip isyanetmeyi ve köy ve kasabaları tahrib ve yağma etmeyi düşündüler. Ermeni şakilerinin zihni bu şeytani fikirle meşgulken, Malatya'ya akın eden Türklerin sesi derhal işi ildi. Claudia ahali si, Mar Bar Çauma manastırının bulunduğu dağa kaçtılar ve bu şakiler de onlarla beraber gittiler. Bunlardan on kişi, dua etmek bahanesiyle manastıra girdiler. Bazı rahibler bunlardan şüphelendikleri için, Tell Toura'lı güçlü adam-

1. Bu ad, Arapça nüshasında da aynı şekilde yazılıdır. Barhebreus'da ("Chr. syr.", s. 243) ise "Benê Kazarig" olarak yazılıdır.

2. Arapça nüshasında *دير سرجيسه* olarak yazılıdır.

lardan muhafızlar konuldu. Muhafızlar şiddetle hareket edip, onları tuttular. Bazılarını kılıçla öldürdüler, diğerlerini de aşağıda kayaların üzerine yuvarladılar. Bu olan bitenden ne başrahibin, ne de rahiblerin birçoğunun haberi yoktu. Bunu yalnız manastırın vekilharç rahibi olan İwannis ve muhafızlar bilmişlerdir. Şakilerin aşağıda bulunan şerikleri, olan biteni ge arkadaşlarının öldürüldüğünü anlayınca, oradan kaçtılar. Bunun üzerine, Malatya "catépan"ı (vali) olan Krinotes, onların silahlarına almak üzere adam gönderdi. Bu, 1377 (1066) Ağustos 9 tarihinde vukubulmuştur.

Birinci Teşrin ayının 9unda, rahibler, uşaklarla beraber Malatyadan manastıra dönerlerken, Claudia dağının Hazurin mevkiinde kalmış olan bu şakilerin hücumuna uğradılar. İki taraftan birbiri üzerine oklar atıldı. Ermenilerden on adam telef oldu ve nihayet, adları aşağıda yazılı olan rahib ve uşaklar da öldüler: rahib David, Mois ve İwannis, muhafızlardan da Bar Çauma ve Elias. Okuyucular bunlar için duaetsinler, çünkü onlar, mukaddes manastırın uğuruna katilleri öldürmüşler, kendileri de ölmüşlerdir.

Bu şakilerden yedisi tutulup Malatyaya götürüldü. Fakat mel'un hakim(1), onlara aldandı ve hırsızlar kurtuldular. Bundan sonra, onlar, rahiblere hücum edip onları öldürdüler. Nihayet, bu aynı hırsızlar, Malatya "catépan"ını öldürdükten sonra, mel'un hakim(?) evine girip onu da öldürdüler ve evde buldukları her şeyi alıp kaçtılar, çünkü Malatyanın henüz surları yoktu. Hakkim(?) ve hırsızların hatralarına lanet okunsun!

Bundan sonra, 1380 (1069) tarihinde, Bar Çauma manastırının rahibleri iki yüksek kule inşa ettiler. Otuziki yıl sonra, yani 1412 (1101) tarihinde, bu iki kulenin ortasında bir üçüncüsü daha yapıldı. Kırkbeş yıl(?) sonra ise, yani 1475 tarihinde, bizim tarafımızdan(3) cenup kulesi inşa edilmiştir.

1. Arapça nüshasında da aynı olan bu kelime, ya bir memuriyet ismi veya bir ismihas olsa gerektir.

2. Bu rakamlar, Arapça nüshasında da aynıdır.

3. Müellifimiz p̄trik Mihail, bu tarihte aynı manastırın başrahibi bulunuyordu.

ERMENİCEDEN:

1361 (1050) tarihinde, Kostantianos Monomah Rum imperatoru oldu ve oniki yıl hüküm sürdü. Alicenap ve cömert bir adam olan bu imperatorun nikris(1) hastalığı vardı. Arapların üzerinde de Ebul Abbas⁽²⁾ hakimiyet icra ediyordu.

Bu zamanda, Erzinga (Erzincan) Ermeni şehri, suya gömüldü. Yalnız, dindar ve inayethâkâr bir adam olan Kirakos adlı birisinin evi, bir de ölüleri koymağa mahsus olan bir ev açıkta kaldı. Aynı yılda, şiddetli bir zelzele vukubuldu⁽³⁾.

Arap imperatorluğu 430 yılı tamamladığı sırada, Horasanda Türk imperatorluğu başladı. Hükümdar Tuğrulbak, Ermeni hudutlarına doğru asker sevketti. Bunlar, Malatyaya gelip, bu şehri zaptla halkı esir ettiler ve geri döndüler. Bunlar, Sasun dağından geçerken, şiddetli kar yağdı ve 3000 kişi soğuktan öldü. Esirler kurtulup yerlerine döndüler, çünkü bunlar soğuğa alışık oldukları için ölmediler⁽⁴⁾.

İmperator Monomah öldü ve yerine kızı Teodora⁽⁵⁾ geçip bir yıl hüküm sürdü. Buna, ihtiyar bir adam olan Mihail halef olmuş ve bir yıl hakimiyet icra etmiştir. Bu, aziz ve dindar bir adam olup, başkasının kazancını yemiyordu ve kendi elile yaptığı kaşıkları satıyor ve onunla geçiniyordu. İmperator Mihail, Türklerin kuvvetlendiklerini görünce, denizin beri kıyısında bulunan hıristiyanları öbür kıyıya nakletti. Türkler gelip memleketi ıssız bir halde bulunca, kendileri orada ikamet ettiler. Birçokları, imperatoru tenkid ediyorlar, fakat o, insanseverlik yapmıştır.

1. Yani, ayak ağrısı.

2. URFALI MATEOS, Topraksız David'in kızı ile evlenmiş ve Davin'de oturmuş olan bu emirin adını Apussuvar olarak yazmıştır.

3. Bak: URFALI MATEOS, I, 67 ve SIMBAT, s. 53 (Paris tabı).

4. Bak: URFALI MATEOS, I, 69, 73, 78.

5. Teodora, Zoe'nin hemşiresi olup Kostantin Monomah'ın baldızı idi. Bak: URFALI MATEOS, II, 79.

VII. (+)

Türklerin, Kapadokya mintakasına geldikleri zamana dair. Malatya surunun bu zamanda inşa edilmesi.

Bu zamanda, Türkler tekrar Romalılar ülkesi içine doğru ilerlediler, esirler aldılar ve talan ve tahribat icra ettiler.

Romalılar kendileri de birbirine karşı mücadele ettiler. Isaacius, yani Komnenus, imparatorluk şehrine karşı bir taarruzda bulundu. O, büyük bir ordu ile beraber, Bitinya'nın şehirleri olan İzmit ve İznik'e karşı yürüdü⁽¹⁾. O-radan, imparatorluk şehri üzerine yürüdü ve imparatorluğu kılıç kuvvetile zaptetti. Mişel, kendi yaptığı manastıra çekildi, başını kazıyıp ruhanî oldu ve hayatını orada bitirdi.

1375 (1064) tarihinde hakimiyet icraetmiye başlayan Isaacius⁽²⁾, Garbe doğru yürüdü ve Pastıqayêlerle⁽³⁾ şiddetli bir muharebeye tutuşup onları mağlub etti. Bu, mağrur ve hasis bir adamdı.

Bunun zamanında, Türkler Malatya bölgesine gelip, hiçbir mukavemet görmeden, Romalılar ülkesi içinden esirler ve ganimet almışlardır.

Isaacius, ancak iki yıl hüküm sürdükten sonra öldü⁽⁴⁾.

(+) Kitap XV., Fasil II.

1. Bak: "Histoire du Bas-Empire", LXXIX, xxv, xvi.

2. İsak Komnen, 2 Eylül 1057 tarihinde tetviç edilmiştir.

3. Elyazmasında aynen yazılı olan bu adı "Pastınaqayê" olarak okumalıdır. Bunlar, Peçenekler dir. Bak: "Hist. du Bas-Emp.", LXXIX, xxv.

4. İsak Komnen, 25. Birinci Kânun 1059 tarihinde tetviç edilen Kostantin

Aslen Paflakonya eyaletinden olan Konstantinus Dukas,1377 (1066) tarihinde hakimiyet icraetmiye başladı.

Bu imperator,Malatya surunu inşaettirdi."Dokuz yıl hüküm sürdükten sonra öldü⁽¹⁾ ve karısı⁽²⁾ ve oğulları⁽³⁾ sekiz ay hakimiyet icraettiler.

Bu zamanda,Malatya "catépan"ı Krinotes,karısı ve çocukları ile beraber öldürülmüştür. Bu şehir,bundan sonra,artık asayiş yüzü görmedi.

Bu zamanda,yani 1372 (1061) tarihinde,Dukas lakabıyla Romalılar imperatoru Konstantinus,Malatyanın surunuⁿ ve hendeginin inşasına emretti. Hendek su ile doldurulup,şehri eskisi gibi çevirecekti. Aslen Malatyalı ve ebeveynleri burada gömülü olup İstanbulda ikamet eden bazı ilerigelenler,imperatorun emrini duyunca,emirnameyi beraber alıp Malatyaya geldiler. Bunların ekserisi ortodoks Suryanîdiler.

İmperatorun emri müstaacel olduğu için,Rum ülkesinden ve Antakyadan birçok işçiler yani mimarlar toplandı ve bunlarla anlaşma yapıldı. İmperatorluk şehrinde gelmiş olan ilerigelenlerden her biri bir tarafla meşgul oldular. Surlar,az zaman içinde hayrte edici bir surette ikmal edildi. Şehrin civarında vukubulan çarpışmalar ve talanlar,işin tacil edilmesini zaruruf kıldığı için,şehrin iç kısmına bir ilave yapılmadı. Onu eski halinde bırakmağa mecbur oldular. Fakat surlar,eski temelleri üzerinde tam olarak yapıldı.

Bu zamanda,İstanbul patriği,orada bulunup kendi mezhebini kabuletmemiş olan halkımızı ve Ermenileri oradan taretmek embini verdi. Patrik,bunların,tazyik edildikleri halde ^{kendi} ~~emni~~ mezhebina kabuletmiye razı lmadıklarını görünce,onların,Suryanî kiliselerinde⁽⁴⁾ bulunan kitaplarını,m kaddes şeylerini ve eşyasını getirtip "forum"un içinde yaktırdı. Ermeniler de aynı şeyi yaptılar. Onlar,Hazretî İsa'nın timsali olan mukaddes ekmeği ve şarabı ve mukaddes yağı yere döküp çiğnediler.

1.Kostantin Dukas,1067inci yılın Mayıs ayında ölmüştür.

2. Eudocie.

3. Mişel,Andronik ve Kostantin.

4. Bu kelime,elyazmasında cemî olarak yazılı ise de,müfred olacağı muhtemeldir,çünkü,görülebileceği veçhile,daha ileride (Kitap XV,fasıl VII),İstanbulda birer Suryanî ve Ermeni kilisesinin mevcut olduğu yazılıdır.

Bu şeyleri yapan ve Allahın hiddetini üzerine çeken mel'un patrik, anien cezasını buldu. Ertesi gün, hiç hasta olmadığı ve bir kazaya da uğramamış olduğu halde, yatağı içinde çarpıldı ve öldü. O, bu dünyada böyle bir akıbete duçar olduktan sonra, öbür dünyada da şiddetli bir muhakemeye tabi tutulacaktır.

ERMENİCEDEN:

Bu zamanda, Komanos adlı bir prens isyan edip imperatorluğu eline geçirdi. Mişel, başını kazıyıp manastıra çekildi. Komanos, iki yıl hakimiyet icraetti⁽¹⁾. Buna, Paflakonyalı Kostantianos Dukas halef oldu. Bu, Türklere karşı kuvvetlendi, Malatyanın surunu yaptırdı ve dokuz yıl hüküm sürdükten sonra öldü.

Bu günlerde, İstanbul patrikinin içine şeytan girdi ve o melekleri ve insanları ürken bir günak işledi. Bu, Ermenilerin ve Suryanlilerin kitaplarını ve mukaddes yağını yaktırdı ve çığnettirdi. Bu, patrik ~~Atanas~~ Atanas'ı, yirmibeş pişkoposla beraber İstanbulla götürdü, fakat onlar oraya gitmezden evvel, Hazreti İsayı tahkir eden o dinsiz adam çatladı ve öldü. Bunun halefi olan patrik, tetkikat yaptı, bu işten çok müteesir oldular ve suçluları Gıyos adasına⁽²⁾ sürdüler. Bunlar, sonra, imperatorichenin emrile avdet ettiler.

1. İsak Komnenos'un, hakimiyeti ele geçirmek için yaptığını muharebeler için bak: ORFALI MATEOS, II, 79.

2. Bu, Rumların, ruhanlileri alelusul sürgün ettikleri Gayis manastırıdır.

FASIL VIII. (+)

Türklere mağlub olarak esir düşen Romalılar
imparatoru Romanus Diogenes'in hakimiyeti
zamani.

1386 (1075) tarihinde,imperator Diogenes,Romalıların üzerinde hakimiyet icraetmiye başladı. Bu,3 yıl 8 ay hakimiyet sürmüştür.(1)

Bu imperator,hükümlerinde çok sert ve şedid olmuştur. Bir sefere çıkıp Mabboug'a (Membice) yani Hieropolis'e kadar geldi. Bu şehre karşı şiddetli bir hücum tertip etti ve şehri zaptla Arapları taredetti(2).

Aynı yılda,Türklerin ilk hükümdarı olup(3),Horasan imperatorluğunun tahtına,aynı aileden(4) olan Alp-Arslan(5) oturdu. Bu,akrabasından Süleymanı(6) talan icraetmek üzere önden sevketti. Sultan kendisi de onur arkasından hareket edip Ermeni ülkesini zaptetti.

İmperator Romanus Diogenes,bunu duyunca,bütün Romalı askerlerini topladı, Büyük Ermenistana gitti ve Türklere taarruzetmiye hazırlandı. İmperator Dioge-

(+) Kitap XV.,Fasıl III.

1. Romain IV,Diogène, 1 İkinci Kânun 1068-Ağustus 1071.
2. Bak:"Hist. du Bas-Emp.",LXXIX,111; URFALI MATEOS,Fransızca s.161,Ermenice metin II,100; "Geschichte der Chaliphen",III,112.
3. Tuğrul bey 1036 tarihinde ölmüştür. Halefi Alpaslan bunun yeğeni idi.
4. Yani,Selçuklilerden.
5. Alpaslan İzzettin Muhammed (1063-1072). Müellif,bu adı daima "Albarslan" şeklinde yazmıştır. Müstensih de burada onu "Arbalslan" diye değiştirmiştir.
6. Kutulmuş'un oğlu.

nes, böbürlenerek, Türkleri yeneceğini, hükümdarlarını esir edeceğini ve onu ateşe atıp yakacağını söylüyordu. Türk hükümdarı ise, Romalıları yenip Diogenes'i esir ettiği taktirde, ona merhamet edip salimen kendi memleketine iade etmeyi d st n yordu. Bu Şeyler, sonra, bir harika ile ortaya  ıktı.

Romalıların ilerigelenleri ile imperatorları arasında ayrılık zuhuretti. Bunların mezhebini kabuletmek istemiyen Ermeni askerleri, ilk olarak muharebeyi terkedip kaçtılar. Bunun  zerine, Türkler, sağlam birlikleri sayesinde, Romalıları mağlub ettiler. Bu muharebede, zikredilmeğe layik diğer bir vaka da olmuştur. İki taraf, maharabeye tutuŐmađa hazır bir vaziyet aldıkları vakit, Sultanın kuzeni⁽¹⁾ olan Süleyman, sultana, kendisi tepenin üzerinde bulunan tahtında oturup, muharebenin idaresini kendisine tevdi etmesini teklif etmiştir. Sultanın rızası  zerine, Süleyman, oniki oğlunun her birine 1000er atlı verip tertibat aldırđı. Bunlar, harp teçhizatlarını giyip ve silahlanıp, Romalılara h cumentmek üzere aşağıya indiler. İki taraf çarpıŐıp birbiri içine girdiği sırada, Sultanın yanında duran bir yeğeni⁽²⁾, kendisi de muharebeye gitmek için müsaade istedi. Fakat sultan müsaade etmedi. O, arzusunu müteaddid defa tekrarladıktan sonra, müsaade aldı ve muharebe meydanına indi. Orada, imperatorla karşılaştı.  nk  Diogenes, çok kuvvetli ve cesur bir adam olduğu için, büyüklerden bir çoğunun Ermenilerle beraber kendisini terketmiş oldukları halde, ŐahsaŐ muharebe etmek üzere orada kalmıştı. Son defa muharebe meydanına gülan adam, imperatorla karşı karşıya gelince, onu vurup yere yuvarladı. Adam onu öldüreceği sırada, Romalılar imperatoru kendisini tanıttı. Bundağı sevinen Türk, onu tuttu. Hükümdarın yanına götürürken, bunu giren diğer bir asker onun kim olduğunu sordu. Asker, tutulan adamın imperator olduğunu duyunca, Şerefi kendi kazanmak için, onu g t reni vurdu ve zincirle bağlı olan imperatoru alıp sultana götürdü. Akşam, sultan, yeğenin dönmediğini görüp, onu aramak üzere birkaç adam gönderdi. Onu yere yatmış fakat henuz ölmemiş olduğu halde buldular. Alıp götürdüler ve Diogenes, onu tanıyıp, olan ve biteni anlattı.

1. Amcazadesi.

2. Sultanın hemşirezadesi.

Bunun üzerine, sultan, bu hilekâr adamı kazığa ~~çaktı~~ çaktırdı ve onun bütün varlığını haksızca vurulana verdi.

Sultan, Diogenes'e, kendisini esir etmiş olduğu taktirde ne yapmak niyetinde olduğunu sordu. Diogenes, onu diridiri yakmak istediğini itiraf etti. Sultan şu cevabı verdi: "Ben ise, tutulduğum taktirde merhametle muamele etmek kararını vermiştim. Şunu bil ki Allah, iyiliği düşünenlere yardım eder". Sonra, onu bir mayetle beraber Romalıların hududuna kadar yollayıp serbest bıraktırdı (1).

Sultan Alb-Arslan'ın adil bir zat olduğu söyleniyor ve yaptığı pek çok iyilikler naklediliyor.

Grekler, Diogenes'in esir düştüğünü duyunca, Konstantinus'un oğlu Mişeli (2) imparator yaptılar. Bu, İwannis (3) adlı birisini Sezar yaptı. İwannis, Diogenes'in serbest bırakıldığını haber alınca, ona hileli bir sadakat yemini yaptı. Onun bu yeminine inanan Diogenes, gelince, iki gözünü çıkardılar ve o ertesi gün öldü (4). Bu imansızlar, her vakit yaptıkları bütün işlerde böyle hareket etmişlerdir.

MULHAZAT (5).- Arapça kitaplardan öğrendiğimize göre, Grekleri mağlut eden sultanın adı Ebul-Feth idi. Türklerle Greklerin arasında yapılan muharebe Amid'in yakınında vukubulmuştur. İhtimal; onun adı Alb-Arslan'di ve bu ikinci ad, sultan olduğu vakit halife tarafından verilmiştir.

Türk imparatorluğu Horasanda başladığı ve sultan Togrıl-beg'in tahtta bulunduğu sıralarda, sultan, general Basısârî (6) ile beraber büyük bir Türk kafilisini sevketmiştir. Bu, Balas'a kadar geldikten sonra, bir sene orada kaldı, sonra Horasana döndü.

1. Malazkert muharebesinin hikâyesi için bak: "Hist. du Bas-Emp.", LXXIX, XVI ve devamı; URFALI MATEOS, fransızcada s.169, Ermenice metinde II, 103.

2. Mişel VII, Parapinace (Ağustus 1071). 3. Jean Ducas.

4. Bak: "Histoire du Bas-Empire", LXXIX, xxvii, xxviii.

5. Bu haşiye, ihtimal bir müstensih tarafından ilave edilmiştir, fakat aklî müellif Mihail'e de atfedilse bir diyeceğimiz olamaz.

6. Barhebr. ("Chr.Syr." s.242), bu ünvanı ona, Ani'yi zaptetmesi münasebetle verildiğini yazmıştır. Bak: URFALI MATEOS, fr. s.122; Erm., II, 88.

7. Ebul Harith Arslan el-Besarisi. Barhebr., bu adı doğru yazmıştır. Bununla beraber, metindeki şekil çok eski dir, çünkü Ermenice nüshasında da "Krisaros" şeklinde yazılıdır.

Az sonra,yani 1379 (1068) tarihinde,o tekrar hareket edip,Berrhoé'ye yani Halebe kadar geldi. Türklerin,Coelé-Syrie (Şimali Suriye)ye ve Filistin kıyılarına yaptıkları hicret,işte bu suretle başlamıştır. Onlar,bütün bu ülkelere,merhametsizce tahribat ve talanlar icraetmekle oraları hükümları altına almışlardır.

ERMENİCEDEN:

Bu zamanda,Tuğril'in Ksisari⁽¹⁾ adlı kumandanı Halebe geldi ve burasını zaptetti. Onlar,iç Suriye-Mezopotamyaşında,yani Dımışk'tan ve malepten Firata ve Adrianos yani Kilikya denizine kadar olan memleketi bu suretle işgaletmiye başladılar. Tuğril'in kumandanı,Pontus denizine kadar ilerledi.

Dukas'tan sonra,Diojan Romanos imperator oldu.

Bu zamanda,Türklerin Dolğabak⁽²⁾ denilen sultanı Tuğril,öldü. Albasalam (Alp-Arslan) sultan olup,bizzat Ermenistana ve Rum ülkesine geldi. Rumlar mağlub oldular ve Diojan esir düştü. Bu haber İstanbulda işitilince,Mihail'i imperator yaptılar. Diojan serbest bırakıldı,fakat Mihail'in emrile gözleri çıkarıldı ve öldürüldü.

1. Bu, ihtimal, Tuğrulun başlıca kumandanının adı olan Salar-Horasan'ın bozuk bir şekli dir.

2. Müverrih VARDAN, bu adı DOĞLABEK şeklinde yazmakla aslına daha çok yaklaşmıştır. Aynı müverrih,ANILI MIHİTAF'ın yaptığı ıktibasla Tuğrulun menşinden daha açık bir surette bahsetmiştir. Bak: MÜVERRİH VARDAN,Türkçe tercümesinde,s.169-171.

FASIL IX. (+)

Romalılar imperatoru Konstantinus'un oğlu
Mişel'in hakimiyeti zamanı. Türklerin,
Pontamıntakasındaki ikinci sultanlığının
başlangıcı. Ermeni Filartus'a dair.

Türlere mağlub olan Romalılar artık onlara hiç karşı gelmediler. 1389 (1078) tarihinde hakimiyet icraetmiye başlayan imperator Mişel de onların korkusu ile sarsılmıştı. Bu adam, karkak ve kadın yürekli müşavirlere kulak asıp, sarayının içinde oturup kaldı ve Türlere karşı yürümedi. Pont'ta kalmış olan halkı toplayıp onları öbür kıyıya nakletmek için tekrar adam gönderdi. Romalıların muhafaza etmekte oldukları kale ve şehirler korku ve dehşet içinde kalmışlardı.

Türkler, bu büyük zaferi kazandıktan sonra, bütün Ermenistana hakim oldular. Adil tesmiye ettikleri sultanları Alb-Arslan, yani Ebul Feth, amcazadesi olan Süleymanı, Kapadokya ve Pont memleketlerine sevketti ve ora kendisini sultan ilan etmek hakkını verdi. Bu zat, oraya gelince, Romalılar onun önünden kaçtılar. Süleyman, İznik ve İzmit şehirlerini zaptla oralarda hakimiyet kurdu ve bütün mıntaka Türlülerle doldu. Bunu haber alan Bağdad Halifesi, ona bir alemlerle diğer bazı şeyler gönderdi, onu tetviç etti ve sultan olarak tanıdı. Böylelikle, Türklerin, biri Horasanda, diğeri de Roma ülkesinde olmak üzere,

(+) Kitap XV., Fasıl IV.

Margiane'in dışında iki hükümdarı mevcut bulunuyordu.

Bu zamanda,yani 1396 (1085) tarihinde,Mısırlılar da birinci Arap imparatorluğundan ayrıldılar. Mısırlılar Arap ırkına mensub idilerse de,onlar,Asurya ve Babildekilerle olan inanç farklarından dolayı hükümetçe de onlardan ayrıldılar⁽¹⁾. Horasan sultanı,Ortoq ailesinden Aqsir⁽²⁾ adlı bir emir gönderdi. Bu,Dımışk'ı Mısırlıların elinden aldı ve Kúdusa,bütün Filistine ve Sur'a ve Sayda'ya hakim oldu. Esasen mağlub olan Romalılar,bunun önünden de deniz yolu ile kaçtılar.

Iconium (Konya)da hakimiyet icraeden sultan Süleyman,Antakyada bulunan Greklerin zayıflıklarını ve az olduklarını görüp,ağırlıksız olarak üçbin atlı ile beraber dağları aştı ve geceleyin anien şehre hücumetti⁽³⁾. Birçok adam öldürdüler ve şehri zaptettiler,Cassianus büyük kilisesini camiye çevirdiler.

Aynı yılda,yani 1396 (1085) tarihinde,Tanouşman⁽⁴⁾ adlı bir Türk emiri,Kapadokyaya taarruzedip Sivasa,Kayseriye ve diğer şimal mıntakalarına hakim oldu. Beni Tanouşman ailesinin nüfuz ve kuvveti böyle başlamıştır.

Bütün bu beyliklerin bu suretle başlaması esnasında yeni bir devlet zühuretti ki bu anien filizlendi.

Ermeni ırkından olan takriben elli kişi şaki,toplanıp bir grup haline geldiler. Bunlar,Türk akınından istifade edip,kendileri de muhtelif yerlere girip şakilik yapıyorlardı. Bunlar,Maraş bölgesinde,Şirbaz köyünden olan Philardus⁽⁵⁾ adlı genç bir Ermeniye rastladılar. Bunun güçlü,kurnaz ve yağmada ve öldürmede cesaretli bir adam olduğunu gören Ermeniler,onu kendileriyle beraber aldılar ve o onların şefi ve öncüsü oldu. Bu bilgiler şefsiz kaldığı için,Ermeniler de Türkler gibi talan icraediyorlardı.. Nihayet,Philardus,Kilikya mıntakasında bir kale ele geçirdi. Birçok Ermeniler onun etrafında toplandılar ve o,Kilikyanın birçok müstâhkem mevkiilerini zaptetmeye

1. Fatimîlerin Mısırda yerleşmeleri ve onların XI asrın sonlarında Suriyede yaptıkları inkışaf imaediliyor.

2. Atsız. Bak:"Gesch. der Chal.",III,124; EL-MACIN,"Hist. sarac.",s.349; "Isarus cognomine Afsysus".

3. Bak: "Histoire du Bas-Empire",LXXXII,111.

4. Muhammed el-Buhârî ibn ad-Danîsmend.

5. Barhebr.'da: "Philardus" veya Philartus",Philaretus Bşachamius. Bu

başladı. Bunu haber alan Romalılar imparatoru, ona hediyeler gönderdi, Philardus bizzat İstanbula gitti ve grekler onun için çok sevindiler. Ona altın bir zırh verdiler ve onu "Auguste" ilan ettiler. Philardus, İstanbuldan geri döüp, Karsus ve Misisde hakim oldu. Maraş, Keysunu, Rabanı, Urfayı, Anazarba'yı zaptla Antakyaya da girdi. Bu suretle kuvvetlendikten sonra, Ceyhun ve Malatya bölgelerine de girdi. Faik bir mevkiye çıkmış olup, Romalı ordularla beraber Türklere karşı harb etti. Fakat Türklere karşı gelemiyen bu mel'un adam, dinini terkedip Bağdada ve Horasana gitti ve müslüman oldu. Halifeden ve Türk sultanından, işgalettiği yerlerin hakimiyetini aldığına dair yazılar eline geçti. Geri döndüğü vakit, zaptetmiş olduğu birçok bölgelerde Türklerin hakimiyet ettiklerini gördü. O, beyliği için dinini kaybetmiş idi, ve şimdi eli boş kalıyordu. Maraşa gitti ve orada öldü. Bunun, ölmezden evvel tekrar hıristiyan olduğu söyleniyor.

Philardus, Urfada öldürülen Grek Hetom'un oğlu Theodoros'u⁽¹⁾ Malatyaya vali tayinetmişti. Bundan sonra, Ermeni Hareb, Balatianos, sonra da Gabriel Urfaya vali oldular. Gabrielin zamanında, Buzan, burasını onların elinden aldı⁽⁺⁾.

ERMENİGEDEN:

Alpaslan, hemşirezadesi Süleymanı sevketti ve bu, Ermeni ülkesini zaptla hakimiyet kurdu. Böylelikle, biri Rum ve Ermeni ülkesinde, biri de Horasanda olduğu halde iki Türk sultanlığı vücade geldi. Süleyman, Antakyaya yürüyüp geceleyin anien oraya girdi ve zaptetti. Oranın St. Petrus kilisesini camiye çevirdi⁽²⁾.

Bu zamanda, Danişman adlı bir emir, Türklerin arasın an çıkıp Kapadokya memleketine geldi. Sivasi ve Kayseriyi zaptetti ve memle-

(+) Arapça nüshasının bu yerinde, sahife kenarında şu haşiye vardır: "Diğer yazmalarında gördüğümüze göre, Philardus, bu bölge ve şehirleri Türklerin elinden almamış, Grekler, onları muhafaza etmek üzere ona hakimiyet ettirmişlerdir. Süleyman Antakyaya gelince, burasını Philardus'un elinden aldı. Bu doğrudur. Bizim meslebinde, zamanımız olan halk, Süleymanın günlerinde, bir emirname öldürüp, Antakyada iki kilise inşa ettiler. Bunlar, Meryem Ana ve St. Georges kiliseleridir. Türkler, Philardus'un elinden Keysunu, Rabanı, Ceyhun şehirlerini ve diğer şehirleri geri aldılar. Maraş onun elinde kaldı".

1. Theodoros veya Toros.

2. Bak: URFALI MATEOS, II, 123.

kette hakimiyet kurdu. Danışman hanedanının başlangıcı böyle olmuştur⁽¹⁾.

Bu ayrılık hareketleri esnasında, 50 kişi kadar Ermeni, çölde yerleşip, Türklere taarruz etmeye ve ihtiyaçları olan şeyleri onlardan almağa başladılar. Bunlar, Maraş bölgesine gelip, orada, güçlü ve güzel bir Ermeni olan Filartos adlı birisini buldular. Bu, onlara şef oldu. Bunlar, Kilikya memleketine girdiler. Buraya hakim olan Türklerin elinden bir kale zaptedip orada kapandılar. Sonra, bütün memleketi, şehir ve kalelerle beraber zaptettiler. Kilikyanın etrafında bulunan birçok yerleri, Maraş, Kesunu, Elbustanı, Fıratın öbür kıyısında bulunan Malatyayı ve Urfayı ve diğer birçok yerleri de aldılar.

Bunu haber alan Rumlar, Filartos'a hediyeler verip onu "Sebastos" ilan ettiler. Bunu müteakıp, Türkler her taraftan Filartos'un üzerine gelip onun işgalettiği yerlerin yarısını elinden aldılar. Filartos, Bağdada Halifenin nezdine gitti, hakimiyet için dinini terketti ve ondan, memleketi tekrar almak üzere yazı elde etti. Fakat o geldiği vakit, diğer yerler de zaptedilmişdi ve kendisine verilmedi. Söylendiğine göre, Filartos, yaptığına pişman olup, tekrar dinine vadet etmiş ve dua etmek için manastıra gitmiştir.

1. Bak: URFALI MATEOS, II, 167.

FASIL X. (+)

Roma imperatorları Nicéphore ile Alexandre'in zamanları hakkında. Türk emirlerinin hakimiyeti.

Türk imperatorluğu Mezopotamyada, Suriyede ve Filistinde yayılmıştı. Bu emleketlerin muhtelif yerlerinde bazı Arap emirleri de bulunuyordu. Türkler Araplar tek bir millet gibi birbirile karışmışlardı. Türkler, Büyük ve Küçük Ermenistanda, Kapadokyada, Bithinya'da ve Pont'de hakimiyet icra ediyorlardı. Onlar, Greklerle daimi mücadelede idiler. Romalıların topraklarında bir yer galeeden her bir Arap ve Horasandan gelen emirlerin hakimiyeti, Sultan Sincar⁽¹⁾ tesmiye edilen Horasan sultanı ve dinî reisleri olan Bağdad Halifesi tarafından tasdik ediliyordu.

Büyük Ermenistanda, Soqman ailesinden bir emir vardı ki buna iranca olarak Şah-Armen⁽²⁾ deniliyordu. Mezopotamyada hakimiyet icra edenler Ortoqayé⁽³⁾ (Türk) tesmiye ediliyorlardı. Danişmend ailesi mensupları Sivasda, Kayseride Pont'ta hakimiyet icra ediyorlardı. Süleymanın soyu da İzmitte, İzmitte ve Sivasda hakimiyet icra ediyordu.

Türkler, Arapların içinde böyle imperatorluk kurmuşlardı .

(+) kitap XV., fasıl V.

1. Melikşahın oğlu Sancar.

2. Bu beyler, Hilat'ta hakimiyet icra etmişlerdir. Buranın ilk beyi Soqman -Qotbi (1100-1112) olmuştur.

3. Haleb, Mardin ve Diyarbakır Ortokluları.

Romen tesmiye edilen Grek imparatorluğu içinde ise, imparator Mişel, korkacasına rahat bir hayat geçirmekte iken, Nicéphorus, 1397 (1086) tarihinde, isyanetti⁽¹⁾.

Botanicus lakabı verilmiş olan Nicéphorus⁽²⁾, büyük bir ordu topladı ve İstanbula karşı yürüdü. Şehri bir zaman muhasara altına aldıktan sonra içeri girdi, halkı kılıçtan geçirdi ve saraya kadar geldi. Bunun üzerine, Mişel, tacı elinde olduğu halde, yaya olarak dışarı çıktı ve Nicéphorus'a: "Tacı al ve kılıcını halkın üzerinden çek. Maksadın imparatorluğu elimden almaksa, onu muharebesiz olarak sana veriyorum" dedi. Nicéphorus, ona, başını kazımak emrini verdi. Mişel, rahib olup, hayatını bir manastırda geçirdi.

Nicéphorus, Mişelin iki genç oğlunu hadım etti ve onun karısıyla⁽³⁾ evlendi. O, bundan dolayı, herkesin nefretini üzerine çekmiştir. Cesaretini kaybedip korku içine düştü. Sarayının içinde kalıyor ve muharebe etmiye çıkmıyordu.

Bunun üzerine, başkumandan Alexis, Nicéphorus'un gayrimeşru bir surette hakimiyet icra ettikten başka, onun hamakatla hareket ettiğini ve imparatorluğun mahvına doğru gidildiğini görünce, hakimiyeti kendi eline geçirmek üzere, devlet ricali ile beraber bir komplo tertipetti. Alexis, harekete geçmek için muvafık zamana bekledi. Bir gün, imparatorla yalnız bulunduğu bir sırada, kardeşi içeri girmek istedi fakat muhafızlar bırakmadılar ve bir kargaşalık çıktı. Alexis, dışarı çıkıp, bu hali görünce, imparatorun, komplodan haberdar olmasından korktu. Bir emirberberle ~~xxxxxx~~ derhal bir mektup verip, ona, şehrin kapısından dışarı çıkıp surun etrafında bir dolaşma yaptıktan sonra diğer ^{bir} kapıdan içeri girip mektubu telaşla saraya getirmesini emretti. İmparatorun huzurunda okunan mektup, düşmanın memlekete taarruz ettiğini haber veriyordu. Bunun üzerine, imparator, generala, ordularını alıp düşmanın karşısına çıkması¹⁴ emrini verdi. Alexis'in bu yalan haberi yayılınca, beklenen fırsat elde edildi. Kendisiyle birleşmiş olan ricali beraber alıp, maksatlarına uygun bir yere gitti ve orada imparator ilan edildi. Onlar aniden geri dönüp şehre girdiler.

1. Bak: "Histoire du Bas-Empire", LXXX, xxxiii.

2. Nicéphore III, Botaniate (1078 Nisan - 1081 Nisan).

3. Marie. Bak: "Histoire du Bas-Empire", LXXX, xix.

Kimse Alexis'e karşı gelemedi. O, saraya gelince, Nicéphorus oradan çıktı ve layık olduğu veçhile hakarete maruz bırakıldı⁽¹⁾.

Alexis, 1400 (1089) tarihinde hakimiyet icraetmiye başladı. O, diğer kitaplarda yazılı olduğu gibi, 38 ~~yıllık~~ değil, 29 yıl hüküm sürmüştür⁽²⁾.

ERMENİCEDEN:

Bu zamanda, Türkler kuvvetlendiği için, muzaffer ve akıllı prensleri Tayau'nun adı ile Tacik tesmiye edilen Araplar, onlara itaatettiler. Böylelikle birbirile karışan Türkler ve Araplar bir millet haline geldiler.

Muhammedin soyundan olup Bağdadda bulunan prensi orada ipka edip "Halife" tesmiye ettiler. Gerek Araplar, gerekse Türkler ona hürmet ediyorlar ve kanun ile rütbelerini ondan alıyorlardı. Horasan emirleri, Sultanın ve Halifenin fermanıyla gelip memleketleri işgalediyorlar ve hakimiyet kuruyorlardı.

Bu suretle, Ermenistan taraflarına, aslen Türk olan Sukman ~~gibi~~ adlı bir emir geldi ve "Şahi Armen" tesmiye edildi. Mezopotamya da Artuk adlı bir Türk emiri geldi ve bunun soyu Artukî'ler tesmiye edildi⁽³⁾.

Rum imperatoru Mişel ise, gevşek ve kadın yürekli bir adam olup, harb işlerine lakayd kalmıştı. Ancak yemek içmekle vakit geçiriyordu. Nikefor, ona karşı çıkıp, askerlerle beraber İstanbul'a geldi ve şehri zaptla halkı öldürmeğe başladı. Mihail, tacı eline alıp onu karşıladı ve: "İstedigini al ve kılıcını Hıristiyanların üzerinden geri çek" dedi. Nikefor, tacı aldı ve ona, başını kazıyıp manastıra çekilmek emrini verdi. Kendisi de imperatorun karısıyla evlendi⁽⁴⁾ ve onun iki oğlunu hadımetti. Bundan dolayı, herkes ondan nefret etmiye başla

Bunun üzerine, Aleks adlı bir prens, birçok adamın iştiraki ile, imperatorluğu eline geçirdi. Bu, Nikefora karşı, onun Mihail'e yaptığı gibi hareketetti. Aleks, Rumların üzerinde 29 yıl hakimiyet icraetti. Bunun zamanında, Albasalam, Dımışkı zaptla Aksis'i öldürdü⁽⁵⁾.

1. Bak: "Histoire du Bas-Empire", LXXX, LIX ve devamı.

2. Alexis Comnène, 37 yıl, 4 ay ve 15 gün hüküm sürdükten sonra, 15 Ağustos 1118 tarihinde ölmüştür. Müellifin bu mülahazasının sebebi, kronolojik listelerin kusurlu olmasından ileri gelmiştir. O, Alexis'in hakimiyeti zamanından 9 yılı çıkarıp, onun oğlu Jan'ın tahta çıktığı tarihi 1118 tarihine tamamilen uyan 1429uncu yılı göstermek istemiştir.

3. Sukman ve Artukîler için bak: URFALI MATEOS, II, 146 ve devamı.

4. Bak: Aynı eserin II, 109.

5. Dımışk'ı, Alpaslan değil, oğlu Tutuş, daha evvel orayı zapteden Atsız ibn Uk'ın elinden almıştır. Atsız, Sultan Meliksah tarafından Dımışk'a vali tayin

FASIL XI. (+)

Romalılar imperatoru Alexis'in hakimiyeti zamanı.
Bu zamanda,Türk hakimiyetinin daha çok tahkim
edilmesi.

1400 (1089) tarihinde~~X~~ hakimiyet icraetmiye başlıyan Grek imperatoru Alexis'in ilk günlerinde,bir Türk olan Tetiş⁽¹⁾ Alb-Arslan Tac ed-Daulah adlı ir adam,Dımaşk'a hakim oldu ve Aqsis'i⁽²⁾ öldürdü.

Aynı yılda⁽³⁾,Halepte,Salihten sonra oğlu⁽⁴⁾ Mahmud hakim oldu. Bunlar vespdiler.

Aynı yılda⁽⁵⁾,Mounqid'in yani Ebul Hasanın⁽⁶⁾ oğlu Ali,Şaizar'ı,Romalıların namına işgaletmekte olan bir piskoposun elinden aldı.

1404 (1093)⁽⁷⁾ tarihinde,Mahmud ibn Nasr bin Salih öldü ve üç oğlu Şabaq,Şabib ve Atyah,Haleb üzerinde hakimiyet icraettiler.

Aynı yılda,Müslim bin Kureys⁽⁸⁾,onlara karşı yürüdü ve birçok muharebe-lerden sonra,gehri onların elinden aldı.

(+) KitapXV.,Fasıl VI.

1. Bu,Alpaslanın oğlu Tutuştur. Bak: "Gesch.der Chal.",I,126; EL-MACIN, "Hist.sarac.",s.350. "Tetiş",Ermenice şeklidir. 2. Atsız.
3. El-Macın'e nazaran,Tutuş,Hicri 472 (1079-80) tarihinde Dımaşkı zaptetmiştir. Bak: "Gesch.der Chal.",III,126,n.2. 4. İorunu olacaktır.
5. El-Macın'e nazaran,Hicri 473 (1080-81) tarihinde.
6. Hadid ed-Daulah Ebul-Hasan,ALL İbn Mounqellad İbn Nâir İbn Mounqid.
7. Aynı müellife nazaran,Hicri 467 (1074-75) tarihinde.
8. Şeref ed-Daulah ebu l-Makarim Muslim ibn Kureys el-Oqaili. Bak:"Gesch. er Chal.",III,127-130 ve H.DERENBOURG,"Ousâma İbn Mounkid",fasıl 1.

Şeref ed-Daulah, 1414 (1103) tarihinde⁽¹⁾, Harran üzerine yürüyüp onu idare etmekte olan kadının elinden aldı, kadını da öldürdü.

Aynı yılda, Kureyş'in oğlu Şeref ed-Daulah, Dimişk'a karşı yürüdü ve bir Türk olup oraya hakim olan Süleyman oğlu Tacd ed-Daulah'ın elinden aldı.

Aynı yılda⁽²⁾, Kureyş oğlu Şeref ed-Daulah, Kutulmuşun oğlu Süleyman'ın az zaman evvel kendi elinden almış olduğu Antakya'yı zaptetmiye gitti.

Bu zamanda, sultan Ebu l-Fatih⁽³⁾, Halebi, Salihin oğlu Malik'ten mücadelesiz olarak aldı ve Sabaq'ı⁽⁴⁾ öldürüp zaptetmiş olduğu Caber kalesini ona verdi.

Türkler, bu zamanda, Tarsusu, Misisi, Anazarbay'ı ve Kilikyanın diğer şehirlerini zaptettiler.

Bu zamanda, Grek imparatorluğu her taraftan tazyik ediliyordu.

Bu zamanda, Romenler, yani Franklar, Roma memleketinden çıkıp, İmperator Alexis'e karşı yürüdüler ve İstanbulu Greklerin elinden almak üzere taarruz ettiler⁽⁵⁾. Franklar, Alexis'in kapanmış bulunduğu imparatorluk şehrine hücum ettikleri bu sırada, Türkler ve Araplar, imparatorluğun kalan eyaletlerine hakim olmuşlardı.

Malatyada, Philardus tarafından tayin edilmiş olan Gabriel adlı bir Grek vali vardı. Philardus öldükten sonra, Gabriel hakimiyeti eline aldı. Bu, Türklerin Grekleri mağlub ettiklerini görünce, karısını Bağdada gönderdi ve o Halife tarafından Malatya beyliğini kendisine tevdi eden bir ferman getirdi.

Urfada, Hetum'un oğlu Theodoros⁽⁶⁾ bulunuyordu.

Türk emiri Al-Faridj⁽⁷⁾, 1406 (1095) tarihinde Malatyaya geldiği vakit, Gabriel onu aldattı. Onu beraber alıp Urfaya götürdü. Orada ona bir zehir içirdi ve öldürdü. O öldükten sonra, Gabriel, Türkleri alıp Malatyaya kadar

1. Müellifi yazdığı tarihe göre, bu vaka, evvelkinden on yıl sonra, yani 1084-85 (Hicri 477) tarihinde olmuştur. Bu yanlışlık, şüphesiz, kronolojik listelerinin nakatlılığından ileri gelmiştir.

2. Hicri 478 (maziran 1085) tarihinde. Bak: "Gesth. der Chal.", III, 130; URFALI MATEOS, erm. II, 123, frans. s. 10; "Hist. du Bas-Emp.", LXXXII, III, 1v.

3. Alpaolana imaditor. 4. Oğulitton ailonino mensub olan.

5. Bak: "Histoire du Bas-Empire", LXXXIII, XLIV.

6. Hetum'un oğlu "europalate" Theodorus veya Toros. Bak: URFALI MATEOS, erm., II, 145, frans., s. 210.

7. URFALI MATEOS, erm., II, 147, frans., s. 210.

getirdi ve onları aldattı. Şehri güya onlara teslimetmek üzere içeri girdi fakat Türkleri dışarda bırakıp kapıları kapadı. Bunlar, içlerinden David adlı birisini reis tayinettiler, bölgeyi tahrib, şehri de muhasara ettiler. Bunun üzerine, Sivastan Danışmen geldi ve onları barıştırdı.

1393 (1082) tarihinde, Malatyaya, Qourie⁽¹⁾ adlı bir Türk hakimdi.

Bu zamanda kıtlık zühuretti ve iki litre ekme ve keza iki litre şarap birer dinara satıldı⁽²⁾.

Aynı yılda bir zelzele de oldu ve Antakya surununun 86 kulesi yıkıldı⁽³⁾.

1396 (1085) tarihinde, İstanbulda bir zelzele oldu ve binlerce insan telef oldu.

1407 (1096) tarihinde, Grek Gabriel, Malatyaya hakim bulunduğu sırada, merhum Beni Abou İmran'ın ve ibn Oqail'in⁽⁴⁾ akrabası olan prens Ebu Salem'i zehirle öldürdü.

1408 (1097)inci yılın Nisan ayınının 28inde, Gabriel, dindar ve şerefli adamlar olan beş tacir öldürdü. Bunlar, iki oğlu ile beraber Dairata'nın oğlu Bar Çauma, iki oğlu ile beraber Hatnalı Georgius, Havalı Basilius ile oğlu, Arqaya'lı Abdullah ve Tantini diyakosu Sahda idiler. Gabriel, bunların ve Malka'nın oğlu Ebu Mansur'un evlerini, altın, gümüş ve diğer şeyleri müsadere etti. Kiliselerden ve piskopostan da haçları, buhurdanları ve hatta mukaddes yağ kapları ile bütün hazineyi aldı. Evleri yıktı ve kaleyi ve suru tekrar inşaetti.

1. Elyazmasında "Qerâoul", ki ihtimal "Khouril" olacaktır ki bu "Gabriel" in ermeniceleştirilmiş şeklidir.

2. URFALI MATEOSA nazaran, bu kıtlık 1079-80 tarihinde zühuretmıştır.

3. URFALI MATEOSA göre, bu zelzele 1091-92 tarihinde olmuştur.

4. Bu aile hakkında bak: "Gesch. der Chaliphen", III, 29, 92, n.1.

FASIL XII.(+)

Küdüsa hakim olan Frankların çıkışları zamanı.
Patrik Athanasius'un Bağdada Halifenin nezdi-
ne gitmesi.

Türkler,Suriye ve Filistin ülkelerine hakim olduktan sonra,Küdüsa dua etmiye giden hıristiyanlara dövme,soymak,şehre ve mukaddes yerlere girmeyi haraca bağlamak gibi fenalıklar yapıyorlardı. Bundan başka,bir hıristiyan kervanını,ve bilhassa Romadan ve Italyadan gelenleri görünce,onları imhaetmiye gayret ediyorlardı. Birçok insanın bu suretle telefomalari üzerine,kral ve kontlar,hiddetlenerek,Romadan yola çıktılar. Bütün memleketlerden birçok asker onlara iltihaketti ve onlar deniz yolu ile İstanbula geldiler.

Grek imperatoru Alexis,onlara yol vermedi. Onlar da,şehr Greklerin elinden almağa karar verdiler. Bunlar,1401 (1090)dan 1408 (1097) tarihine kadar,yani yedi sene İstanbullulara karşı muharebe etmekle meşgul oldular.

Frankların İstanbulu muhasara ettikleri esnada,Antakya,bir zelzele yüzünden yıkıldı. Yıkılan bir kulenin temelleri altında,içinde büyük tunç heykeller bulunan yeralti bir ev ortaya çıktı. Bu heykeller,ata binmiş zirhli,mızraklı ve kılıçlı Frankları tecosüm ettiriyordu. Bu heykeller,zincire vu-

(+) Kitap XV. Fasıl VII.

rumuş olduğu halde oraya bağlanmıştı. Türk sultanı Aghousian⁽¹⁾, bunun hakkından tetkik yapılmasını emretti. Bunların orada niçin bulunduğunu bilen ne bir adam, ne de bir yazı bulundu. Bunun üzerine, onların, putperestlerin zamanından kalmış putlar olduğu zannedildi. Bundan dolayı, hepsi, sultanın emrile kırıldı. Sonra, kör ihtiyar bir kadın çıkıp: "Frankların çıkıp denizi aşmaları ^{na} işi mani olmak üzere, kulenin birisinin altında talisimler bulunduğunu" eski adamlardan duymuş olduğunu söyledi. Vali, bu sözleri ihtiyar kadının ağzından bizzat işittikten sonra, onları kırdığına pişman oldu ve kadına: "Onların nasıl yapıldığını işitmişmidin? Onları tekrar yapabilir miyiz?" diye sordu. Kadın "Hayır" cevabını verince onu vurup öldürdüler.

Franklar, denizi geçtikten sonra, he ^{bir} den toplanıp, Küdusa girmek nasib olursa, bütün hıristiyan mezhepleri ile iyi geçeceklerini ve Hazret-i İsa'yı tanıyan her bir millete kiliseler vereceklerini Allaha vaadettiler.

Bu zamanda, Süleyman, Türk Alb-Arslan tarafından öldürüldü⁽²⁾.

Antakyaya gelen Franklar iki kral ile yedi kont idiler. Krallar, Boémond ve Tancrede; kontlar da, Roger, Boémond, Baudouin, Josselin, Galeran, Godefroy ve saint-Gilles idiler⁽³⁾.

Bunlar Antakyayı muhasara edince, Bozan öldürüldükten sonra Urfanın hakiyetini eline almış olan Hetom oğlu Theodoros bunu haber aldı. Franklara haber gönderip, bu şehri Dük Godefroy'a teslim edeceğini vaadetti. Onlar buna çok sevindiler ve: "Urfa, Küdustan evvel Hareti İsa'ya inandığı için, Efendimiz İsa, onu Küdustan evvel elimize veriyor" dediler. Godefroy, kardeşi Baudoin'ı gönderdi ve o Urfaya hakim oldu⁽⁴⁾.

1. BARHEBREUSda: "Gaisagan"; URFALI MATEOSda: "Ağusian" GUILL. de TYRda: "Aexianus"; Arap müelliflerinde: "Baği-Syan veya Yağisiyan".

2. Süleyman, Tutuşla yapılan muharebede intihar etmiştir. Bak: "Gesch. der Chaliphen", III, 130; "Histoire du Bas-Empire", LXXXII, iv.

3. Bu adların Suryanice şekilleri olan Mamun, Tangri, Rojel, Bagduin, Goselin, Sıga gibi bozuk şekilleri yerine asılların yazılması muafık görülmüştür.

4. Baudoin de Boulogne, Urfayı 1098 tarihinde almıştır.

Franklar, dokuz aydan beri Antakyaya hücum ediyorlardı. Şehrin Türk reisleri Qasian ve Aghousian⁽¹⁾ idiler. Bunlar, son derece sıkışık vaziyette kaldıkları için, Aghousian, Halebe gitmek üzere dışarı çıktı. Yolda, bazı Ermenilerin üzerine atıldılar ve başını kesip Franklara götürdüler. Bunun üzerine, kulehin birisine muhafız tayinedilmiş olan iki Ermeni kardeş, geceleyin aşağıya indiler, Boémond'la bir anlaşma yaptılar ve şehri ona teslim ettiler⁽²⁾.

Morasanda hüküm sürmekte olan Sultan⁽³⁾, Frankların Antakyaya karşı yürüdüklarini haber alınca, Kourbagad⁽⁴⁾ ile beraber 100 bin atlı asker sevketti. Frankların Antakyaya girdikleri günde, Türkler Bagras'a geldiler. ~~Franklar~~, içkâlenin henüz Türklerin elinde olduğunu görünce, şehri muhasara ettiler. Franklar, açlıktan o kadar sıkıldılar ki atlarını yediler. Onlar, duaya sığındılar ve kral Tncrède bir hayal gördü. Cassianus kilisesinin, Hazreti İsanın haçına aid mihların ve mızrak ucunun saklı bulunduğu mahali açtılar ve mihlarla bir haç yaptılar. Allah, Franklara zafer bahşetti. Yeryüzü cesetlerle kaplandı, çünkü Franklar, Türkleri akşama kadar kovaladılar. Franklar Antakyada hakimiyet kurunca, Türkler Mezopotamyadan kaçtılar, ve Oteir (Utair)⁽⁵⁾ oğullarının hakim buldukları Maraşa ve Saruja geldiler.

Franklar^X sefere çıkmazdan evvel, Mısırlılar Kûdusu Türklerin elinden almışlardı. Franklar, geldikten sonra, önce Yafayı hücumla aldılar sonra da Kûdus üzerine yürüdüler. Bu şehirde Mısırlı Afdhal⁽⁶⁾ bulunuyordu. Franklar, şark ve St. Etienne kapıları arasında ahşab bir kule diktiler ve seferlerinin ikinci yılı olan 1410 (1099)uncu yılın Temmuz ayında şehri zaht ettiler. Şehrin içinde birçok Arap öldürüldü ve şehir, bilhassa Sakra⁽⁷⁾ denilen Hélicon

1. Bu iki isim, ihtimal, tek bir şahsa aiddir.

2. Antakyanın muhasarasına dair bak: "Hist. du Bas-Emp.", LXXXIV, v.111; URFALI MATEOS, erm., II, 151, frans., s. 216, 221; "Gesch. der Chal.", III, 165.

3. Berkiaruk.

4. "Kourabagad". Ermenicede "Gourabagh'ad" (Urfalı Mateos); GUILL. de TYRde "Corbagath". Brosset'ye nazaran ("Hist. du Bas-Emp.", cilt XV, s. 352, n.1) Ermenice kelimesi "curopalate" ünvanının transkripsiyonudur. Fakat, burada, general Kerbuğa'nın kastedildiği aşikârdır.

5. Urfanın Arap emiri. Ermenicede, "Oudair". Bak: URFALI MATEOS, erm., I, 53, frans., s. 46-47.

6. Elyazmasında: "Fâdhl". Barhebreus'da: "Afdhal", Bedr ed-Cemalî'nin oğlu. Bak: "Gesch. der Chaliphen", III, 1/4.

7. Bu, Ömer camisini işaret eden Arapça المنارة tabirinin değiştirilmiş bir şekli olsa gerektir.

mbedi cesetle döldü. Ölülere ateşle yakıldılar.

Kudusun ilk Frank kralı Godefroy oldu ki bu iki yıl hakimiyet sürdü. Bundan sonra, Baudoin⁽¹⁾ onyediyedi⁽²⁾ sene hüküm sürdü.

* İmperator Alexis'in zamanına kadar, milletimiz ve Ermeniler, İstanbulda her kiliseye malik idik. Herbir kilisede bir papaz ve tücar olan laıık daıhlardan bir heyet vardı. Suryeli bir papaz, Antakyadan oraya geldiği vakit, kilisemizin Symnada'lı olan papazı onu kabuletmemiştir. Bu adamın içine şeytan girdi ve o gidip Greklere: "Şehrinizde bulunan Suryaniler ile Ermeniler, Türklerle ticaret ediyorlar" dedi. İmperator hiddetlendi ve verdiği emir üzerine, iki kilise de yıkıldı, papazlar tardedildi ve kalan halkın ekseriyeti mezil oldular.

1406 (1095)inci yılın birinci Teşrin ayında, bir müellif olan Malatya metropolitini Ignatius öldü. Mar Athanasius, onun yerine, gerek Suryanicede, gerekse Grekçede parlak bir müellif olan Said bar Qabouni'yi⁽³⁾ tayinetti.

* O, bu yılın "Ascension" yortusu gününde⁽⁴⁾, Diyarbakır mantakasında bulunan Qanqrat'ta⁽⁵⁾ taktisedildi ve adı Jan konuldu.

Bunun intihabı Gabriel'in ısrarı üzerine yapılmış olduğundan, o, şehir Türklerin hücumuna uğradığı esnada oraya geldi. Onun geldiği günde kapılar kapandı ve Konya sultanı Kılıç Arslan gelip şehri kuşattı.

Gabriel, muhterem piskoposa, muhafızlara nezaret etmek hususunda kendisine yardım etmesini söylemiş olduğu için, o, halka, elinden geldiği kadar cesaret veriyordu.

Bu esnada, sultanın yanında bulunan asil bir memur⁽⁶⁾, elçi olarak geldi. O, sura yaklaşıp, piskoposun bizzat aşağı sarkıp sözlerini dinlemesini ricaetti.

1. Şehir zaptedilince, Godefroy'a verildi. O, kral ünvanını almamıştır. Bunun kardeşi Baudoin I, 1100-1118 yıllarında hakimiyet icraetmiştir.

2. Elyazmasında ve Arapça nüshasında 7 sene yazılı ise de, Barhereus'da ve Ermenice nüshasında 17 ve 15 olarak okunmaktadır.

3. Bak: WRIGHT, "Syriac Literature", s.227.

4. 22 Mayıs 1096.

5. Barhobreus'un Vatikan'daki elyazmasında: "Peygamber İlyas manastırında" ilavesi mevcuttur. ("Bibl. Or.", II, 211.)

6. Elyazmasındaki bu kelime "nazır" veya "diaconus" manasına ifadeedebilir.

Piskopos, valinin emri mücibince, surun üstüne çıktı. Bu esnada, Gabriel, onun yanında bir sığınakta gizlenmiş olduğu halde, onu diyniyordu. Elçi: "Sultan size, şehri teslimetmenizi söylüyor. Bunu yaparsanız size selamet ve iyilik ihsan edecektir. Aksi taktirde, şehri kılıç kuvvetile alacak ve Allah, gerek sizin, gerekse halkın kani için hesap soracaktır" dedi. Muhterem piskopos, elçiye: "Merak etme. Bu güne kadar kimse bu şehri harpla zaptedememiştir ve anla zaptedemeyecektir. Şehirde, on seneden fazla bir zaman için kâfi miktarda yiyecek vardır" cevabını verdi ve elçiyi uğurladı. Sonra, piskopos, Gabriel'e dönüp: "Ne dediğimi işte duydunuz. Şimdi, şehri gönlümüzle teslim etmeniz lazımdır" dedi. Gabriel, bu sözleri işitince, piskopostan nefret etmeye başladı. Gabriel'in mezhebinden olan Grekler de piskoposa hor bakıyorlardı. Çünkü franklar, onun, kendi akidesi ile kendilerini mahcup ettiğini duyunca, onu, şehri Türklere teslimetmek istiyor diye itham ettiler.

Bir cuma günü, piskopos surun üzerinde dua eder ve haç'ın kasidesini söylerken, bütün halk ağladı. Gabriel ile Grekler, halkın ona çok bağlı olduğunu görerek, onu öldürmeğe karar verdiler. Piskopos surdan aşağıya indiği vakit, Gabrielin, bir hıristiyanı idama mahkûm ettiğini ona haber verdiler. Muhterem piskopos, bu idam kararının infaz edilmemesi için, rahiplerle beraber, Gabrielin yanına koştu. Mel'un Gabriel¹, ata binmiş ve yaya muhafızlarla çevrilmiş olduğu halde, dışarıda, iki surun arasında buldular. Piskopos, ona yalvarıp: "Ey mübeccel prens, bedbaht adamlara merhamet et! Dışarıda esasen öldürüyorlar, hiç değilse içeride öldürmesinler" dedi. Piskoposu öldürmeğe karar vermiş olan onı horif, onun yüzüne: "Ya sen? Demek şehri Türklere teslimetmek istiyorsun, değilmi?" diye bağırды. Ve, hiddetlenerok, mızraklılardan birisine emir verip: "Vur!" dedi. Asker, vurmağa cesaret etmedi. Bunun üzerine, vabriel², mızrağı kapıp, aziz adamı başından vurdu ve³ 1406 (1095)inci yılın Temmuz ayının⁴ 4üncü Cuma gününde⁽¹⁾ öldürdü.

1. 4 Temmuz 1096. Bu ve müteakip vakalardan anlaşıldığına göre, müellifi-
nin Mihail'e mahuz topraklıdan Ignace de Melitene, Séleucide ve Miladi tarih-
lerinin arasında 311 yerine 310 yıl fark koymuştur.

Orada hazır bulunan ruhaniler kaçtılar ve dağıldılar. Bütün şehir galeyana geldi ve aziz piskoposun şehid edildiği yerde kâfileler toplandı. Katil Gabriel, halkın toplandığını görünce korku içine düştü. Emri üzerine, piskoposu bir bahçeye götürüp fundalıkların içinde sakladılar. On gün sonra, cenaze merasimi yapıldı ve ceset büyük Cursor kilisesine defnedildi.

Patrik Mar Athanasius, asî Abdun'un teşebbüsleri yüzünden, kilise işlerini korkusuzca idare edemediği için, Bağdada, Halife Ebu Caferin nezdine gitmeğe mecbur oldu. Oradan, Athanasius'u kabul edip Abdun'u taretmek üzere, Asuryada, Cesirede, Mezopotamyada ve bütün Suriye ve Kapadokyada, imperatorluğu idare eden Arap ve Türk reislerine mektuplar getirdi.

ERMENİCEDEN:

Bu yılda, Roma kontları, birçok asker toplayıp, İstanbula geçtiler ve onu yedi sene muhasara altına aldılar. Bunların sefere çıkmalarının sebebi şu idi: Emir Artuk, Melikşahın emrile Kûdusu zapt ettikten sonra, Hazretî İsanın kabrini vergiye tabî kılmış ve ziyarete gelen herbir adamdan birer altın almağa başlamıştı.

Bu zamanda, Saint Gilles⁽¹⁾ adlı bir Frenk kontu, mukaddes yerlerde dua etmek üzere Kûdusa geldi. O, Hazretî İsanın türbesine girdiği vakit, ^{ondan} vergiden fazlasını talebettiler. O, bunu vermeyince, dövüldü ve bir gözünü çıkardılar. Prens, çıkan gözünü alıp cebine koydu, beraber Romaya götürdü, bütün kontlara gösterdi ve onları Hazretî İsa uğuruna tahriketti⁽²⁾. Kontlar, sefere çıkıp, önce İstanbula geldiler.

Onlar İstanbula karşı harb ederlerken, Antakyada zelzele oldu, sur yıkıldı ve kulenin biri devrildi⁽³⁾. Burada, ata binmiş oldukları halde bakırdan Frenk heykelleri bulundu. Bunların ağızları demirle bağlanmıştı. Emir, bunların ne olduğunu anlamak için onları önüne getirtti. Bazı adamlar, onların eski zamanlarda kalmış putlar olduğunu söylediler. Bunun üzerine, emir onların kırılmasını

1. Metide çok bozuk şekillerle yazılı olan Frenk adlarını, tercümamızde aslına göre yazmayı muafık addettik. (M.)

2. Bu ^{vakayı} müverrih VARDAN da zikretmiştir. (Türkçe tercümesinde s. 186.)

3. Bak: URFALI MATEOS, II, 136; SIMBAT, s. 87.

emretti.

Bunu duyan kör ihtiyar bir kadın, onların, Frenklerin kuvvetlenip denizi aşmamaları ve hakimiyet etmemeleri için Greklerin tarafından yapılmış tilsimler olduğunu söyledi. Bunu haber alan emir, heykellerin mahvedildiğinden dolayı çok kederlendi. Frenkler, bu esnada, İstanbulu zaptedip beri tarafa geçtiler, kuvvetlendiler ve gemilerle Antakyaya geldiler. Bunların ikisi, Boémond ve Tancredi, kral soyundan idiler. Yedisi kont'tiler: Roger, Boémond, Baudoin, Josselin, Galeran, Godefroy ve Sait-Gilles.

Ermeni Filardos tarafından Urfaya vali tayin olunup bu zamana kadar orada kalmış olan Teodoros, Antakyaya Frenklere adam gönderip, şehri Godefroy'a teslim edeceğini bildirdi. Frenkler buna çok sevindiler, ve: "Urfa şehri, Kûdustan evvel Hazreti İsayaya inanmış olması ve Efendimizin, Ermeni kralı Abgar'ın inanması ile ilk önce Urfada hakimiyet etmiş bulunması dolayısıyla, Hazreti İsanın lütfu eseri olarak Kûdustan önce Urfaya hakim oluyoruz" dediler.

Godefroy, kardeşi Baudoin'ı gönderdi ve o Urfada hakimiyet icra etti. Diğerler de Antakyayı dokuz ay muhasara altına aldılar. Şehirde, Gisan ve Alusan⁽¹⁾ adlı emirler vardı. Gisan, şehirden çıkıp giderken, Ermeniler onu öldürdüler ve başını Frenklere getirdiler. Kalenin birisinde iki Ermeni kardeş bulunuyordu. Bunlar, cesaretlenip, orada bulunan Türkleri öldürdüler ve bunu Frenklere haber verdiler. Onlar, o kaleye girip şehri zaptettiler ve orada hakimiyet kurdular.

Bu zamanda, Süleyman, Konyada öldürüldü ve yerine Kılıç Arslan geçti.

Horasan sultanı, Frenklerin Antakya üzerine geldiklerini duyunca, Kürapalatı⁽²⁾ yüzbin atlı ile beraber sevketti. Bu, gelip, Frenkleri Antakyanın içinde muhasara etti. Onlar Antakyayı ancak zapt etmişken, Türk askeri Bağras'a⁽³⁾ yetiştiler ve buradan dolayı onları açlığa mahkûm edip çok sıkıştırdılar. Frenkler, Allaha güvenerek, dua ettiler ve ağladılar. Nihayet, Hazreti İsayı delin mızrağı buldular, şehirden çıkıp Türkleri akşama kadar kırdılar ve geri döndüler⁽⁴⁾ Bütün Türkler, böylelikle, Mezopotamyadan kaçtılar. Frenk askerleri, sahil bölgelerini ve Yafayı zaptettikten sonra, Kûdus üzerine yürüdüler. Frenkler gelmezden evvel, Mısırlılar, Kûdusu zapt etmiş ve orada hakimiyet kurmuşlardı. Frenkler, şehri onların elinden alıp, hepsini kılıçtan geçirdiler. Arapların bir kısmı mabede iltica ettiler. Frenkler, onları oradan çıkarıp öldürdüler. Kûdusta, Godefroy II, ondan sonra da Baudoin 15 sene hakimiyet icra ettiler.

1. Bu iki ad, Urfalı Mateos'un yazmış olduğu gibi, Tutuş'un generali ve Antakya emiri Ağusan dır. (II, 144, 151, 155.)

2. Bu, Melikşahın oğlu sultan Berkdemir'dir.

FASIL XIII. (+)

Türklerin, ilk defa olarak Malatyayı zaptetmeleri.
Gabrielin ve Bar hetom'un öldürülmeleri ve Kılıç
Arsalanın hakimiyeti. Keysun kalesinin inşaedilmesi.

Keyyada ilk hakimiyet icraeden Süleyman öldürüldükten sonra, yerine Kılıç Arslan geçti. Bu, piskoposu öldüren Gabrielin orada bulunduğu zamanda Makatya üzerine geldi.

Kılıç Arslan, Frankların yürüdüklerini haber alınca, memleketini, müdafaa-
 sına gitmek için Malatyayı terketti.

Bunun üzerine, Danişmend Sivastan geldi. Bu, yazın, yaz mevsiminde gelip
 memleketi tahrib ile mahsulu yok ediyor ve Kışın geri dönüyordu.

Şehrin içinde ise, Gabriel, fakir adamlara Türklerden daha çok zulüm edi-
 yordu. Hetomun oğlu "curopalat" Theodoros, Urfa halkı tarafından öldürüldüğü (1)
 vakit, Franklar gelip Urfaya hakim oldular. Gabriel de, Frankları çağırıp Ma-
 latyadan içeri almağa mecbur oldu.

Bazı yerlerde, Ermeniler, Philardus'un zamanından beri hakimiyet icraedi-
 yorlardı. Bunlardan biri olan Kogh-Basil (2), Keysuna ve Kabana hakimdi. Bunun
 şunlerinde, Arapların zamanında tahrib edilmiş olan Keysun surları tekrar inşa

(+) Kitap XV., Fasil VIII.

1. Bak: URFALI MATEOS, erm. II, 154; frans. s. 220.

2. Yani, "Hırsız Vasil"; GUILL. de TYRÉE: "Covasilius".

edildi. Kilikyanın muhtelif bölgelerine hakim olan diğer Ermeniler de vardı ki bunlar Ruben oğulları tesmiye ediliyorlardı.

Ermeniler, imparator Basilius'un zamanında buraya hicret etmişlerdi. İmparator Mişelin zamanında, Türkler buralara akınettikleri vakit, onlar (yani Grekler) Türklere karşı koymak üzere, Kilikyanın hakimiyetini Philardus'a verdiler. Çünkü o, yukarıda kâfi derecede izahettiğim veçhile, muharib bir savaşa benzeyordu. Ermeniler, bu zamandan başlayarak, Kilikyada ve Suriyede bazı yerlere sahib oldular. Yüz sene sonra, Türkler, hakim buldukları Büyük Eme-nistanda Katolikosu tazyikettikleri için, Kilikyadaki Ermeni prensleri, katolik-koslarını kendi yanlarına getirdiler.

Malatyada, Gabriel, Danişmend tarafından tazyik edildiği için, Franklara, Malatyayı onlara vereceğine dair üç defa yeminetmişti. Gabriel, kızını (1), Kü-dus kralının hemşirezadesi olan Urfa kontu (2) ile evlendirdi ki bu sonra kızı-disi de Küdus kralı oldu. Kral Boémond (3), bu sebeplerden dolayı, Malatyaya gireceğine emin olmuştu.

O (yani Boémond), Ermenilerin işgalettikleri yerlere gelince, onları, emel-tuzak içine düşürdüler. Ermeniler, o hakim olunca kendilerini oradan kovması ihtimalinden endişeye düştüler. Bundan dolayı, gizlice Danişman'a haber gön-derdiler. Mel'un Gabriel, kendisi de, kralın gafına denilen yere geldiğinde, şü-rünce, sözüne pişman oldu ve onun şehre girmesini istemedi. Danişman yetmiş-çeye kadar, Gabriel onu aldattı, tuzağa düşürdü ve tuttu. Böylelikle, Gabrielin ve Ermenilerin işledikleri hatalar yüzünden Türkler daha çok kuvvetlendiler.

Danişman, kral Boémond'u Sivasa gönderdi ve Malatyayı muhasıra etti. Zalim Gabriel, yaptığı fenalıkları daha çoğalttı. Merhametsizce yağma işledi-yor ve insanları öldürüyordu. Bundan dolayı, iki asker, şehri Türklerle teslim ettiler ve Danişman 1413 (1102) (4) Eylül 18 tarihinde, Çarşamba günü Malatya-ya girdi.

1. Bu kızın adı Morfia idi.

2. Balahare Küdus kralı olan Boémond de Bolongne'nin kuzeni Baudoin du Bourg.

3. Antakya prensi Boémond.

4. Barhebraeus: "Arapça kitaplarımda 1412" diye ilave etmiştir. Hakikaten de 1412 (1101)inci yılın 18sinci günü Çarşambaya rastlamaktadır.

Türkler şehrin bütün servetini yağma ettiler ve beğbaht şehirde buldukları her şeyi aldılar. Çünkü Danışman, insanlardan başka, şehrin diğer bütün şeylerini askerlerine terketti. Böylelikle, o, insan telefâtının önünü aldı. Danışman, insanları evlerine sektelemedi. Kendi memleketinden ekmek, öküz ve diğer zarurî şeyler getirip bunları halka dağıttı. Uzun senelerden beri esir olarak kendi topraklarında bulunanları serbest bıraktı ve şehre iade etti. Böylelikle, Malatya, Danışmanın zamanında birçok iyilikler gördü ve bereketle refah çoğaldı. O, adil ve Allahtan korkan bir adam olan Basilig⁽¹⁾ adlı birisini oraya "catapan" tayinetti.

Gabriel, adaletle karşıkaraşıya geldi. Türkler onu ağır işgencelere matruh kıldılar. Bazı hıristiyanlar da, aziz piskoposun öldürülmesini, bazı prenslere yaptığı tazyiki ve işlediği diğer cinayetleri hatırlayıp, işgencelere karşı olarak ettiler ve böylelikle intikam aldılar. Onu, ağır işgencelerden sonra, karısının bulunduğu Qatya metin kalesinin önüne getirdiler. Türkler, ona, karısına kaleyi teslimetmesini söylemek emrini verdiler. Fakat o, şeytanî bir hile ile hala onları aldatmağa kalkışıp: "Küçük Midas'ı nişan olarak gönderdim. Binaenaleyh, kaleyi teslimet" dedi. "Midas", Ermenicede⁽²⁾ "verme" demektir. Türkler, onun, kendilerini aldattığını anlayınca, onu öldürdüler ve cesedini köpeklerin önüne attılar. Gabriel bu suretle parçalanıp köpeklere yem oldu.

Danışman, Boémond'u Malatyaya getirdi ve onu 100 bin dinar fidyeye mukabil serbest bıraktı. Boémond, esaretten kurtulduktan sonra, Antakyayı, hemşiresi olan Tanocrède'e verdi, kendisi de, Fransaya döndü. Orada bir oğlu dünyaya geldi ki ona kendi adını koydu. Bu, sonra, gelip Antakyaya hakim oldu.

Saint-Gilles, bir ordu topladı ve şiddetli dövüşmelerden sonra, Tarabulusu muğlakların elinden alıp oğullarına verdi, kendisi de Fransaya döndü⁽³⁾.

Saint-Gilles, Antakyada bulunduğu mızrağı beraber almıştı. İstanbula geldiği vakit, Alexis, ona elçi vasıtasıyla, bunu, tebciletmek ve tekrar geri vermek

1. Ermenicede: "Vasilag".

2. Bu, daha ziyade orakçe

olsa gerektir.

3. Tarabulus, 1109 Temmuz 12 tarihinde teslim olmuştur. Raymond Saint-Gilles de, muhasara sonucunda (1105 Şubat 28) ölmüştür. Alexis'e taktim edilen mızrağın hikâyesi ise, Kont'un, Kûdusun zaptından sonra İstanbula yaptığı seyahatle ilgilidir.

üzere kendisine vermesini istedi. Saint-Gilles, gurur veya safillikle hareket edip mızrağı ona gönderdi. İmparator, geceleyin, onun aynısını yaptırdı ve bunu Saint-Gilles'e gönderdi. Bu mızrak, Yahudilerin, Tiberiade'da, alay etmek için hazretü İsanın tasvirini deldikleri mızraktır. Tasvirden kan ve su çıkmıştı⁽¹⁾.

Danışman tarafından yapılan üç yıllık muhasara esnasında, Malatyada şiddetli bir açlık zuhuretti. Marzban'ların buğdayı, "modius"u bir dinara satıyordu.

1414 (1103) tarihinde, büyük Perhizin başlangıcı sırasında, yani, Şubatın ilk haftası içinde, her yerde ve her gün bir çok zelzeleler vukubuldu.

ERMENİCEDEN:

Bu zamanda, Kılıç Arslan Malatya üzerine yürüdü, fakat Frenklerin kuvvetlendiklerini duyunca kendi memleketine geri döndü. Danışman, Malatya üzerine geldi. Şehrin methalini yaktı ve geri döndü. O, üç yıl aynı harekette bulundu.

Malatyada, Filartos tarafından tayinedilmiş olan Grek Gabriel bulunuyordu. Bu, şehir halkını, dışardakilerden daha çok izaç ediyordu.

Bu esnada, Filartos'un zamanında Keysuna ve Raban'a hakim olan Ermeni prensi Vasil bulunmakta idi. Kilikyada da, Ruben oğulları denilen diğer bazı prensler vardı ki bunlar da Filartos tarafından muhtelif yerlere vali tayinedilmişlerdi. Bunlar, Ermeni katolikosunu Kilikyaya getirdiler.

Bu zamanda, Gabriel, Franklara söz verdiği halde, onları aldatıp, Malatyayı Danışman'a verdi⁽²⁾. Danışman, Malatyanın imarına çalıştı. Halka, ekmeğe, hayvan ve serbestiyet vermekle çok himmet etti. Danışman, kral Boémond'u esirettikten sonra, onu yüzbin denekana mukabil serbest bıraktı⁽³⁾.

1. Elyazmasının alt kısmında, yarısı Arapça, yarısı da Suryanice yazılı şu haşiye vardır: "Elyazmasının orijinalı, Grek takvimine göre 1909 (1598) tarihinde yazılmıştır". Arapça nüshasında bu haşiye yazılı değildir.

2. Bak: URFALI MATEOS, II, 167; VARDAN, Türkçe tercümesinde, s. 108.

3. URFALI MATEOSa nazaran (II, 178), Franklar, Goğ Vasilin tavasütüla Boémond'u satın almışlar ve Goğ Vasil kendisi de onbin dahekan vermiştir.

FASIL XIV. (+)

Malatyanın ikinci muhasarası. Horasanda Türk
imperatorluğu içinde, Mısırdaki, Suriyede ve Erme-
nilerin içinde çıkan kargaşalıklar.

Türkler, Horasanda, Asuryada, Cezirede ve Suriyede hakimiyet icra ettikleri için, bu memleketlerin sahipleri kalmış olan Araplar Türklere karışmışlardı. Mısırdaki, Araplar hüküm sürüyorlardı.

Bundan dolayı, Türkler Horasanda birbirile muharebe etmeye başlayınca, Araplar baş kaldırdılar ve 1412 (1102) tarihinde, Arap ibn Moulaib⁽¹⁾, Hom'stan çıkıp Apame'yi zaptetti.

Aynı yılda, Arap Douqaq⁽²⁾ da Dımışk'ta hakimiyet icra etmeye başladı.

Halepte Arap Rıdvan ibn Malik⁽³⁾ hakimiyet icra etti.

1420 (1109) tarihinde, Arap Ömer ibn Salim⁽⁴⁾, Soukarah v Haborah bölgelerini zaptetti, ve Araplarla Türkler arasında muharebeler oldu.

Kapadokya ve Bitinyadaki Türklerle gelince, Arap hükümdarının bu yerleri kâmilan kaybetmesi üzerine buralarda hiçbir Arap kalmamış olup, onlar (yani

(+) Kitap XV. Fasil IX.

1. Khalaf ibn Molaib. Bak: "Gesch. der Chaliphen", III, 187.

2. Elyazmasında: "Douqos". Tutuşun oğlu Douqaq.

3. Rıdvan, Tutuşun büyük oğludur. (M.)

4. Bu, ihtimal, Caberkalesinin sahibi Selim ibn Malik'tir. Bak: "Geschicht der Chaliphen", III, 191.

Türkler) Greklilerle beraber veya onların arasında daimî surette hakimiyet icra ediyorlardı.

Kılıç Arslan, Malatya üzerine yürüdüğü vakit, memleketini Franklara karşı müdafaa etmek için derhal geri gitmiş ve tekrar gelmeğe niyet etmişti. Fakat, yukarıda hikâyeye ettiğimiz veçhile, Danışman gelip Malatyayı zaptetti. Bu vaka üzerine, iki aile (yani Kılıç Arslanla Danışman) aileleri) birbirine karşı in başladılar. Bundan dolayı, sultan, Frankların geçmesinden sonra sulh içine girdikten ve Danışmanın Sivasta ölmesinden sonra, Kılıç Arslan, Danışmanın oğlu Aghousian'ın bulunduğu Malatya şehri üzerine yürüdü. Şehri 28 Haziranda kuşattı, birçok hücumlar yaptı ve surun şimalişarkî tarafında bulunan yuvarlak kuleye karşı makineler kurdu. Kule muhafızı, kulesinin zaptedilmek üzere bulunduğunu görünce, yeminle teminat alıp kuleyi teslimetti. Böylelikle, Kılıç Arslan, 1417 (1106) Eylül 2 tarihinde Malatyayı zaptetti.

Bu zamanda, Asuryadkî Araplarla Türkler arasında da muhalefet çıktı. Bunun sebebi şu idi⁽¹⁾: Morasan sultanı Gıyaseddin⁽²⁾, Franklara karşı, Ebu Mansur Cavali⁽³⁾ adlı birisini sevketti. Bu, Bağdada gelince, dikkatini, Cekermiş'in bulunduğu Musul şehrine çevirdi. Bu, Cavalinin kendi üzerine yürüdüğünü duyunca, şehri tahkimetti ve bir ordu ile beraber, muharebe etmek üzere dışarı çıktı. Cekermiş, sakat bir adam olduğu halde, galip geldi. Cavaliyi esir tuttu ve zincirle bağlı olduğu halde Musula götürdü. Fakat birkaç gün sonra, Cekermiş öldü. Bunun üzerine, Cavali dışarı çıkıp, Musula karşı yürümek üzere, Habura mintakasında bir ordu topladı. Cekermişin oğlunu⁽⁴⁾ kendilerine reis tayin etmiş olan Musullular, Cavaliye karşı mukavemet gösteremiyecüklerinden korkuyorlardı. Bunlar, Kılıç Arslan'ın Malatyada hakimiyet icra ettiğini duyunca, elçiler vasıtasıyla, onu, gelip Musulu teslim almağa davet ettiler. Kılıç Arslan, bu haberi alınca, firatı geçti. Mezopotamya şehirlerinin reisleri Ortoc aliosino mensub Türklerdi. Bunlar, sultanın geldiğini duyunca, korku içine

1. Atıdaki hikâyeye, tarihçilerin yazdıklarına hiç uymamaktadır. Bak: "Gesch. der Chal.", III, 154; URFALI MATEOS, frans. s. 263, 264; ABOULFEIDA (ed. ann. II. 500) v. n.

2. Melikşahın oğlu Muhammed Gıyaseddin (1105-1118).

3. Cavali Sekawa.

4. Zengi.

düştüler ve hepsi de ona hizmet etmek üzere yanına gittiler. Bunlar, Hesna de Mid (Hısnıziad) reisi İbn Şafek⁽¹⁾, Amid (Diyarbakır) reisi İbrahim⁽²⁾ ve Hardin reisi İlğazi⁽³⁾ idiler. Cavali, bunu görünce, asla Musul üzerine yürümedi. Kılıç Arslan ise, Musula girip orada hakimiyet kurdu. Cavali de Rehat⁽⁴⁾ hakim oldu. Bu olayları haber alan sultan, büyük bir ordu ile beraber hareketetti. Habora nehri kıyısında muharebe yapıldığı sırada, düşmanların arifettiği gayretten dolayı, sultanın ordusu içinde muhalefet başgösterdi ve askerler firarettiler. Sultan, muharebeyi devamla fevkelâde cesaretler gösterdi. Nihayet, karşı kıyıya geçmek için nehrin içine girdi. Fakat suyun içine battı, ve demir zırhından dolayı yüzemiyerek boğuldu. Cavali, gerek Musula, gerekse Nüseybine hakim oldu. O, hasımları aleyhinde şiddetle takabatta bulundu. Büyük bir servet topladı ve Horasana döndü. Bunun üzerine, Gazi Necmeddin⁽⁵⁾, Hardinden gelip Nüseybin şehrini zaptetti.

EREMİCEDEN:

Bu zamanda, Horasandaki Türk imperatorluğu içinde kargaşalık çıktı ve Araplar tekrar başkaldırdılar. Arap ~~Muhammed~~ Molağib, Homstan çıkıp Efemyo'yu zaptetti ve Dımışkta hakimiyet icraetmiye başladı. Dogas ve Usaton (Kıdvan?) adlı emirler Halebi, Omer de Sincar'ı ve Khabur'u (Haran?) aldılar. Böylelikle, Türkler ve Araplar birbirine düştüler⁽⁶⁾.

Bitanya'da ve Kapadokya'da Arap yoktu. Buralara Türkler hakimdiler ve kumlara karşı mücadele ediyorlardı. Mısır ise, Arapların elinde idi.

Danışman ve Kılıç Arslan arasında düşmanlık pey a olup, bunlar birbirine karşı muharebe ettiler. Bu günlerde, yani M. Latyanın zapt-

1. Elyazmasında aynı yazılı olan bu isim, bozuk bir şekil olsa gerektir. Çünkü, Hısnıziad, Muhammed İbn Cabak adlı birisine aitti ("Gesch der Chal.", III, 153 ve 161, n.2). Bu, ihtimal, aşağıda Taşphek diye zikrolunanla aynıdır.

2. İbrahim İnal. 3. Artuk oğlu İlğazi. 4. Rahbe (M.)

5. Müellif, bu adla, Artuk oğullarından İlğaziyi kastetmiştir.

6. Ermeni müverrihi GENÇELİ KIRAKOS da emirlerin böyle birbirine karşı mücadele ettiklerini fakat bunların adlarını bilmediğind yazmaktadır (Ermenice metin, Tiflis tabı, s.99).

tından iki yıl sonra, Danişman öldü. Kılıç Arslan, Danişmanın oğlu Ağusın'ın hakimiyet icraettiği Malatya üzerine yürüdü ve zaptetti.

Bu zamanda, Horasanda sultan olan Khatadin, Cavaliyi⁽¹⁾ bir ordu ile beraber Franklere karşı sevketti. Bu, Musula geldi. Burada, emir Agarmış (Cıgarmış) bulunuyordu. Bu, Cavaliye karşı gelip, harb ettiler. Cavali mağlup ve esir oldu ve bağlı olduğu hâlde şehre götürüldü. Birkaç gün sonra, Cıgarmış öldü. Serbest bırakılan Çavli, tekrar Musul üzerine yürümek üzere asker toplamağa başladı, çünkü Musullular, Cıgarmışın oğlunu kendilerine emir tayin etmişlerdi. Cavalinin yürüdüğünü haber alan Musullular, Kılıç Arslana elçi gönderip onu davet ettiler ve şehri ona teslim eylediler. Çavli, Khabura gitti. Kılıç Arslan da Khabur üzerine yürüdü. Fakat Nehirden geçerken suyun içine battı ve boğuldu⁽²⁾. Çavli, Musula ve Nüseybine hakim oldu. Bir hazine topladı ve Horasana döndü.

1. Çavli, yani Çavali-Sakana, önce Musul valisi idi. Sonra, sultan Muhammedin oğlu Çağrının ~~atabeki~~ atabeki (mürebbsi) olarak İranın Fars eyaletinde bulunmuştur. Cıgarmış de Cezire emiri olup Şems-ed-Daula Cıgarmış tesmiye ediliyordu. Bu, Kerboğa'nın halefi idi. Bak: URFALI MATEOS, III, 194.

2. URFALI MATEOSa nazaran, Kılıç Arslan, muharebe esnasında ölmüştür (III, 196).

FASIL XV. (+)

Sultanın ölümünden sonra, Malatyanın başına gelen felaketlerin çoğalması. Franklar, bir vakit faik bir vaziyete girdikten sonra aralarında çıkan muhalefet neticesinde zayıf düştüler. Yeni Türk reisi, morasından gelip ürfayı muhasara eder.

Sultan Kılıç Arslanın ölümü haberi duyulunca, Malatyada bulunan küçük oğlu Tuğrul Arslan oraya reis tayinedildi. Şehrin valisi Fızmış⁽¹⁾ adlı yaşlı bir adamdı. Bundan başka, İlarşlan adlı diğer bir reis de vardı. Bu adam, genç hükümdarın (yani Tuğrul Arslanın) annesinin iştirakıyla bir komplo tertip ederek, Fızmış'ı öldürdü ve onunla evlendi. Bu, altın toplamak hususunda şehir halkına birçok fenalıklar yaptı ve Romalılar ülkesine gitmek için bir bahane aradı. Karısı bunu görünce, oğlu ile anlaşıp onu tuttu. Onu hapsedtiler ve öldürüldüğüne dair şayia çıkardılar. Bir sene sonra, onu hapisten çıkarıp sultana⁽²⁾ ~~gönderdiler~~ ^{gönderdiler}.

Kılıç Arslanın daha büyük olan diğer üç oğlu da vardı. Bunların adları, Arab, Şahinşah ve Moşud'du. Arab, Danişmanın oğlu emir Gazi tarafından öldürüldü. Şahinşah sultan ilan edildi. Bu, kardeşi Moşud'u tutup hapsedti, kondi-

(+) Kitap XV. Fasil X.

1. Barhebreus'da: "Bazmış". Ermenice nüshasında da, görüleceği veçhile, "Fızmış"dir.

2. Sultan Gıyaseddin.

ci de,imperator Alexis'le görüşmek üzere İstanbula gitti. Bunun üzerine, Şahinşahın generali isyanetti. Mesud'u hapisten çıkarıp,onunla beraber Danışmanın oğlu Emir Gazinin yanına gitti ve Mesudu sultan ilanettiler. Şahinşah, birçok altını hamilen İstanbuldan dönerken,onu tuzığa düşürüp tuttular ve gözlerini çıkardılar⁽¹⁾.

Türklerin birbiri ile daimi mücadelede bulduklarını gören Franklar, cesaret aldılar. Boémond,gelip Ablastain'ı⁽²⁾ ve Ceyhun mintakasını zaptetti. Bütün Malatya bölgesi ona tabî oldu. Sonra, Franklar,büyük gösteriş ve tantana ile Urfada toplandılar ve memleketlerin ve şehirlerin taksimatı hakkında günlerce münakaşa ettiler. Onlar bu münakaşalarla vakit geçirmekte iken,Türkler,onlara karşı muharebe yapmak üzere birleştiler. Franklar,toprak taksimatı hususunda birbirlerine dargın ve gayrı memnun oldukları halde ilerlediler. Harrana geldikleri vakit,halk onları karşıladı ve şehrin anaktarlarını taktimetti. Urfa kontu Baudoin,Harran kendisine düşen paya dahil olduğu halde, anaktarları almadı. O,diğerlerinin şehre girip yağma ve talan^{hrib} edeceklerinden korkuyordu. Bunun üzerine,onlar,Harrana girip ağırlıklarını oraya bırakmadıklarından dolayı daha çok dargın olarak,Baudoin'ı bırakıp gittiler. Franklar,bundan dolayı,Türklerle karşı karşıya gelince mağlub oldular. Baudoin ve Josselin,esir edilip,zincirle bağlı oldukları halde Musula götürüldüler⁽³⁾. Tancrede,Urfaya kaçtı ve Richard'ı oraya şef tayinetti⁽⁴⁾.

Bu vakalar,1414 (1103) tarihinde⁽⁵⁾,Arapların "Hazretü İbrahim" adlı camiye çevirmiş oldukları Padan d'Aram'dan çıkıp,Rakkanın yak nında Firata karışan Laliha çayının kenarında olmuştur.

Tancrede,Urfayı Richard'ın eline bıraktı,kendisi de Anta yaya gitti. Urfa halkı,Richard'ın elinden pek çok sıkıntı çekti. Tancrede Josselin ile

1. Bak: "Histoire du Bas-Empire",I.LXXXV,xxix-xxxı.

2. Bu günkü Elbistan.

3. Mukayese et: URFALI MATEOS,frans, s.254,Erm. III,182. RÜHRIGHT,"Gesch. des Königreichs Jerusalem",s.49 ve devamı.

4. Boémond'un kuzeni Richard de Principat.

5. Daha evvel igaret ettiğimiz gibi,müellif,bazan,Séleucides tarihi ile Miladi tarih arasında 311 yerine 310 yıl fark hesap etmiştir. Bu suretle,verilen tarih (1104) doğrudur.

dergin olduğu için onun kurtuluşu hakkında hiç endişe etmedi. Fakat Tell Ba-
ger halkından bazı kimseler gidip onun fidyesini tayin ettirdiler ve kendile-
ri rehine olarak hapse girdiler. Josselin, çıktıktan sonra, rehineler, hapsed-
ildikleri yerin duvarını delip kaçtılar. Böylelikle, Josselin, fidyesiz olarak
kurtuldu.

Baudoin için 70 bin dinar fidye biçildi. Josselin, 30 bin alıp, Caberkale-
sine gitti ve kalan meblağ için kendisi rehine olarak orada kaldı ve Baudoin'ı
kurtardı. Musul sultanı, Josselin'in kendikendine hapse döndüğünü haber alınca,
hayretetti ve onu görmek istedi. Sultan onu hiç görmemiş, yalnız onun muhteşem
endamından bahsedildiğini duymuştu. Bunun üzerine, Josselin Musula gitti. Sul-
tan onu görünce, Baudoin'ın fidyesinden 10 bin dinar tenziletti. Josselin,
cultana hürmet etmek için, önünde secde etti. Bunun üzerine, selama mukabil,
10 bin dinar daha tenziledildi. Onlar (yani sultanla Josselin), yediler ve
eğlendiler. Sabah, sultan, askerleriyle beraber dışarı çıktığı vakit, Josselin'e,
Şirhını giyip ata binmek emrini verdi. Sultan, bütün hazır bulunanlarla bera-
ber, Josselin'in güzelliğini ve gücünü görünce, onu o kadar beyendi ki Baudoin'ın
fidyesinden kalan borcunu da affetti. Josselin sevinçle geri döndü.

Baudoin, hapisten kurtulduktan sonra, dua etmek üzere Küdusa gitti. Oraya
gelince, bu yılın, yani 1428 (1137)nci yılın "Hosanna" haftasının çarşamba gü-
nü, kral Baudoin'ın atından düşmüş ve öleceğini hissedip, hemşirezadesi olan
bu Urfa kontu Baudoin'ın kendisine halef olmasını emretmiş olduğunu anladı.
Baudoin böyle anien orada görülünce, bunu Allahın bir işareti olduğunu düşün-
düler ve herkes büyük nevinç içine düştü. O, "Passion" haftasının çarşamba
gününe rastlayan 9 Nisanda kral olarak tebçiledildi (1).

Baudoin, kral olunca, urfayı, kahraman Josselin'e verdi.

Bu günlerde, bazı hilekâr Ermeniler, Türklerin Urfa mıntakasında yağma
icra ettiklerini ve surlara kadar ilerlediklerini görünce, yardımlarına gidip,
onları bir kuleden içeri aldılar. Ermeniler, şehir reissiz kaldığı için Türk-

1. Baudoin I. 2 Nisan 1118 tarihinde salı günü ölmüştür. Baudoin II. de
Nisan 1406 tarihinde Paskalya gününde tetvicedilmiştir. Suryenler, Avru-
yalıların "Mukaddes hafta" dedikleri Paskalyadan evvelki haftaya "Passion
haftası" diyerler.

lerin onu zaptedeceklerini zannediyorlardı. Fakat rahim Allah, olayları öyle tarzımetti ki Josselin o anda oraya geldi. O, kulenin tepesine çıkmış olan Türkleri görünce, zırhını giymiş olduğu halde, yalnız olarak oraya girdi. Türklerin attığı taşlardan yaralanmamak için, miğferinin üzerine bir eşek se-nerini koydu. Yukarı çıkınca, 30 adam öldürdü. Diğerler de kaçtılar. İpten merdiveni kılıcıla kesti ve yukarı çıkmakta olanlar yere yuvarlanıp hurduhaş oldular. Böylelikle Josselin şehri kurtardı⁽¹⁾.

Bu zamandan evvel, yani 1421 (1110) tarihinde, Maudoud⁽²⁾ adlı bir gene-ral, 100 bin askerle beraber Horasandan gelip urfayı aylarca muhasara altına aldı⁽³⁾. Franklar, onlara karşı yürümek üzere birleşince, Türkler kaçtılar⁽⁴⁾.

1419 (1108) tarihinde, Ceyhan mıntakasında, gece esnasında güneş gibi par-lak bir aydınlık görüldü ki bu üç saat devametti.

Aynı yılın Nisan ayının 4ünde, güneş kürresi sabahın ilk saatinden üçün-cü saatine kadar, bir toz dümanı gibi kesif bir karanlıkla kaplandı. Güneş, saat üçten sonra hafifce ışık verdi, fakat, müteakip üç saat zarfında, kürre ate-şe benzeyordu ve fakat hiç ışık vermiyordu. Bu karanlık 12 gün devametti.

Mayıs ayının 5inde, güneş üç saat tutuldu.

Haziran ayının başlangıcında, bir kuyruklu yıldız görüldü. Bu yıldızın mızrağa benzeyen kuyruğu Şarka doğru uzanmıştı. Yıldız, her gün ilerliyerek, 15 gün gökyüzünde kaldı.

Aynı yılın Eylül ayında, şiddetli bir zelzele vukubuldu ve birçok yerler-de muhim tahribat vukuageldi.

ERENİCEDEN:

Malatyalılar, Kılıç Aslanın öldüğünü haber alır ca, oğlu Tuğ Asla-nı sultan yaptılar. Bu, iki general tayinetti ki burlar İlaslan ve Bizmiştiler. Bizmiş, annesile beraber düşüp öldü. Tuğ Aslan, bunun an-nesini aldı. Kılıç Aslanın, Arap, Şahınşah ve Mesud adlı diğer üç oğ-lu da vardı. Arap, Danişmânın oğlu Emir Gazi tarafından öldürüldü, Şahınşah da Mesudu öldürdü⁽⁵⁾.

1. Mukayese et: URFALI MATEOS, s.279-280. 2. Maoudoud İbn Altuntekin.

3. 1112nci yılın Nisan ayında.

4. Urfaya karşı yapılan hareketlere dair bak: "Gesch. des Chal " III 304

FASIL XVI. (+)

Maraşın, zelzele^eden harap olması. Bu zamanda yaşamış olan Türk Balak'la Ermenilerden Hırsız Vasil, Theodoros⁽¹⁾, Lebon⁽²⁾ ve Kostantin⁽³⁾ hakkında.

Bu zamanda, Kilikya ve Suriyenin müstâhkem mevkilerinde hakimiyet icra eden Ermenilerin hikâyesini çok bariz bir surette yadediyoruz:

Grekler, Kapadokya, Ermenistan ve Suriye şehirlerini Arapların elinden aldıkları vakit, Büyük Ermenistandan büyük bir halk kitlesini çıkarıp getirdiler. Bunlar, bu yerlere yerleşip çoğaldılar. Bir kısmı oradan İstanbula, bir kısmı da Mısıra gitti. Türkler Horasandan gelip bu yerlere yayılınca, Grekler çok zaif düştüler ve onların bütün Suriye, Kapadokya ve Ermenistan üzerindeki hakimiyetleri nihayet buldu. Bunun üzerine, bazı Ermeniler, sarp dağların içinde bulunan müstâhkem mevkilere girdiler ve oralarda kapandılar.

Kilikya dağlarında, Rubenin ve Kostantin'in torunları olan iki kardeş⁽⁴⁾ bulunuyordu.

Samosat mintakasında, Bar Çauma manastırının yakınındaki dağın içinde, Kostantin, Tatbouç⁽⁵⁾ ve Kristopher, Sanbil oğulları ve Suryaifler bulunuyorlardı.

(+) Kitap XV. Fasil XI.

1. Rubenin torunu ve Kostantin'in oğlu Toros I.
2. Torosun kardeşi Leon. 3. Gargar senyotu.
4. Toros I (1100-1129) ve Leon I (1129-1136). Bu, 1139 tarihinde İstanbul'da ölmüştür.
5. "Tavtoug", Ermenice David adının küçültülmüş şeklidir.

Ermeniler Gargar'a (1) hakim olunca, bunlar onlarla birleştiler. Konstantin'le (2) Mişel (3) ve Ohannes, Gargarda, Gaqta'da (4) ve Beit Boula'da hakimiyet icra ettiler.

Keysun ve Raban'da ve hatta Zôbar'da, Goğ Vasil (5), Dağa Vasil (6) ile Goğ Vasilin karısı bulunuyorlardı. Bu kadın, çocuğun annesi değil, onu emziren kadındır. Bunların kourtiğ adlı bir lalaları vardı ki bu, fena bir adamdı ve Suryanflerden nefret ediyordu (7).

Goğ Vasilin karısı, bu adamın teşvikile, eskiden beri halkımıza aid olan ve Keysunun yakınında bulunan Kızılmanastırı (8) Suryanflerin elinden aldı. Bu kadın, Suryanî rahiplerini oradan tardedip, manastırı katolikos Krikorios (9) ve Ermeni rahiplerine verdi. Keza, içinde birçok rahib bulunan Beit Qenayê tesmiye edilen ve ^{Likak} mevkiden ibaret olan Zabar manastırları da müsadere edildi.

1. Bu günkü Gelgel.
2. Gargar Kontu. Urfa kontu Baudoin, 1116 tarihinde kaleyi onun elinden almıştır. (Bak: URFALI MATEOS, s.294.)
3. Kostantin'in oğlu. Bu, Gargar'ı, 1124 tarihinde Türklerin elinden almıştır. (Bak: aynı eser, s.313.)
4. Gerek metinde, gerekçe Arapça nüshasında: "Gavtai". Bak: BARHEBR. "Chr, syr.", s.316. Ermenice nüshasında, bu ad "Gakta" şeklinde yazılıdır.
5. Goğ Vasil, 1082 tarihinden öldüğü tarih olan 12 Birinci Teşrin 1112 tarihine kadar Keysunda hakimiyet icra etmiştir.
6. Dağa Vasil, yani çocuk Vasil, Goğ Vasilin manevî evladı ve halefi olmuştur. Urfa kontu Baudoin, 1116 tarihinde, Keysunu bunun elinden almıştır. (Bak: URFALI MATEOS, s.293.)
7. BARHEBR, ("Chr.syr." s.279), şu surette yazılmıştır: "Kilikyada, Rubenin oğlu Kostantin'in oğulları, Gargarda ve Beit Boula'da, Mişel ile Ohannes Keysunda, Raban'da, Beit Hesnê (Behesni)de, ve Kala Romaita'da (Runkalesi), Goğ-Basil yani Hırsız Basile; Samosat mintakasında da, Sanbil oğulları Kostantin, Tavtug ve Bistafor bulunuyorlardı. Bunlar Suryanî'diler ki Kogh Basil'i ve çocuk-Basil'i takip etmişlerdi. Bu çocuğu, Kogh Basilin karısı büyütüyordu, Kourtiğ de bu kadının lalası idi".
8. Ermenicesi: "Garmir-Vank".
9. Grégoire Magistros'un oğlu Grégoire Bahlavouni. Bu katolikos ve Goğ Vasil bu manastıra defnedilmişlerdir. (Bak: URFALI MATEOS, s.258,281.)

Kourtiğ, iktidarı eline alınca, Arniş müstâhkem mevkiinde bulunan rahipleri dışarı çıkarıp oraya asker ve muhafızlar yerleştirdi. Rahiplerden 2000 dinar talep eyledi ve onları o kadar sıkıştırdı ki rahipler ortadan kayboldu ve manastırlar ıssız kaldı.

Bunun üzerine, kral Tncrède, Antakyadan gelip Keysunu iki sene muhasara altına aldı ve nihayet zaptetti⁽¹⁾.

Beit Mesnê'de bulunan Kourtiğ, Kala Romaita'yı da elinde tutuyordu ve Franklar asla onu mağlub edemiyorlardı. Bunun üzerine, onlar hileye başvurdu ve ona Kalamari adlı bir Frank kadını verdiler. Bu kadın onu behirliyerek öldürdü.

Balak⁽²⁾, Mezopotamyada hakimiyet icraeden Türklerden biri idi. Emir Taşphek öldükten sonra, Balak, Arsanias'ın kıyısında bulunan Boula⁽³⁾ müstâhkem mevkiini zaptetti. Buradan yürüyerek, diğer birçok yerleri de aldı. Yaptığı birçok muharebelerle şöret kazandı ve, yılların sırasında göstereceğim veçhil Frank kralı ile Greklerin ilerigelenlerini ve Türklerin birçoğunu hükmi altına aldı.

1422 (1111) tarihinde, Malatya sultanının atabeki, yeni mürebbisi, Ceyhan memleketini Frankların elinden aldı.

1424 (1113) tarihinde, Kılıç Arslan'ın karısı⁽⁴⁾, çocuklarını atabake, yani mürebbisine bırakıp, Malatyadan çıktı ve emir Balakla evlenmek üzere Bulaya gitti. O, hakikaten de: "Sultanın, bu mntakalarda emir Balak kadar kuvvetli ve akıllı Türk emiri bulunmadığını söylediğini işitmişim" diyordu. Bundan dolayı, onun yanına gitti ve onun şerefine sığındı. O, böylelikle daha çok büyüdü.

1426 (1115)inci yılın ikinci Teşrin ayının 29unda, Pazar günü sabah erken çok şiddetli bir zelzele oldu ve Maraş şehri kâmilten toprağa gömüldü⁽⁵⁾.

1. Bu doğru görünmüyor. Tancrède yalnız Rabanı zaptetmiştir. Bak: URPALI MATEOS, s.280; RÖHRIGHT, "Gesch. des K. Jerusalem", s.97.

2. Artuk oğlu Behramın oğlu Nour ed-Daulah Balak.

3. Bugünkü Palu.

4. DULAURIER (UChr. de Bethieu d'ED.", s.466 ve "Hist. Arm. des Crois". 1,143), bunun adının Izabel olduğunu söylemiştir. Fakat bu, Parhebreus'un bir fıkrasına istinaden yapılmış bir hata dır. (Bu kadının asıl ismi Ayşe matun dur. M.)

5. 1114 tarihinde. Bak: URPALI MATEOS, s.280; RÖHRIGHT, "Gesch. des K. Jerusalem", s.97.

Şehrin temelleri havaya uçtu, binalar da yere döküldü. Maraş, kendi sekencesinin mezarı oldu ve bunu görenler dehşet içine düştüler.

Bu zelzele esnasında, Keysunun Mar Jean ve kırk şehid kiliselerine yıkıldı. Keysun piskoposu Dionysius'un himmetile bu kiliseler tekrar inşa edilmiştir.

Bu zelzele neticesinde Samosat da harab oldu. Şehirde, birçok insanlar meyhanında, Gargar kalesinin senyörü Konstantinius da öldü.

Bütün bu şehirlerde ve köylerde, binaların büyük kısmı yıkıldı.

1427 (1116) tarihinde, kesif bir sis ve karanlıktan sonra, şiddetli bir fırtına çıktı ve binalarla taşlar ve ağaçlar devrildi.

Urfada, bir su baskını neticesinde, havari Addai'ye atfolunan asma kapı(?) harab oldu.

Bu zamanda, Bar Hâlabi, Urfaya bir memba suyu getirdi.

Frank "frer"lerinin⁽¹⁾ tarihi.- Baudoin II.nin hakimiyetinin başlangıcı sırasında, bir Frank, dua etmek üzere Romadan Kudusa geldi. Bu adam, artık meleketine dönmedi. Refakatinde bulunan 30 atlı ile beraber üç yıl krala yardım ettikten sonra, onlarla birlikte rahib olmağa ve ömrünü Kudusta geçirmeğe aht etmişti. Kral ve ricali, bunların iyi muharipler olduklarını ve üç sene zarfında yaptıkları hizmetlerle şehre faydaları dokunduğunu görerek, ona, yalnız kendi ruhunu kurtarmak için rahib olmaksansa, maiyetile beraber askerî işlerde hizmet etmekle, bu yerleri hırsızlara karşı müdafaa etmesini tavsiye etti.

Adı Houg de Payn⁽²⁾ olan bu adam, bu tavsiyeyi kabul etti. Refakatinde bulunan otuz atlı da bunu kabuledip onunla birleştiler. Kral, ikametleri için "Hazretî Süleymanın Evi"ni, nafakaları için de köyler tahsis etti. Patrik de, Kiliseye aid bazı köyleri onlara verdi.

Onlar, bir manastır hayatını yaşamağa karar verip evlenmemeğe, hamama gitmemeğe, şahsî hiçbir şeye sahip olmamağa ve bütün varlıklarını umuma aid olarak ortaya koymak hususunda nizamlar vazettiler. Onlar, bu adabları uyarısında

1. Templier'ler kastediliyor.

2. Birinci şefleri olup 1136 Mayıs 24 tarihinde ölmüş olan Hugues de Payns.

şöhret kazanmağa başladılar. Bunların şöhreti her memlekette o kadar yayıldı ki prensler,krallar,büyükler ve mütevâsi adamlar,gelip bu ruhanî kardeşlikte onlarla birleştiler. Onlara kardeş olan herbir adam,köyleri ve şehirleri ve diğer bütün malik bulunduğu şeyleri cemaata veriyordu. Bunlar,böylelikle çoğaldılar,inkişafettiler ve yalnız Filistinde değil,ta İtalyada ve Romada bile bölgelere sahip oldular.

Bunların adet ve nizamlarını yazılı idi. Herbir yeni kardeş,bir yıl tecrube devresi geçiriyordu. Nizamlarını ona yedi defa okuyorlar ve: "Bak,belki pişman olmuşsun. Belki bu nizamlara sonuna kadar tahammül edemeyeceksin. Allaha şükret ve evine dön" diyorlardı. Sene bitince,nizamları kabuledenin üzerine dualar okuyorlar ve ona kendilerine mahsus esvapları giydiriyorlardı. Kardeşliği kabulettikten sonra,vaadi hilafına hareket eden,hiç affedilmeden kılıçla öldürülüyordu.

Bunların nizamı şudur: kimse,eve,paraya ve diğer herhangi bir şeye malik olamaz. Reislerinin müsaadesi olmadan bir yere gidemez. Kendi evlerinden başka hiçbir yerde yatamaz. Avamdan kimsenin sofrasına oturamaz. Ölmek üzere bir yere gitmeğe emir verildiği vakit,"gitmem" diyemez. Herkes,bu cemaatta,ahdına nazaran,ölümüne kadar çalışmağa mecburdur.

İçlerinden birisi öldükten sonra,ruhu için kırk defa "Mess" ayini icra ederler. Onun namına,kırk gün,her gün 40 kişi olmak üzere,fakirlere yemek verirler. Muharebede ölenleri şehid telakki ederler. Herhangi birisininin cemaattan bir şey gizlediğini anlaşılır veya cemaata vermediği bir şeyi öldükten sonra meydana çılarsa,onu mezara girmeğe layık görmezler.

Bunların esvabı çok basit beyaz bir elbiseden ibaretti. Bundan başka hiçbir şey giyemezler. Uydukları vakit elbiselerini çıkarmazlar ve kemerlerini de çözmezler.

Yemekleri şu suretle nizam altına konulmuştur: Pazar,günlü ve perşembe günleri et,diğer günlerde de süt,yumurta ve peynir yerler. Yalnız,kiliselerde ayin icraetmekte olan papazlar,talimeden askerler,yani atlılar ve muharebe etmekte olan piyadeler her gün ekmele beraber şarab içmeğe mezundurlar.

İçcilerin her biri kendi mesleğinde çalışır, çifçiler de tarlaları sürerler. Bunların bir evi bulunan herbir şehir veya köyde reisleri, bir de kehvaları vardır ki orada bulunan diğer bütün efrad bunların emri altında bulunur ve herkes kendi mesleğinde çalışır.

Umumî reis Kûdusta oturur. Bu herkese kumanda eder. Kimse şahsî bir iş yapmaz. Hububattan, şaraptan ve diğer hasılatın elde edilenin onda biri fakirlere dağıtılır. Ekmek pişirildiği vakit, onda biri fakirler için bir tarafa konulur. Sofradan çıkıldıktan sonra, arta kalan bütün şeyler fakirlere verilir. Haftada iki defa, hususî olarak, fakirlere ekme ve şarap dağıtılır⁽¹⁾

Gerçi bunların ilk teşkilatı hacca gidenlere refakat etmek ve onları korumaktı, fakat sonra onlar krallarla beraber Türklere karşı muharebeye gitmeye başladılar. Bunlar o kadar çoğaldılar ki 100 bin kişiye kadar yükseldiler. Kaleler elde ettiler ve hıristiyanlara aid bütün bölgelerde müstâhkem yerler inşa ettiler. Bunlar, altın, teçhizat, koyunla öküz, domuz, deve, at sürüleri olmak üzere, krallarınkinden daha büyük servet ve mal sahibi oldular. Bununla beraber, hepsi de fakir ve her şeyden el çekmiş gibi yaşıyorlardı. Onlar, naça tapınanlar için mürevvetli ve yakın adamlardı. Her bölgede, ve bilhassa Kûdusta yabancılar için hastahaneler inşa ettiler. Hasta iyi oluncaya kadar ona bakarlardı, sonra ona yol harcırahı vererek salimen uğurlarlardı. Hasta öldüğü takdirde de onu itina ile defnederler.

ERMENİCEDEN:

Bu zamanda, Baudoin II, Kûdus kralı iken, Guda i⁽²⁾ adlı bir prens otuz atlı ile beraber Romadan Kûdusa geldi. Bu, bir daha geri dönmeğe ahtetmişti. Bu, bir sene sonra, atlıları ile beraber rahib oldu. Bunlar, esvaplarını değiştirdiler ve faziletle yaşıyorlardı. Türklerin hıristiyanlara yaptıkları tazyik üzerine, hıristiyan ankor-

1. Baktı H. de CURZON, "La rogle du Temple", Paris, 1886; ve RÖHRICHT'in "Gesch. des Königr. Jerusalem" eserinin s.145de zikredilen diğer kaynaklar.

2. "Templier"lerin reisi Hugus de Payns'ı kastediyor.

FASIL XVII. (+)

Romalılar imperatoru Alexis'in oğlu Jan'ın hakimiyeti zamanı. Bu zamanda, Türkler ve Franklar arasında muharebelerin çoğalması. Bu zamanda, Birta müstâhkem mevkiinin yapıma edilmesi⁽¹⁾ ve Kumanların, Greklerin hükümlü altına girmeleri.

1425 (1114) tarihinde, Antakya senyoru Tancrede öldü⁽²⁾. Buna, hemşirezadesi Roger⁽³⁾ halef oldu. Bu, aynı yılın Eylül 26sında⁽⁴⁾, Bousouq'un⁽⁵⁾ kumandası altında bulunan Türkleri mağlub etti.

Aynı yılda, Mısır'ın muhafızı⁽⁶⁾ olan bir Türk, isyan edip, insanları esiretti ve köle olarak sattı. İbrahim⁽⁷⁾, Arqa memleketindeki insanları esir etti ve Malatya şehri zincirle bağlı adamlarla doldu. Bunun üzerine, Hıristiyanlar heyecanlandılar ve bunları kâmilan kurtardılar.

(+) Kitap XV. Fasil XII.

1. 1116 tarihinde vukubulan bu hadise, başlıkta kaydedilmese de, metinde bundan bahsedilmemiştir. Bu vaka için bak: RÖHRICHT, "Gesch. d. K. Jërus.", s. 114; URPALI MATEOS, Fransızca tercümesi s. 294.

2. 112 Birinci Kânun 12 tarihinde.

3. Richard de Principat'ın oğlu Roger. Tancrede, öldüğü vakit, Boémond II regid oluncaya kadar Antakyada Roger'in hakimiyet icra ettiğine karar varmıştı.

4. Daha çok mühtemel olarak, 1115 Eylül 14de, Er-Rudj yakınında. Bu tarih ve muharebe için bak: "Gesch. des K. Jerus.", s. 110-111; "Gesch. des Chal.", III, 202.

5. Emir Durouk ibn Durouk. Suriyeli mühtemellere bunu bazan, Musul valisi kougur ol-Durouki (1114-1126) ile karıştırmışlardır.

6. Elyazmasında: "Asbasalar", yani "suvari kumandanı". Bak: "Hist. Arm. des Croisades", I, s. LXXV.

7. Bunun, Amid ve Hısnikefa emiri İbrahim (1105-1128) olması muhtemeldir.

lerle beraber bunlara karşı harb edip Allah nazarında daha mâkbul bir şey yapmaları onlardan rica edildi. Kral ve patrik, onlara eşya ve köyler verdiler ve Mabedi (Temple) onların ikametine tahsis ettiler. Diğer birçok adam da bunlara iltihak etti ve onlar kendileri için nizamlar tespit ettiler. Böylelikle, temiz ve bakır kalmak, şahislerine aid hiçbir şeyi olmamak ve dışizlerle karşı harbetmek şartıyla bir birlik vücade getirdiler. Bunların şöhreti komada ve diğer her yerde yayıldı. Fakir ve zengin adamlar ve prensler onlara iltihak ettiler, ve böylelikle onlar kalelere malik oldular ve zenginleştiler. Frer'lerin başlangıcı bu suretle olmuştur.

Bu zamanda, Artuk ailesinden olan Balak kuvvetlenip, birçok bölgeleri zaptetti. Kılıç Arslan'ın karısı, çocuklarını terk edip bunun yanına gitti. Artuk ailesinden diğer hiçbir kimse Balak kadar kuvvetli olmamıştır.

Hatun⁽¹⁾, Balakın yanından döndükten sonra, Atabeyi taredetti ve kendisi oğlula beraber, Balakın namına müdafaa edilen kalede kaldı.

Bunun üzerine, Hısnızıad'daki Türk⁽²⁾ telaş içine düştü. Kaleyi Malatya sultanına⁽³⁾ verip mukabilinde birçok altınla bazı yerleri aldı. Fakat, Malatya sultanının askerleri Hısnızıad'a girince, Morasan sultanının oğlu, büyük bir ordu ile beraber onların üzerine geldi. Onlar, muharebe etmeden, Hısnızıad'ı Morasan sultanının oğluna verdiler⁽⁴⁾. Bunun üzerine barış aktedildi.

1429 (1118) Mart 15 tarihinde, Kemah emiri Mangoug⁽⁵⁾, Malatya bölgesini yağmaetti. Bunun üzerine, Malatya hatunu, orfa kontu Josselin'e adam gönderip, yardımlarına gelmesi için onunla barış aktetti.

Aynı yılın Ağustos ayında, Grek imperatoru Alexis öldü⁽⁶⁾. Bu, akıllı ve cesur bir adamdı. Akıllığı sayesinde, şehirlerini (yani İstanbulu), Frankların, Rumların, Sırpların ve Valaques'ların elinden kurtarmıştır. O, bütün bunlara karşı harbetmiş ve imperatorluğu muhafaza etmiştir. Alexis, 29 yıl kuvvetle hakimiyet icraetmiştir.

Alexis'e, 1429 (1118) tarihinde oğlu Jan halef oldu. Bunun kardeşi⁽⁷⁾, hemşiresinin ve annesinin iştirakıyla ona karşı bir komplo tertipetti. Jan, kardeşini ve hemşiresani sürgünetti, annesini de manastıra girmeğe mecbur kıldı⁽⁸⁾. Böylelikle, imperatorluğu elinde tuttu.

1430 (1119)uncu yılın Mayıs ayında, Danişmanın oğlu Emir Jazi⁽⁹⁾, 7000 Türk askerile beraber Antakya bölgesine akınetti. Antakya senyotu Roger, birçok piyade ile beraber ona karşı yürüdü. Türkler, tuzak kurarak, Frankları ihata et-

1. Bu Hatunun asıl ismi bizce meçhuldür. (Daha evvel bu Hatunun isminin Ayşe olduğunu işaret ettik. M.)

2. Bu, ihtimal, Muhammed ibn Djahak dir.

3. Kılıç Arslanın oğlu Tuğrul-Arslan.

4. Bu, ihtimal, Aksungur el-Bursukânin, Muhammedin oğlu Gıyaseddin Mesud'la beraber yaptığı sefer dir. URFALI MATEOSA nazaran, bu sefer, 1114 veya 15 Şubat'ta yapılmıştır. Keza bak: "Gesch. der Chaliphen", III.199.

5. Bu ad, sultan Alpaslanın meşhur umerasından emir Menkuçük'e aid dir ve bu zat onun oğlu olmalıdır. (M.)

6. 1118 Ağustos 15 tarihinde.

7. Hakikatte, eniştesi olan Bryenne. Jan'ın kardeşi İsaak bu zamanda ona tamamen sadık kalmıştır.

8. Bu kayıtların, Bizans müelliflerine göre tashih edilmesi lazımdır. Bak: "Histoire du Bas-Emoire", I. LXXXVI, 1-111.

9. Barhébreus ("Chr. syr.", s.282), Mihailin, burada, Danişmanın oğlu İkrayiy

tiler ve Roger, birçok askerle beraber öldürüldü⁽¹⁾. Bunun üzerine, Türkler, memleketi istedikleri gibi yağma ettiler. Müstâhkem yerleri hücumla zapt ettiler ve Karadağda bulunan rahiplerin birçoğunu kılıçtan geçirdiler. Bu Türkler, uzun bir zaman memlekette kalıp, çok büyük fenalıklar yaptılar. Nihayet, Kûdus kralı Baudoin, haber alıp, oraya geldi.

Kralın geldiğini duyan Türkler, ona da tuzak kurdular. Kral, Türklerle karşı yürüyüp onları takıp ve mağlub ettiği vakit, pusuda olanlar, piyadeleri arkadan vurup öldürmeğe başladılar. Kral, bunu görünce, geri dönüp onlara karşı yürüdü ve pusu kuranları kâmile'n imha etti. Kral, Gazi'yi tekrar takip etti ve Türkler kısmen Halabe iltica ettiler, kısmen de Gazi ile beraber kaçtılar. Türkler, o gün, büyük bir mağlubiyete uğar oldular⁽²⁾. İlk mağlubiyetten canlarını kurtarmış olan Franklar ve Türklerin elinden kurtarılmış olan esirler, krala beraber Antakyaya girdiler.

Aynı yılda, Malatya sultanı, Ceyhan mintakasını ve Ablastain (Elbustan) kendi hükmü altına aldı. Qatia bölgesi de Malatyaya ilhakedildi. Aynı yılın Şubat ayında, Franklar Malatya, Türkler de Gargar bölgelerinde talan icra ettiler.

Grekler, sahil bölgesinde Türklerle karşı teşkilatlandılar ve iki ay kaldıktan sonra, hiçbir muharebe yapmadan çekildiler.

Malatya sultanı, valisi⁽³⁾ Balakla beraber, Aemah bölgesinde talan icra ettiler. Oranın emiri olan ibn Mangoug, Greklerden yardım istemek üzere Trabzon'a kaçtı ve Gabras⁽⁴⁾ onunla beraber geldi. Bunun üzerine, Balak ve Malatya sultanı, Danişmanın oğlu Gazi ile ittifak aktettiler. Muharebede Grekler mağlub oldular ve Gabras'la ibn Mangoug esir edildiler. Gabras, 30,000 dinara mukabil serbest bırakıldı. Gazi ise, ibn Mangoug'u, damadı olduğu için serbest bıraktı. Bundan dolayı, sultan ile Balak ve Gazi arasında husumet meydana geldi.

Mardin emiri olan Artuk oğlu İlgazi ile karıştırdığını söylemiştir. Franklara karşı yapılan seferi idareeden Artuk oğlu İlgazi olmuştur.

1. 1119 Haziran 20 tarihinde. Bak: "Gesch. der Chalipher", III, 235; URFAI; MATEOS, s. 299; RÜHRICHT, "Gesch. des k. Jerusalem", s. 132 ve devamı.

2. Bu, aynı yılın Ağustos 140'ünde olmuştur.

3. Metindeki bu kelime "metbu" manasındadır.

4. Trabzon dükü. Bak: "Histoire du Bas-Empire", LXXXIV, xxxvi.

Aynı yılda, Irak imperatoru Jan, Türklere karşı yürüyüp onların elinden üç kale aldı (1).

Gazi (2), tekrar ordu toplayıp Urfa bölgesine akıncı. Oranın bütün mahsulünü yaktı ve karşı gelen olmadığı için, Antakya bölgesine de girdi, esirler aldı ve kendi memleketine döndü.

Balak, Hısnıziad'la mülhakatına hakim oldu. Malatya da onun hakemiyeti altında olup, bütün emirler onu kıskanıyorlardı. Bununla beraber, Gargar Ermenileri, şekâvet yapıp, onun memleketinde tahribat icra ediyorlardı. Gargar beyoru Mişele haber gönderip, ve şakileri tenkiletmişti taktirde senevi bin yük buğday vereceğini söyledi ve bundan başka kendi toprakları içinde bulunan üç köyü ona verdi. Mişel, müteaddid defalar Balaka yemineymiş fakat hiçbir zaman sözünü tutmamıştı. Vaadedilen buğdayın Gargar'a götürüldüğü günün gecesinde, Mişelin şakileri, Hanzit'te iki köy yaktilar, diğer birçok köyleri yağma ettiler ve şeflerin aktettikleri barıştan dolayı karargâhlarında kaygısız oturmakta olan Türkleri öldürdüler. Balak, bundan haberdar olunca, öfkelenmiş ve Ermenilerin arkasına düşüp onları imha etmeye karar verdi. Şiddetli bir kış zamanında, dağlar mebzul karla örtülü ve Gargar halkı kaygısız ve muhafızsız olarak oturmakta iken, Balak, donmuş Fıratın üzerinden Goubbas'a doğru yürüyerek, uzaklaşıyor gibi göstermekle Gargarlıları aldattı. Türkler, Qariouna denilen, sarp dağa doğru binlerce çıplak atlar sürdüler. Böylelikle kar eridi ve askerler geçtiler. Onlar, bir günde, Mar Bar Çauma manastırının önüne geldiler ve şafak vaktinde bedbaht memleketin üzerine atıldılar. Böylelikle, Balak, 1432 (1122)ci yılın ikinci Kânun 1-inde tesadüs eden pa artesi günü, burasını zaptetti. Orada bulunan bütün insanları ve hayvanları dışarı çıkarttı ve memleket ıssız bir hal aldı. Balak, halka karşı merhamet e hareket etti. Hiç kimsenin telef olmasına meydan vermedi. Hiçbirini esir etmedi ve, fazla olarak, herkesin hayvan ve eşyasını iade ettikten başka, onlara köyler tahsis etti ve onları kendi bölgesi olan Hanzit'e yerleştirdi. Onlara, Gargar'a dönme-

1. Frikya Laodice'sini (Denizli), Sozopolis'i (Uluburlu) v.s. Bak: "Histoire du Bas-Empire", LXXXVI, iv, v.

2. Artuk oğlu Gazi. Bu, 1122 ikinci Teşrin 3de ölmüştür.

neleri için yeminettirdi, kendisi de, kaçıp Gargar'a dönenleri esir edeceğine dair yeminetti. Böyle de oldu. Bir sene sonra, Balak tekrar Gargar'a geldi. Orada bulunanları esiretti ve köyleri, bağları ve zeytinlikleri yaktı. Josselin ona karşı yürüdü. Balak dağa kaçtı. Franklar, ona birşey yapamayacaklarını görüp geri döndüler, o da kendi memleketine döndü.

1433 (1122 -21) tarihinde, Horasan sultanı, İberya üzerine bir generalla beraber 100,000 asker sevketti. İber kralı⁽¹⁾, bunlar içeri girince, arkalarındaki bütün geçitleri kapattı ve hepsini kılıçtan geçirdi⁽²⁾.

Aynı yılda, Josselin, Goubbos memleketinde talan icraetti.

Aynı yılda, Grek imparatoru Jan, Kumanlara karşı harb etti ve bunlar o andan itibaren Greklerin hükmü altına girdiler⁽³⁾.

Urfalı piskopos Basilius⁽⁴⁾, orada bulunup, Kumanlar hakkında şunu yazmıştır: Bu Kumanlar, İstanbulla karşı yürüdükleri vakit, imparator Jan hilekârlığa başvurdu. Onlarla barış aktetti. Onlar, halka karışıp şehirlere ve hatta İstanbulla ve imparatorun karargâhına kadar girince, imparator, onları her yerde yakalamak emrini verdi. İmparatorun karargâhında 3000, diğer şehirlerde de daha çok veya az sayıda tutuldular. Bunların tutulduğu günde, imparatorⁿ, askerleriyle beraber onların karargâhlarına gitti. Onlar, karargâhlarını, adetleri üzere arabalarla çevirmiş oldukları halde müdafa ettiler. Grekler, günlerce muharebe ettikleri halde arabaların içerisine giremediler. Bunun üzerine, imparator atından indi ve bütün suvarilerin yaya olarak harbetmelerini emretti. Böylelikle, muharebe şiddetlendi. Askerler ileri atıldılar, içeri girdiler ve onların çoğunu öldürdüler. Şeflerini, diğer birçok adamla beraber tutup, esir olarak İstanbulla getirdiler. Bu zafer, imperatora büyük bir gönül rahatlığı verdi.

1. Gürkistan kralı Georges II. nin oğlu David II.

2. Bu muharebe için bak: "Histoire du Bas-Empire", LXXXVI, v; "Gesch. der Chaliphcn", III, 236; URFALI MATEOS, s. 303-304.

3. Müellif, burada, kumanları Peçeneklerle karıştırmıştır. Bak: "Histoire du Bas-Empire", LXXXVI, vii.

4. Bu, ya Basile bar çabouni veya, daha mühtemel olarak, önce Kayson, ^hvilahara de Urfa piskoposu (1142) olan Basile bar çoumana olabilir.

Bu Kumanlar, Türklerin bir şubesini teşkilederler. Dilleri Türkçe dir. Fakat ne Hazretı Musayı, ne peygamberleri, ne Hazretı İsayı, ne de hazretı Muhammedi tanımıyorlar. Her gittikleri yere, kadınla çocuklarını ve eşyalarını beraber götürüyorlar. Tahta arabalarını karargâhlarının etrafına dizip müdafaa ediyorlar. Kumanlar, bu zamanda, Tuna nehri kıyılarından ilerleyip, İstanbul muhasara etmiye geldiler. Nihayet, bu imperator, onlara karşı büyük bir zafer kazandı ve o andan itibaren kumanlar Grek imperatorluğuna tâbi oldular.

1431 (1120)nci yılın İkinci Kânun 1-ine tesadüf eden perşembe günü, saat üçte, şiddetli bir zelzele oldu ve birçok yerler yıkıldı.

Bu zamanda, Kûdusta büyük bir açlık oldu. "Dâwiyah"⁽¹⁾ yani "ilahî" tesmiye edilen "frerler", adetlerine göre, fakirlere yiyecek dağıttılar. Bunların biriktirmiş oldukları buğday bitmeğe yüz tutunca, kahyalar, şefleri ve direktörleri sıkıştırdılar. İçeri girince, anbarların boşaltılmış olduğunu ve içlerinde ancak az bir şey kalmış olduğunu gördüler. Onlar, birbirlerine: "Bundan fakirlerin payını çıkarsak esasen bize mühim birşey kalmıyacaktır ve sonra biz de onlarla beraber açlıktan öleceğiz" dediler. Şefler hepsi de bu fikre iştirak edip, kalanı aynen müsavaten dağıtmağa karar verdiler. Çöllerde binlerce insanı birkaç ekmekle doyuran Allah, onların yardımına geldi. Kehyalar içeri girince, bütün anbarları ağızlarına kadar buğday, arpa ve şarapla dolu olarak buldular. Bu mucize, Allahın şerefi için her yerde ilanedildi.

1431 (1120)nci yılın İkinci Kânun ayının ilk günlerinde, İstanbulda yangın çıktı ve onbin ev ve dükkan mahvoldu.

Aynı yılın Mayıs ayında, Malatyaya çekirge gelip mahsulün bir kısmını yedi. Sık sık yapılan toplu dualar sayesinde, çekirgenin ağzı bağlandı ve bunlar hiçbir şey yemiyerek mahvoldular. Fakat yumurtlamış olduklarından, az zaman sonra çekirge tekrar ortaya çıktı, ağaçları ve üzüm asmalarını bir az tahribet ve çok gıymekten kayboldu.

1. Arapçada "Dâwiyah" kelimesinde yer alan bu kelime, bir frank kelimesinin franketopyonuna atıfta bulunmaktadır.
(1) "Dâwiyah" kelimesi, latince "Dion" kelimesinin büyük bir çöküşüdür. Araplar bu kelimeyi "Dâwiyah" demekle Templier'leri kast etmektedirler. M.)

Aynı yılda, Ardebil⁽¹⁾ adlı bir İran şehri, anien sulara gömüldü ve bir haline geldi. Şehrin halkı kâmilten boğuldu.

1432 (1121) tarihinde, kırk gün süren şiddetli bir kış oldu. Fıratla diğer nehirler dondu. Karadan yürülür gibi üzerlerinden geçilebiliyordu.

Aynı yılın Mayıs ayının 30unda, bir pazartesi gecesi, tam teşekküllü bir kâşımâ sema görüldü. Birçok nesillerden beri böyle bir şey görülmemişti. —

ERMENİCEDEN:

1430 (1119) tarihinde, Emir Gazi, hükümdar olup, yedibin askerle beraber Antakya üzerine yürüdü. Roger onun karşısına çıktı fakat mağlub oldu. Bunu haber alan Kûdus kralı Baudoin, gelip onları öldürdü, kalanları da firara mecbur kıldı.

Bu yılda, Malatya sultanı Tuğrul Arsâan, Albustanı zaptetti. Frenkler gelip Malatya bölgesini esaret altına aldılar. Malatya sultanı ile Balak, Kemaha yürüyüp orasını zaptettiler. Kemah emiri Mangucag, kumlardan yardım görmek ümidile Trabzona ilticaetti. Oradan Khavraz'ın (Cabras'ın) kumandası altındabulunan Rum askerlerini alıp Balakın üzerine geldi. Rumlar mağlub oldu ve Mangucag ve Khavraz esir edildiler. Khavraz, otuzbin dahekan fidyeye mukabil serbest bırakıldı.

Bu zamanda, imperator Vasilin hakimiyeti günlerinde Vaspurakandan gelip Sivasta, Kayseride ve Khavatanek'te yerleşmiş^v birçok yerleri zaptetmiş olan Ermeni zadeğânı, Kilikyaya girdiler. Bunlardan Rubenyan tesmiye edilen iki meşhur asilzade- ki bunlar Bagratuni hanedanının Büyük Ermenistanda hakimiyet icraettiği vakit Vaspu- rakanda hüküm süren Senekerimyan hanedanına mensuptiler- bu zamanda Kilikya üzerine hakim olmağa başladılar. Bunlarda Ruben, cesareti sayesinde önce hakim oldu, sonra da Leon, Toros ve birbirini takib eden diğerler hakim oldular.

FASIL XVIII. (+)

Küfus kralının ve urfa kontu Josselin'in, Balak tarafından esir edilmeleri. Hısnızad'da çıkan isyan. Balakın ölümü ve diğer vakalar hakkında.

1434 (1123) tarihinde, emir Balak, Antakya bölgesine girdi. Franklar, ona karşı gelmek üzere toplandılar ve dört ay birbirine karşı karargâh kurmuş vaziyette kaldılar. Sonra, muharebe yapmadan dağıldılar⁽¹⁾.

Kont Josselin, karısı ölmüş olup, ikinci defa olarak Antakya kontu Roger'in kızı ile evlendi ve onu urfaya götürmek istedi. Balak, onu yolda tuzağa düşürdü, esiretti⁽²⁾ ve Boula'ya (Paluya) gönderdi. Böylelikle, Balak, Türklerin içinde büyük şöret kazandı. Aşiretler onun etrafına toplandılar ve bunlar tekrar Frankların topraklarına girdiler.

Gargar'da bulunan Ermeni mişel⁽³⁾, Türklerin hakim olduklarını görüp, Gargar'ı krala⁽⁴⁾ verdi ve mukabilinde onun memleketinde başk bir yer aldı. Kral, Gargarı alıp, oraya bir garnizon yerleştirdi. O, ordusunu alıp, Türkleri Hısnımanşur ve Keysun bölgelerinden taretmiye geldi.

Franklar Sindja⁽⁵⁾ nehrinin kıyısında karargâh kurmuşları en, Balakın pusula kurmuş olan askerleri, Frankların karargâhına hücumettiler, kralı esirettiler, refakatında bulunanları da öldürdüler.

(+) Kitap XV. Fasil XIII.

1. 1122 yazında. Bak: URFALI MATEOS, s.306.

2. 1122 Eylül 13 tarihinde. Bak: RÖHRICHT, "Gesch. des Kön. Jerusalem", s.134

3. Kostantin'in oğlu. 4. Kral Baudoin'a (BARHEBR.)

5. Ptolémée'nin "Singas"ı.

Josselin ve Galeran, Haç Yortusunun arifesinde, kral "audoin da aynı yılın "In albis" haftasının çarşamba gününde esir edilmişlerdir⁽¹⁾.

Küfus kralının esir olmasından dolayı, memleketler reissiz ve sahipsiz kalmıştı. Mısırlılar, Küdusu ve memleketin diğer kısımlarını zaptedebilecekleri düşündüler. Bunlar, denizden ve karadan olmak üzere iki ordu sevkettiler. Karadan gelen orduyu, dua etmekte olanların karşısında bozguna uğrattı. Bunlar, yedi gün dua edip oruç tuttuktan sonra, Küdustan çıktılar. Mısırlıların büyük ordusu bunların önünde mahvoldu. Bunlar, insanlar tarafından değil, Allah tarafından mahvedildiler. Franklar, onların develerile birlikte bütün varlıklarını aldıktan sonra, büyük sevinçle Küdusa döndüler. Onlar, yirmibir gün tekrar dua etmek ve oruç tutmakla vakit geçirdiler. Mısırlıların deniz yolu ile gelen diğer ordusu Akkaya geldiği vakit, Allahın tanzim ettiği veçhile, Küdusa dua etmeye gelen Venedikliler tam vaktinde yetiştiler⁽²⁾. Bunlar, Arapları göçürce, muharebe tertibatı aldılar. Allah, zaferi Franklara bahşetti. Bunlar, Arapları kılıçtan geçirip mahvettiler. Onlar, bu suretle kuvvetlendiler, Küfus askerleri de onlarla birleşti ve Sur'u muhasara ettiler⁽³⁾.

Balak, kralı esirettikten sonra, Hüsnüman suru muhasara altına aldı. Şehir teslim oldu. Merhametsiz Türkler, halkı esirettiler ve şehri ve mülhakatını yağma verdiler. Sonra, Franklar Garzar'dan çıktılar ve Türkler oraya girdiler.

Balak, kralı ve Josselin'ı diğer Franklarla beraber Hısnıziad'da bir hendek için içinde hapsetti. Kendisi de, gidip Harranı ve Halebi⁽⁴⁾ Arapların elinden aldı. Keza, Tell Başer ile diğer üç müstâhkem yeri Arapların veya Frankların elinden aldı.

Dunun Üzerine, Hısnıziad'da Balaka karşı bir isyan çıktı. Ka ede çalışmakta olan Ermeniler, kalenin metanetini ve orada bulunan askerlerin az olduğunu görüp, kapının altında toplandılar ve ücretlerini talebottiler. Bunlar, kapı açılarak, orada bulunan kılıçlara kaptılar, kapıyı muhafaza eden üç askeri

1. 1123 Nisan 13de. Bak: URFALI MATEOS, s.307; RÖHRICHT, "Gesch. des Kön. Jerusalem", s.155.

2. 1123 Mayıs 30du.

3. Bak: "Gesch. des Kön. Jerusalem", s. 163 ve devamı.

4. 1123 Haziran 27 tarihinde. Bak: zikredilen eserde s.155,156.

öldürdüler ve kralı, Josselin'i ve diğer adamları kurtarmağa koştular. Onlar, Arapları öldürüp kaleyi zaptettiler. Şehir halkı toplanıp onlara hücumetti. Bunun üzerine, Josselin bir hileye başvurdu. O, kaleyi müdaffaetmek veya bunu yapamadıkları taktirde kralı alıp götürmek üzere gidip bir ordu getirmek için yeminetti ve bir Ermeni ile beraber geceleyin dışarı çıktı. Josselin gittikten sonra, Balak gelip dört mancınık kurdu. Sur yıkıldı ve Franklar dışarı çıktılar. Balak, onları işgenceye maruz kıldıktan sonra, yetmiş kişiyi öldürdü⁽¹⁾. Sonra, kralla onun hemşirezadesini⁽²⁾ olan Galerani⁽²⁾ beraber alıp, bütün yerleri tahrib etmek üzere acilen geri döndü. Balak, Mambiçi muhasara altına aldığı vakit, halk, Josselin'e vergi vermeği vaadetti ve ondan, kendilerini kurtarmağa gelmesini dilediler. Josselin geldi ve onlar sabahtan akşama kadar muharebe ettiler. Keysun senyora öldürüldü. Bunun adı kahib Geofroy⁽³⁾ idi. Bu, rahib olduğu halde Komadan gelmişti ve Kudusta yaptığı parlak muharebelere dolaylı general yapılmıştı. Kral, memleketi müdaffaetmiye geldiği vakit, onu da beraber getirmiş ve Keysunu, Kaban'ı ve Maraşı ona vermişti. Bu kahraman adam, bu muharebede ölmüştür.

Muharebe durdu. Balak, sabah erken kalkıp, mancınıklar için muafık bir yer aramak üzere sura yaklaştı. Bu anda, surdan atılan bir okla öldü⁽⁴⁾. Askerleri malebe kaçtılar ve orada Balakın amcazadesini⁽⁵⁾ reis tayin ettiler. Bu, kralı 100,000 dinara mukabil serbest bıraktı. Kral Baudoin, Kudusa döndü. Türklerin bir kısmı da Hısnızıad'a dönüp, orada, Ahtuk ailesinden Süleyman adlı birisini kendilerine reis tayin ettiler.

1433 (1122)nci yılın birinci Kânun ayının 18inde, bir zelzele oldu. Yer sarsıntısı, gece ve gündüz dörder defa olarak devametti. Zelzele esnasında, Samkha bölgesinde, kayalar devrilip Fıratın içine döküldüler. Birçok yerler toprağa gömülüp halkın mezarı oldu.

1. Kemaleddine nazaran, 1123 Eylül 16 tarihinde. Bak: URFALI MATEOS, s.308; "Gesch. des Kön. Jerusalem", s.157.

2. URFALI MATEOS'a nazaran: "Galerani ve yeğenini...". Kemaleddine nazaran, Balak onları Harran'a götürmüştür.

3. Maraş kontu "Goisfridus Monachus". Bak: "Gesch. des Kön. Jerusalem", s. 161, n.4.

4. 1124 Mayıs 6da. Bak: "Gesch. des K. Jerus.", s.161; "Gesch. Der Chal.", III, 241.

5. Timurtaş İbn İlğazi.

1434 (1123) tarihinde, her yerde kuraklık oldu ve bilhassa şark taraflarında büyük bir açlık vukuageldi.

Aynı yılda, İstanbulda tekrar yangın çıktı. Evler, saraylar, kiliseler ve manastırlar küllü oldu. Yangında insan ve hayvanlar da telef oldular.

1434 (1123) tarihinde, ^{Kuşlar} kullar arasında şiddetli bir muharebe vukubuldu. Bu vakanın niçin ve nasıl olduğunu, her şeyi bilenden (Allahtan) başka kimse bilmiyor. Bu vaka şöyle oldu: Bir taraftan leylekler, yani "Şebu l-hucice"ler⁽¹⁾ diğer taraftan da turnalar yani "kürle"ler⁽²⁾ toplandılar. Tellakhoun nehri üzerinde iki karargâh hasıl oldu. Kuşlar günlerce toplandıktan sonra, karargâhtan karargâha güya elçi diye beş on kuş yollandı. "Elçiler" müteaddid defa gidip geldikten sonra, iki karargâh anien birbiri üzerine atılıp ~~bir~~ büyük bir gürültü çıkardılar. Kuşlar birbirini öldürmeğe başladılar ve ölümler yere düştüler. Yere düşen leylek ve tuna cesetleri yağın haline geldiler. Bu dövüşme, saat üçten dokuza kadar devametti. Nihayet, leylekler mağlub oldular. Birçok leylek telef oldu, sağ kalanlar da kaçtılar. Turnalar, leylekleri yuvalarına kadar takibettiler ve bunlardan ufak olanlar telef oldular.

ERİMENİCEDEN:

1434 (1123) tarihinde, kuşlar arasında büyük bir muharebe oldu. Leylekler ve turnalar, Amid ve Til Khim memleketleriyle günlerce toplandılar. Bunlar, birbirine yedişer kişilik elçiler gönderdiler ve müteaddid defa gelip gittikten sonra, saat üçten dokuza kadar dövüştüler. İki taraftan da yağınlarla ölü düştü. Leylekler yenilip kaçtılar ve ortalık sukunet buldu. Bunun sebebin yalnız Allah bilir⁽³⁾.

1. Arapça nüshasında:
2. Arapça nüshasında:
3. Kuşların bu dövüşünü URFALI MATEOS (III, 257) ve SIMBAR (s. 92) da nakletmiş ve Malatyada vukubulduğunu yazmışlardır.

FASIL XIX.(+)

(XVinci kitabın nihayetine konulan bu faslı aynen Arapça yazılmış olan bir eserden iktibas etmişiz. Binaenaleyh, burada, daha evvel vukubulmuş vakalar görülecektir. Bunun iki sebebi vardır: 1- Araplar seneği kamerî aylarla hesap ediyorlar; 2- Bu Arapça kitabı sonradan bulduk. Binaenaleyh, okuyucular, aşağıda, Halebe hakim olan Artukî Necmeddin hakkında yazılan tarihin, Balak hakkında daha evvel yazılı olandan önce geçmiş olduğunu nazarı itibara almalıdırlar. Çünkü Balak, Necmeddinin ölümünden sonra Halebe Halebe hakimiyet icraetmiştir.)

Asyryada ve Babilde yazılı olan Arapça kitaplardan öğrendiğimiz göre, Arapların 500uncu yılında⁽¹⁾, Bağdadda Mustazir'in halifeligi⁽²⁾ ve Horasanda Gıyaseddinin sultanlığı⁽³⁾ zamanında, ^{Sultan Nizam el-Mulk} veziri Abul Mudfir⁽⁴⁾, İsmailîler tarafından öldürüldü. İsmailîler, aynı yılda, sultanın ricalinden İsdhekin'i⁽⁵⁾ de öldürdüler. Sultan Gıyaseddin öfkelenildi ve Arap imperatoru uğunda bulunan bütün İsmailîler kılıçtan geçirildi.

(+) Kitap XV. Fasil XIV.

1. Hicrî 500 tarihinde 1106 Eylül 2de başlıyor.
2. 1094-1118.
3. Muhammed Gıyaseddin, 1105-1118.
4. Fakr el-Mulk ebul-Mudfir. (Fahr el-Mülk el-Muzaffer bin Nizam el-Mülk.)
5. Bu ad, Arapça versiyonunda da aynı şekilde yazılıdır. (Ebulfarac Karatekin olacaktır. M.)

İsmailîler, Arap ırkından oldukları halde, ayrı bir zümre teşkilediyorlar. Bunlar, ne dinde, ne de adetlerinde Arap veya Türkler gibi hareket etmiyorlar. Bunlar, mazretı İsa için diyorlar ki, o peygamberlerin ilan ettikleri adamdır fakat halaskâr olmamıştır. Çünkü, Yahudiler onu öldürmek üzere tutacakları sırada göke kaçmıştır. O tekrar gelecek ve o zaman halaskâr olacaktır. Onlar, Muhammed hakkında da yakışsız şeyler söylüyorlar ve onun Kitabını asla kabuletmiyorlar. Bunlar, kendilerini tazyik edenlerden intikam aldıkları zaman, ahrette mükâfata nail olacakları ümidile, merhametsizce hareket edip ölüme doğru koşuyorlar (1).

Aynı yılda, Arap hükümdarı Sadaka ibn Mansur ibn Dobeis, Tagrit'i şu sebeple zaptetti: Tagritte, Keykubat ibn Mezaresp adlı bir Deylemlî vardı. Bu, fena bir adam olup, içkalenin yanında bulunan Arapların büyük camisini yıkmıştı. Araplar kâmilen buna karşı ayaklanınca, o, Hıristiyanların büyük kilisesini alıp onlara verdi. 1433 tarihinde (2), Tagrit'in muhteşem "biat al-kourrat" (3) yani "yeşil kilise", fevkelâde güzel tezyinatlı, bütün hazinesi, evleri ve dükkanları ile beraber müsadere edilip Araplara verildi. Hıristiyanlar ve Araplar arasında büyük kargaşalık çıkınca, büyük sultan Gıyaseddin, Aksungur (4) adlı bir emir gönderdi. Bu, yedi ay Tagrit'e hücumetti. Şehrin emiri, son derece sıkıntıya maruz kaldıktan sonra, şehri, Arap hükümdarı Sadaka'ya teslimetti, kendisi de oradan uzaklaşıp, 14 gün sonra öldü (5).

Sultan Gıyaseddin, Dobeis'in oğlu Sadaka'nın Tagrit'e hakim olduğunu ve kendi arşı isyan ettiğini duyunca, Türk ordularını alıp ona karşı yürüdü. Sadaka da, Arap ordularını topladı ve Nahr Qanî denilen ne rin kıyısında bir muharebe vukubuldu. Araplar mağlub oldular ve hükümdarları Sadaka da öldürüldü.

Bunun üzerine, Arap imperatorluğu, Hicrî 500 tarihinde yani Türklerin hareketinden 70 yıl sonra tamamilen nihayet buldu.

1. Tamamîli tarihî katı için bak: "Notice et Extraits des man.", cilt IX (Mirkhond); "Mém. de l'Acad. des Inscript.", cilt XVI (de Sacy).

2. Barhebraeus'a göre, hakikî olarak 1400 (1089) tarihinde.

3. ...

4. Aksungur el-Bursuki.

5. Bak: "Geschichte der Chaliphen", III, 158.

6. Bak: aynı eser, III, 159.

Arapların 502 tarihinde⁽¹⁾, Altıntekin⁽²⁾ adlı bir emir, sultan Gıyaseddin'in teşvikile Franklara karşı yürümek üzere hareket etti. Sultan, Musulu, Cezi- reyî ve Nüseybini ona verdi ve emirlerin birçoğuna onunla beraber yürümek em- rini verdi⁽³⁾. Altıntekin Musula geldiği vakit, Cavali, şehri ona vermeğe razı olmadığı için, o şehre karşı mancınklar kurdu ve şiddetle hücumetti. Cuma gün- ü, Araplar namaz kılmakta iken, Maudoud'un adamları surun üzerine çıktılar. Cavali, askerleriyle beraber içkaledde kapandı. Bunun üzerine, Maudoud emanverdi. Cavali, askerleriyle beraber çıkıp, Mardine, Artuk oğlu Necmeddinin⁽⁴⁾ yanına gitti. Onlar, asker toplayıp, Franklara karşı yürüdüler. Onlar, bunu büyük sulta- nın itibarını kazanmak maksadıyla yaptılar, çünkü Maudoud, Franklara karşı yürü- meyip sultanın yanına dönmüştü. Josselin, Musulda kendisine iltifat etmiş olan Cavali ile ittifak aktetti. Halep emiri Ridvan da kral⁽⁵⁾ ile ittifak etti. Cavali ve Josselin mağlub oldular⁽⁶⁾.

Aynı yılda, yani 502 tarihinde⁽⁷⁾, Franklar, deniz kıyısında, Tarabulus'u Amar oğlu Ebu Alinin⁽⁸⁾ elinden aldılar. Franklar, şiddetli muharebelerden sonra, şehri bazı şartlarla aldılar, fakat içeri girince, askerleri öldürdüler ve bütün halkı esir edip köle olarak sattılar.

Aynı yılda, Artuk oğlu İlbasmış, attan düşüp öldü. Franklar, Houtarib⁽⁹⁾ üzerine yürüyerek burasını zaptla ikibin adam öldürdüler. Sonra, Membice gelip talan icraettiler. Onlar bu şehre de hakim oldular ve Balaş'a kadar yürüye- rek burasını yaktılar⁽¹⁰⁾.

İbn Ridvan, Bağdaddan gelip Franklara karşı koyamayacağını görünce, onla- ra 32 bin dinar, 20 katır⁽¹¹⁾ ve 40 parça ipekli⁽¹²⁾ gönderdi. Dımışk emiri

1. 1108 Ağustus 11. 2. Mevdud bin Altın Tekin. (M.)

3. Bak: "Geschichte der Chaliphen", III, 155, n.1.

4. İlgazi.

5. Antakya kontu Tancredi.

6. Bak: "Gesch. der Chal.", III.192; "Gesch. des Kön. Jerusalem", s.76.

7. Elyazmasında, tarih, Hicrî 500 olarak yazılı ise de, Tarabulus, Hicrî 502 (12 Temmuz 1109) tarihinde alınmıştır.

8. Ebu Ali ibn Ammar.

9. Atharib.

10. Bak: "Gesch. des Kön. Jerusalem", s. 86.

11. Barhebreus'a göre: "20 Arap atı".

12. Barhebreus'a göre: "şahane kumaşlar".

Şabek Tuğtekin, onlara 10 bin dinar, Hama emiri⁽¹⁾ 2 bin, Askalon emiri⁽²⁾ da 1 bin dinar gönderip sulh aktettiler⁽³⁾.

505 tarihinde⁽⁴⁾, sultan Gıyaseddin, Franklara karşı harbetmek üzere, Maudoud'u bir ordu ile beraber tekrar sevketti. Bu, Şabaktan'a geldiği vakit, birçok kaleyi zaptedip Urfa üzerine yürüdü fakat burasını zaptedemedi. Tell Harar üzerine muvafakiyetsiz hücumlar yaptılar, sonra da Halebe gittiler. Onları bu şehre sokmadılar. Hılat emiri Sukman hastalandı. Onu alıp götürdüler fakat yolda öldü⁽⁵⁾. Franklar, Maudoud'a karşı toplanıp bir günde üç defa ona hücum ettiler. İlk hücumda Maudoud galip geldi, fakat sonra, yenilip Dimişk'a kaçtı. Bir cüma günü, namazdan sonra (camiden) çıkıp şehrin emirinin elini sıkmak için eyildiği vakit, bir İsmailî, üzerine atıldı ve bıçakla vurup onu öldürdü⁽⁶⁾.

Aynı yılda, Halep emiri Rıdvan öldürüldü⁽⁷⁾ ve yerine oğlu "Dilsiz"⁽⁸⁾ geçti.

Hicrî 508 tarihinde⁽⁹⁾, sultan Gıyaseddin'in askerleri, Franklara karşı harbetmek üzere, sultanın oğlu Ebul Fatah Mesud'la Aksungurun⁽¹⁰⁾ oğlu Kasım ed-Daulah ile beraber ilerlediler. Bunlar Musula gelince, Tamirek Arslan⁽¹¹⁾ ile Aksungurun oğlu Zengi, onlara yardım etmeye gittiler. Onlar Gözarta'ya geldiler ve Maudoud tarafından oraya tayin edilmiş olan reisler, şehri onlara teslim ettiler. Nüseybine geldikleri vakit, aynı valiler onlara muvafakat ettiler. Mardine geldikleri vakit, Necmeddin ilgazi, yardım etmek üzere sultanın oğlunun yanına geldi ve Ayaz'ı⁽¹²⁾ 300 atlı ile beraber onun refakatına verdi.

1. Ali el-Kurdcî.

2. Bu zamanda, Şems el-Hülafe, Askalon valisi idi. Bak: "Gesch. d. König. Jerusalem", s. 90.

4. 10 Temmuz 1111.

3. Bak: "Gesch. der Chal.", III, s. 193.

5. Bak: "Gesch. d. K. Jerus.", s. 91.

6. 12 Eylül 1113 (Hicrî 507) tarihinde.

7. 10 Birinci Kânun 1113 (Hicrî 507) tarihinde.

8. Alp Arslan el-Akhras. Akhras "dilsiz" demektir. Hakikatta, bu prens kekeme idi.

9. 7 Haziran 1114.

10. Aksungur el-Bursuki.

11. Sincar emiri.

12. Öz evladı.

Onlar Şabaktan'a gelince, Necmeddin, Franklara adam gönderip onlara teminat verdi. Bunu haber alan sultanın oğlu, Necmeddinin oğlunu tuttu ve zincirle bağladı. Onun bölgesinde talan icraettiler ve Dara'yı muhasara altına aldılar. Necmeddin, Şahrzor'a gelip büyük bir ordu topladı. Hısnikefa emiri olan kuzeni Rükneddin⁽¹⁾ ile diğer kardeşi Behram'ın oğlu Balak onun yanına geldiler. O, sayısız piyade askerleri topladı ve bu kuvvetli ordu ile beraber, oğlunu kurtarmak üzere, sultanın oğlunun karşısına geldi. Dara civarında Qourdis'e geldikleri vakit, orada karargâh kurmuş olan sultanın bazı askerleri hiç farkına varmadılar. Necmeddinin bazı atlıları, onları görüp, üzerlerine geldiler ve hepsini de tuttular. Bunların meyanında Sincar emiri Tamireg ile Müseybin ve Maksin emirleri da bulunuyorlardı. Sultanın oğlu, askerlerinin yenildiğini duyunca, Darayı terkedip Nüseybine kaçtı. Necmeddin gelip çadırları ve diğer bütün eşyalarını aldı. Necmeddinin oğlu, herkesin sağa sola bakmadan kaçtığını görünce, geceleyin, zincirle bağlı olduğu halde, katırından kasten düştü ve yahudilerin sinagogu içine gizlendi. Kürdün birisi bunu onun babasına haber verdi. O, on adam gönderdi ve bunlar oğlunu alıp götürdüler. Bu vaka, Artuk ailesi için büyük bir sevince sebep oldu.

Sultanın oğlu, babasının yanına avdet edip, Necmeddinden şikâyet etti. Sultan, Türk sultanlığını tahkir ettiğinden dolayı Necmeddini tekkid ve tehdid etti. Necmeddin, Franklarla ve Dımışk Atabeyi ile barış aktetti. Bunlar, birbirine yardım edeceklerine dair yeminettiler. Herkes kendi menleketine döndü ve Necmeddin yalnız kaldı. Homs emiri⁽²⁾, geceleyin onun üzerine geldi ve onu sarhoş ve nerede olduğunu bilméz bir halde buldu. Onu tutup Homsda hapsedtiler ve keyfiyeti sultana bildirdiler. Sultanın cevabı geciktüğinden dolayı, Necmeddin, oğlu İzed'i⁽³⁾ rehine bırakıp oradan çıktı. Necmeddin, çıktuktan sonra, asker topladı ve Homs emirini, oğlunu serbest bırakması için sıkıştırdı. O, sultanın askerlerini çağırdı. Askerler gelince de barış aktetti ve Necmeddinin oğlunu serbest bıraktı. Sultanın askerleri, talan icraetmek üzere, Frank-

1. Bu, "yeğeni Rükn ed-Daulah" diye okumalıdır, ki bu Daud ibn Sukman dır.

2. Kırkhen ibn Karaca.

3. Elyazmasında ve Arapça nüshasında aynen yazılı olan bu kelime, ihtimal "Ayaz" olarak okumalıdır.

ların topraklarına girdiler. Franklar onlara karşı yürüyüp hepsini kılıçtan geçirdiler. Rivayete göre, Franklar 3 bin kişiyi diri diri yakmışlardır.

513 tarihinde⁽¹⁾, Hal'eb emiri⁽²⁾, Frankların karşısında zayıf düşmüş olan bu şehri Necmeddine teslimetti.

Aynı yılda, İlgazi Necmeddin, Nüseybini zaptetti. Oradan, Franklarla barış aktetmek üzere Halebe gitti fakat anlaşamadılar. Kendisine çok itaat eden Türklerden birçok asker topladı. Bunların içinde bin emir vardı. Muharebe için teşkilatlandırıldıkları vakit, Antakya senyörü⁽³⁾, kralın gelmesini beklemeydi. Bundan dolayı, bozuldu⁽⁴⁾ ve Necmeddin galib geldi.

Necmeddin Mardine geldiği vakit, Haleplilerin isyan ettiklerini haber aldı. Acilen oraya gidip asileri telefetti. Burada hastalandı ve Mıfargine gitmek üzere yola çıktı, fakat yolda öldü⁽⁵⁾. Oğlu Timurtaş Hüsameddinin kendisine halef olmasını vasiyetetti, fakat bu orada bulunmayıp, kendisine refakat etmekte olan oğlu Süleyman onu Mıfargine götürdü, orada defnetti ve kendisi orada hakimiyet icra etti. Kardeşi Timurtaş da, hicri 516 tarihinde Mardine hakimiyet icra etti⁽⁶⁾.

Bu fasıl, önceki fasıllardan daha evvel^{ye} aid dir, çünkü Balak, Necmeddinden sonra Halebe hakimiyet icra etmiştir⁽⁷⁾.

1. 14 Nisan 1119. Halebin zaptı Hicri 511 tarihinde (1117-1118) olmuştur.
2. Ridvanın oğlu ve Alp Arslanın kardeşi ve halefi olan Sultansah.
3. Roger.
4. 28 Haziran 1119.
5. 3 İkinci Teşrin 1112.
6. Bak: "Gesch. der Chaliphen", III, 237.
7. Balak, Halebi, 27 Haziran 1123 tarihinde işgal etmiştir

ERMENİCEDEN:

Hicri 500 tarihinde, Horasan sultanı Gıyaseddin, Arap Sadakanın Tagrit'e hakim olduğunu duyunca, bütün kuvveti ile ona karşı yürüdü. Muharebe Di'le kıyısında vukubuldu. Araplar mağlub oldular ve Sadaka öldürüldü. Böylelikle, 1433 (1122) tarihinde, Türklerin hareketinden yola çıkarak, 500 yıl sürmüş olan Arap imparatorluğu nihayet bitti.

FASIL XX.(+)

Malatyanın muhasarası devrinde ve diğer vakalara dair.

Balak'ın ülkeleri, muhtelif emirler arasında paylaşıldı. Timurtaş Hüsameddin, Halebi; Süleyman, Hısnızıad'ı; Malatya sultanı da Masara'yı ve Gargarı aldı. Sultanın, bu yerleri alması üzerine, Hısnızıad ve Malatya emirleri arasında bir mücadele oldu.

Sivas emiri Danişmanın oğlu Emir Gazi, bundan istifade edip Malatyayı zaptetti. O, damadı olan sultan Mesudla bir ittifak aktetti. Büyük bir ordu topladıktan sonra, 1435 (1124)üncü yılın naziran ayının 13üne tesadüf eden cuma gününde Malatya üzerine atıldı. Onlar, bütün civar yerleri yağma ettiler ve şehri bir ay muhasara altına aldılar. Sonra, Gazi, oğlu Muhammedi, büyük bir ordu ile beraber, şehrin yakınında bulunan Saman köyünde bırakıp geri gitti. Ona, her gün şehrin kapılarına kadar hücum yaparak kimsenin şehre girip çıkmasına meydan vermemek emrini vermişti.

Malatya halkı, korkunç bir açlığın yüzünden çok büyük sıkıntıya maruz kaldı. Buğdayın bir "qephiza"yı 36 dinara çıktı. Nihayet, bütün yiyecek şeyler bittikten sonra, insanlar, ağaç yapraklarını ve kabuklarını yemeye başladılar. Kedi ve eşek buldukları vakit, ölü bile olsa, üzerine atılıp derhal yiyorlardı. Su

(+) Kitap XVI. Fasal 1.

yerine, kan içiyorlar ve kuru deriden yapılmış olan kapları, kalkanları kaplı yan derileri ve buna benzer diğer şeyleri yiyorlardı(1).

Bedbaht şehir, üç türlü felaket içine düşmüştü: dışarıda, kılıç, şehirden çıkıp kaçanları öldürüyor; içeride, dayanılmaz bir açlık insanları kırıyor; fens prensler de, altın toplamak gayretleriyle insanları hapsediyorlar ve işgencelere maruz kılıyorlardı.

Manzara korkunç bir şeydi: çocuklar, ana babalarının gözleri önünde açlıktan ölüyorlardı ve onlar bunlara ne bir yardım edebiliyorlar ne de onlara ağlıyabiliyorlar ve nede defnetmek için yerden kaldıracabiliyorlardı. Çocuklar, sokaklarda yatmış olan büyük ana babalarıyla beraber, taafün etmiş oldukları halde, taş parçaları gibi atılıyorlardı.

Bu vaziyette vukubulan şeyleri ağlamıyarak nakletmek imkân haricinde di Prens, 30 bin ücretli Frank askeri getirmek üzere, geceleyin dışarı çıkmıştı. Franklar, söz verdikleri halde, Malebin muhasarasıyla meşgul oldukları için gelmediler. Bunun üzerine, prensin annesi, bütün asilzadeleri ve servet sahibi bilinen adamları toplayıp hapsedmek emrini verdi. Bunlar, altınları ellerinde alınmak için merhametsizce işgence edildiler. Türklerin, hıristiyanları kılıktan geçirmekle şehri ıssız bir halde bırakıp gidecekleri ve hiçbir ümid kalmadığı bir anda, Allah merhamet edip, kalan hıristiyan halka güleryüz gösterdi. 1436 (1125)inci yılın birinci Mânun ayının 10-una tesadüfeden Çarşamba gecesi, Türkler aniden korku ile sarsıldılar ve Hatun, oğlu ve bütün Türklerle beraber dışarı çıktı. Emir Gazi şehre girdi. Şehrin halktan boşaltılmış ve kalarların da mezardan çıkmış bir halde olduklarını görünce, onları teselli etti ve cesaret verdi. Şehirde kalan ve oraya gelmek isteyen adamların serbest olduklarını ilan etti. Çifçilere tohumluk verdi ve koyun ve öküz sürülerini geri tirtti. Şehir, refaha kavuşmaya başladı.

Aynı yılda, Süleyman, Miafarginde öldü ve Mardin emiri olan kardeşi Timurtaş Hüsameddin bu şehre de hakim oldu.

1. BARHEBREUS'a nazaran: "Onlar, kuru derileri, kitap kapaklarını ve aya kaplıları kapıyor ve pişirip yiyorlardı."

Ha Hısnızıad da, Şems ed-Daulah tesmiye edilen Süleymana aid olduğu için, Emir Gazi, bu şehri de zaptetmeye gitti. Fakat, Artuk ailesinden olan emir Davud, daha erken hareket etmiş olup, Emir Gazi, bütün Hanzit muntakasında talan icra etti ve oradan Malatya bölgesine esirler getirdi. Emir Gazi, ikinci defa olarak tekrar oraya gitti ve kalanlarını da kâmilan aldı ve Masara müstahkem mevkiini de zaptetti. Bunun üzerine, emir Davud, Emir Gaziye karşı muharebe etmek üzere ilerledi. Fakat, ona karşı koyacak kudrette olmadığını görünce, bölgenin köylerini yaktı ve kaçtı.

Aynı yılda⁽¹⁾, Bağdad halifesi Mustahzir öldü⁽²⁾ ve yerine oğlu Mustarşid⁽³⁾ geçti.

Arap emiri Sadaka⁽⁴⁾, Artuk oğulları ile birleşti.

Bağdad halifesi, babasının sarayına girince, bütün gitara çalanlarıyla diğer çalgıcıları oradan kovdu ve çalgıları kapının önünde yaktırdı. Babasıyla beraber şarap içen üşbin hanedde ve sefih kadınları saraydan kovdu. Arap halkı içinde kargaşalık oldu ve onlar: "Dinin başında bulunanların gizlice nasıl kirli işler yaptıklarını işte görün. İmparatorluğun, Arap ırkının elinden çıkmasının sebebi budur" diyorlardı.

Emir Sadaka, intikam almak üzere, onun da sefih bir adam olduğunu behane ederek, halifeye karşı harb açtı.

Türkler, halifeyi himaye edip, Sadaka'nın oğlu Dobeis'i takib ettiler. O da, buna gücenip, Müslümanları terk ile Franklara müracaatetti ve onları Halebi zaptetmek üzere getirdi. Haleb emiri Bursuki⁽⁵⁾, Franklara karşı gelmek üzere bir ordu topladı. Bunun üzerine, Franklar kendi yerlerini döndüler, Bursuki de Halebe girip orasını tahkimetti. Bursuki, Frankları mağlub etmiş diye

1. BARHEBR. ("Chr. syr.", s. 286) şu mulahazatı yazmıştır: "Bar Mişel, Mustahzir'in ölümünü ve Mustarşid'in tahta çıkmasını bu yılda göstermiştir. O, ihtimal, Arapların kamerî ve Greklerin şemsi şarhının gayrimusavî oluşundan dolayı bu hadise için dikkatlidir".

2. Mustahzir, 16 Rebuluahir 512 (6 Ağustos 1118) tarihinde ölmüştür.

3. Ebu Mansur Fadhl ibn el-Mustahzir, el-Mustarşid (1118-1135).

4. Mevzuubahs olan şahıs, Sadaka'nın oğlu Dobeis dir. Bak: "Gesch. der Chalifen", III, 220 ve devamı.

5. Nusul emiri Aksungur el-Bursuki. Timurtaş bu şehri ona bırakmıştı.

şaiya çıkardı. Azaz'ı zaptetmek üzere oraya yürüdü, fakat Kûdus kralı yetişip Frankları topladı. Onlar, Bursuki ile muharebe ettiler. Kral, galip gelerek, onun askerlerinin büyük bir kısmını telefetti. Bursuki, birkaç adamla beraber Halebe kaçtı⁽¹⁾.

Aynı yılda⁽²⁾, cenuptan şimale uzanan büyük bir kıvrıklı yıldız görüldü. Çok uzun ve bir at boynu kadar geniş olan bu yıldız, gökyüzünde iki ay görüldü.

1435 (1124) tarihinde, gecenin saat üçünden sabaha kadar, uçuşan yıldızlar görüldü.

1436 (1125) tarihinde, bütün Şarkta büyük bir açlık oldu.

ERMENİCEDEN:

Bu zamanda, Gazi, Balakın öldüğünü duyunca, Malatya üzerine yürüdü, fakat zaptedemedi. Danişman oğlu Gazi, oğlunu askerlerle ^{beraber} oraya bırakıp, geri döndü. Onlar, Malatyayı şiddetli bir kıtlığa maruz bıraktıktan sonra zaptettiler. Halka merhamet edip onlara hiçbir fenalık yapmadıktan başka, onlara ekmek ve mercimek verdi, onlarla barış aktetti ve geri gitti.

1. 13 Haziran 1125. Bak: "Gesch. des Königr. Jerusalem", s.176; "Gesch. der Chaliphen", III, 242.

2. Yani, 1434 (1123) tarihinde. Bu kısım, iki fasıl evvelki hikâyenin devamı sayılır.

FASIL XXI.(+)

Frankların, bir sahil şehri olan Sur'u, Mısır Araplarının elinden almalarına ve diğer vakalara dair.

Deniz yolu ile Akya'ya gelip Mısırlıları mağlub eden Venediklilerin reisi Doucas⁽¹⁾, denizin ta kalbinde bulunan Sur şehrini muhasaraetti⁽²⁾. Venedikliler, Kudus'un Frank patrikinin teşvikile Sur'a karşı harb ettikleri sırada, kral Baudoin, yüzbin dinar fidyeye verilmekle Türklerin elinden kurtuldu.

Bu yılda, yani 1437 (1126) tarihinde⁽³⁾, Hama emiri⁽⁴⁾ Kephars Tab'ın yakınında Franklar tarafından öldürüldü⁽⁵⁾. Franklar, Gabala'ya⁽⁶⁾ İbn Ammar'ın elinden aldılar.

Kudus kralı, Sur'u muhasara eden Venediklilerin yardımına gitti. Bunun üzerine, Mısırlılar, şehri Dımaşk emirine verdiler. Dımaşk emiri Tuğtekin⁽⁷⁾,

(+) Kitap XVI. Fasıllı II.

1. Müellifin, bir isimhas olarak yazmış olduğu Doucas kelimesi, "doçe" ünvanının transkripsiyonudur. Bu doc, Dominico Michielli idi.
2. Bak: "ÖHRICHT", "Gesch. des Königr. Jerusalem", s.16.
3. Bu tarih yanlış görünüyor. 4. Karaca'nın oğlu Şahabeddin Mahmud.
5. Bak: "Gesch. des Kön. Jerusalem", s.149; DERENBOURG, "Ousama ibn Mounkid" s.129.
6. Bu, Byblos değil, Tancred'in 1109 tarihinde Fakr el-Mulk İbn Ammar'ın elinden aldığı Cebeluh olabilir. Bak: "Gesch. der Chaliphen", s.175, n.3; DERENBOURG, "Ousama ibn Mounkid", s.81.
7. Tuğtekin Soif el-İslam Zahir ed-Din.

Franklara karşı yürüyünce, onlar, Merc Sofar⁽¹⁾ yani "Tunç mera" da onun karşısına çıktılar ve ordusunu kılıçtan geçirdiler. Toğtekin, az sayıda adamla beraber Dimaşka ilticaetti.

Bundan sonra, onlar (yani Venedikliler ve Franklar) Sur'u denizden ve karadan büyük tazyik altına aldılar ve aynı yılda, yani 1437 (1126)da zaptettiler⁽²⁾.

Aynı yılda⁽³⁾, Bursuki, ikinci defa olarak, Franklara karşı yürüdü. Ordusu bozulup kılıçtan geçirildi, kendisi de kaçtı.

O, üçüncü defa olarak tekrar yürüdü. Urfa kralı⁽⁴⁾ Baudoin onun karşısına çıktı. Allah krala zafer bahşetti ve o 12 bin adam öldürdü.

Emir Gazi Malatyayı zaptettikten sonra, Malik Arap, 30 bin asker topladı ve kardeşi Mesud'un üzerine yürüdü. Çünkü o, Malatyaya kardeşinin⁽⁵⁾ yardımına gitmeyip, şehri Gaziye terketmişti. Mesud, Romalılar imperatoru Jan'dan yardım dilemek üzere İstanbula kaçtı⁽⁶⁾. Malik Arap, kardeşi sultan Mesudun paytahtı olan Konyayı muhasara altına aldı. İmperator Jan, Mesuda hüsnükabul gösterdi ve ona birçok altın verdi. Mesud, avdet edip, Emir Gazinin yanına gitti ve ikisi birden Arap'a karşı yürüdüler. Bu, Kilikyadaki Ermeni Toros'un yanına kaçtı.

1438 (1127)inci yılın yazında, Arap, Türkleri ve Ermenileri topladı ve Gazinin oğlu Muhammedi tuzaga düşürdü. Emir Yaunas⁽⁷⁾, Arapa karşı yürüdü. Arap galip geldi, Yaunas'ı tuttu ve acilen Gazinin üzerine yürüdü. Onlar birbirile karşılaşıncaya, önce Gazi mağlub oldu. Fakat sonra, yüksek bir mevkiye çıkıp, çadırını kurdu ve güya Arap mağlub olmuş diye trampetleri çaldırdı. Trampet seslerini işiten ve dikili çadırı gören askerler toplandılar. Bu esnada

1. Arapçısı: *...*, yani "marı bakır". Bu muharabe, 25 Ocak 1126 tarihinde olmuştur. Bak: "Gesch. des Kön. Jerusalem", s.178.

2. Sur, 7 Temmuz 1124 tarihinde alınmıştır. Bak: "Gesch. des Chaliphen", III, 240; "Gesch. des Königr. Jerusalem", s.168.

3. Tarihler o kadar karışık ve şüpheli dir ki müellifin hangi vakayı kast ettiği kolay tespit edilemez. Bak: "Gesch. des Königr. Jerusalem", s.176-180 ve URFALI MATEOS, s.314-318.

4. Baudoin II, bu zamanda Kudus kralı idi. Urfa, Josse'in'e aitti.

5. Tuğrul Arslan.

6. Bak: "Hist. du Bas-Emp.", LXXXVI, xvi.

7. Muhammedin oğlu, Masara emiri (BARHEBR.). Bu, Yunus olacaktır (M.).

kesif bir sis çıktı ve Arap'ın askerleri dağıldılar. Bunun üzerine, Gazi, onları takip ederek çadırlarını ve atlarını ele geçirdi. Komana'ya ve Ankaraya kadar geldi, bu şehirleri zaptedinceye kadar şiddetle harb etti ve orada hapsedilmiş olan oğlu Muhammedi kurtardı.

Bundan sonra, Arap, tekrar bir ordu topladı ve çarpışmalar yaparak muhtelif yerleri işgaletmeye başladı. Bir kale zaptettiği vakit, Gazi'nin Yağan adlı bir oğlunu orada bulup öldürdü. Bunun üzerine, Gazi son derece öfkelenildi. Ordusunu alıp Arapın üzerine yürüdü. Arap, mağlub olup kaçtı, Emir Gazi de köy ve şehirleri merhametsizce tahribetti. Arap, tekrar bir ordu toplayıp Emir Gazinin karşısına çıktı, fakat bu defa da mağlub oldu ve Greklerin yanına iltica etmek üzere kaçtı ve kayboldu.

Türkler arasında bütün bu vakalar olurken, onlar, birbirine karşı öfkelenip, hıristiyanlardan yardım istiyorlardı.

Bu yılda, yani 1438 (1127) tarihinde, Boémond'un oğlu Boémond, Romadan hareket edip Antakyaya geldi⁽¹⁾. Bununla aynı isimde olan babası, ilk gelip hakimiyet icra edenlerden biri idi. Fakat o, gururlu bir adam olup, bütün Frankları kendi hükmi altına almağa kalkıştı. Bundan dolayı, aralarında ayrılık ve zuharebeler zuhuretti ve Josselin, Antakya bölgesinde, insanlar müstesna olmak üzere her şeyi zaptetti.

Bunların patriki⁽²⁾, hiddetlenip, kiliseleri kapattı. Ne ayin ve dua yapılıyor, ne de çan çalınıyor ne de cenaze merasimi yapılıyordu. Bunun üzerine, barışmağa mecbur oldular ve Josselin, aldığı bütün ganimeti iade etti.

1439 (1128) tarihinde⁽³⁾, Türkler ve Franklar, Haleb ovasında harbetmek üzere toplandılar. Türkler korktular ve Josselin'e senevi 12,00 dinar vermek şartıyla barış aktettiler.

Sonra, Türkler, Azaz'da, birkaç adamı kandırıp⁽⁴⁾, onların eli ile Josselin'i altı şövalye ile beraber zehirlettiler. Altı şövalye öldüler, fakat Josselin,

1. Boémond II, 1126ncı yılın sonbaharında Antakyaya gelmiştir.

2. Antakyalı Bernard. Bak: "Gesch. des Kön. Jerusalem", s. 183.

3. 112/inci yılın sonlarında. Bak: "Gesch. des Kön. Jerusalem", s. 184.

4. Barhebraeus'da (s. 287): "Halepli Türkler, bazı Frank aşçılarına kandırıldılar v.s."

ilaçların sayesinde ve Allahın lütfula kurtuldu. Zehiri veren adamlar, çocukları ile beraber idam edildiler.

Bu yılda, Brek imparatoru Jan, Macar memleketine girdi ve onları hükmü altına aldı⁽¹⁾.

Aynı yılda, vaktile Malatyada bulunan sultan⁽²⁾, bir akın yaparak, memleketin hudutları dışında talan icraetti. Sonra geri döndü ve bir daha görünmedi.

Türkler, Ağustos ayında, Malatya bölgesinde talan icraettiler. Hısnıziad emiri Davud yetişip onları vurdu ve esirleri geri alıp serbest bıraktı.

Aynı yılda⁽³⁾, güzelliği, adaleti ve parlak zaferleri ile methedilmiş olan sultan Gıyaseddin öldü. Bunun hakimiyeti zamanında, tabiiyeti altında bulunan memleketlerde devamlı bir sulh hükümsürmüştür. Buna, Melikşahın diğer oğlu olan kardeşi Sincar⁽⁴⁾ ve kendi oğlu Mahmud halef oldular.

1440 (1129) tarihinde⁽⁵⁾, Josselin, Amid memleketine taarruzetti ve Aşuma dağındaki Türkleri ve Kürdleri kırdı. O, şehrin kapısına kadar ilerleyip köyleri yağmaetti. Çünkü Türkler, Josselin'in Antakyada bulunduğu sırada Urfaya taarruz ettikleri vakit, Amid'li askerler onlara refakat etmişlerdi.

Bu zamanda, Mardin emiri Hüsameddinin yanında iki meşhur Frank şövalyesi bulunuyordu. Bunlar, Bar-Noul⁽⁶⁾ ve Galeran'diler. Hüsameddin, bunları öldürmek istemiyordu, fakat Bursuki, onu, onlara öldürmediği taktirde memleketine taarruz etmekle tehdid ederek, bunu yapmağa mecbur etti. Bunlar öldürüldükten sonra, Bursuki, bir cüma günü, camide namaz kılıyordu. Bir İsmaili, onu bıçakla vurdu. Fakat emir zarih giymiş olup, bıçak tesiretmedi. İsmaili, tuttuğu vakit, kendisiyle beraber olan iki şerikine: "Daha aşağıdan vurun" diye bağırıyordu. Onlar, Bursuki'yi karnın altından vurmuşlar ve o ölmüştür⁽⁷⁾. Hüsa eddin, Frankları öldürdüğüne pişman oldu.

1. Bak: "Histoire du Bas-Empire", LXXXVI, x-x1.

2. Tuğrul Arslan.

3. Hakikatte, 18 Nisan 1118 tarihinde.

4. Sultan Muizziddin Sancar.

5. Bu vaka, Josselin'in esir edildiği 13 Eylül 1122 tarihinden evvelki zamana aidi olacaktır.

6. Bu, şüphesiz, Baudoin II.nin yeğeni, Urfalı Mateos'a göre "hemsirezadesi" idi. Bak: URFALI MATEOS, s.307, 313, 462. Bunun adını başka hiçbir yerde bulamadım. Bu adın, Arapça nüshasındaki Suryanice şekli, Renault veya Arnault'yu hatıra getiriyor. Bak: "Gesch. des Kön. Jerusalem", s.1/1, n.5.

Bu yılda,yani 1438 (1127) tarihinde,çok şiddetli bir kış oldu. Yabani ve ehli hayvanlar telef oldu.

Aynı yılın şubat ayında,zelzeleler de vukubuldu.

1439 (1128)inci yılın ikinci Teşrin ayında,gündüzün ve geceleyin ,ikişer defa zelzele oldu. Yeryüzü kırk gün gece gündüz sarsıldı.

Günün sekizinci saatinde,etrafa şualar serpen bir yıldız görüldü. Yıldız parlaktı fakat gitgide düman gibi söndü ve düştü.

1440 (1129)uncu yılın ikinci Kânun,Mart ve Nisan aylarında,şimal tarafında bir alev görüldü. Sık sık cenuba doğru atılan sütun şeklinde ışıklar görüldü.

FASIL XXII.(+)

Antakya senyuru Boémond'un öldürüldüğü zamanında vukubulan vakalara dair.

1441 (1130) tarihinde, Franklar, toplamı Dımaşk'ı muhasara ettiler⁽¹⁾. Çünkü bu şehirⁱⁿ, yüksek meziyetlerinden dolayı methedilmiş olan ~~senyuru~~ memiri Toghtekin⁽²⁾ ölmüş⁽³⁾ ve Buri Tac el-Muluk, yani "krallar tacı", hakimiyet icra etmeye başlamıştı. Türkler, Frankların işlerini temin edememeleri için geçitleri tutmuşlardı. Onlar, bundan dolayı, işlerine zaruri olan şeyleri getirmek için bin atlı ve piyade asker göndermişlerdi. Türkler, bunları yolda tuzağa düşürüp, piyadeleri telef ettiler. Franklar bundan çok sarsıldılar. Dımaşk şairinden 20,000 dinar aldılar ve, yıllık bir vergi alacaklarını şart koyarak barış aktedip yerlerine döndüler.

Bu yılda, Kilikyanın sahibi olan Ermeni Toros öldü⁽⁴⁾ ve yerine kardeşi Leon geçti. Antakya senyuru Boémond, Leon'la harb etmiştir⁽⁵⁾.

(+) Kitap XVI. Fasil III.

1. Bak: "Gesch des Königr. Jerusalem", s.186.

2. *kitab*

3. 12 Şubat 1128 tarihinde.

4. Kostantin'in oğlu Toros I. Bu, 1129 tarihinde ölmüştür.

5. Bak: "Histoire du Bas-Empire", LXXXVI, XIX, XX.

Emir Gazi, Kapadokyadaki bütün Türkleri mağlub ettikten sonra, tek başına hakimiyet icraetti ve sahile akın yaptı. Bu mıntaka, Casianus⁽¹⁾ adlı bir grekin⁽²⁾ elinde idi. Bu, kendiliğinden, Emir Gazinin yanına gitti ve Pont'un bütün sahil istihkâmlarını ona teslimetti. Gazi, ona, kendi memleketinde bir mevki verdi ve Casianus onun hizmetine girdi.

Gazi, bu muvaffakiyetleri sırasında, Toros'un öldüğünü haber aldı ve askerlerini Kilikyaya sevketti. Türkler oraya geldiği vakit, Boémond'la diğer franklar da diğer taraftan oraya gelmiş bulunuyorlardı. Ne Franklar, ne Türklerin orada bulduklarından, ne de Türkler Frankların geldiklerinden haberdar değildiler. Bununla beraber, gerek Franklar, gerekse Türkler Ermenileri istemiyorlardı. Türkler, Anazarba ovasına geldikleri vakit, Boémond'u bir miktar atlı ilâ beraber gördüler. Onlar, onu tanıyıp, muharebe etmeye başladılar. Birçok adam öldükten sonra, yorulmuş olan Franklar bir tepeye çıktılar. Türkler, onları orada her taraftan kuşatıp, hepsini öldürdüler. Türkler, Boémond'u tanımayıp, onu da derhal öldürdüler. Onun başını ve frankların zırh ve silahlarını aldıktan sonra geri gittiler⁽³⁾. Leon, kendisi de, geçitleri tuttu ve birçok Frank askerlerini öldürdü. Türkler Emir Gazinin yanına döndükten sonra, Boémond'un başını, harp teçhizatı ve atlarla beraber, hediye olarak Bağdad halifesine gönderdi. Halife de ona bazı hediyeler irsaletti.

Aynı yılda⁽⁴⁾, Horasan sultanı, Musulu Bursukinin oğluna⁽⁵⁾ verdi. Bunun, kendisini ilme ve akidelere hasretmiş bir kimse olduğu ve dokuma ve inşaat işlerinde çok mahir bulunduğu söyleniyordu. Bunun, muharebelerde çok cesur ve kuvvetli olduğunu da söylüyorlardı, fakat böyle bir işte iç parlamadı, çünkü zafer yalnız Allah tarafından bahşedilir. Bu, ancak üç ay hakimiyet icraetti. Rahabot'a varınca, hayatının sonu geldi ve öldü⁽⁶⁾. Bunun öldürüldüğü zannolunuyor.

1. Bak: "Hist. Grecs des Crois.", 1,270.

2. Barhebreus'da: "Bir grek satrabı".

3. Bak: "Gesch. des Kön. Jerus.", s.188. Bu muharebe 1130uncu yılın şubat ayında olmuştur.

4. Bu, doğru değildir.

5. Yani, Aksungur el-Bursukinin oğlu İzzeddin Mesud'a. Bak: "Gesch. der Chaliphen", III,244; "Gesch. des Kön. Jerusalem", s.182.

6. 1127 Eylülde. Bunun babası da 26 İkinci Kânun 1126de öldürülmüştü.

Bundan sonra, Aksungur oğlu Mesud, Kehabot'u muhasara etti ve bu şehre karşı şiddetli bir hücum yaptı. Bu da zehirle öldürüldü⁽¹⁾.

Josselin, Kesülayn'ı zaptetti. Arap halkının büyük bir kısmını öldürdü, kalan erkek ve kadınları da esir etti.

1441 (1130) tarihinde, bir batında dört çocuk doğdu. On gün sonra, bunların üçü, aynı günün aynı saatinde anien öldüler.

ERMENİCEDEN:

Emir Gazi, kuvvetlenip, Kapadokya memleketinde bulunan Türkleri ortadan kaldırdı ve kendisi tek başına hakimiyet icraetti. Emir Gazi, bu zamanda, Kasiane adlı bir kumun, deniz kıyısında kaleleri elide tuttuğunu duyunca, ona karşı yürüdü. Rum ona itaat etti, kaleleri teslimetti ve onun hizmetine girdi.

1. Bu tekerrür muhakkaktır. Müellif buna dair birçok vesikayı göz önünde bulundurmıştır.

FASIL XXIII.(+)

Zengin'in Bağdaddan gelip Musula hakim olması.
Josselin'in Antakya üzerinde hakimiyet icraetmesi.

Musul valisi Bursuki oğlu Mesud öldüğü vakit, büyük sultanın zabitlerinden Cavali adlı birisi⁽¹⁾ bu şehirde iktidar mevkiinde bulunuyordu. Bu, bazı adamların tavsiyesi üzerine, Musul valisine aid olan servetin büyük bir kısmını aldı ve kadı Behaeddin Şahrzori'ye⁽²⁾ verip, Salaheddin Mahmud ibn Eyub⁽³⁾ adlı bir emirin refakatıyla sultana gönderdi. O, aynı zamanda, sultandan: "Kulunuz olan ben, burada sizin için çok muafık bir adamım" diye, yerinde bırakılması ricasında bulundu. Elçiler Bağdada gittikten sonra, sultanı daha görünmeden, Nasreddin Cakar adlı muhterem bir adama rastladılar. Bu, Yakubun oğlu olup, Salaheddine akraba idi. Onlar, oraya niçin geldiklerini buna anlatınca, o, onlara, atabek Imadeddin Zengi'nin fikrini sormalarını tavsiye etti. "Çünkü sultanın, atağesi olan bu zata itimadı vardır. O, nüfuzlu ve şöhretli ve imparatorluğa layık bir zattır" dedi. Elçiler, bu adamın tavsiyesine uyup, önce

(+) Kitap XVI. Fasil IV.

1. Aksungurun bir memluku. Bak: "Gesch. der Chaliphen", III, 247.

2. Barhebreus'a göre: "Ebul Hasan Ali ibn Şahrzori.

3. Barhebreus'a göre: Salah Yağubsâni. Bak: H. DERENBOURG, "Ousâma", s.143,

Zengi ile görüştüler. Zengi, onlara: "Bu olursa, her istediğinizi yapacağım" diye yeminetti. Kadı, Musul kadılığının irsi olamak şartıyla kendisine verilmesini ve Atabek ailesinin hakimiyeti devam ettiği müddetçe, devletinin bütün yerlerindeki kadıların kendi çocuklarının emri altında bulunmalarını ricaetti. Zengi bunu yapacağına dair yeminetti ve yazı ile de bunu teyidetti. Salaheddin de, onun hususî "hacib"i olmasını ricaetti. Nasreddin, bütün eyalete nüfuz etmek şartıyla Musul valisi tayinedilmesini diledi. Bunu müteakip, sultanın etrafında bulunan bütün adamların gözlerini hediyelerle doyurduktan sonra, huzura çıktılar.

Zengi, sultan ve halife tarafından beyliği aldıktan sonra, bir ordu ile beraber Bağdaddan çıktı. Musula yaklaştığı vakit, önce kadı Behaeddin'le emir Salaheddin şehre girip, Cavalinin yanına gittiler ve ona: "Bu yerleri senin için elde edemedik ise de, bütün bölgede nüfuz icra etmek şartıyla içkaleye vali olmana dair bir emirname aldık. Sultan, atabeği olan Zengin'in, senin emrin altında general olmasını emretti" dediler. Cavali, onların sözlerine kani oldu ve Zengi Musula girdi⁽¹⁾. Şehrin ve içkale'nin kapıları onun önünde açıldı ve o, 1442 (1131) tarihinde hakimiyet icraetmiye başladı.

Zengi, bundan sonra, Cezireyi zaptetmiye gitti ve, aşağıda görüleceği veçhile, hakimiyetini gitgide genişletti. Behaeddin'le Salaheddin ve Zeyneddin ile aktettiği mukaveleyi aynen yerine getirdi.

Aynı yılda, Antakya senyuru Boémond öldürülünce, Antakyada hakimiyet icra etmek üzere, Kral, Küdustan, Josselin de Urfadan geldiler. Şehirdekiler, kapıları kapadılar ve ikisini de içeri almadılar. Günlerce münakaşe yapıldıktan sonra, uyuştular ve şehri, Boémond'un kızının Antakya senyuru olacak bir kocaya varıncaya kadar, Josselin'in şehri elinde tutmasını kararlaştırdılar.

Frankların Antakya kapılarının önünde karargâh kurmuşken, Musul emiri Zengi, Tell Başer ve Antakya bölgelerine talan icraetmiye geldi. Türkleri⁽²⁾

1. Ramazan 521 (1127) tarihinde.

2. Elyazmasında ve Arapça nüshasında aynen böyle yazılı ise de, "Franklar" yerine "Türkler" okunması, metinde bir eksik olduğundan ilerigeldiği mühtemel görülmüyor.

yendi ve rastladıkları adamları öldürdü. Bundan sonra, onların memleketlerine girdi, birçok adam öldürdü ve iki kale zaptetti.

Aynı yılda, Grek imparatoru Jan, Türklere karşı yürüdü ve sahilde bir şehir inşaetti. İmparator Türklerle karşılaşacağı sırada, kardeşi bazı ricala beraber kendisine karşı bir komplo tertip ettiler. İmparator onları yakalayacağı sırada, kardeşi, Emir Gazinin yanına kaçtı. Emir Gazi, buna çok sevindi. Ona büyük iltifat gösterdi ve onu Trabzona Gabras'ın yanına yolladı. İmparator İstanbula döndü ve kendisine karşı komplo tertip edenleri sürgünetti⁽¹⁾

Emir Gazi, hemşiresine aid olan Symnada'yı muhasara etti ve cebren aldı. Oradan, Kilikya'ya Ermeni Leon'a karşı yürüdü. Taarruz edip bazı kaleleri zapt etti. Leon itaatetti ve Emir Gazinin memleketine hiçbir suretle taarruz etmeyeceğine ve Gaziye senevi bir vergi vereceğine yeminetti. Emir Gazi, onun sözüne itimad ederek geri gitti. Fakat Leon, sözünü tutmadı ve hiçbir şey vermedi.

Emir Gazi Malatyaya geldi. Damadı olan sultan Mesud ile Grek imparatorunun, Gabrasın yanından avdet etmiş olan kardeşi Isaacus, onun yanına geldiler ve bütün kış mevsiminde orada kaldılar.

Sonra, Isaacus, Leonun yanına gitti ve o, kızını, Misis ve Adana şehirleriyle beraber imparatorun yeğenine⁽²⁾ verdi. Sonra, bunlar, birbirile dövüştüler. Leon, Greklerin elinden her şeyi aldı ve Isaacus, oğlu ile beraber sultan Mesudun yanına ilticaetti.

1142 (1131)inci yılın ikinci Teşrin ayında, şimal tarafında, dağlara benzeyen bir alev görüldü ki sonra sütun şeklini aldı. Bu esnada, korkunç derecede büyük bir yıldız düştü ve müthiş bir gürültü çıkardı.

1. Bak: "Histoire du Bas-Empire", LXXXVI, xxxiii, xxxvi.

2. Harfiyen: "kardeşinin oğluna" yani Isaac'a. Barhebraeus, daha yeni tarihçileri takiben, bu fıkrayı: "Isaac, kızını Leona verdi" şeklinde yazmıştır.

FASIL XXIV.(+)

Josselin I.nin ölümü ve oğlu Josselin'in hakimiyet icraetmiye başlaması. Bu zamana aid diğer vakalar.

Josselin, Haleb ve Membicin arasında, Arapların bulunduğu ve kendi toprağında tahribat yaptıkları bir kaleye karşı yürüdü. Kalenin altında bir lağım kazdılar. Josselin, bunu gözden geçirmeğe gittiği vakit, lağım anien üzerine çöktü ve Josselin gömüldü. Onu henüz ölmemiş olarak çıkarıp Tell Başer'e götürdüler⁽¹⁾. Josselin, orda, Emir Gazinin, kendi eyaletine taarruz etmek üzere askerlerini toplamış olduğunu haber aldı. Verdiği emir üzerine, Franklar toplandılar ve kendisi de bir sedye üzerinde olduğu halde, Türklere karşı yürüdüler. Yolda, Josselin öldü⁽²⁾ ve Josselin II, [Urfanın hakimiyetini eline aldı]⁽³⁾. Gazi, Josselinin öldüğünü duyunca, alicenapla hareket etti. Muharebeyi durduttu, Franklara taziyede bulundu ve onlara yazdığı bir mektupla:

"Hükümdarınızın ölümü sayesinde sizi yendiğimi söyletmek için, bu gün sizinle muharebe etmeyeceğim. Binaenaleyh, rahatça işlerinize bakın. Adetlerinize göre kendinize bir şef tayinedin ve memleketinizi selametle idare edin. Gün-

(+) Kitap XVI. Fasil V.

1. Bak: "Gesch. des Kön. Jerusalem", s.195.

2. Josselin I de Courtenay, 1131 tarihinde sonlarında ölmüştür.

3. Müstensihlerden biri bir satır atlamıştır ki bu eksik, Arapça nüshasında da vardır. Boşluk, Barhebreus'un eserine göre doldurulmuştur.

kü ne benden ne de askerlerimden korkacak bir şeyiniz yoktur" dedi.-

Grek imparatoru da, gerek Türklere, gerekse Ermenilere karşı hiddetlenmiş olup, onlara karşı yürüdü. Hudutta bulunan Türklerin büyük bir kısmını kılıçtan geçirdi ve iki kale zaptetti. İmparatorun ricalı, ona karşı tekrar bir komplo tertipederek, kardeşini imparator yapmak için çağırdılar. İmparator, bundan dolayı, acilen geri döndü.

Türkler, tekrar toplanıp, Sozopolis'e karşı ilerlediler. Fakat açlıktan o kadar sıkıldılar ki bu şehre karşı bir şey yapamadılar. Mintakayı yağmaettiler ve geri döndüler⁽¹⁾.

Emir ezi, sultan Mesudu beraber alıp, birlikte sahile taarruzettiler ve Zinin denilen bir kaleyi muhasara altına aldılar. Fakat, yaptıkları hücumla rağmen kaleyi zaptedemediler ve orada bulunan Franklardan dörtbin dinar alıp sulh aktettiler.

Bu zamanda, Bağdad halifesi ile morasan sultanı, Gaziye şimal bölgesinde hükümdarlık etmek hakkını verdiler ve o Malik Gazi ünvanını aldı.

Franklar, Josselin II.ye karşı bir komplo tertip ettiler ve onu tuzağa düşürmeğe karar verdiler. Bunların içinde ihtilaf zuhuretmişti. Bir zaman sulh ve barış içinde geçindikten sonra, aralarında tekrar ihtilaf çıktı, çünkü Josselin II, babasının yerinde Antakyada hakimiyet icraetmek istemiştir. Şehir halkı ve patrik buna razı olmadılar⁽²⁾ ve şehri Boémond'un kızı⁽³⁾ namına sakladılar.

1444 (1133) tarihinde, Musul emiri Zengin'in ordusu urfa'ya karşı yürüdü. Franklar onlara karşı gelip onları yendiler ve firara mecbur kıldılar.

Yine bu zamanda, Artuk soyundan olup hıristiyanlardan nefret eden Muhammed Şems el-Hacib adlı bir emir, Mardin emiri Hüsameddinden, Franklara karşı harb etmek üzere Şabaktan müstâhkem mevkiinin kendisine verilmesini ricaetti. Bu emir, durmadan urfa mintakasına giriyor ve talan icra ediyordu. Altıyüz Frank suvarisi onun üzerine yürüyüp Türklerden bin kişiyi öldürdüler, kendi-

1. Bak: "Histoire du Bas-Empire", LXXXVI, xxxviii. Bu, ihtimal, başka bir sefere aittir.

2. Bak: "Gesch. des Kön. Jerusalem", s.201.

3. Constance.

ini de esirettiler. Onu, Urfa kapısının önünde diri diri yaktılar. Bundan sonra, Josselin, şabaktan kalesini zaptedip yerleşen etti.

Türkler Halepte toplandıkları sırada, Josselin onlara karşı yürüdü. Türkler kaçtılar, Tell bager mıntakasında girdiler ve burasını yağma ettiler. Tell bager'in muhafazası için orada bırakılmış olan yetmiş suvari, onlara karşı geldiler. Türkler pusu kurdular ve onları kâmilen imha ettiler. Bunun üzerine, Türkler Frankların toprağına girip talan icra ettiler. Kimse Türklere karşı çıkmadı, çünkü Franklar bu zamanda ihtilaf içinde olup birbirinden ayrılmışlardı (1).

Grek imperatoru Jan, tekrar harekete geçip, Kastamuniyi mücadelesiz olarak zaptetti. O, aynı zamanda, bu şehrin civarında bulunan iki kaleyi de aldı, fakat bunları muharebe ile aldığı için tahribetti (2).

Malik Gazi de, Albara denilen kaleyi Greklerin elinden cebren aldığı için, yaktı ve halkını da esiretti.

1445 (1134) tarihinde, Türkler, Antakya mıntakasına akın ettiler. Josselin onlara karşı yürüyüp birçoklarını öldürdü. Sonra barış aktettiler.

Birinci Kânun ayında, Tarabulus senyuru (3), Barin (4) denilen kaleye kadar ilerledi. Türkler onu anien kuşattılar ve o güç halle kaleye iltica edebildi. Türkler, bu mıntakada ve Lübnan dağında talan icra ettiler, kaleyi de muhasara altına aldılar. Kalede bulunan Franklar, aç ve susuz kalıp büyük sıkıntı içine düştüler. Kûdüs kralı tam zamanında yetişti ve Türkler kaçtılar.

Bundan sonra, kral, Antakya civarında bulunan Qoceir ka'esini muhasara edip hücumla zaptetti. Oradan İmm'e (5) geçti. Türkler, buraya, çekirge gibi (büyük sayıda) toplandılar. Kral, bunlara karşı titredi. Josselin'e yeminle teminat verdi, çünkü o kralla karşılaşmaktan korkuyordu. Bunun üzerine, Josselin geldi ve krala cesaret verdi. Muharebe başlayınca, Franklar, Türkleri o'ya

1. Bak: "Gesch. des Kön. Jerusalem", s.197,198.

2. Bak: "Histoire du Bas-Empire", LXXXVI, xv.

3. Pons.

4. Haçlıların "Monferrand" dedikleri kale. Bak: H.DERENBOURG, "Ousâma ibn Mounkâidh", s.154.

5. Bak: "Gesch. des Kön. Jerusalem", s.198, n.2.

çekinceye kadar kaçtılar. Onlar, çarpışmak için geri dönecekleri sırada, atlarından indiler ve aralarında çıkan ihtilaf için birbirinden af dilediler. Bunun üzerine, Allah onlarla beraber oldu. Türkleri büyük bir mağlubiyete uğrattılar ve onları akşama kadar takip ettiler. Kral muharebeden döndüğü ve trampetler çalındığı vakit, Josselin'i aradılar fakat bulmadılar. Kral ve halk, büyük endişe içine düştüler. Fakat geceleyin Josselin geldi.

Malik Gazi, hastamuni üzerine yürüdü ve burasını harpla zaptetti. Orada bulunan Grekleri kılıçtan geçirdi⁽¹⁾. İmperator Jan, çok kederlendi. Derhal harekete geçti, fakat bu hırs hiçbir işe yaramadı. Çünkü derhal, karısının öldüğünü ve halefi olacak olan oğlunun hasta bulunduğunu haber aldı. Bundan dolayı, acilen paytahtına döndü.

1443 (1132) tarihinde, geceleyin, bulutların içinde bir alaimişema görüldü.

Aynı yılda, memleketin birçok yerlerinde köpekler kudurdu ve insan ve hayvanlar arasında büyük zararlara sebep oldular. Astronomların dediklerine göre, köpekler, "Chien d'Orion" denilen yıldızın ışığını görünce kudururlar. Fakat hekimler, bu hastalığın kara safradan ilerigeldiğini söylüyorlar.

Bu zamanda, Malatyada, İranlının birisi, bir Hıristiyanın elinden haçı alıp, tahkiretmek üzere, karnının aşağı kısmına taktı. Hıristiyanlar, şayanı taktir bir surette heyecanlandılar. Şehir halkı valinin yanına toplandılar ve meseleyi anladıktan sonra, bu İranlının tutulup, istedikleri gibi işence yapmaları için Hıristiyanlara teslim edilmesini emretti. Hıristiyanlar, onun yüzünü karartılar, bir eşeğe bindirdiler ve sokaklarda dolaşırdılar. Gazi de, bundan haberdar olunca, İranlıya dayak attırdı ve onu kendi devleti hudutlarından taredetti.

Malik Gazi,

1444 (1133) üçüncü yılın Şubat ayının 3ünde, geceleyin bir zelzele oldu.

Ağustos ayının 2sinde, güneş tutuldu.

1. Bak: "Histoire du Bas-Empire", LXXXVI, xvi.

Eylul ayında,gündüzün bir zelzele oldu. Akşam da şiddetli bir gürültü çıktı. Bunu müteakıp,ateşe benzer korkunç bir nişane belirdi.

Bundan sonra,iki yıl kuraklık oldu ve birçok yerde açlık hükümsürdü. Açlık bilhassa Kıprıs adasında çok şiddetli oldu ve bu felakete maruz kalan hıristiyanlar,büyük perhiz günlerinde et yediler.

Güneşin tutulması sırasında,kırk "frer"⁽¹⁾ suvarisi,diğer dörtyüz hıristiyanla beraber öldürüldüler.

Aynı yılda,Malatyada,bir batında dört çocuk doğdu. Bunların üçü erkek,biri de kızdı. Erkekler öldü ve yalnız kız yaşadı. Aynı ayda,tek başlı ve iki gövdeli bir domuz doğdu,fakat aynı günde öldü.

Bu zamanda,içlerinde dört hıristiyan bulunan takriben dörtyüz İranlı tacirden müteşekkil bir kervan,Istanbuldan yola çıktı. Bunlar,Mar Theodorus yortusu gününde,kara saplanıp kâmilen öldüler.

1.Yani,Templier.

FASIL XXV.(+)

Bedawi'nin Antakyada hakimiyet icraettiği,
Küdüş kralı Baudoin'ın ölümü ve damadı olan
Foulques'un yerine geçtiği zamanı. Malik
Gazi'nin bu zamanda vukubulan ölümü ve oğlu
Muhammedin hakimiyeti. Zengin'in Halebe
hakim olması ve diğer vakalar.

1446 (1135) tarihinde, Bedawi⁽¹⁾ adlı bir Frank, İtalyadan gelip, öldürül-
muş olan Boémond'un kızı⁽²⁾ ile evlendi ve Antakyada hakimiyet icraetmiye
başladı.

Aynı yılda, Küdüş kralı Baudoin II öldü⁽³⁾. Bu, kızını⁽⁴⁾ Foulques'la⁽⁵⁾
nişanlamıştı. Bu zat, Küdüşta hakimiyet icraetti⁽⁶⁾.

Aynı yılda⁽⁷⁾, Musul emiri Zengi, Suriyeye gelip Halebi muhasara etti.
Bu şehirde bulunan bir Arap vali⁽⁸⁾, kapıları kapadı. Şehir halkı, Zengin'in

(+) Kitap XVI. Fasil VI.

1. "Bedawi" kelimesi, "Poitevin" in bir bozuk şekli dir. Bu, Guillaume II. nin
küçük oğlu Aquitaine dükü ve Poitiers kontudur.

2. Boémond II. nin kızı Constance. Bu izdivaç, 1136 tarihinde olmuştur. Bak:
RÖHRICHT, "Gesch. des Kön. Jerusalem", s. 203.

3. 21 Ağustos 1131 tarihinde.

4. Mélissende. Bu, 2 Haziran 1129 tarihinde evlenmiştir.

5. Foulques le Réchin' in oğlu Foulques d'Anjou.

6. Bu, 14 Eylül 1131 tarihinde tetvic edilmiştir.

7. Zengi, Halebi, İkinci Kânun 1128 tarihinde zaptetmiştir. Bak: "Gesch. der
Chaliphen", III, 250.

8. Bu, ihtimal, Qotloug-abeh dir. Bak: "Hist. or. des Crois.", I, 378.

babası Aksungurun kendileri üzerinde hakimiyet icraetmiş olduğunu biliyorlar ve onun icraettiği adaletini hatırlıyorlardı. Onlar, bu şehirde doğmuş ve burada büyümüş olan Zengi'yi de tanıyorlardı. Halk, bundan dolayı, Zengin'in önünde kapıları derhal açtı. Vali, içkaleye iltica edip oraya kapandı. Zengi, hücumla onu tuttu, gözlerini çıkarttı ve onu Musula gönderdi. Zengi, şehir halkına iyi muamele etti. Franklarla barış aktetti ve Artuk ailesine mensub emirlerle mücadelede olduğundan dolayı Musula döndü.

Aynı yılda, Bağdad halifesi ile Horasan sultanı, Malatya hükümdarı Emir Gaziye dört siyah bayrak, hükümdarlara yapıldığı gibi önünde çalınmak üzere trampetler, boynuna asılmak üzere bir altın gerdanlık ve bir de altın asa gönderdiler. Elçiler, ona ve evlad ve ahfadına verilen hükümdarlık hakkını teyid etmek üzere, bu asa ile ona vuracaklardı. Elçiler geldikleri vakit, Gazi hasta yatıyordu. Onlar, hastalığın neticesini beklediler. Gazi, öldüğü vakit⁽¹⁾, hakimiyeti oğlu Muhammede⁽²⁾ verdi. Elçiler de, hilatı Muhammede verdiler ve o Malik⁽³⁾ ilan edildi.

Emir Gazi, zalim, katil ve birçok karıları olan sefih bir adamdı. Ölümünden birkaç gün evvel, bir kadın getirtti ve Malatya halkına, onu istikbaletmek için sokakları donatmak emrini verdi ve diğer bazı keyfi şeyler yaptı. O, cesur, kuvvetli ve hilekâr bir adamdı. Rum ülkesine taarruz edip, orada bulunan Türk asileri kılıçtan geçirmiştir. Bundan dolayı, devletinin hudutları içinde sabit bir asayiş hükümsürmüştür. Hırsızları ve yağmacıları çok korkutmuştu ve askerleri severdi. Öldüğü esnada bir arslan gibi gürlemişti.

Oğlu hakimiyetin başına geçince, Arap kanunlarını tatbi etmeye başladı. Şarap içmiyor ve Müslümanlara hürmet ediyordu. Hükümleri adaletle veriyordu ve müdebbir ve uyanık bir adamdı. Bununla beraber, o, kiliseleri tahrib ediyordu. Uzun zamandan beri harabe halinde kalmış olan Kayseri şehri ni imaretmiştir. Şehrin bir kısmını ayırdı ve burada, muhteşem mabetlerden koparılan mermerlerle bazı binalar yaptırdı. O, daimi surette burada oturuyordu.

1. 1135 tarihinde.

2. Tarihçiler, bunu, bazan Muhammed, bazan da Mahmud tesmiye etmişlerdir.

3. Yani, "kral, hükümdar".

Malik Muhammed, 1440 (1135) inci yılın Birinci Teşrin ayında, Malatyaya geldi ve hakimiyet icraetmiye başladı. Malatyalılar, babasının vazettiği verileri hafifletmesi için, onu bekliyorlardı. O, ikinci Teşrin ayında hareket etti, çünkü sultan Masud⁽¹⁾, Grek imparatorunun hareketini haber vermekle onu korkuttu. Malik Muhammed, Malatyalılara hiçbir iyilik yapmadıktan başka, ilerleyenleri hax rehine olarak beraber götürdü.

Bu yılda, Davudun⁽²⁾ oğlu Arslan Doğmuş, Hısnızıad'da isyanetti. Babası, onu tutup zincirle bağladı.

Muhammedin iki kardeşi Yağan ile Daulah, ona karşı isyanettiler. Yağan öldürüldü, Daulah da Malatya bölgesinde talan icraetti.

Aynı yılda⁽³⁾, Zengi, bazı şartlarla, Atharib'i ve Zardana'yı Franklardan aldı. Fakat çok geçmeden, yemininden döndü ve onları müslüman olmağa icbar etti. Onlar ihtidaetmedikleri için, hepsini öldürdü. Zengi, müstâhkem mevkiinin senyörünün⁽⁴⁾ kızını aldı. Franklar yetiştiler ve Zengi kaçtı.

Aynı yılda, Malatya Türkleri, Frankların topraklarına girdiler ve talan icraettikten sonra döndüler.

ERMENİCEDEN:

Emir Gazi, Artuk oğullarından Mesudu öldürdü. Halife ve Horasan sultanı, onun cesaretini duyup, ona taç göndermekle iltifat ettiler, ona "Melik Gazi" ünvanını verdiler ve onu bütün şimal kısmı üzerine hükümdar ilan ettiler.

Bu zamanda, İvane tekrar Rumlara imparator oldu ve Kastamuni ile diğer iki kaleyi zaptetti. Bunu haber alan Melik Gazi, oraya yürüyüp Kastamuniyi geri aldı.

Bu zamanda, Musul emiri Zangi, Haleb üzerine yürüdü. Şehir, onun adil bir adam olduğunu duymuş olup, teslim oldu.

1. Konya sultanı.
2. Müellifimizin daima Rükneddin tesmiye ettiği Rükned-Daulah.
3. 1135 tarihinde. Bak: RÖHRICHT, "Gesch. des Kön. Jerusalem", s.203.
4. Metinde: "Hesna'nın". Fakat bu, daha ziyade, bir isimhas olsa gerektir.

Bu yılda, Halife ile Gıyaseddin, Melik Gaziye dört siyah alem, gerdanlık olarak bir altın zincir ve onun irsî hakimiyet hakkına alamet olarak vürmalrı için bir altın asa gönderdiler. Ona, keza, "nağra"lar ve borazanlar getirdiler. Fakat elçiler geldiği vakit, o öldü. Emirler, onun oğlu Mahmud namına icraedildi ve o "Malik" ilanedildi.

Bu, hıristiyanlardan nefret ediyor ve Arap kanunlarına göre hareket ediyordu. Şarap içmiyor ve hal ve hareketinde uslu bir adamdı. Bu, yani Mahmud, Kayserinin surunu inşaetti ve orada bulunan birçok kiliseleri yıktırdı

Bu zamanda, emir Zangi, Artuk oğlularına karşı harbetti ve onları yendi.

FASIL XXVI.(+)

Dımaşk'ta bir katliâmın vukubulmasına, Mısırın Arap sultanına karşı bir komplo yapılmasına ve Horasan Türk sultanları arasında bir muharebe vukubulmasına dair.

Bu zamanda, Tuğtekinin oğlu Tac el-Muluk Buri, Dımaşk valisi idi⁽¹⁾. Bunun, İsmailî mezhebine mensub Ebu Ali⁽²⁾ adlı bir veziri vardı. İsmailîler, bunun sayesinde, Dımaşkta, "Kariata sarayı" denilen bir saraya⁽³⁾ malik olmuşlardı. Bunlar orada kuvvetlendiler, çünkü oraya gidip kendilerile beraber kalanlar vergiden muaf diler. Keza Ebu Ali adlı olup "Şeyh" lakabı verilen Qadmous valisi de orada bulunuyordu.

Günün birinde, şehrin ilerigelenlerinden Sofi' oğlu Sevinç⁽⁴⁾ adlı birisi, emirin teşvikile veziri öldürdü. İsmailîler, hiddetli olup, saraylarında toplandılar, kılıçlarını çektiler ve insanları öldürmeğe ve tahribat yapmağa başladılar. Şehrin ilerigelenleri ile bütün halk, onlara karşı birleş-

(+) Kitap XVI. Fasil VII.

1. Şubat 1128-Haziran 1132.

2. Ali el-Mezdekani. 3. Bu, mesken ve mağazalardan ibaret olan bir handı

4. Bu şahıs, "Mirat ez-Zeman"da ("Hier. or. des Crois.", III, 567) tes-
tiye edilmiştir. (İbn el-Kelâniside el-Vecih Thkatülmük Ebul Dhêvâd Müferrec
İni el-Masan el-Sofi, s.224. M.)

ti ve o gün, İsmailfler kâmilten ortadan kaldırılincaya kadar, 70 bin Arap öldürüldü. Sonra, 1446 (1135) tarihinde, iki İsmailî, gizlice şehre girip emir Buriyi öldürdüler. (1)

Dınişıkta olduğu gibi, aynı zamanda, Mısırdada bir Arap hükümdarı vardı. Bunun oğlu, hakimiyeti kendi eline almak için, babasına karşı bir suikast tertib etti. Arap halkının oğlu ile beraber olduğunu gören hükümdar, bu devirde Mısırdada bulunan Ermenileri yanına çağırđı. Bunlar, Ermenilerin Suriyeye girdikleri zamanda oraya gelmişlerdi. Ermeniler Mısırdada çoğalmıştı ve orada bir katolikoslari ve piskoposlari bile vardı. Katolikosun Bahram adlı bir kardeşi vardı ki bu, Ermenilerin reisi olmuştu. Bunlar, hükümdarın etrafına toplandıktan sonra, hükümdarın oğlula beraber olan Araplara karşı muharebe ettiler ve attıkları oklarla binlerce Arapı öldürdüler. Bunlar, hükümdarın oğlunu da tuttular ve babasının müsaadesile öldürdüler (2).

Bu devirde, Musul valisi İmadëddin Zengi, Mardin ve Hüsniükafadaki Artuk oğlularına mensub emir Timurtaş ve Davud ile harb halinde idi. Timurtaş el-Hüsameddin, Dara ve Nüseybın arasında bulunan Sargah denilen mevkide iken, amcazadesi olan Rükmeddin yanına geldi ve bunlar, büyük bir şiddetle Zengiye çenber içine aldılar (3). Zengi, karşı gelemeyeceğini görüp, bu iki hasmindan korktu. Askerlerine, her birisinin, zırhını giymiş ve kılıcını çekmiş olduğu halde kendi çadır kapısının önünde durmalarını emretti. Askerler, sabahtan akşama kadar, bir demir duvarı gibi orada kalıp beklediler. Hüsameddinle amcazadesi arasında anı bir ihtilaf çıktı. Hüsameddinin amcazadesi, askerlerini alıp dağa çekildi ve birçok asker dağıldı. Zengi, kuvvetlenip, Hüsameddini takipetmeye başladı. Atlılar Mardine ilticaettiler, piyadelerin büyük bir kısmı ise imhaedildi. Bundan sonra, onlar, birbirine elçi gönderip barış aktettiler, çünkü Zengi, Arap emiri Seif ed-Daulah Dobeis'in bulunduğu Suriyeye gitmek mecburiyetinde idi. Zengi, hayli zamandan beri onu elegeçirmek istiyordu, çün-

1. Bak: "Gesch. der Chaliphen", III, 251; "Gesch. des Königr. Jerusalem", s. 186; ve "Hisr. or. des Crois.", III, 501.

2. Bu hadiseler için bak: RENAUDOT, "Hist. patr. Alexandr.", s. 503-508.

3. Bak: "Gesch. der Chaliphen", III, 248; 249, n. 1.

bu, tek Arap emiri olarak kalmıştı. Bu, Filistin mintakasında tutulunca, Zengi onu Musula götürttü ve bir muhafıza tevdi etti.

Bu zamanda, halife Mustarşid Billah, atabek Zengi ile harba tutuştu. Halife, Sadakanın oğlu Dobeis'den nefret ettiği için, onu işgenceye maruz bırakmak ve öldürmek üzere Zengiden talep etti. Zenginin reddi üzerine, halife, askerlerini topladı ve iki taraf birbiri üzerine yürüdüler. Muharebede, Zengi mağlub oldu ve kaçtı. Halifenin askerleri onu Tagrit'in surlarına kadar takib ettiler. Zengi, iple aşağıya sarkıtıldı ve, geceleyin, iki atlı ile beraber kaçtı. Zengi, Musula gidip, emir Dobeis'i hapisten çıkardı ve ona, Arap askerlerini toplamak üzere bir miktar altın verdi. Zengi, kendisi de Türk askerleri toplayacak ve beraberce Halifeye karşı yürüyeceklerdi. Gerek bunlar, gerekse Halife, tekrar asker topladılar ve müteaddid çarpışmalardan sonra, Zengi tekrar mağlub oldu ve Musula kaçtı. Arap Dobeis, Zenginin kendisini tekrar hapsedeceğinden korkarak, Horasan sultanının yanına iltica etti. Halife, Zengiye hükümdarlık mevkiinden düşürmek üzere, Musula muhasara etmeye geldi. Zengi, şehri tahkim etti. Nâşreddin temayüz etti ve Halife onlara karşı bir şey yapamıyarak geri döndü⁽¹⁾.

Bundan sonra, halife Mustarşid, Maraga şehrinin kapısı önünde ve Horasan sultanı Mesudun karargâhı ortasında gündüzün, çadırında uyumakta iken, on adam onun üzerine atıldılar ve öldürdüler. Mustarşid'e Raşid halef oldu.

Sultanın yanına iltica etmiş olan Dobeis, öldürüleceğini hissedip, kaçmağa gayret etti fakat muvafak olamadı. Dobeis, huzun içinde: "Şimdiye kadar müteaddiyen takib ettim ve takib olundum. Bunun sonu nereye varacaktır? Benim için ölümden daha iyi bir şey yoktur" diyordu. Bir gün, sultanın sofrasında beraber yemek yedikten sonra, sultan iç odaya çekildi. Haremâğa arından birisi çıkıp: "Sultan, bir yere gitmemeni emrediyor. Burada otur ve şu mektupları oku" dedi. Dobeis, kendisine verilmiş olan bu yazıları okurken, arkasında bulunan adamlardan biri onu vurup öldürdü⁽²⁾.

1. Bak: "Gesch. der Chaliphen", III, 226-228.

2. Halifenin ve Dobeisin ölümleri (1135) için bak: "Gesch. der Chaliphen", III. 231.

Bundan sonra, Hamadan sultanı Mesud, sultan Davudla⁽¹⁾ sühriyet peyda etti⁽²⁾. Halife, bunların ittifakını duyunca, korku içine düştü, ve gizlice onları birbirinden ayırmağa gayret etti. Halife, Mesuda karşı yürüdü. Sultan, damadının kendisine yardıma gelmediğini görünce, Halifenin, sultanlığı ona vermek vaadinde bulunduğunu anladı. Bundan dolayı, Mesud, önce Halifeye karşı harb edip onu yendi, esiretti ve zincirle bağladı. Sonra, Davud'un arkasına düştü. Ve, yukarıda yazdığımız zuhuretti: Halife, Maraga kapısı önünde, Mesud'un karar-gâhı içinde öldürüldü ve yerine halife Kaşid⁽³⁾ geçti.

Mesud, Ermenistana kaçmış olup orada insanları esiretmekte olan Davud'u takib etti. O, Musula Zengininin yanına ilticaetti. Mesud'a karşı yenilmiş olan Atabek, Davud'u himayeetti. Onunla beraber Bağdada gidip, sultanlığı Davuda verilmesini Halifeden ricaetti. Fakat halife, Mesud'dan korktuğu için onları on ay oyaladı. Onlar, nihayet öfkelenip, Bağdadın şimal mahalesini yağmaettiler. Halife, sultanlığı Davud'a vermeğe mecburoldu. Bunu haber alan Mesud harekete geçti. Halife, Bağdadı terkedip Zengi ile beraber Musula geldi⁽⁴⁾.

Onlar Musula gelince, Nüseybin valisinin Zengiye karşı isyanedip, Mardin emiri Hüsameddinle birleşmiş olduğunu haber aldılar. Zengi, Bağdad halifesi ve sultan Davud kendisile beraber oldukları halde, Nüseybine karşı yürüdü. Nüseybini itaat altına aldıktan sonra Musula döndü, halife de Bağdada gitti. O, elçiler vasıtasıyla Mesudla barış aktetti.

Bunun üzerine, halife Raşid, Horasana gitti ve böylelikle, halifenin Türk-lere tabî olmasıyla Arap hakimiyeti tamamen nihayet bulmuş oldu⁽⁵⁾.

1446 (1135)inci yılın Temmuz ayının son günlerinde, şiddetli bir zelzele oldu. Bundan başka, geceleyin, dolunay esnasında, bir yıldızın süratle ilerleyip aya kadar geldiği ve içine battığı görüldü.

-
1. Yeğeni olan Davud ibn Mahmud. Bak: "Gesch. der Chaliphen", III, 229.
 2. Yani, onu kızı ile evlendirdi.
 3. Ebu Cafer Mansur ibn el-Mustarşid ar-Raşid.
 4. Bak: "Gesch. der Chaliphen", III, 257, 258.
 5. Raşid, 6 Haziran 1138 tarihinde, İsfahan civarında öldürülmüştür.

Ağustus ayında, diğer iki yıldız da aynı surette görüldü ve nihayet geçti.

23 Eylülde, şiddetli bir yağmur yağdı. Yedi öküzle bir çocuk, şimşekle vuruldu ve yandı. Symnada mintakasında, bir Türk, şimşek vurmasıyla öldü, fakat Türkler: "Allahın vurduğu bir adam defnedilmeğe layık değildir" diyerek onu gömmədiler.

Aynı yılın içinde, Büyük Ermenistanda şiddetli bir zelzele oldu ve Doğodaf denilen bir şehir yıkıldı.

Aynı yılın kışa çok sett oldu. Malatya mintakasına kırmızı kar yağdı ki bu görülmemiş bir şeydi.

Mayıs ayında, çekirge geldi fakat hiçbir zarar yapmadı.

21 Temmuz gecesinde, aleve benzeyen bir ışık şarktan garbe geçti ve ayla yıldızların ışığı sönmüş gibi oldu. Bunu müteakıp korkunç bir gürültü işitildi.

Horasanın dış mintakasında bulunan Kaşgar şehrinde, bir Cuma günü, Müslümanlar büyük camide namaz kılmakta iken, aniden şiddetli bir zelzele oldu. Toprak yarıldı ve insanlar diri diri gömüldüler. Onbinden⁽¹⁾ fazla adam telef oldu.

1447 (1136) tarihinde, kış, önce o kadar mülayım oldu ki keklikler, yani "qouba'ê"ler⁽²⁾ ile diğer yabancı kuşlar evlerin içine⁽³⁾ girdiler ve insanlar buna hayırtettiler. Fakat kış, İkinci Kânun 26sında şiddetlenmiye başladı. Fıratla diğer nehirler dondular ve pekçok kar yağdı.

Amid'de, kuşlar ve geyiklerle diğer hayvanlar şehre girdiler. Vali, onlara fenalık yapılmasını men'etti. Hayvanlara, Nisan ayına kadar yem verildi. Denildiğine göre, şehir ve köylerde beslenilmiş olan hayvanlar, dağa çıkınca hastalanmış ve telef olmuştur. Bundan anlaşıldığına göre, Allah bütün malukların cezalandırılmasını emretmişti, ve kimse bu emrâ karşı gelemez.

ERMENİCEDEN:

Bu zamanda, yani Horasandan Melik Gazinin yanına gelen (elçi)ler geri döndükleri vakit, Horasanda, bir Cuma günü şiddetli bir zelzele oldu. Toprak yarıldı ve bir cami, namaz kılmak ve vaz dinlemek üzere orada toplanmış olan 8,000 erkek ve kadınla beraber gömüldü.

1. Müstensih, önce 20 bin yazmış, sonra da "onbin" diye tashihetmiştir. Ermenice nüshasında, görüldüğü gibi ve çhile, 8 bin yazılıdır. Suryanicede 8 ve 10 rakamları birbirine çok benzedikleri için kolayca karıştırılabilir.

FASIL XXVII.(+)

Uç senelik bir zaman içinde hükümdarlar arasında geçen hadiselere dair.

1447 (1136) tarihinde, Ermeniler ve Franklar birbirine karşı harb etmeye başladılar.

Ermeni Mişel, Balak'ın zamanında, Gargar kalesinden çıkmış ve orasını terketmişti. O, Balakın öldürülmesinden sonra, kaleyi tekrar zaptetmiş ve oraya yerleşmişti⁽¹⁾. Bunun üzerine, Sibaberekliiler, onunla muharebe etmeye başladılar. Bunlar, birbirine aid köylere talan icra ettiler. Bir an, Türkler, Fıratın kıyısında bulunan Zizona civarında ona yetiştiler. Mişel her tarafa sarılmış olup kaçamadı. Bunun üzerine, zırhını giymiş ve kalâkanı elinde olduğu halde, bir kayanın tepesinden nehre atıldı. Suyun dibine kadar gitti, sonra yüzüne çıktı ve suyun alçak bir yerinden istifade ederek kaçtı ve böylelikle kurtuldu. Bunun üzerine, o, Gargar'ı Josseling'e verip mukabilinde Sofaros'u aldı.

Josselin, Gargarı, Ermeni katolikosunun kardeşi Basil'e beşyüz dinara sattı. Mişel, yaptığına pişman olup, bu şehri tekrar ele geçirmek istedi. Josselin buna muvafakat etmeyince, Mişel asker topladı ve Keysun bölgesine akın

(+) Kitap XVI. Fasil VIII.

1. URFALI MATEOSa nazaran, 1124 tarihinde.

edip talan icraetti. Franklar ona karşı yürüdüler ve o kazaen öldü⁽¹⁾.

Gargar senyoru Basil, Franklar tarafından tard edilip, Kilikyaya Ermeni Leonun yanına gitti ve ona damad oldu. Basil, Ermeni askerlerini alıp Karzaman'da bulunan Frankların üzerine hücumetti. Birçok Ermeniler orada telef oldular.

Ermenilerin ve Frankların birbirile harbe tutuşuklarını gören Türkler, Afşin adlı zalim bir adamı sevkettiler. Bu, Keysun mintakasında talan icra etti ve kimsenin karşı gelmediğini görüp, yağmalamağa devam ederek Antakyaya kadar ilerledi.

Türkler tekrar ilerleyip, Laodicée'ye (Lazkiyeye) kadar geldiler. Birçok esir aldılar ve Ası nehrine kadar tekrar ilerlediler. Orada balık yediler ve, ya meçhul bir sebepten veya Allahın cezası olarak, birçokları anien öldüler. Sağ kalanlar, ölüm korkusundan dolayı, esirleri bırakıp derhal kaçtılar⁽²⁾.

1448 (1137) tarihinde, Grek imperatoru Jan, Ermeni Leona karşı çok öfkelenmiş olup, Kilikyaya taarruzetti. Tarsus, Adana, Misis ve diğer şehirleri zaptetti. Bütün memleketi kendi hükmü altına aldıktan sonra, Leonu, karısı ve çocuklarıyla beraber tuttu. Leonun karısı ve çocukları, bilahare kurtulup bu memlekete tekrar hakim oldular⁽³⁾.

Grek imperatoru, Kilikyayı itaat altına aldıktan ve Leonu İstanbula gönderdikten sonra, Antakyaya hücumetti⁽⁴⁾. Bu şehri zaptedemediğinden dolayı, bazı şartlarla Josselin'le ittifak aktetti. Bu şartlara göre, imperator, Suriye mantakalarını, yani Halebi ve diğer yerleri işgalettiği taktirde, buralarını Franklara verecek, onlar da, babası Alexis'e verdikleri söz mücibince, Antakyayı ona vereceklerdi. Bu pakt üzerine, şehrin senyoru B. dawi⁽⁵⁾, imperator Jan'ın yanına geldi ve o Antakyaya girdi. Fakat sonra, kendisinin aldatmağa gayret edildiğini götüp, gücendi ve Kilikyaya çekildi. Franklar, impera-

1. Barhebreusâ göre: "Kurulan tuzaga düşmüştür".

2. Mukayese et: "Gesch. des Kön. Jerusalem", s.189,190,204.

3. Bak: "Gesch. des Kön. Jerusalem", s.210; "Histoire du Bas-Empire", LXXXVI, xxiv ve devamı.

4. Bak: "Histoire du Bas-Empire", LXXXVI, xxiv ve devamı.

5. Raynold de Poitiers.

torun yanına gittiler ve tekmar anaştılar. İmperator onlarla beraber gitti ve müstereken Halebi muhasaraettiler. İmperator, Biza'ah⁽¹⁾ müstâhkem mevki-
ini zaptetti ve harp makinelerini Şaizar'a⁽²⁾ karşı yerleştirdi.

Bunun üzerine, sultan Mesud, Konyadan gelip Kilikyaya akınetti. Adanayı muharebe ile aldı, bütün halkı, piskopos da dahil olduğu halde esiretti ve Malatyaya götürdü. İmperator, bunu duyunca, mancınıkları yaktı ve Kilikyaya döndü. Sultanla barış aktetti ve İstanbula döndü.

Aynı yılda, Dimaşkta, general Barawaş⁽³⁾, bu şehrin emiri olan Sabaheddi-
ne karşı isyanetti. Bu, bir ordu teşkiledip, Tarabulusa karşı yürüdü. Saint-
Gilles'in oğlu olup bu şehrin senyору bulunan zat⁽⁴⁾, onlara karşı gelince,
Türkler pusu kurdular ve bütün Frankları öldürdüler. Saint-Gilles'in oğlu
da ölümlerin arasında idi. Türkler, Tarabulusun yukarı kısmını yaktılar ve
bütün bölgeyi yağmaettiler. Taberiye'yi muhasara edip yağmaettiler. Sonra,
Nablus'a, yani Samara'ya kadar gelip, burasını yağma ve tahrib ettiler⁽⁵⁾.

Küdüş kralı, figan ve haykırışlar üzerine harekete geçti ve Zephonia'yı
muhasara eden Türkleri tard etmiye geldi. Zengi anien ortaya çıktı ve gece-
leyin onun karargâhı üzerine atıldı. Zengi, piyadelerin ekserisini öldürdü,
kral da atlılarıyla beraber kaleye ilticaetti. Bunlar kırk gün muhasara al-
tında kaldılar. Bunun üzerine, kraliçe, Antakya senyору Bedawi'ye ve Josseline
bir dilekçe gönderdi. Zengi, bunların kendisine karşı yürüyeceklerini duyunca,
kralla barış aktedip geri döndü⁽⁶⁾.

Bu zamanda, Malik Muhammed⁽⁷⁾, kardeşi Daulah'ı kovdu ve E'busstanla Cey-
hun mantakasını onun elinden aldı. Daulah, Hanzit'e gitti, oradın da, evden
eve dolaşp, Amit'e ve nihayet Josselin'in nezdine gitti.

1. Bizans tarihçilerinin "Piza" dedikleri mevki. Bak: "H. stoire du Bas-
Empire", LXXXVI, xxvi.

2. Bak: aynı eser, aynı fasıl, xxviii; "Ousâna ibn Mounkid", s.156 ve devamı

3. Şuca el-Daulah Lezvaç. (M.)

4. Raymond de Saint-Gilles'in torunu ve Bertrand'ın oğlu kont Pons ~~XXX~~
(1137 Mart).

5. Bak: "Gesch. des Kön. Jerusalem", s.204.

6. Bu, Barin'in 1137 Ağustus tarihinde yapılan muhasara ve teslim olma
vakasıdır. Bak: "Gesch. des Kön. Jerusalem", s.205, 206.

7. Gazinin oğlu.

1449 (1138) tarihinde, Türkler, Urfanın etrafını almış ve halkın girip çıkmasını meşgul kılmışlardı. Bu esnada, urfaya yiyecek getirmek üzere birçok adam Samosat'ta toplanmış bulunuyordu. Bunlarla beraber, mızrakla silahlanmış 300 Frank atlısı vardı. Bu takriben 4000 kişilik kalabalığın içinde, bir hekim ve filozof olan diyakos Ebu Said de bulunuyordu. Bunlar ilerlerken, pusu kurmuş olan Türkler, geceleyin karşılarına dikildiler. Bu, bizzat Mardin emiri Hüsameddin'di. Birçok adam öldürüldü, kalanlar da, Ebu Said'le Şumana'nın oğlu Mişel ve bunun oğlu da dahil oldukları halde, esir olarak götürüldüler. Ebu Said, bu şeylerin o gün olacağını astronomi denilen boş ilmi ile keşfetmişti. Sonra, Timurtaş Hüsameddin, Kissos müstâhkem mevkiini Frankların elinden aldı.

Bu zamanda, Sultan Mesud, tekrar Reysun mintakasına girdi. Talan icra etti, esirler aldı ve geri döndü. Sultan, çok geçmeden tekrar oraya geldi, ve herkesin kendi önünden kaçtığını görünce, köyleri yakıp kületti. Oradan Maraşa geçti ve orada da aynı harekette bulundu.

Bu zamanda, Mar Ahbai manastırı büyük bir tehlike geçirdi. Sibaberek, yani Samkat müstâhkem mevkiinde bazı Ermeniler hakimiyet icra ediyorlardı. Bunların babaları Bagousag, Türklerin ilk akınlarının başladığı zamanda Bağdada ve hatta Horasana gidip müslüman olmuş ve Türk sultanından ve haliyefeden, bu yerde irsî hakimiyetine dair bir ferman almıştı. Bundan dolayı, bunlar birbirini takiben müsküman kalmışlardı.

Bu zamanda, orada, Bagousag'ın ahvadından olan İsa adlı bir emir vardı. Bu, fena bir adam olup, Hıristiyanlardan çok nefret ediyordu. B., Gargar Ermenileri Mişel'e ve Konstantinus'a karşı nefret ve düşmanlık besliyordu. Bunlar, akıncılarının elile onun topraklarında talan icra ediyorlar, kendisi de Gargar mintakasında daimi surette talan icra ediyor ve esirler alıyordu. İsa, Frankların zaif düştüklerini görünce, Türkleri toplayıp Gargar bölgesini kâmilen yağma etmeye gitti. Fakat, memleket kâmilen tahrib edilmiş olup, etrafında toplanan Türklere vermeğe mecbur olduğu meblağı oradan temin edemedi.

Bundan dolayı, ağızını kapamak üzere, gözlerini manastırlara çevirdi.

Önce, Mar Abhai manastırına geldi. Fırat kıyısı tarafından oraya giremediği için, kayanın tepesine çıktı ve oradan, bazı adamları iplerle aşağıya sarkıttı. Bunlar iri taşlar attılar ve mabedin bir köşesini sarstılar. Rahipler korku içine düştüler. İsa'nın yanına gittiler ve o onlara kâmil hülkmü altına aldı. Sonra, manastırda bulduğu bütün serveti ve patrik Mar Jan bar Abdun'un zamanından beri orada bulunan bütün altın ve gümüş eşyayı yağmaetti. O, Pasqin manastırını da zaptedip orada bulunan Rabban David'i diğer bütün rahiplerle beraber Şira manastırına geçirdi.

FASIL XXVIII.(+)

Horasan sultanının ölümü ve oğlunun Mezopotamyaya yaptığı sefer. Bu zamanda vukubulan diğer vakalar.

Horasan sultanı Mahmud öldü ve şedid bir adam olan kardeşi Mesud⁽¹⁾, hakimiyeti eline aldı. Bu, tahta çıkarılmıyaz, Asurya ülkesine akınetti ve Azerbeycandan geçip Mezopotamyaya girdi. Daraya varınca, Hawarta'nın yakınında karargâh kurdu.

1450 (1139) tarihinde, Malik Muhammed, askerlerini toplayıp Kilikya mintakasına girdi, ve Bahgai ve Gabnoupert⁽²⁾ kalelerini Greklerin elinden aldı. Bundan sonra, Pont kıyısında bulunan Casianus'un memleketine atinedip talan icraetti, ve bütün halkı esir edip sattı.

(+) Kitap XVI. Fasil IX.

1. Muhammedin oğlu Mahmud II Moghith ed-Din, 1131 tarihinde ölmüştür. Oğlu ve halefi olan Davud, tahta çıktığı sene içinde iskatedilmiş ve Mahmud II'nin kardeşi Mesud halef olmuştur. Bu, çok geçmeden, amcası olan Sultan Sancar tarafından düşürülmüş ve yerine kardeşi Tuğrul II. geçirilmiştir. Bu, 1134 tarihinde ölmüştür. Bunun üzerine, Mesud tekrar tahta çıkarılmış ve ölmü tarihi olan 1152ye kadar hüküm sürmüştür.

2. CİNNAMUS:

Bu yılda, Zengi Dımaşka geldi ve orada şiddetli bir tazyik icraetti. Bu şehrin emiri, mükellef bulunduğu vergiyi çoğaltıp, Kûdus kralından yardım diledi. Kral onun yardımına geldi, fakat Zengi kaçmıştı⁽¹⁾.

1452 (1141)inci yılın Birinci Teşrin ayında, Malatya Türkleri, Zabar manastırhanında, yani Beit Qenayê'ye akınettiler. Türkler burasını yağma ettiler ve hiçbir mukavemet görmeden geri döndüler.

Mayıs ayında, Franklar, Malatyalılardan, manastırhanın talanının intikamını almak üzere yürüdüler. Bunlar, Zubtaraya ve Arqa'ya kadar geldiler. Hıristiyanların mal ve eşyasını yağma ettiler ve Türklerle hiç çarpışmadılar. Franklar gittikten sonra, Türkler geldiler, talan icra ettiler ve gittiler. Böylelikle, hıristiyanlar iki taraftan da soyuldular.

Franklar tekrar Elbustan mintakasına girip, hıristiyanların varlığını gaspettiler. Bunlar, rastladıkları Türkleri kısmen öldürdüler, kalanı da esir olarak götürdüler. Türkler, Frankların topraklarına akınetmek üzere derhal Hanzit'ten çıktılar. Bunlardan yirmi kişi, Abdaher dağından geçmekte olan Callisura'nın aziz piskoposuna rastladılar. Hıristiyanlara karşı öfkeli olan bu adamlar, piskoposu, beraberinde bulunan adamlarla beraber dövdüler. Onları öldürmek üzere bağladıkları anda, anien korku ile sarsıldılar ve onları bağlı oldukları halde bırakıp kaçtılar. Piskopos ve maiyeti, sonra, çözülüp kurtuldular. Bu memlekete giren Türkler, Frank kılıçları ile kâmilten öldürüldüler. Bu zamanda, Franklar, birleşmiş olduklarından dolayı galip geliyorlardı.

1452 (1141) tarihinde, Grek imperatoru Jan, Türklere karşı harb etmek üzere tekrar hareketetti. Malik Muhammed onlara karşı yürüdü İki ordu, altı ay birbirine karşı karargâh kurmuş vaziyette kaldı. İmperator Neocésarée'ye (Niksar'a) taarruzetmiye başlayınca, bütün Türk hakimiyeti altında bulunan memleketlerdeki Türklerin hıristiyanlara karşı besledikleri kin alevlendi. İmperatorun adını, düşüncesiz de olsa ağzına alan, karşısında kılıcı görüyor ve çocukları ile evi gaspediliyordu. Malatyada ve diğer bölgelerde birçok

1. Bak: "gesch. des Kön. Jerusalem", s.220.

insan bu suretle mahvoldu, ta ki imperator, ne harb, ne de sulh yapmadan, anien kendi memleketine döndü.

Bu yılda⁽¹⁾, Musul emiri Zengi, Mardin emiri Hüsameddinle barış aktetti. İkisi, Sarga'da buluştular. Önce Zengi, sonra da Hüsameddin atlarından indiler. Yeminle barış aktettiler ve Hisnikafa emiri Davud'a taarruz etmek kararını verdiler. Onu takib ederek, Amid'in yakınında karargâh kurmuş vaziyette buldular. Onların gelişini haber alan Davud, bu şehrin surları içine ilticaetti. İki emir, şehrin cenbunda karargâh kurduktan sonra, ona karşı yürüdüler. Şafak vaktinden guruba kadat süren bir muharebe oldu. Akşam üzeri, Davud yenildi ve kaçtı. Askerler kısmen öldürüldüler, kısmen esir edildiler, bir kısım da kaçtı. Davudun Süleyman adlı oğlu, Zenginine eline düştü. Zengi onu Hüsameddine verdi, o da onu derhal Mardine gönderdi. İki emir, Amid'in kapisından uzaklaşıp, Mardinin yakınında olup Davud'a aid olan "Çaura" kalesini muhasara etmeye başladılar. Üç mancınık kurdular, bir yarık açtılar ve hücumla geçtiler. kalenin içinde bulunanlar korku içine düşüp, canlarının kurtulması için müzakere yapılmasını istediler, fakat emirler razı olmadılar ve kaleyi cebren aldılar. Valiyi ve Davudun adamlarını dört parça etmek suretile kestiler. Zengi, bu kaleyi Hüsameddine verdi ve mukabilinde Sarga'yı, Dhoulgernein'i ve Sakan'ı aldı. Onlar, buradan Bariyah'a doğru gittiler. Bariyah'ın sahibi, bundan haberdar olunca, çok korktu ve kaleyi Amid emirine verdi. Onlar gelince, kalenin vaziyetini görüp, hücum esnasında pek çok adam öleceğini anladılar ve burasını bırakıp Amid'i muhasara etmeye gittiler. Bu şehri kâmilten tahrib etmek tehdidinde bulundular. Amid emirini, şehri Hüsameddine teslimetmeye mecburoldu, ve her biri kendi memleketine döndü.

1450 (1139)uncu yılın Birinci Teşrin ayında, gökte, şimal tarafında kırmızı bir alâmet görüldü. Aynı ayın içinde, zelzele vukubuldu ve Bizaah ile Halepte kuleler yıkıldı.

1. İbn el-Athir'e göre, Hicrî 538 (1143-44) tarihinde. Bak: "Gesch. der Chaliphen", III, 287; "Hist. or. des Crois."; II, 11, 117.

Birinci Kânun ayından Şubata kadar,kiş çok şiddetli geçti. Fırat~~ı~~ dondu insanlar,üzerinden yaya geçtiler. Ehli ve yabani hayvanlarla kuşlar telef oldu.

Rakkanın yakınında,kırk kişi çölden geçerlerken toprak yarıldı ve hep-
si gömüldüler⁽¹⁾. Bunların içinden yalnız bir tek kişi,su dökmek üzere öteye
gitmiş olup kurtulmuştu. Bu adamların ve atlarının iniltisi uzun zaman işi-
tiliyordu.

Bu zelzele esnasında,Atharib tekrar yıkıldı. Harim kilisesi de yıkıldı.
Çouros dağı eteğinde bulunan Azrab köyü,ortasından yarıldı ve halk dışarı
çıkınca kâmilten yıkıldı.

Bu yılda,Mayıs ayında dolunay günlerine kadar kurak geçti. Yağmur yağ-
dıktan sonra da gecikmiş bir mahsul yetişti.

"Pentecôte" yortusunun pazar gününde,şiddetli bir fırtına yüzünden Ma-
latyada iki kadın,birisi taraçada,öteki de sokakta oldukları halde öldüler.
Bunlardan başka,iki leylek de telef oldu.

Haziranın 12sinde,gece saat dokuzda,şimal taraflarında mızrak şeklinde
kırmızı alâmetler görüldü. Bunlar Garba doğru uzanmış oldukları halde iler-
lediler.

1452 (1141)inci yılın Birinci Teşrin ayının 29uncu gününde bir zelzele
oldu. Malatyada önce veba çıktı ve bu hastalık tavuklar arasında telefata
yaptı,sonra da küçük çocuklarda öldürücü bir çiçek hastalığı çıktı.

Mayıs ayı içinde,Mar Bar Çauma yortusu esnasında,Hanzit'te ve Hısnıziad-
da şiddetli dolu yağdı. Ağaçlar yıprandı ve camlar kırıldı. Aynı günde,yıl-
dırım çarpmasıyla bir çocukla² bir katır öldüler.

Aynı yılın Haziran ayında çıkan bir fırtına,kalan ağaçları da devirdi.
Malatya bölgesinde,köylerde bulunan iki kule bu fırtına yüzünden yıkıldı.

Aynı ayın içinde,sahil bölgesinde zelzele vukubuldu. Kililyada,Kalinag
adlı bir kasaba ile aynı muntakada ve sahil kısmında diğer birçok yerler
yıkıldı.

1. Barhebreus'a nazaran,bu vaka 1451 (1140) tarihinde olmuştur.

FASIL XXIX.(+)

Malik Muhammedin ölümü devri. Bu zamanda,
Grek imperatoru Jan, Kûdusun Frank kralı
Sire Foulques ve Hisniziad emiri Davud da
öldüler. Bu zamana aid diğer vakalar.

1453 (1142) tarihinde, Josselin, dua etmek üzere Kûdusa gitti. Bunun üzerine, Türkler, bütün mantakada gaddarane bir surette talan icra ettiler ve Harim köyünü tahrib eyleyip yaktılar.

Aynı yılda, Kemah emiri öldü ve Malik Muhammed burasını hükmü altına aldı.

1454 (1143) üçüncü yılın Birinci kânun ayının 6sında, Malik Muhammed Kayseride öldü. O, oğlu Danoun'un⁽¹⁾ kendisine halef olmasını vasiyet etmişti. Fakat karısı, mütevefanın kardeşi olan Yakup Arslanı⁽²⁾ getirtti; onunla evlendi. Bu, Sivasta hakimiyetin başına geçti, Danoun da Symnada'ya kaçtı. Kayseri ile Malatya onun elinde kaldı.

Diğer bir kardeşi olan Daulah, gelip, Masara emiri Yunus'le ittifak akt etti. Bunlar, Malatya üzerine yürüdüler fakat şehrin kapıları açılmadı ve onlar içeri alınmadılar. Onlar da, hücum için kâfi miktarda kuvvete malik olma-

(+) kitap XVI. Fesıl X.

1. Grek müellifleri, Gazinin bu oğlunun adını ... olarak yazmışlardır.

2. Gazinin oğlu.

hükümetlerinden Arka'ya döndüler. Bunun üzerine, Malik Muhammedin karısı, Malatya-ya yardıma getirmek üzere 2000 asker gönderdi. Fakat şehirde bulunanlar, gelenleri, kendilerini karıları ve çocukları ile beraber evlerinden kovmak ve Sivas'a gönderip yerlerini işgal etmek emrini almış olmalarına şüphelendiler. Kızdan dolayı, helecana geldiler, silahlandılar ve kılıçlarını kaldırmış oldukları halde, sokaklarda koşuşmaya başladılar. Hıristiyan halk, büyük korku ile karşılandı. Bunlar, ne olacağını bilmeyip, kuyuların ve yeraltı oyuklarının içine gizlendiler. Bu vaka, Şubatın 17'sinde olmuştur. Şehirde bulunan Türkler, Valinin önünde toplandılar ve gelenlere karşı yürümek üzere, validen, kapıların anahtarlarını istediler. Valinin red cevabı üzerine, onlar, hepsi de silahlı ve atlı oldukları halde, gidip, Boridiyeh kapısının kilidini sopalarla kırdılar. Kilidi kıran adamın adı Buri idi. Bu, yollanan askerlerin başına geçip ilerledi. Diğerler de, kapıları muhafaza etmek üzere kaldılar. Onlar, gidip, aynı günde, Daulah'ı getirdiler. Bunu gören Sivaslılar kaçtılar. Vali kendisi de bizzat dışarı çıkıp Daulah'ı selamladı. Daulah, içeri girip hakim oldu ve şehirde asayiş yerine getirildi.

Daulah, çok geçmeden, kardeşi Yakup Arslanın yanına gitti ve ittifak yaptılar. Sonra, gidip Elbustanı zaptetti ve Ceyhun memleketine de hakim oldu. Bunu haber alan sultan⁽¹⁾, derhal Yakup Arslana karşı yürüdü. Bu, korkakak, hükümlere iltila etti. Sultan Şivası tahrib edip geri döndü. O, Daulah'a malikanesini büyütme vaadıyla, gelip arzı itaat etmesi emrini verdi. Daulah, sultanın kardeşinin kızı olan karısını gönderdi. Fakat sultan, bu kadını dileğini kabul etmedi.

Sultan, Haziranın 17'sinde, Malatya'yı muhasara altına aldı. Fakat hücum etmek üzere makineler kurduktan sonra, derin bir uyku içine düşü ve hiçbir hücum yapmadı. Rivayete göre, bu iş büyüçülükla yapılmıştır. Muhasara üç ay devam etti. Bu esnada, Daulah, şehir halkını ve bilhassa ilerigelenlerini, askerlerine vermek üzere topladığı vergilerle tazyik ediyordu. Eylülün 14'üncü

gününe tesadüf eden Haç yortusunun sabahında, sultan, ani bir kararla, makine-lerini yaktı ve oradan çekildi. Şehir halkı bundan dolayı derin bir nefes aldı.

Aynı yılın Nisan ayında, Grek imparatoru Jan, Kilikyaya taarruzetti. İmperator, adeti üzere ava çıktığı vakit, bir yabancı domuzu vurmak için öldürücü bir zehir sürülmüş bir ok çıkarırken, ok, kazaen eline battı. Zehir bütün vücuduna sirayet etti ve imparator öldü⁽¹⁾.

Bundan az zaman sonra, Kûdüsün Frank kralı da ava çıkmıştı. Kral, bir tavşanı takipettikten sonra, onu atından düşmüş ve şiddetli sademenin neticesinde başı vücudunun içine girmiş bir vaziyette buldular. O da bu suretle öldü⁽²⁾.

Bu zamanda, Hısnızıad emiri Davud⁽³⁾ öldü.

Bu dört zat, yani Grek imparatoru ile Frank kralı ve Malik Muhammed'le Davud, aynı yılın içinde ölmüşlerdir.

1452 (1141)inci yılın Ağustos ayının ortalarından Eylül ayının başlan- gıcına kadar olan günlerde, gökün şimal kısmında aleve benzer şualar görüldü. Eylül ayının ikinci gününün gecesinde de, şimaligarbî tarafından güneş gibi parlak bir ışık çıktı. Gökyüzü alevlenmiş gibi görünüyordu.

1453 (1142) tarihinde, dolu, bütün Samha mintakasında büyük tahribat yaptı.

1454 (1143) tarihinde, Roma Papa'sı, Kûdüsta ve memleketin diğer kısımla- rında bulunan kilise, manastır ve bütün ruhanî müesseselerini tanzim ve ıslah etmek üzere, onikilerden birisini⁽⁴⁾ yolladı. O gelip tahkikat yapmağa başla- yınca, anien öldü⁽⁵⁾. Söylendiğine göre, o zehirlenmişti ve Papa buna çok kız- mıştı. Papa, kendi vekilleri olup "leqati" tesmiye edilen dört büyük kimseden

1. 8 Nisan 1143 tarihinde. Bak: "Hist. du Bas-Emp.", LXXX'I, XLII, XLIII.

2. 10 İkinci Teşrin, 1143 tarihinde. Bak: "Gesch. d.K.Jer.", s.229.

3. Davud Rükneddin ibn Sukman.

4. Bak: J.B.CHABOT, "Hist. de Mar Jabalaha III" s.62, n.1.

5. Bu mtmessil, Lyon başpiskoposu Pierre idi. Bunun ölümü 28 Mayıs 1139 tarihinde vukubulmuştur.

birisini gönderdi. Bu⁽¹⁾, birçok şeyleri tashih ve tanzimetti. Antakyada bulunan patriki⁽²⁾ azledip başka birisini tayinetti ve yaptığı işlerle nam kazandı.

Kötü adamlar olup fenalık yapmağa alışmış olan Grekler, onun yanına gidip, halkımızla Ermeniler hakkında tezviratta bulundular ve: "Bunlar mutzil dırlar" diyerek onu kıskırttılar. O, Dolichê'ye geldiği vakit, Ermeni katolikosu Krikoros'a rastladı ve onu Küdusa gitmeğe icbaretti. Orada bir sinod topladı⁽³⁾. Bu içtiaya, Papanın mümessili ile beraber, Frank patrikile piskoposlar, katolikosla bir piskopos ve Ermeni rahipleri, Küdus metropolitini İgnatius⁽⁴⁾ ile diğer rahipler ve Josselin ile diğer reisler iştirak ediyorlardı. Grekler üç defa sinoda davet edildi. Onlara: "Ermenilerle Suryanflerin mutezâl olduklarını söyluyorsunuz. Gelip bunların itizalını gösterin" dediler. Fakat Grekler: "Biz asla sinoda gelemeyiz, çünkü imperatorumuz orada bulunmuyor" cevabını verdiler. Onlar, böylelikle, haksız olduklarını herkese göstermiş oldular.

Ermeniler, kendi akidelerini gösteren bir kitabı taktim ettiler. Bizimkiler de aynı mahiyette olan bir kitap taktim ettiler. Onlar, iki kitabı da okuyup Italyancaya tercüme ettiler. Bunu müteakıp, bu akidenin hakikî ortodoks akidesi olduğunu hepsi ilan ve itiraf ettiler. Bundan sonra, Franklar, Ermenileri ve Suryanfleri, içlerinden başka bir akideye inanmadıklarına dair yazılı yeminetmiye icbarettiler. Suryanfler bunu memnuniyetle yaptılar, fakat Ermeniler buna razı olmadılar. Onlar, böylelikle, kendilerinin mürayi ve munafık (simoniaque) olduklarına dair kanaat husule getir iş oldular.

FASIL XXX.(+)

Manuel'in Grekler üzerinde, Baudoin'ın Franklar üzerinde, Yakup Arslan'ın da Sivasta Türkler üzerinde ^{hakimiyet} sâdükleri zamanı. Bu zaman-
da zuhureden diğer vakalar.

Greks imparatoru Jan Kilikyada öldüğü vakit, büyük oğlu paytahta kalmış olup yanında bulunmadığı için, o, imparatorluğu küçük oğlu Manuele tevdi etti. Manuel, 1455 (1144)üncü yılın Nisan ayında hakimiyet icraetmiye başladı.

Manuel İstanbula geldiği vakit, kardeşi ona hüsnükabul ve hürmet gösterdi. Böylelikle, onun imparatorluğu kabul ve tasdik edildi.⁽¹⁾

Aynı yılda, Kûdüs kralı⁽²⁾ da öldü ve yerine oğlu Baudoin (II) geçti. Bu henüz küçük olduğu için, krallığı annesi⁽³⁾ idare ediyordu.

Bu zamanda, Hısnızıad emiri Davud da öldü ve yerine en küçük oğlu Kara Arslan geçti. Davudun büyük oğlu, Zengin'in yanında bulunuyor u. Zengi, Davudun oğlu Arslan Doğmuş'i beraber alarak, Hani'yi zaptetti.

Sultan Mesud, hareket edip, Elbustan ile bütün Ceyhun mealeketini zaptetti. Sonra, Davud'un oğlu Yakup Arslanı⁽⁴⁾ beraber alıp, Malıtyayı tekrar

(+) Kitap XVII. Fasil I.

1. Bak: "Histoire du Bas-Empire", LXXXVI, xıııı; LXXXVII, xıı, iv.

2. Foulques.

3. Mélissende.

4. Yakup Arslan, emir Gazi bini Danışmenin oğludur ve burada adının geçmesi bahismevzuu değildir. Sultan Mesudun, Zengiye karşı himaye ettiği zat, Hısnızıad emiri Kara Arslandır. Metinde, müstansih hatası olarak yanlış yazılmıştır (M.).

mahasara altına aldı. Yakup Arslan, üzerine yürümekte olan Zengiye karşı sultanın yardımını temin etmek için onun yanına iltica etmişti. Sultan ona yirmi bin atlı verdi ve o Zengiye karşı yürüdü. Zengi, sultanın askerlerinin kendi üzerine geldiklerini duyunca, niyetinden vazgeçip geri döndü. Kara Arslan, elinden alınmış olan yerlere tekrar sahip oldu. Sultan, Malatyanın önünde üç ay kaldı, fakat hiçbir muharebe yapılmadı. Sonra, Meryemana yortusunun tesadüf ettiği Ağustos ayının ortalarında, herbir askerinin, faydeli te-lakki ettiği her şeyi almasını emretti. Bunlar, sabahleyin geri gittiler ve bütün mintakanın halkını esir olarak beraberlerinde götürdüler⁽¹⁾.

Sultanın, Malatyayı muhasara ettiği yaz içinde, Josselin, dua etmek üzere Mar Bar yauma manastırına geldi. Orada, Claudia memleketini terkedip sultanın önünden kaçan halkı görüp ve sultanın büyük bir kuvvetle gelmiş olduğunu duyup, acilen kendi memleketine döndü.

1455 (1144)üçüncü yılın ikinci Teşrin ayının 26ncı günü olan Cuma sabahı, bir zelzele vukubuldu. İmparatorluk şehri olan İstanbulun yakınında bulunan Bursa⁽²⁾ adlı şehirde binalar ve halk arasında telefata oldu. Şehrin içinden akan nehir kâmilen kurudu. Üç gün sonra, sağ kalmış olanlar dua etmekte iken, tekrar zelzele oldu ve nehir tekrar ortaya çıkıp akmağa başladı.

Aynı yılın Mart ayının 23üne tesadüf eden mukaddes Perşembe gününün akşamında⁽³⁾, garp tarafında, güneş battıktan sonra korkunç bir nişane görüldü. Bir mızrağa benzeyen bu alâmet, yedi gün, üç saat kalmak üzere görüldü. Bunun, kan dökülmesine dair bir işaret olduğu söyleniyordu.

ERMENİCEDEN:

1455 (1144) tarihinde, Rum imparatoru İovanne (İoan) Kilikyada öldü. Buna, yanında bulunan küçük oğlu Manuil halef oldu. Manuil, İstanbulla gittiği vakit hüsnükâbul gördü. Büyük kardeşi de ona karşı gelmedi. Böylelikle, imparatorluğu tasdik edildi.

Aynı yılda, Kûdus kralı Bağdın (Baudoin) de öldü ve yerine oğlu geçti. Bu henüz bir çocuk olduğu için, krallığı annesi idare ediyordu.

Aynı yılda, Harput emiri Davud öldü ve yerine oğlu Kharaslan geçti. (Sultan) Mesud da Ablstai'yi (Elbustani) aldı.

1. Bu olaylar, Jan'in ve Foulques'un ölümlerinden evvel vukubulmuştur.
Bak: "Gesch. der Uhal." III. 224. "Gesch. des Königs. Jerusalem" s. 216-226.

FASIL XXXI. (+)

Mezopotamyanın Urfa şehrinin zaptının acıklı hikâyesi.

Türklerin Frankların elinden aldıkları Urfa şehrinin ilk zaptı şu suretle olmuştur:

Bu şehrin halkı esasen uzun zamandan beri Türkler tarafından hapsedilmiş bir vaziyette idi ve şehir her suretle zayıflamıştı. Bu esnada, şehrin senyörü Josselin, Zengi ile aniden harbe tutuştu. Bu harbin sebebi şu idi: Nisrî ad emiri, Zengi tarafından takib edildiği sırada, Josselin'in yanına iltica etmişti. Josselin, onun, sultanın Mesuda yaptığı gibi, Zengiye karşı kendisine yardım etmesi için Beit Boula kalesini ona vermişti. Josselin, Türklerin lehine Türklerle beraber harbetmenin kendisi için menfaatli bir şey olmadığını anlamamıştı. Kara Arslan'a yardım etmek üzere bir ordu sevketti. Bu, Zengi için bir fırsat oldu. Josselin, Antakya'ya gidip uzaklaşınca, Harranlılar, Urfada asker bulunmadığını Zengiye haber verdiler. Zengi, 1145 (1145) tarihinde bir ordu topladı ve aynı yılın İkinci Teşrin ayının 28'i olan Salı gününde, onbinlerce askerle beraber Urfayı muhasara altına aldı (1).

Türkler, "Confesseurs" kilisesinin yanında, "Heures" kapısının önünde kargak kurdular (2). Zengi, şehir halkına hitaben: "Mahvolmamak için teslim olu-

(+) kitap XVII. Fasil II.

III, s. 260 vakt.

1. 28 İkinci Teşrin 1144 tarihinde.

2. Şehrin cenubugarbisinde. Urfanın topografisi için bak: R. DUVAL, "Histoire politique, religieuse et littéraire d'Edesse", s.12 ve devamı; E. SACHAU, "Reise in Syrien und Mezopotamien", s.192 ve devamı; "Zeich. d. Deutsch. Palastina-Vereins", cilt X, s.295-99.

nuz. Zira, başka türlü kurtulmak çareniz yoktur" dedi. Şehrin reisi, Frankların "papios"⁽¹⁾ idi. Onlar: "Teslim olmayacağız" cevabını verdiler. Şehrin reisi, güzide şehri kurtarmak üzere haber gönderdiği Antakyalılara ve Kudüslulara güveniyordu.

Zengi, ikinci kanun l-de , şehre her suretle hücum yapılmak emrini verdi. Yedi mancınık taş atmağa, askerler de ok yağdırmağa başladılar. Şehir halkı, ihtiyar, genç, erkek ve kadınlar ve manastır rahipleri, surun üzerine çıkıp harb ediyorlardı. Zengi, biçare halkın kahramanca dövüştüğünü görünce, surun altını kazmak emrini verdi. Onlar, toprağı surların altına kadar derinden kazdılar. Şehirdekiler de kendi taraflarından toprağı düşmana doğru kazıp onlara hücum ettiler. Onlar bu tedbirin bir fayda vermediğini görünce, düşmanın açtığı lağım karşısında bir iç sur inşaatıma başladılar. Türkler, iki kulenin altında lağım açtılar ve bu boşluğun içinde, iki kule arasında odundan destekler koydular. Atabek, şehirlilere: "Size iki adam göndereceğiz. Siz de, lağım açılmış suru görmek üzere iki adam gönderin, ve şehri kılıçla zaptedilmektense teslimediniz. Mahvolmanızı istemiyorum" diye haber gönderdi. Fakat onlar, inşa ettikleri surdan ve Frankların geleceğinden emin oldukları için, razı olmadılar ve bilakis Zengi ile alay edip onu tahkirettiler.

Bunun üzerine, muhasara edenler, odunları tutuşturdular ve sabahleyin muharebe kızıştı. Hava, dümandan kararmıştı. Trampet sesleri ile halkın koşuşmaları ve bağıışı dizleri ve yürekleri titretiyordu. Odunlar yandıktan sonra, surla iki kule ~~arasında iki~~ kule yıkıldı ve içduvar ortaya çıktı. Türkler, bu yeni suru görünce hayret içine düştüler. Fakat çok geçmeden, eski ve yeni sur arasında kalmış bir yarığı gördüler. Düşman askerleri, iç ri girmek üzere toplandılar. Şehir halkı da, buna mani olmak üzere, "bafios" ile piskoposlar⁽²⁾ la beraber toplandı. Yarık, gerek halktan gerekse düşmandan maktul düşenlerin cesetleriyle tıkanı. Halk yarığa doğru koşmuş ve orada dövüşle meşgul olduğu için, suru muhafaza eden kalmamıştı. Bunu gören Türkler, merdiven koyup

1. Urfanın Latin piskoposu Huges II. Bak: "Gesch. des Kön. Jerua.", s.234.

2. Yani, Latin başpiskopos ile diğer mezheplere mensub piskoposlar.

yükarı çıktılar. Önce bir Kürd çıktı ve haykırarak, halkı taşlamağa başladı. Halk bunu görünce, korkudan elleri tutuldu. Herkes yüzünü çevirdi ve içkeleye doğru koşmağa başladı.

Birinci Kânun 23 Cumartesi günü⁽¹⁾ saat 3-de vukubulan acıklı şeyi hangi dil hikâye edebilir veya hangi parmak yazabilir? Türkler, kılıçları kaldırmış oldukları halde içeri girdiler ve ihtiyar ve genç adamların, erkek ve kadınların, papazla diyakosların, rahible rahibelerin, bakirelerle nişanlıların ve süt emen çocukların kanını içtiler. Asur yabani domuzu, galip gelerek, nefis salkımları yedi. Ah, ne acıklı hikâye! Hazreti İsanın dostu olan Abgar'ın şehri, günâhlarımızın yüzünden, ayak altında çiyendi. Rahibler öldürüldü, diyakoslar idamedildi, mabedler soyuldu, mimberler devrildi. Babalar, evlatlarını inkâr ettiler; anne, çocuklarına karşı şefkati unuttu. Kılıç insanları mahvettiği ve herkes dağ zirvesine kaçtığı vakit, bazı anneler, beraber ölmek veya beraber esir olmak için, çocuklarını tavuklar gibi altlarına alıyorlardı. Yaşlı ruhanîler, azizlerin bakiyelerini² ellerinde olduğu halde, bu şiddete karşı, Resûlun⁽²⁾ şu sözlerini okuyorlardı: "Rab'a karşı günah işlediğimden, onun azabına tahammül edeceğim". Onlar asla kaçmadılar ve kılıç kendilerini susturuncaya kadar dualarına devam ettiler. Onları, kanları etrafa yayılmış ve azizlerin bakiyeleri ellerinde olduğu halde, aynı yerde buldular.

İçkâlenin kapısına doğru koşanlara gelince, Franklar onları içeri almadılar, çünkü "bafios", kendisi şahsen görmeden kimseyi içeri almamak emrini vermişti. Binlerce insan, kapının önünde boğulacak derecede yığıldı ve bu yığın, kapının yüksekliğini aşmıştı. Bafios geldiği vakit kapı açıldı fakat o, kapının önünde yığılmış cesetlerden dolayı içeri giremedi. İçeri girmeğe gayret ettiği sırada ölülerin içine düştü ve bir Türk onu vurup öldürdü.

Zengi, bu katliâmı görünce, bunun devam edilmesini me'etti. Çıplak ve bir iple çekilmekte olan piskopos Basilius'a⁽³⁾ rastladı. Bu yaşlı ve kazımış başlı adamı gören Zengi, onun kim olduğunu sordu. Onun "metropolitain" olduğunu

1. 23 Birinci Kânun, 1144 tarihinde.

2. MİHA, VII, 9.

3. Suryanî piskoposu Basilius bar şumana.

anlayınca, şehri teslimetmek istedikleri için azarlamaya başladı. O, cesurane mukabele edip: "Ne oldu ise, iyi oldu" dedi. Emir "Nasıl?" diye sorduğu soru üzerine, o "Evvvela senin için. Çünkü sen, bizi cebren işgaletmekle parlak bir zafer kazandın. Sanien, bizim için. Çünkü senin taktirine layık olduk. Mademki Tanrı bizi bizim senin kölelerin olmamızı istemiştir, Franklara karşı yeminimize sadık kaldığımız gibi, sana karşı da yeminli inancımızı muhafaza edeceğiz" dedi. Zengi, onun cesaretini ve Arap dilini tatlı bir suretle konuştuğunu görerek, onu, kisvesini giydirip kendi çadırına götürmelerini emretti. Şehrin imarı hakkında onunla istişarede bulundu⁽¹⁾. Bir münadi çıkarılıp, ölümden kurtulmuş olan herkesin evlerine dönmeleri ilanedildi.

İki gün sonra, içkalede bulunanlara, canlarına kıyılmıyacağına dair teminat verildi ve onlar kaleyi teslimettiler. Türkler, halkımızdan, Ermenilerden ve Greklerden sağ kalmış olanların hayatlarını bahsettiler, fakat buldukları bütün Frankları öldürdüler.

Felaketin kalan kısmı nakletmek bize düşmüyor. Bunu, ancak, peygamber Ermiya ile emsaline ve bu bedbaht halk için manzum mersiyeler yazmış olanlara bırakıyoruz.

1. Türkçe tercümesinden hariç bıraktığımız Kiliseye müteallik kısımda, Zengin'in, bu piskoposa gösterdiği alakaya dair şu satırlar vardır: "Urfaya gitmiş olan Basilius, bu şehrin Zengi tarafından kılıç kuvvetile zaptedildiği esnada katliamdan kurtulmuştur. Zengi, ona rastlayıp, onun cesur bir adam olduğunu ve iyi Arapça konuştuğunu görünce, ona iltifatetti ve halkı geri getirip yenlendirmek üzere şehri ona tevdi etti. Bu, birçok adamların selametine sebep oldu. Zengin'in Urfaya hakim bulunduğu müddetçe, yani onun öldürüldüğü zamana kadar, bu merhum piskopos büyük nüfuz sahibi olmuştur". (M.)

FASIL XXXII. (+)

Urfanın zaptı devrinde, hükümdarlar arasında vukubulan birçok olaylara dair.

Urfanın zaptı sırasında, Zengi tarafından Nüseybine tayinedilmiş olan Babek adlı bir vali, Urfanın zaptı ile çok kuvvetlenen Zengin, kendisinden intikam alacağından ve kendi memleketi üzerine yürüyeceğinden korkuyordu. O, bundan dolayı, toprakları içinde bulunup Zengin kuvvetine karşı koyamayacak olan bütün kaleleri yıktırdı (1).

Bu zamanda, Hour-'Ebar, Tell Besmê, Thomas denilen, Tellâ Şaikh ve diğer kaleler yıktırıldı. Nüseybinin yakınında bulunan Sargah'ı da yıkmaya teşebbüs ettiler fakat bunun eski yapısını sarsamadılar. Bundan dolayı, bu kalenin kendileri tarafından yapılmış olan yeni kısmını yıktılar ve kaleyi boşalttılar.

Hiçbir zaman Türklerin eline geçmemiş olan Hataka (2) müstâhkem mevkiyi bu zamanda Benê Nervan ailesine mensub bir adamın elinde bulunuyordu. Bu aile mensupları "hükümdar" ünvanını taşıyorlar ve merkezleri Mıafağindi (3). Bura-

(+) Kitap XVII. Fasil III.

1. Barhebreus, bunu başka türlü olarak şöyle hikâye etmiştir: "Bîrah Frankları, Zengin kendilerine karşı yürüyeceğinden korkarak, burasını Mardin emiri olan İlgazi oğlu Hüsameddin Timurtaş'a teslim ettiler. O da, Zengin kendi topraklarına akınedeceğinden korktuğu için, birçok müstâhkem mevkiileri yıktırdı, v.s.

2. Bu günkü Atak.

3. Bak: "Gesch. der Chaliphen", III, s.36.

nın emirleri arasında ihtilaf ve muharebeler vukubuldu. Hüsameddin, bu Kürdlerin hiçbir yardımcısı bulunmadığını ve onların birbirine karşı çıktıklarını görüp, onları bir sene dört ay muhasara altına aldı. Bunun üzerine, Ahmet, sulh diledi. Timurtaş ona altınla kendi memleketinde bazı köyler verip kaleyi aldı. Kürd, bilahare pişman olup, kaleyi tekrar ele geçirmek üzere Amid emirinden yardım diledi. Fakat muvaffak olmadı.

Urfanın zaptından sonra, Davud'un oğlu Alparslan⁽¹⁾, Zengiden ayrılıp, Tella Arsames'i muhasara altına aldı. O, şehrin teslim edilmesini teklifetti fakat onlar, çocuklarını rehine olarak Hısnızıad'da bulunduğu için buna razı olmadılar. Onlar, hiçbir yardımcıları olmayıp muharebe eden Urfalıları düşünmediler. Onlar, birkaç adamı köle olmaktan korumak istediler, fakat hepsi köle oldular. Zira, emir, hiddetlenip, hepsini köle yapmak emrini verdi. Burada, kısmen dışarıdan gelmiş 15,000 kişinin bulunduğu söyleniyordu. Bunlar, piskoposları Timotheus da dahil olduğu halde, kâmilten esir edildi.

Aynı yılda, urfanın yardımına gelmek üzere toplanan Franklar, onun düştüğünü duyunca matem içinde kaldılar ve Tellada'ya gittiler. Türkler orada onlara karşı toplandılar. Onların işlerini sekteye uğrattılar ve aç kalan Franklar firara mecbur oldular.

Bunun üzerine, Sarougab'lular da bu şehri terkedip kaçtılar ve Türkler oraya girdiler. (B. 2. 2. 2.)

Zengi, Birah'ı⁽²⁾ muhasara etti. Josselin de, bir ordu getirmek üzere Kûdüsâ gitti⁽³⁾.

Bu zamanda, Musulda ihtilaf zuhuretti. Orada mahpus bulunan sultanın oğlunu⁽³⁾ serbest bıraktılar ve Zenginın vekili olan Nasreddin'i öldürdüler. Bunu haber alan Zengi, Birah'ı terkedip ualebe gitti. Frankları barış aktetti ve Birah onun elinden kurtuldu.

Bundan sonra, Zengi, kumandanı Zeyneddini Musula gönderip asayişini temin etti. Sultanın genç oğlu tekrar hapsedildi ve Zengi tekrar kuvvetlendi⁽⁴⁾.

1. Hısnızıad emiri Davud oğlu Arslan-Toghmiş.
2. Bak: "Gesch. des Kön. Jerus.", s.235.
3. Mahmudun oğlu Alp-Arslan.
4. Bak: "Gesch. der Chaliphen", III, 269.

FASIL XXXIII.(+)

Zengin'in öldürüldüğü ^{Zamana} ve bu devirde vukubulan diğer hadiselere dair.

1457 (1146) tarihinde, Franklar çok zayıflıklarını gördüler. Antakya beyoru Bedawi, Istanbula, Grek imperatoru Manuel'in nezdine gitti ve babasına karşı işlediği kabahatten dolayı affiletti. Bedawi, onun, öldüğü vakit oğluna Franklardan intikam almağa emir vermiş olduğunu duymuştu. Bedawi, muti bir vaziyet almış olduğundan hüsnükabul gördü. Ona iltifat edip altın ve diğer kıymetli hediyeler verdiler ve imperatorun Hıristiyanların yardımına geleceğini vaadederek ona kendi şehrine uğurladılar (1).

Zengi urfaya gelip bir vakit orada kaldı. O, orada bulunan Suryanflere cesaret veriyor ve orada toplanan Hıristiyanlara iyilik yapmağı bütün yürekten arzuediyordu.

Zengi, Fıratın kıyısında bulunan Cabarkalesine karşı yürüdüğü vakit, Allahın, onun hakkında verdiği hüküm infazedildi. Generallerinden biri ona karşı bir suikast tertipetti. Bu general, onun yatak odasında muafız ve zifesiğini gö-

(+) Kitap XVII. Fasil IV.

1. Bak: "Histoire du Bas-Empire", LXXXVII, x1; "Gesch. des Königr. Jerusalems", s. 231.

~~2. Bak: Eylül 1146 tarihinde Bak: "Gesch. der Chalifen", XII, 290.~~

ren iki haremağası ile sözleşti. Eylülün 15ine¹ tesadüfeden bir pazar akşamı(1) Zengi, şarap içmiş ve sarhoş olduğu halde uyurken, bunlar, üzerine atılıp onu öldürdüler. Böylelikle, Zenginın fütuhata sona erdi.

Zengi, 19 yıllık emareti esnasında Musulda ve diğer yerlerde hüküm sürmüş Urfada da bir yıl ve on ay hakimiyet icraetmiştir. Zenginın katillerinden birisi Cabarkalesine iltica edip kurtuldu, diğeri de Rakkaya kaçıp bir zaman için kurtulmuş oldu. Zenginın ordusu dağıldı. Oğulları da her biri bir bölgeye sahip oldu. Bunlardan Mureddin tesmiye edilen Mahmud Halebe, Gazi Seyfeddin adlı diğeri bir oğlu da Musula hakim oldular.

Memleketlerde kargaşalıklar çıktı ve Türk çapulcuları, Zengiye aid bütün bölgelere akınlar yaptılar. Bunlar, buldukları her şeyi merhametsizce yağma ettiler.

Bu zamanda, Qartamin manastırı da yağma edildi ve dört rahib öldürüldü.

Bu zamanda, Hısnikefa emiri Kara Arslan, vaktile babasına⁽²⁾ aid olup bilahare Zengi tarafından zaptedilmiş olan Tur Abdin'e hücum etti. Kara Arslan, birçok adamın ölümü neticesinde buraya hakim oldu.

Musulda, bazı adamlar isyan edip, sultanın orada hapsedilmiş olan oğlunu hükümetin başına geçirmeğe gayret ettiler. Fakat Zeyneddin şiddetle hareket edip onları yendi. Birçoğunu öldürdü, sultanın oğlunu tekrar hapsetti ve Zenginın oğlu Gazi Seyfeddini hükümdar yaptı⁽³⁾.

1456 (1145-44)üncü yılın birinci kânun ayının ,yani Urfanın zaptedildiği ayın 13üne tesadüf eden Perşembe günü⁽⁴⁾, Karşena bölgesinde bulunan Qarirait manastırında yangın çıktı. Manastır, içinde bulunan eşya ile birlikte kâmilan kül oldu. Rahiplerden yaşlı birisi yandı, diğeri kurtuldular.

Aynı günde, Maraş bölgesinde de bir köy yandı. Aynı ayın içinde, bir Cuma günü, Mar Bar Çauuma manastırında da yangın çıktı. Üç hücre yandı, diğer kısımlar artarıldı.

1. 15 Eylül 1146 tarihinde. Bak: "Gesch. der Chaliphen", III, 290.

2. Davud Rukn ed-Dâulah.

3. Bak: "Gesch der Chaliphen", III, 290.

4. 1144üncü yılın birinci kânun 13ü Çarşambaya tesadüfetmiştir.

iyar ayının ilk günlerinde⁽¹⁾, bir kuyruklu yıldız görüldü. Gecenin saat 11'inde görünen bu yıldızın kuyruğu cenuba doğru uzanmıştı. Yıldız, bu suretle yedi gün görüldükten sonra, yedi gün de, akşamları, garp tarafında tekrar görüldü. Aynı ayın 24'üncü günü olan "Ascension" yortusu gününde, şiddetli bir zelzele oldu.

Bu zamanda, Keysun senyoru Baudoin⁽²⁾, bu şehrin surunu, taş ve kirçeyle tekrar inşa ettirmeğe başladı. Çünkü eski sur tuğla ve çamurla yapılmıştı. Baudoin, hıristiyanları o kadar tazyiketti ki onları köle vaziyetine soktu. Bundan dolayı, surun ancak yarısını yapabildi. Baudoin öldürüldü⁽³⁾ ve inşaat durdu.

ERMENİCEDEN:

1456 (1144-45) tarihinde, Atabek Zengi, Urfa şehrini Josselin'in elinden aldı. Fakat biz bu vakayı hikâye etmedik, çünkü diğer (müellifler) bundan uzun uzadıya bahsetmişlerdir⁽⁴⁾.

Zengi, Urhanın zaptından bir ay sonra, Kırıç tarafından öldürüldü⁽⁵⁾ ve oğlu Nureddin Musulda babasına halef oldu.

1. 3 Mayıs 1145.

2. Maraş ve Keysun kontu Baudoin ("Belduinus de Maraş"; GUILL. de TYR). Bak: "Hist. arm. des Crois.", I, s. 161, n. 2.

3. Baudoin, Urfanın ikinci muhasarası esnasında maktul olmuştur. Bak: müteakip fasılda. Bunun mersiyesi, "Hist. arm. des Crois.", I, s. 203 ve devamında neşredilmiştir.

4. Urfanın zaptı için bak: Ermeni müverrihlerinden Urfalı Mateos'un muzeyyil'i ve muakkili PAPAĞ GRİĞOR, III, 256; ~~YAK~~AVARDAN, Türkçe tercümesinde s. 203; NERSES ŞINORHALİ'nin mersiyesi.

5. Zenginın katilinin adı diğer hiçbir müverrih tarafında zikredilmemiştir. Papaz Grigor (III, 257), onun, kendi "kırıç"i (yani cesur, kahraman) adam) tarafından geceleyin öldürüldüğünü yazmıştır.

FASIL XXXIV.(+)

Urfanın ikinci defa olarak tahrib edildiği zamana
ve diğer vakalara dair.

1458 (1147) tarihinde, Franklar, Zengin'in öldürüldüğünü haber alınca, Bosselin ve Keysun senyörü Baudoin'ın eşrafına toplandılar ve Birinci Teşrin ayında Urfanın üzerine yürüdüler. Piyadeler, suru muhafaza etmekte olan bir kaç Ermeni ile yapılan anlaşma sayesinde, geceleyin, merdivenlerle iki kuleye çıktılar. Türkler, içkaleye iltica ettiler. Sabah, "Sular kapısı" açıldı ve Bosselin şehre girdi. Bunun üzerine, Türkler, Halebe ve Musula haberciler koşturdular. Birinci Teşrin 26sında, Pazartesi günü⁽¹⁾ şehre girmiş olan Franklar, içkaleye ne suretle hücum edeceklerine bir karar vermek için tam altı gün müzakere yaptılar. Bundan dolayı, Türkler, çekirge akını gibi, hertaraftan gelip toplandılar.

(+) Kitap XVII. Fasil V.

1. Arapça nüshasında da bu tarih aynen yazılıdır. Halbuki 1146 Birinci Teşrin 26 Cumartesiye, İkinci Teşrin 26 da Salıya tesadüf etmektedir. Bu cümle ile, ihtimal, Franklar, Birinci Teşrin 21- de tesadüfeden Pazartesi günü şehre girmiş ve aynı ayın 26sında, yani, "girişlerinden altı gün sonra" oradan çıkışlardır demek istemiştir.

Bunu gören Franklar korku ile sarsıldılar. Çünkü Tanrının yardımı kendilerinden uzaklaşmıştı. Bundan dolayı, çok fena bir tedbire başvurdular. Onlar, bedbaht şehrin bütün halkını cebren toplayıp kendileriyle beraber gitmeğe icbarettiler. Onlar, bu suretle, kendilerini çevirmiş olan sayısız Türklerin elinden kurtarabileceklerini zannediyorlardı. Fakat surların arkasında müdafaa^{ül} geçmek için kâfi kuvvetleri olmıyan bu adamlar, açık ovada Türklerle nasıl mukabele edeceklerini düşünmediler. Bununla beraber, onlar, Firavun gibi yüreklerini sertleştirdiler. Evlerinden çıkarılmış olan halkı sürükleyip, gecenin saat ikisinde şehirden çıkardılar ve evleri ateşe verdiler. Bunu gören bedbaht halk, ağlamağa başladı ve ilk muhasarada ölenlerin mesud olduklarını hatırladı. Çünkü bunlar, bir taraftan ev ve varlıklarının Frankların ateşile kül olduğunu ve diğer taraftan üzerlerine Türk kılıcının çekilmiş olduğunu görüyorlardı. Şehrin kapısına geldikleri vakit, halk kitleleri, Frank askerleri tarafından sıkıştırıldı ve, ilk muhasarada olduğu gibi, burada da birçok adam ve hayvan ezilip telef oldu.

Türkler, içkaleden inip, ihtiyarlık ve diğer sebeplerden dolayı kiliselerde ve başka yerlerde kalmış olan adamları merhametsizce işgenceye tâbî kıldılar. Ezilmekten kurtulup Franklarla beraber dışarı çıkmış olan halk, Türkler tarafından çevrilip, ok yağmuruna tutuldular ve delik deşik oldular.

O ne gazab bulutu ile kararmış merhametsiz gündü ki hiddet felaketi bedbaht Urfalılarının üzerine şiddetlendi! O ne ölüm gecesini, ne cehennemî sabah ve ne imha gününü ki güzide şehrin halkı üzerinde açıldı! Eyvah, kardeşlerim, Annenin, kucağında bulunan çocuğuyla beraber aynı kula delindiklerini ve onları tutacak veya oku çıkaracak kimsenin bulunmadığını ağlamıyarak nakletmek kabilmidir? Onlar, bu vaziyette, kendileri takib edenlerin atlarının ayakları altında feci surette eziliyorlardı. Halk, bütün gece, oklarla delikdeşik oldu. Sabah olunca, felaket daha çok büyüdü, çünkü bu defa da kılıç ve mızrak darbeleri altında kaldılar.

Onlar, saat altıya kadar dövüşerek kanlı bir yoldan ilerlediler. Sefil Frank askerleri, halkı kurtaramıyacakları anlayıp, kaçmağa başladılar. Atlıla kaçtığı ve Türklerin de onları takib ettikleri sırada, piyadeler, yakında bu-

lunan harab bir kaleye çekilmeğe karar verdiler. Bedbaht halk da onlarla beraber oraya doğru yola çıktı. Bu anda vukubulan katliâmdan yeryüzü dehşetle sarsıldı. Kılıç, başakları ve fundalıları sarmış ateş gibi, hıristiyanların üzerine geldi. Ruhanîlerin, asilzadelerin ve fakir halkın cesetleri öteye beriye serpilmiş duruyordu. Fakat bunlar feci bir ölümle mahkûm oldularsa da sağ kalanlar kadar acı çekmemiş oldular. Çünkü yaşayanlar, Türklerin eline düşünce, elbise ve ayakkapları alındı. Erkek ve kadın, çıplak ve elleri arkalarında bağlı oldukları halde, sopalarla dövülüp atlarla beraber koşmağa mecbur kılındılar. Bayılıp yere düşenlerin karnı delinip yolun üzerinde ölmek üzere bırakılıyordu. Bunlar, vahşi hayvanlara yem olup, korkunc bir surette ölüyorlardı. Cesetlerin kokusu her tarafı kaplamıştı. Asyrya esirlerle doldu.

Frank atlılarının ekseriyeti kılıçtan geçirildi. Keysun senyoru Baudoin cesedi bile bulunamadı. Zalim Josselin, Samosat'a ilticaetti. Piskopos Basilius⁽¹⁾ da kaçarak kurtuldu. Ermeni piskoposu, birçok adamla beraber tutuldu. Frankların bir kısmı, piyadelerle beraber, Kaukeba denilen harab kaleye vardılar. Bunlar, canlarını kurtarmak için, üzerlerine gelen Türklerle muharebeye tutuştular.

Türkler, akşam olduğu için, yağmacılık yapmak üzere geri döndüler. Ova, birçok nesillerin bu bedbaht şehirde biriktirmiş olduğu altın ve diğer kıymetli eşyalardan ibaret olan ganimetle dolu idi. Bunların sahipleri, gittikleri vakit bunları beraber almışlar, fakat kılıcın hakihiyeti altında her şeyi terketmişlerdi.

Türkler geri gittikten sonra, harab kalede bulunanlar dışarı çıkıp geceleyin Samosat'a ilticaettiler.

Bu felakette, öldürülenler 30 bin, esir edilenler 15 bin, kurtulanlar da bin kişi olarak hesap edilmiştir. Hiçbir kadın ve çocuk kurtulmamıştır. Bunlar, ya katliâmda kurban olmuş veya esir olarak muhtelif memleketlere götürülmüşlerdir⁽²⁾.

1. Suryanî piskoposu.

2. Bak: "Gesch. des Königr. Jerusalem", s.237.

Urfa şehri ıssız bir vaziyette kalıp, kara bir esvapla örtülmüş, kanla sarhoş ve kendi kız ve erkek çocuklarının cesetleriyle kokmuş bir halde koruñ bir manzara teşkilediyordu. Vampirlerle diğeri vahşî hayvanlar, ölü insanların etini yemek için geceleri oraya koşuyorlardı ve şehir, çakalların meskeni olmuştu. Çünkü, hazineler aramak için hafriyat yapmağa gelen insanlardan başka kimse şehre girmiyordu. Harranlılarla diğeri düşmanlar, kiliselerde ve ilerigelenlerin evlerinde hafriyat yapıyorlar ve: "Hay hay! gözü-müzle gördük"⁽¹⁾ diyorlardı.

ERMENİCEDEN:

Josselin, Zangi'nin ölümü haberini duyunca, asker toplayıp Urfaya geldi. Onu geceleyin zaptedip içeri girdiler. Bunu haber alan Türkler, birbirine haber verip, Urfanın üzerine geldiler. Franklar korku ile sarsıldılar ve Urfalılarının kâmilen imhaolunmasına sebep olan akılsızlık içine düştüler. Şehrin halkını, Fıratın öbür kıyısına geçirmek üzere dışarı çıkardılar ve onları kâmilen Türklere imha ettirdiler. Öldürülenlerin sayısı 30 bin, esirlerinki de 10 bin olduğu söyleniyor. İşte Urfanın akıbeti bu oldu ki bunu diğeri müverrihlerden tamamilâ öğrenebilirsiniz⁽²⁾.

1. MEZAMİR, XXXV, 21.

2. Ebulfarac, Urfanın ilk tahribatını ve 1147 tarihinde vukubulan son akıbetini, Suryanîce Kronik'inde uzunuzadıye hikâye etmiştir. Keza bak: URFALI MATEOS, III, 258; ve Keysun senyora Baudoin'ın günah çıkaran papazı olan Barseğ Vardabet'in Mersiyesi.

FASIL XXXV.(+)

Urfanın acıklı haberleri üzerine, Garptan gelen
büyük bir kitle hakkında. ~~Бакъамандакъа~~

1458 (1147) tarihinde, Mardin emiri Timurtaş, Dara üzerine yürüyüp burasını zaptetti. Bunun üzerine, Zengin'in oğlu Musul emiri Gazi, Mardin bölgesini dâmilan yağma etmek üzere hareket etti. İki taraf, şehrin galip gelene aid olacağını kararlaştırıp muharebeye tutuştular. Bunun üzerine, iki tarafın bazı hakimleri araya girdiler. Musul emiri, esirleri serbest bıraktı ve şehre hakim oldu ⁽¹⁾.

Türkler, bu andan itibaren daha çok kuvvetlendiler ve her taraftan Frankların topraklarına akın etmeye başladılar.

Sultan Mesud'un oğlu Kılıçarslan ⁽²⁾, Ceyhun mantakasından gelip Maraşta talan icra etti. Türkler, Keysun memleketine de geçtikleri için, kuzdeşi Baudoin'ın ölümünden sonra Keysunu elinde tutmuş olan Raynald ⁽³⁾ onlara karşı yürüdü.

(+) Kitap XVII. Fasil VI.

1. Bak: "Hist. arm. des Crois.", II, 163.

2. Elyazmasında: "Migaslan". Bu bozuk şekil, Suryanicede "Mig" ve "kılıç" kelimelerinin birbirine çok benzeyen imladandan ilerigelmış olması mühtemel dir.

3. Bak: "Gesch. des Königr. Jerusalem", s. 260.

Bu zamanda, Grek imperatoru Manuel, sultan Mesuda karşı yürüdü. Sultan, Bağdad, Morasan ve diğer memleketlerin Türk emirleriyle askerlerini topladı. İki taraf muharebeye tutuşacakları anda, anien, Frankların gelişi haberi geldi ve iki taraf da korku içine düştü. Onlar barış aktettiler ve Grek imperatoru ile sultan, herbiri kendi memleketinin muhafazası için geri gittiler⁽¹⁾.

HIKAYE.- İtalya kralları, Ürfanın başına gelen acıklı şeyleri duyunca, sayısız halkla iki büyük kral ve birçok kontlar, heyecana gelip yola çıktılar. Alaman kralı⁽²⁾ 900'000, Franzis kralı⁽³⁾ 5,000⁽⁴⁾ askerle muhtelif diller konuşan diğer insanlarla beraber diler.

Grek imperatoru, bunların, denizi aştıktan ve hakimiyet kurduktan sonra imperatorluğu Greklerin elinde bırakmayacaklarından korktu. Bundan dolayı, Türklerle anlaştı ve türlü türlü entrikalar çevirerek onları iki sene geciktirdi⁽⁵⁾.

Onlar, 1459 (1148) tarihinde, tahribetmek üzere İstanbula hücum ettiler. Bunun üzerine, Grek imperatoru onlara altın verdi ve onlara, hiçbir hile yapmadan klaguzluk edeceğine dair haçın ve diğer mukaddesatın üzerine yeminetti. Onlar, onun sözüne inandılar ve barış aktettiler. Fakat imperator onları aldatı. Başlarına hilekâr klaguzlar koydu. Bunlar onları zor geçilir dağlara götürdüler. Beş günlük susuz bir bölgede yürüyüşten sonra, hain klaguzlar kaçtılar ve onları büyük sıkıntı içinde terkettiler. Onlardan binlerce insan susuzluktan ve açlıktan öldü. Hıyanete kurban gittiklerini anlayıp, son derece öfkeli oldukları halde geri dönüp Greklerin üzerine yürüdüler.

Türkler, onların dağıldığını görünce, her taraftan hücum ederek onları kılıçtan geçirdiler. Türkler, onların, yiyecek aramak üzere grup ar halinde dolaşmakta olduklarını görünce hücum edip, yoruluncaya kadar binlerce insan

1. Bak: "Histoire du Bas-Empire", LXXXVII, xix.

2. Konrad III.

3. Louis VII.

4. Arapça nüshasında da aynı rakam yazılıdır. Barhebreus ("Chr. syr.", s. 312), 90,000 ve 50,000 olarak kaydetmiştir ki bu rakamlar Bizans müverrihlerinin tespit ettikleri miktardır.

5. Bak: "Histoire du Bas-Empire", LXXXVII, xxvii ve devamı.

öldürüyorlardı. Türk memleketleri Frankların esvapları ve para ile o kadar doldu ki Malatyada, gümüş, kurşun kıymetine düşmüştü. Frankların esvapları İrana kadar götürüldü.

Deniz kıyısına kadar gelen Franklara gelince, Grekler, onlara sattıkları unu kireçle karıştırmışlardı. Onlar bunu yeyince kitle halinde düşüp ölüyorlardı.

Büyük ve sayısız bir halkın, hiçbir muharebe yapmadan, canilerin hilekârlığı yüzünden mahvolması, gelecek nesillere hayret verici bir hikâye teşkil edecektir. Franklar, hiddetlenip geri döndükten sonra, Greklerin elinden yalnız bir kale alabildiler ve orada bulunan bütün insanları öldürdüler.

Roma kralı hastalıktan öldü. Alaman kralı ile üç kont Kûdûsa geldiler. Onlar orada da hiyanete kurban oldular. Onları Kûdûsun Frank kralı⁽¹⁾ ile ittifak aktedip birlikte Dımaşk'ı muhasara altına aldılar⁽²⁾. Dımaşklılar, Kûdus kralına gizlice haber gönderip: "Bu büyük kral, bu şehre hakim olduktan sonra seni Kûdûsde bırakacağını hatrından çıkar. Biz senin için bunlardan daha menfaatlıyız. Krallığını muhafaza etmek için, bizden para al ve bunları denizin öte tarafına yolla" dediler. Dımaşklılar, Kûdus kralına 200 bin, Taberiye senyoruna⁽³⁾ da 100 bin dinar vaadettiler. Onlar, altını alıp Kûdûsa geldikten sonra, altını muayene edip içlerinin bakır olduğunu gördüler. Bundan dolayı mahcup bir vaziyete düştüler. Alaman kralı, Greklerin ve Frankların ihanetini görüp, son derece kederli olduğu halde kendi memleketine döndü⁽⁴⁾.

Allahın emri olmadan intikam almak için hareket edenlerin akıbeti bu oldu.

İkinci Kânun 25de, gökün ortasında, garba karşı yönelmiş bir vaziyette tekrar bir kuyruklu yıldız görüldü. Yıldız tam bir ay kaldı.

Şubat 15de, sabahları, şark tarafında diğer bir kuyruklu yıldız daha görüldü. Bu da beş gün kaldı.

O derece yağmursuzluk oldu ki birçok membalar kurudu.

Aynı yılda, İstanbulda bir hizmetçi kadın, gözleri, ağzı ve dişleri arka-

1. Baudoin III.

2. Bak: "Gesch des Königr. Jerusalem", s.251 ve devamı.

ında bulunan kıvrıklı bir çocuk doğurdu. Bu, tabii intizamın altüst olduğunu gösteriyordu.

3. Elinand.

4. O, 1148 Eylül 8 tarihinde S. Jean d'Acre'dan gemi ile hareket etmiştir.

FASIL XXXVI. (+)

Urfanın tarihi. Bu şehrin Metropolitan'i olan Basilius'un vakainamesi.

Tufandan sonra, Hazretî Nuh'un zamanında, Kenân'ın (Chanaan) oğullarından Nimrod, Urha'yı⁽¹⁾ inşaetti. O, bu şehrin adını Ur, yani "şehir" koydu ve orada Keldaniler ikamet ettikleri için bu ada "hai" kelimesini de ilave etmekte onu "Urhai" yani "Keldanilerin şehri" tesmiyeetti. Nasıl ki Ur-şalam⁽²⁾ "Şalem şehri" demektir. Urhay uzun zaman mamur bir şehir olduktan sonra, nihayet harab oldu.

Urfalı Yakup (Jaques d'Edesse), bu şehrin tahrib edilmesini hakkında şu-
nu yazmıştır: Bu tahribatın kimin tarafından yapıldığını bilmeyoruz. Öyle zannediliyor ki, şehir, Küdusa karşı yürümüş olan Sennahrib'in amanında tahrib edilmiş ve banî İskenderin zamanına kadar ıssız kalmıştır. İskenderle beraber Makedonyadan gelenler, şehri tekrar inşa edip, Makedonyada bulunan kendi

1. Ourhai (Urhay), Urfanın Samî dilde adıdır. Bak: J'R. DUVAL, "Histoire d'Edesse", s.20 ve devamı.

2. Jerusalem (Küdus).

(+) /Kitap XVII. Fasil VII.

şehirleri gibi "Edessa" yani "sevgili" tesmiye ettiler. Bundan dolayıdır ki şehre, ilaveten, Makedonya diline göre bir ad daha konulmuştur⁽¹⁾. Bundan dolayı, orada, Seleucus Kısaxtar Nikator zamanında başlıyan takvim kullanılmaktadır. Çünkü şehir, bunun gayretile inşa edilmiştir.

Üçyüz sene sonra, Hazretî İsayaya inanan Abgar bar Ma'nou, orada hükümsürmüştür.

Abgardan ve haleflerinden sonra, şehir, henüz putperest olan Roma imparatorlarına tâbi olmuştur. Şehir, üçyüz yıl bunların elinde kalmıştır. Bu zaman zarfında, Hazretî İsayı inkâretmemiş olan meşhur Şamouna, Gouria, Habib⁽²⁾, Cosmas ve Damianus⁽³⁾, orada şehid edilmişlerdir.

İmperator Konstantinus'un hakimiyeti zamanında, Hıristiyanlık orada inkişafetti ve büyük mabetler inşa edildi⁽⁴⁾. Putperest Julianus hükümsürdüğü vakit bu şehri kendi hükmü altına alamadı. Rafızî Valens de onu kendisine tâbi edemedi. Sonra, Hıristiyanlar, rafızî Marcianus'un zamanında kadar sulh içinde yaşayıp inkişafettiler. Justinianus'un ve haleflerinin zamanında tazyik ağırlaştı. Araplar, Heraklius'un hakimiyeti devrinde, akın ettiler ve şehir, Ömer ibn Khattabın devrinden Türklerin akınına kadar, yani takriben 400 yıl, Arap hükümdarlarının hükmü altında kaldı.

Urfanın metin surları, Arapların zamanında tahrib edilmiştir. Bu sur, Seleucus zamanında inşa edilmiş ve Mar Ephrem onu methusena etmişti. Bu tahribatın sebebi şu idi: Hasis Mansur⁽⁵⁾, hakimiyet sürdüğü vakit, Raqah'da⁽⁶⁾ bir saray inşaetti. O, orfâlîlerden, büyük kilisede yığılmış olan küçük mermer sü-

1. Elyazmasında: "Soudomaqedonos"; Ermenice tercümesi de, bu ad, görüleceği veçhile, "Sauria Makedonav" (Sortav Makedonios) şeklinde yazılıdır.

2. Şamouna'nın, Gouria'nın ve Habib'in şehid edildiklerine dair bak: R. DUVAL, "Histoire d'Edesse", s.132; ve "Littérature syriaque", 3üncü tab, s.133 ve devamı.

3. Cosmas ile Damianus, Kilikyada şehid edilmişlerdir ("Act. Sanct.", 27 Sept.). Urfada, bunların namına bir kilise inşa edilmiştir.

4. Bak: DUVAL, "Histoire d'Edesse", s.16-17.

5. "Dawanaqî". Bu, halife Ebu Cafer'dır ki "Edessa" tesmiye edilmiştir.

6. Bu, ihtimal, "Rafiqah" olacaktır.

Onlardan birkaç tanesini istedi. Fakat onlar vermediler ve öfkelenmesinden korkarak isyan ettiler.

O, şehri muhasara altına alıp, Mar Sergius mabedini tahribetti. Bunun üzerine, bazı adamlar, hileye başvurup, gizlice onun yanına gittiler ve kimseye fenalık yapmayacağına dair yemin ettiği taktirde şehri teslim edeceklerini söylediler. O, hiçbir insanı öldürmeyeceğine, esir etmeyeceğine, durumlarını değiştirmeyeceğine ve ancak intikam alıyor gibi yaparak öldürmek için beyaz bir attan başka, şehirden hiçbir şey almayacağına dair yeminetti. Onlar, hükümdar şehre girinceye kadar, bu "at" kelimesinin ne gibi bir mana ifade ettiğini bilmiyorlardı. O, "at" kelimesile "sur"u ifade ettiğini söyledi. Binaenaleyh, bu muhteşem suru yıktı ve yalnız değirmenlerin suyunun geçmekte olduğu kuleyi bıraktı.

Kırk sene sonra⁽¹⁾, Memunun hakimiyeti zamanında, ona karşı isyaneden Ebu-Şeyh Djaunadiya⁽²⁾, suru tekrar inşaetti.

Bir zaman sonra⁽³⁾, Grekler Urfaya tekrar hakim oldular. Grekler bunu Salman⁽³⁾ adlı birisinin sayesinde yapabilmişlerdir. Bu adamı, emire⁽⁴⁾ karşı hilakârlıkla hareket edip muhafızı bulunduğu üst içkaleyi Maniag⁽⁵⁾ adlı bir Greke teslimetti. Bunun üzerine, Araplar çocuklarını alıp kaçmağa başlayınca, hıristiyanlar da kendi çocuklarını alıp onlarla beraber gittiler. Çünkü bunlar, gerek dil, gerekse yazı bakımından Araplara çok alışmışlardı ve feha adamlar olduklarını bildikleri Greklerden çok korkuyorlardı. Böylelikle, hıristiyanlar, Araplarla beraber şehri terk ettiler. Şehir boşandıktan sonra, Arapın birisi şehri ateşe verdi ve ev ile kiliseleri yaktı. Şehir ıssız ve harabe halinde olduğu halde Greklerin eline düştü. Halkın az bir kısmı şehre geri döndü, diğerleri Tagrit'e kadar muhtelif yerlere dağılılar.

1. 814 tarihinde.

2. 1031 tarihinde.

3. Bak: URFALI MATEOS, Ermenice metin I, s.66, 71.

4. Nasr ed-Daulah ibn Mervan.

5. Bak: URFALI MATEOS, I, s.68, 71, 108.

Az zaman sonra, Grek imparatorluğundan Abu Kak'ab⁽¹⁾ adlı dindar bir adam Urfaya vali oldu. Bu vali, patrik Mar Dionysius'a habergönderdi. O da, Urfa metropoliteni sıfatıyla, Athanasius'u, Sebelata'nın Mar Abhai manastırına başrahib tayinetti. Bunun zamanında, şehir imar ve refaha kavuştu. Çünkü vali, piskoposu hüsnüniyetle dinleyordu ve o da her taraftan oraya inkanedilmek üzere insanlar getiriyordu. Merhum piskopos, Ermenistana Fıratın kıyısına kadar gitti ve oradan getirdiği kereste ile çok güzel iki kilise inşaetti. Bunlar Meryemana ve Mar Theodoros kiliseleri dırlar.

Daha sonra, şehre Filartus hakim oldu⁽²⁾. Bu zamanda, Türkler kuvvetlendi ve Filartus, Horasan sultanının yanına gidip müslüman oldu. Urfalılar, Filartus'un Horasan sultanının nezdinde müslüman olduğunu duyunca, onun Pargimas⁽³⁾ adlı valisini öldürdüler.

Bundan sonra, Bozan⁽⁴⁾ Urfaya hakim olmuştur.

Bozan, Tutuş tarafından öldürüldükten sonra⁽⁵⁾, kuropalat Theodoros bar Hetom, metropoliten Athanasius bar İsa'i'nin zamanında, Urfada iki yıl hakimiyet icraetmiştir.

Frankların akınettikleri sırada, Theodoros bar Hetom, Urfayı muhafaza edemeyeceğini anlayıp, onu Franklara teslimetti ve Franklar orada hakimiyet kurdular.

Önce, bar Hetom'u öldürmüş⁽⁶⁾ olan kont Baudoin orada hükümsürdü. Baudoin, kardeşi olan Küdus kralı Godefroy öldükten sonra, Küdusa gitti ve kardeşinin yerine kral oldu⁽⁷⁾.

Bunun üzerine, Baudoin I. nin yeğeni⁽⁸⁾, olan Baudoin II, Urfada hükümsürdü.

1. Cedrenus'a göre (6543), Maniacésin halefi olan Leon Lependrenus olmuştur. URFALI MATEOS'a nazaran (Fr.s.51) "curopalate Davidin muhafızı "Abukab" olmuştur.

2. 1083 tarihinde.

3. Bu, ihtimal, bir Ermeni adının bozuk bir şekli dir. URFALI MATEOS, bu adamı "paragamenos" ünvanıyla yadetmiş, fakat ismini yazmamıştır. Bu, 1087 tarihinde öldürülmüştür.

4. Melikşahın generali.

5. 1094 tarihinde.

6. 1098 tarihinde.

7. 25 Birinci KANUN 1100 tarihinde.

8. Hemşirezadesi.

Kidus kralı olan Baudoin, öldüğü vakit, krallığı, yeğeni Baudoin II. ye vasiyetmişti. Bunun üzerine, Urfa, kahraman Josselin'e verildi⁽¹⁾.

Bunun ölümünden sonra⁽²⁾, oğlu Josselin II, urfada hakimiyet icraetmiye başladı. Bunun zamanında, Urfa, Zengi tarafından zaptolundu⁽³⁾.

Zengi öldürüldükten sonra, Urfa, 1458 (1157) tarihinde, kâmilten harab oldu.

ERMENİCEDEN:

Urfa şehrinin ilk önce kimin tarafından ve nasıl inşa edildiğini ve bu adın verildiğini hikâye edeceğiz:

Tufandan sonra, kral Nimrud bu şehri inşa etmiş ve onun Urhai tesmiye etmiştir. "Ur" köy, "hai" de keldanlilere aid demektir. Böylelikle, Urhai, keldanlilerin köyü demektir. Nasıl ki Melkisedek, Filistin'de, bizim Jerusalem tesmiye ettiğimiz şehri inşa etmiş ve adını "Urişlem" yani Sulh köyü koymuştur.

Nimrud'un inşa ettiği şehir, uzun zaman kaldıktan sonra, Athur (Asur) kralı Senekerim onu tahrib etmiş ve Urhai, Makedonyalı İskenderin zamanına kadar harabe halinde kalmıştır. İskender oradan geçtiği sırada, bu mevkiin güzelliğine beyenmiş ve Selevkus'a: "Bu şehri inşa et" demiştir. Selevkus da, İskenderin ölümünden sonra onu inşa etmiş ve adını "Edesia" koymuştur. Bu ad, Makedonyalıların diline göre "bunu seviyorum" demektir. Çünkü İskender: "Bunu seviyorum. Sen bu şehri inşa et" demişti. Grekler, kendi tarihlerinde, burasını "Sordu Makedonya" yani Suriye Makedonyası diye yad etmişlerdir. Suryanî takvimi bu zamanda başlamıştır.

Yetmiş sene sonra⁽⁴⁾, Arçam'ın oğlu kral Abgar, onu imaretmiştir. Abgardan ve haleflerinden sonra, urfa, putperest Romalılara tâbî olmuş ve üçyüz yıl onların hükmü altında kalmıştır. Bu zaman içinde, Şimoni, Kori, Abip, Kozma, Damiane ve diğer birçok adamlar orada şehid olmuşlardır. Kostantianus'un hakimiyeti devrinde, orada, manstırlar ve Hıristiyan ^{halk} çoğalmıştır. Ne dinsiz Julianos, ne de m. teredi Vales, onu kendilerine tabî edebilmişlerdir. Böylelikle, Urfa, nu ortodoks-

1. 1118 tarihinde.

2. 1131 tarihinde.

3. 28 İkinci Teşrin 1144 tarihinde.

4. İskenderin ölümünden sonra, Abgar'ın Urfayı imarettiği Miladî 17 tarihinde kadar 70 değil, 343 yıl geçmiştir.

luğundan dolayı tazyik eden Markianos'un hakimiyeti devrine kadar sulh ve asayiş içinde kalmıştır.

Urfa, halife Ömerden, Türklerin zuhuruna kadar, dört yüz yıl, Arapların elinde kalmıştır. Selevkus tarafından yapılmış olan Urfa suru, Arapların zamanında yıktırılmıştır⁽¹⁾.

L. URFALI MATEOS, tarihinin başlangıcında, "Ermeni kralı Tigran, meşhur Urha sehrini inşa etmiştir" diye yazmıştır. Fakat müellifin bunu nereden öğrenmiş olduğu meçhuldür. Eserde, Abgarın yerine dik-katsızlıkla Tigran yazılmış olması muhtemeldir.

FASIL XXXVII.(+)

Ermeni Thoros'un Kilikyada hükümsürdüğü zaman ve diğer vakalar hakkında.

Ermeni Leon, Grek imperatoru Jan tarafından tutulup İstanbula götürüldük-ten sonra, Kilikya ülkesi kısmen Greklerin, kısmen de Türklerin elinde kaldı. Gerek imperator Jan, gerekse Leon İstanbulda öldükten sonra⁽¹⁾, Leon'un oğulla-rından Thoros⁽²⁾, İstanbuldan kaçtı⁽³⁾.

Thoros, hiçbir şeye malik olmadığı halde, yaya olarak, gizlice oranın metropoliteninin⁽⁴⁾ yanına geldi. Çünkü, babasının zamanından beri bu ihtiyar

(+) Kitap XVII. Fasıll VIII.

1. İmperator, 6 Nisan 1143, Leon da 1139 tarihinde ölmüşlerdir.
2. Rubenyan hanedanının beşinci prensi Thoros II.
3. Müverrih SIMBAT'a göre, Ermeni takviminin 590inci yılında (1141-42).
4. Ermeni müelliflerine ve Barhebreus'a nazaran, bu, Anazarbus'lu Athanas adlı Süryani bir metropolitendi.

İhtimadı vardı. Thoros, ondan, babasının memleketini kendi eline geçirmesi için Allaha duaetmesini ricaetti. Aziz piskopos, ona hediyeler ve bir at satın-alması için para verdi. Thoros bir at elde ettikten sonra, oniki adam ona iltihaketti ve Amouda denilen kaleye gittiler. Kalenin halkı, senyorlarının oğlunun geldiğini duyunca, orada bulunan Grekleri tutup, kaleyi Thorosa teslimettiler. Bu haber duyulunca, Grekler ile Türkler korku içine düştüler. Thoros, bundan sonra, birçok yerleri hükmü altına aldı ve birçok Ermeniler ve Franklar onun etrafına toplandılar.

Thoros, kızı ile evleneceği Raban senyoru Simon'un⁽¹⁾ yanına geldiği vakit, Türkler, buralarda talan icraetmek üzere akın ediyorlardı. Thoros, onların üzerine atılıp, takriben üçbin adam öldürdü, tutulan esirleri geri aldı ve bütün bölgeyi kurtardı. O, bundan dolayı parlak bir şöhret kazandı ve büyüdü. Kilikyaya döndüğü vakit, Grekler ve Türkler, şehirleri ve müstâhkem yerleri terk edip kaçtılar. Thoros, Anazarbus'la Kilikyanın diğer şehirlerine hakim oldu.

Thoros'un hakimiyet icraetmiye başladığı 1459 (1148)⁽²⁾ tarihinde, Antakya mntakası, Zengin'in oğlu Nureddin tarafından taarruza uğrayıp tahrib edildi. Josselin, Urfada iken kendisine yardıma gelmemiş olduğu için, Antakya senyoru Bedawi'ye dargın bulunduğundan dolayı, onun memleketinin tahrib edilmesinden memnuniyet duyuyordu. Haleb emiri Nureddin, bunu duyunca çok memnun oldu ve onunla sulh aktedip, müzakere edilmek üzere Josselin'e elçiler gönderdi. Onlar, Haleble Azaz'ın arasında bulunan ovada buluştular. Orada, birbirine yeminedip ittifaklarını teyid ettiler. Franklar, Türklere katılıp, beraber içip yediler ve eylendiler. Fakat bu, Frankların mahvolmaları demekti.

Bu yılda, Sicilya adasının kralı⁽³⁾, Grek imperatoruna karşı hiddetlendi. Çünkü imperator, Franklara ihanet edip onları imha ettirmişti. Kral, kendi tebaasından mahvedilenlerin intikamını almak üzere, Thèbes şehrine taarruz etti. Grekleri öldürdü, şehri de tahribetti⁽⁴⁾. O, Edirneyi ve Filibeyi de zaptetti.

1. Bu ihtimâk, Dulaurier'nin ("Hist. armen.", I, s. 155, n. 2) bir Maronî olduğunu söylediği zattır.

2. Bu tarih için bak: bu aynı faslın ilk üçüncü notu.

3. Roger.

4. Bak: "Histoire du Bas-Empire", LXXXVII, xxxvi.

Grek imparatoru Manuel, Romalılardan intikam almak üzere ilerledi. İmperator, bir müstâhkem mevki⁽¹⁾ muhasara etmekle meşgul olduğu sırada, Sicilya kralı deniz yolu ile, Grek donanmasına karşı birçok asker sevketti. Bunlar, birçok şakâvet icraettikten ve Greklere büyük fenalıklar yaptıktan sonra İstanbula kadar geldiler⁽²⁾. Bunlar, şehre o kadar yaklaştılar ki atıkları oklar deniz kıyısında bulunan sarayın içine düşüyordu. Grek imparatoru, bunu duyunca, muhasara ettiği müstâhkem mevkiyi bırakıp geri döndü. Grekler ve Franklar karşılaşmışlar ve büyük bir deniz muharebesi oldu. İki taraftan da insan telefata oldu. Nihayet, Franklar kendi memleketlerine geri gittiler, Greklerde imparatorla beraber İstanbula döndüler.

1459 (1148) tarihinde, her yerde kuraklık oldu ve membalar kurudu. İnsanlar büyük sıkıntıya maruz kaldılar ve birçok yerler, ve bilhassa çay ve çeşme bulunmayan mintakalar halktan boşanıp ıssız kaldı.

Ertesi sene de, Birinci Kânun ayının yarısına kadar, hiç yağmur yağmadı. Birinci ve İkinci Teşrin ayları yaz gibi geçti. İnsanlarla bütün ehli ve yabancı hayvanlarla kuşlar susuzluktan kıvrandılar. Nihayet, Tanrı merhamet etti. Yağmur geldi, toprak sulanıp doydu ve kış, ilkbahar gibi mülayım ve tatlı geçti.

ERMENİCEDEN:

1459 (1148) tarihinde, Baron Toros, babası Leon'u ölümünden sonra, İstanbuldan Kilikyaya geldi. Toros, yayaolarak, bryanî metropolit Atanasın yanına gitti. O da, kendi atını ona verip, onu, adamlarından oniki kişinin refakatıyla, geceleyin, sahibi bulunduğu Amuda⁽³⁾ götürdü. Sabah, onu tanıyanlar, Tanrının hıristiyanlara merhamet ettiğini anlayıp son derece sevindiler.

1. Korfu adası.
2. Bak: "Histoire du Bas-Empire", LXXXVII, x iv.
3. Amuda, Anarzaba ile Misis arasında, Vahga (reke) kalesinin yakınında bir kale dir.

Toros, birçok yerleri de işgaledip, hakimiyet sahasını genişletti. Şöhreti her yere yayıldı ve Türklerle Grekler korku içine düştüler⁽¹⁾. Bir rivayete göre, Toros, bu günlerde Josselin'in kızı ile evlenmek için oniki atlı ile beraber Kabana giderken, ^{TA}Alara akın edip halkı esirettikten sonra geri dönmekte olan birçok Türklerle rastlamıştır. Tanrıdan cesaret alan Toros, onlara hücumetmiş ve üçbin adam öldürmüştür. Toros, düşmanlarını her tarafta korku ile sarstıktan ve büyük nam kazandıktan sonra geri dönüp Anavarza'yı zaptetti. Bunu müteakıp, bütün memleket tedricen Toros'un eline geçti.

1. Bak: PAPAĞ GRİGOR ,urfalı Mateos'da III,262-265; VARDAN, Türkçe tercümesinde s.203; KIRAKOS, s.61; SIMBAT, s.95.

FASIL XXXVIII.(+)

Mar Bar Çauına manastırının Josselin tarafından soyulmasına dair.

Josselin, 1459 (1148)inci yılın Haziran ayının 18inde, bir Cumaertesi günü, manastıra girdi. Aynı ayın 20sine tesadüfeden Pazartesi günü, rahipleri oradan çıkardı ve bunlar Salı günü Hısnımansur'a geldiler. Bu vaka her tarafta duyuldu ve bütün halk hayret ve korku içine düştü. Josselin'in maiyetinden iki adam, ona: "Türklerin buraya girmemeleri için, manastıra rahipsiz bırakmalıyız" dediler. O da, manastıra iade etmek için rahiplerin onbin dinar vermelerini emretti. Birkaç kişi, gidip, azizin (Mar Bar Çauına'nın) sağ elinin bulunduğu sandık ile, muhafaza edilmek üzere oraya nakledilmiş olan Mar Abhai,

(+) Kitap XVII. Fasıll IX.

Sergisye, Madiq ve Harçaphta manastırlarına aid hazineleri getirdiler. Böylelikle, bir kısım rahipler ile uşaklar manastırda kaldılar. Bunlara, Abraham Kud'al adlı ihtiyar bir rahib başrahip oldu.

Josselin, üstkaleye 20 Ermeni askeri ile beraber diğer adamlar yerleştirdi. Bunlar, manastırımızda bulunan buğdayı, şarabı, yağı, balı, esvapları ve diğer şeyleri merhametsizce yağmaettiler. Josselin, azizi⁽¹⁾ ve rahipleri Tell Başere kadar götürdü. Orada, Franklardan, Suryanlilerden ve Ermenilerden bazı adamlar, altın için kefil oldular.

Josselin, Azizin bakiyesile beraber, David, Kakup ve Sergius adlı üç ihtiyar rahibi yanına alıyordu. Diğer rahipler, Ağustus ayı içinde manastıra döndüler. Bunlar, manastıra gelmiş olan Ermenileri oradan kovdular. Bunların başında, Constantinus ile beraber, başrahip olarak ihtiyar Lazarus bulunuyordu. Onlar, meysunlu Mar İwannis'i de kendileriyle beraber getirmişlerdi. Mabede girdikleri vakit, mukaddes mabedin yıkılıp devrilmiş olduğunu görünce, bütün gün akşama kadar ağladılar. Sonra, yüzelli kişi kadar olan askerler, onlara, Josselin geldiği vakit kapıyı onun yüzüne kapamıyacaklarına dair yeminetmelerini talebettiler. Rahiplerle uşaklar, mecburen, gayri ihtiyari olarak yeminettiler.

Franklarla Ermeniler, yetmiş gün manastırda kaldılar.

Manastırda ayin ve tenvirat yapılmıyordu. Amid'e patriğe haber gönderildi ve Keysun piskoposuna, mukaddes mabedin dualarla imaredilmesine dair emir geldi. O, kilise nizamlarına göre taktis ayinleri icraettikten sonra, Lazarus'u patrikin emri ile, başrahip tayinetti. Manastırın eskiden beri mevcut olan nizamlarına göre, bir "cenobiarque" ile bir vekilharç ve diğer memurlar tayin etti. Rahiplerle uşakların her biri, mukaddes mabedin kurtuluşu için, malik oldukları bütün altını verdiler.

Bütün bu şeyler, efendimiz Mar Bar Çauuma'nın sağ eli içinde mevcut olan ilahî kuvvetle yapılmıştır. O, bunu, günahlarımız için bir ceza olarak ve gadar Josselin'in mahvolunması için müsaade etmiştir. Çünkü, putperest baltazar mukaddes kapları tencis ettiği için mucizevi bir şekilde görünen bir el tara-

1. Yani, Bar Çauuma'nın bakiyesini havi sandığı.

ından vurulduğu gibi, Josselin de, ileride görüleceği veçhile, korkunç bir ceza çarpılarak mahvolmuştur. Mukaddes manastırın ne zaman ve ne suretle yağma edildiğine dair bu kadar malumat kâfi dir.

Şimdi, bu vakaya dair Malatya şehrinde vukubulan şeyleri hikâyetmek yerinde olacaktır. - Bu zamanda, Malatyada, Daulah adlı Türk, hakimiyet icraetmekte idi⁽¹⁾. Manastır, Daulah'ın babası emir Gazi'nin emri ile zalimane bir suretle konulan bir vergi ödemeğe mecbur kılınmıştı. Daulah, Josselin'in manastıra girdiğini duyunca, bu vergiden sıkılıp daima şikâyet etmekte olan rahiplerin, manastıra bizzat Josseline teslimettiklerini zannetti. Emir, bundan dolayı, bütün öfkesini Malatyadaki hıristiyan halkı üzerine dökerek: "Dindaşlarınız, kaleyi Josseline teslimetmişlerdir. Bunun intikamını sizden alacağız" dedi. Bu suretle, manastırın yağma edildiğine ağlıyan Malatyalıların ıstırapları çoğaldı ve kiliselerde ayin ve çan sesleri üç gün durdu.

Emir, manastırın Josseline teslim edilmemiş ve bilakis onun anien oraya çırmış olduğunu anlayınca, Malatyalıların üzerindeki tazyiki kaldırdı. O, Frankları tard ve kaleyi zaptetmek için asker toplamağa başladı.

Allahın lütfu ile, Claudia memleketinde oniki rahiple takriben elli üşak bulunuyordu. Bunlar, öküz ve eşyalarını alıp, hadiselerin neticesine kadar emniyette bulunmak üzere Malatyaya geldiler. Bunların gelmesile emirin öfkesi daha çok teskindildi. Bunların içinde, Sourudim⁽²⁾ lakabını taşıyan İbrahim adlı Allahtan korkan ihtiyar bir adam vardı. Bu, emirin yanına gidip: "Asker sevk etmekle çok büyük bir hata işlemiş olursun. Kaleyi cebren almanın imkânı yoktur. Hükârlıkla ele geçirmek de ayıp bir şey olacaktır. Bir az sabreder sen, onu ele geçirmenin bir kolayını bulacağız" dedi. Emir, bu tersiyeyi beyendi. Kendi himayesi altına girmek için gelmiş olanlara birçok iyilikler yaptı ve bu senenin vergisini affetmekle manastıra karşı büyük hüsnüniyet gösterdi. Onlara sadakat yemini yaptırdı. Onlar, Amid'e patrike müracaat ettiler ve o,

1. Emir Ayn-ed-Daulah.

2. Bu, şüpheli bir isim telafüzü dur.

onları, Josseline istemiyerek yapmış oldukları yeminlerinden azad kıldı.

Sonra, Josselin, emir Daulah'a heber gönderip: "Bana aid olan Zabar manastırlarını zaptla tahrib etmişsin. Ben de, kartal kuşlardan ne kadar yüksekte ise, diğer manastırlardan o kadar yüksek bir kale olan Mar Bar Çauma manastırını zaptettim. Şimdi ise, onu sana iade ediyorum" dedi. Böylelikle, o, emirden sulh dilediği vakit, rahiplere icbarettiği yemini kendisi lağvetmiş oluyordu. Daulah: "Biz de senin dileğin kadar barış içinde olmağı arzu ediyoruz. Ancak, tarışı ne suretle temin edeceğini bize anlat. Zira, sende iman bulunmadığı hissi vermişsin. Müslümanlar kendi Kitapları, Hıristiyanlar da Haç ile İncil üzerine yeminediyorlar. Halbuki sen, İncili soymuş, Haçı da kırmışsın. Binaenaleyh, sen Hıristiyanların inancına bağlı değilsin. Yeminlerimizi ona göre tanzimetmemiz için, bana inancını söyle. Putperest mi, yoksa Yahudimisin?" diye cevap verdi. Böylelikle, bu Türk, sahte Hıristiyanı utandırıp rezilette.

Sonra, Josselinin ölümü üzerine, Aziz ile rahipler manastıra döndüler.

FASIL XXXIX.(+)

Antakya senyoru Bedawi (Raymond de Poitiers) ile Baudoin'in ve Keysun senyoru Raynald'ın öldürül-
dükleri zamana dair. Bu zamanda, Türkler, manas-
tırın öküzleri ile koyunlarını yağmaettiler.

1460 (1149)uncu yılın ikinci kânun ayında, Haleb emiri Nureddin, Antakya memleketine taarruz edip bütün bölgede yağma icraettikten sonra Yaghra'yı muhasaraetti(1).

Antakya senyoru Bedawi, şehirde bulunmuyordu. O, bunu haber alınca, acilen geldi fakat Antakyaya girmeyip, beraberinde, Nureddinden ayrılmış olan bir Ha-şişi Arapla birlikte öteye geçti. Bu Arap, askerleriyle beraber, Franklara çok yardım etmiştir. Türkler mağlup olup yaralı ve perişan bir halde kaçtılar(2).

Bu zamanda, Musnızıad emiri Kara-Arslan, orada bulunup, şehri teslimedecek olan bazı adamlarla beraber bir komplo tertip ettikten sonra, mid memleketi-ne akınetti. Komplo muvaffak olmadığından dolayı, Kara-Arslan, memleket halkı-
nı esiretti. Esirleri götürdüğü vakit, onların kar ve soğuktan kıvrandıklarını görünce, merhamet duydu ve: "Bu adamlar bize ne fenalık yapmışlar" dedi. Onla-
rın kâmilen serbest bırakılmasını emretti ve onlar evlerine döndüler.

(+) Kitap VII. Fasil X.

1. Bak: RÖHRIGT, "Gesch. des Königr. Jerusalem", s.259.

2. Bak: "Hist. arab. des Crois.", IV, p4; ve IV, 60. Burada, "Josselin II" yerine, "Raymond de Poitiers" okunmalıdır.

Josselin, asker toplayıp, talan icraetmek üzere Urfa ve Harran bölgelerine girdi. Türkler de onun memleketine akinedip, pusu kurmuş olan askerlerinin birçoğunu telefettiler.

Haleb emiri Nureddin, öfke ile kıvrılıyor ve asker toplamağa gayret ediyordu. Franklar ise, gururluktan dolayı, daha doğrusu, fena hareketleri yüzünden Allah tarafından terk edilmiş olup, Türk askerlerinin çekirge akını gibi çoğaldıklarını gördükleri halde, kuvvetlenmek şöyle dursun, köylerini çitsiz bağlar ve kapısız evler gibi bırakıp, düşmanlarına yardım ettiler. Onlar, tuzağa düşmüş bir ceylan ve hiddetinden okları istihfaf eden bir geyik gibi Arap memleketlerine gidiyorlardı⁽¹⁾. Haşîşî Arap, onlarla beraber bulunuyordu. Bu adam, onların akılsızcasına düşmanlarının içine girdiklerini götüp, Bedawi'ye: "Ey kral, nereye gidiyorsun? Mademki düşmanların her tarafta toplanıyorlar, memleketinde kal ve onlar dağılıncaya kadar sınırlarını muhafaza et. Onlar memleketine girmeğe başlayınca da, onların karşılıklarına çık" dedi. Fakat Bedawi, onun tavsiyesine kulak asmadı ve akılsızca hareket edip Türklerin içine düştü. Bunun üzerine, Türkler, geceleyin her taraftan gelip bedbaht Franklara karşı birleştiler. Haşîşî, Bedawi'ye yaklaşıp: "Beni diynemedin ve işte yenildik. Hiçdeğilse şimdi beni diyne ve kaçalım. Belki bizden bazıları kurtarabilir, çünkü büyük bir ordu ile çevrilmiş bulunuyoruz. Onlar sabah bizi burada bulurlarsa kâmilen imha edeceklerdir" dedi. Fakat sefil adam buna da razı olmadı. Türkler de, erken sabahta, daha güneş doğmadan, bir hamle ile onların üzerine atıldılar, büyük veya küçük her birini çiğnediler ve onları ovanın içinde yıkılmış ağaçlar gibi serptiler^ü

Kuvvetli bir arslan olan Antakya senyoru Bedawi⁽²⁾, öldürüldü. Bir arslan yavrusu olan Keysun senyoru Raynald maktul düştü. Bu haberi götürmek üzere tek bir adam bile kurtulamadı. Bu büyük halk, kâmilan bir ceset haline

1. Bu cümle, güphesiz, bir darbimesel tabiri dir. TÜRKÜ çekilde tercümesi kabil olan bu cümlenin manası şu olabilir: "Onlar, kaçacak yerde, kendilerini müdafaa etmek için okların kendilerini dolik deçik otmogine maruz bırakan bir geyik gibi hareket ediyorlardı".

2. Raymond de Poitiers.

geldi. O gün⁽¹⁾, hıristiyanlar için büyük bir felaket günü oldu.

Antakyalılar, bütün memleket halkı esir olduğu ana kadar bundan haberdar olmamışlardı. Nureddin, Antakyayı muhasara altına aldı, Bedawi'nin başını Bağdada gönderdi.

Antakyalılarda ayrılık zuhuretti. Bir kısım halk, Türklere meylediyor, bir kısmı da Kûdus kralını gelmeğe icbareliyorlardı. Kral, kalan askerler tarafından kabuledilip, p̄trikleri⁽²⁾ onlara şef tayinetti.

Josselin, Keysun senyorunun öldürüldüğünü duyduğu halde, sefil adam, acilen hareket etmedi. O, öldürülenin karısı olan kızının sağ kaldığını düşünüyordu. Binaenaleyh, Keysunu ve Beit Hesnî'yi muhasara etmeye gitti.

Bu zamanda, Josselin, iğrenç huyu ile, Elbustan'la havalisinin emiri bulunan Mesudun⁽³⁾ oğlu Kılıç Arslanla ittifak aktetmişti. Bu, babasını çağırdı. Onlar, bölgede talan icra ettikten sonra Maraş muhasara altına aldılar. Onlar, yaptıkları hücumlarla şehri sıkıştırınca, içerdekiler, hayatlarının emniyeti için ricada bulundular. Sultan, Maraş zaptetti⁽⁴⁾ ve verdiği yeminli sözü muhalefince, orada bulunan Franklara, yani şövalyelere, piskoposa ve rahiplere, Antakyayı gitmeğe müsaade etti. Fakat arkasından sevkettiği Türkler onları yolda öldürdüler.

Maraşın zaptı sonrasında, kilisenin hazinesini teşkileden altın ve gümüş bütün kaplar ile halılar ve örtüler, piskoposa karşı isyanetmiş olan rahiplerin elinde kalıp kâmilten kayboldu.

Aynı yılın içinde⁽⁵⁾, Hısnıziad emiri Kara-Arslan, Türklerin her taraftan akinedip Frankların topraklarını aldıklarını ve Tanrının onları terkettiğini görerek, Fıratın kıyısında bulunan Babula'yı zaptetmek üzere asker sevketti. Gargar halkı, korku içine düşüp, Mar Bar Çaumna manastırının bulunduğu dağa iltica etti. Manastırın etrafı, çocukları ve eşyaları ile beraber gelen erkek ve

1. 29 Haziran 1149. Bak: "Gesch. des Königr. Jerusalem", s.250.

2. Amaury. Barhebreus'da: "Bohemond reşid oluncaya kadar" ilavesi vardır. Bak: "Gesch. des Königr. Jerusalem", s.262.

3. Konya sultanı.

4. 11 Eylül 1149 tarihinde.

5. 1148inci yılın Ağustus 15ine tesadüfeden Fazar gününde.

kadınlarla kâmilen doldu. Birçok rahipler, dinî endişelerinden dolayı, buna karşı söylendiler ve şikâyet ettiler. Fakat, manastırda, mültecilere akraba olan rahip ve uşaklar bulunduğundan dolayı, onları oradan kovamadılar. Türkler, Gargar mıntakasına akınettikleri vakit köyleri boşanmış oldukları halde buldular. Onlar, halkın Mar Bar Çauına dağında bulunduğunu anlayınca oraya doğru hareket ettiler. Türkler, 15 Pazar günü, üç tarafta pusu kurdular ve aniden orta tarafa akın edip koyun ve öküz sürülerini tuttular. Uşaklardan ve Türklerden ikişer kişi öldü. Nihayet, Türkler, haber gönderip: "Biz bu Azi-ze hürmet ediyoruz ve ona adaklar taktimediyoruz. Biz bu manastıra fenalık etmek için değil, Gargar memleketinden buraya kaçmış olan adamlar için gelmişiz. Onları bize teslim ederseniz, aldığımız şeyleri kâmilen iade edeceğiz. Biz bu halkı esir etmeyip, onları ancak kendi yerlerine iade edeceğiz" dediler. Manastırda bulunanlar iki partiye ayrıldılar. Bir kısım, halkı teslim etmek, diğer kısım da teslimetmemek için ısrarediyordu. İki partinin, silaha sarılacak derecede birbirine karşı kızıştığı sırada, Allahtan korkan ihtiyar bir adam araya girip onları teskinetti. Bu adam, iki partiye mensup birkaç adamla beraber Türklerin yanına gitti ve: "Eğer dediğiniz gibi hakikaten bu halkı esir etmiyecekseniz, içinizden birkaç ilerigelen bizimle beraber gel-sin. Bu vaadınızı teyid etmek üzere Hısnıziad'a emirin yanına gideceğiz" dedi. Bunun üzerine, Türklerin, halkı esiredip götürceklerine dair kurdukları tuzak meydana çıktı. Bu anlaşılınca, manastırda bulunanlar, ittifakla: "Ölür^{de} tek bir kişiyi teslimetmeyiz" diye bağırıldılar. Bunun üzerine, Türkler, dışarıda bulunan her şeyi, yani evleri, şaraphaneleri ve bağ çitlerini ateşe verdiler. Öküzle koyunları ve esirleri beraberlerine alıp gittiler. Rahipler masnızıda gittiler. Bunlar, oranın bazı dindar ilerigelenlerinin vasıtasıyla emire taktimedildiler. Aziz'in duaları sayesinde, Allah, emir Kara Arslanı alicenaplıkla ilhametti. Emir, her şeyi, yani insanları ve öküzlerle koyunları iade etti. İnsanlar her yerde bundan çok sevindiler ve herkes Allahı ve Azizi daha çok methusena etti.

1460 (1149)uncu yılın Ağustos ayı içinde,gökün şimal kısmında mızrağa benzer bir nişane görüldü ve gecenin saat ikisinde gözden kayboldu.

Az zaman sonra,garp tarafında,haç şeklinde bir alâmet görüldü ve bir dakika sonra kayboldu.

"Ascension" yortusundan evvelki Çarşamba gününde,Küdüsla havalibinde çok yağmur yağdı. Yağmurla beraber kan damlaları düştü. Bu,bu zamanda Frankların toprakları içinde kan akacağını gösteren bir alâmet idi. Bu kan yağışı Mayıs ayı içinde oldu ve korkunç bir katliâmla bol kan akacağını gösteriyordu.

ERMEKİCEDEN/

Aynı yılın içinde,"Ascension" yortusundan bir gün evvel,Filistinde,kan damlalarıyla karışık yağmur yağdı. Mayıs ayı içinde de,sabah,kırmızı çığdan dolayı Küdüs kan rengine boyanmıştı. Bu,Küdüsun zaptı ile hıristiyanların kanının akacağına dair bir nişane idi. Yaz mevsiminde,kırmızı kar yağdı ve yerde iki parmak kalınlığında bir tabaka teşkilette.

FASIL XL.(+)

Frankların elinde bulunan yerlerin Türkler tarafından zaptedildiği zamana dair.
Josselin'in düşmesi ve efendimiz Mar Bar Çauuma'nın sağ elinin manastıra iade edildiği hakkında.

i Bu zamanda, ilahî adalet, sultan Mesudu tahrik edip onbinlerce Türk, bedbaht Frankların memleketlerine akın etmek üzere onun etrafına toplandı. Franklar korku ile sarsıldılar. Vaktile bine karşı tekbaşına yürüyenler, rüzgârdan sallanan yaprak gibi titriyorlardı. Çünkü kitapta yazılı olan lanet onların başında bir hakikat oluyor ve bütün ağızlar: "Bütün Türkler, Allahın hiddetinden dolayı, Mar Bar Çauuma'ya taarruzetmiye cüret eden hıristiyanları telef etmek üzere toplanmışlardır" diye bağırıyorlardı.

Josselin, Türkler tarafından ihata edilip Tell Başer'e mahpus kaldığını göbünce, korku ile sarsıldı. Başına neler geleceğini anlayıp, cezasının Allah tarafından geldiğini kendi ağızla itirafetti. Tövbe edeceğini vaadedip, efendimiz Mar Bar Çauuma'nın yardımına sığındı.

Sultanı getirmiş olan Allah, ona, kendi hakimiyetini tanımak için yeminetikten sonra Josselinle sulh aktetmek için ilham verdi⁽¹⁾ Bütün bu olaylar

(+) Kitap XVII. Fasil XI.

1. Bak: "Gesch. des Königr. Jerusalem", s.263.

Allah tarafından tanzimediliyordu. Sultan kendi memleketine döndü, Josselin de Arzi, yani Mar Bar Çauma'nın sağ elini kendi manastırına iadeetti.

Sonra, Josselin, kusmasına dönen bir köpek gibi, tekrar fenalıklar yapmaya başladı. İlahî adalet, bu defa onu asla affetmedi, ve onun sonu, kâfirliğinden dolayı kendisine karşı birleşmiş olan Türklerin elile geldi. Pakt ve yenile ittifak aktettiği Halep emiri Mureddin, onun memleketine girdi, birçok insanı öldürdü, birçok esir aldı ve iki kale zaptetti.

1461 (1150) tarihinde, Hısnızıad emiri Kara-Arslan, ricalinden edh-Dhya⁽¹⁾ yı sevketti ve o Gargar memleketinde karargâh kurdu. Onlar, bir gece, manastırın civarında bulunan Tegenkar denilen müstâhkem mevkiye hücumettiler. Bu yer, cebren zaptedildi ve beşyüz kişi esir edilip götürüldü. Burada, Josselinin yağma icraettiği zamanda getirilmiş olan manastıra aid esvap ve diğer eşyalar bulunuyordu. Bütün akıllı adamlar, bundan dolayı, bu cezanın Allahın iradesile geldiğini ve Onun öfkesinin manastırdan çalınan eşyanın bulunduğu her yere tufan gibi taşığını anladılar. Franklar ve Grekler, Gargarda bulunanların yardımına gitmeğe teşebbüsettikten sonra, Hısnımansur ile Keysunden ve Gakhtai ile diğer yerlerden gelip, Gargar kalesine girmek üzere senyor Basil'in etrafına toplandılar. Bunlar 500 atlıdan, birçok piyadeden ve bin yük buğdaydan müteşekkildi. Bunlar, kalenin yakınına geldikleri vakit, Türklerin, karargâhlarında hareketsiz kalıp kendilerini görmemiş olduklarını görüp, akılsız bir plan tanzim ettiler. Ağırlıklarını kalenin dışında bırakıp, Türkleri mağlub etmek düşüncesiyle, onlara hücum ettiler. Fakat Allah, onları sayıca daha çok oldukları halde, Türklerin karşısında kırılmağa mahkûmetti. Birçokları öldürüldü. Esir edilenlerin içinde Gargar senyoru Basil, Gakhtai senyoru Krikor ve Keysunlu Frank Mâhi⁽²⁾ de bulunuyorlardı. Tek bir atlı bile kurtulamadı, buğdaylar da zaptedildi. Türklerin bu parlak zaferinden sonra, emir Kara-Arslan bizzat oraya geldi. O, alicenaplığı üzre, bütün esirleri serbest bırakıp evlerine iadeetti. Kale senyorlarına da kendi memleketi içinde yerler tahsisetti.

1. Bu, belki الضياء olacaktır.

2. Bu, ihtimal, Mahuis ile aynı isimdir.

Elir, Gargarı kendisine teslim eden Basil'e Abdaheri ile Samaha bölgesini verdi. Krikor, Gakhtai'ı teslimetti, emir de ona Saghaman'ı verdi. Böylelikle, Türkler Gargar'a, Gakhtai'a ve Hüsnümansur'a hakim oldular.

Josselin, ikiyüz şövalye ile beraber, Antakyaya gitmek üzere hareket etti. Bu ikiyüz şövalyenin binlerce askere karşı gelecekte oldukları zannediliyordu. Onlar, geceleyin, Azaz yakınından geçerlerken, bazı Türkmenlere rastladılar. Bunlar ancak seslerini çıkarınca, Franklar korku ile sarsılıp kaçtılar. Çünkü onlar zafer kudretlerini kaybetmişlerdi. Josselin, kaçarken, önüne bir ağaç çıktığını zannedip yere düştü. Fakat, birçokların teyid ettiklerine göre, o havalide hiçbir ağaç bulunmuyordu. O, Allah tarafından terkedildiği için yere düşmüştür. Bir Türkmen onu buldu ve Josselin olduğunu bilmiyerek, Hıristiyanlara satmak istedi. Yahudinin biri, bir Arap köyünde onlara rastlayıp Josselin'i tanıdı. Onu, sevinç içinde Halebe götürdüler⁽¹⁾. Vali, onu bin dinara satımalıdı. Josselin, zincirle bağlı olduğu halde hapse atıldı ve o ömrünü işgenceler içinde bitirdi. Onun Halebe götürülmesi, bütün Müslümanlara büyük meserrete ve sevince sebep oldu. O, dokuz yıl hapiste kaldı. Ona, müslüman olması için büyük mükâfat ve vaidlerde bulundular, fakat o asla zaaf göstermedi. Onu işgencelerle tehdit ettiler, fakat o bir an tereddüt etmedi ve inancına sabit kaldı. Günahlarından dolayı cezalandırıldığını itiraf etmiştir. Tanrının affına nail olmak için, manastırdan⁽²⁾ ve diğer kiliselerden kendisi için dua edilmesini rica etmiştir. Zindanı içinde öleceği anda, rıcası üzerine, şehrin piskoposunu⁽³⁾ yanına getirdiler. Josselin, günahlarını itiraf ettikten sonra, ona "communion" verildi. Onu, öldükten sonra, tekrar Hıristiyanların meyanına yerleştirilip cenaze merasimi yapıldı ve kiliseye defnedildi. Şehrin gerek Hıristiyan, gerekse Arap halkı cenaze merasiminde hazır bulunmuştur.

Josselin, rahipleri serbest bırakınca onlar manastıra dönmüşlerdi. Fakat o, Azizin sağ elini iade etmemiştii ve bundan dolayı Allahın hiddeti onun

1. 1150 Mayıs tarihinde. Bak: "Gesch. des Königr. Jerusalem", s.265.

2. Mar Bar Sauma manastırı.

3. Suryanî metropolitini İgnace.

Gerinden eksik olmamıştı. Allah, şimal mantakasındaki Gog oğullarını oraya getirdi ve onlar Tell Başeri muharebeye altına aldılar.

Bunun üzerine, Franklar, Suryanliler ve Ermeniler hep bir ağızdan haykırdılar. Dinsiz Josselin kendisi de korku içine düştü. Onun emrile, aziz el, çıkarılıp törenle düşman karargâhının karşısına surun üzerine çıkarıldı. Bu esnada, bütün halk, başı açık olduğu halde ağlıyordu. Josselin, alenen söz verip: "Türk karargâhı kalkarsa, Azizi'ni manastıra iade edeceğim. Kalan parayı talep etmek şöyle dursun, manastırdan aldıklarımı kâmilten geri veracağım" dedi. Josselinin bu itiraf ve tövbe yemini Allah tarafından kabuledildi. Bütün halk emnetmeye başladığı ve zalim adam da affedilmek üzere eyildiği vakit, Allahın emrile Türk karargâhı safsıldı ve onlar derhal şehirden uzaklaştılar. Bu, Hristiyanlar için mücizevî bir kurtuluş oldu ve herkes Türklerin gerek gelişleri gerekse gidişleri içinde Allahın parmağı bulunduğunu kabuletti.

Bunun üzerine, Josselin manastırdan affiledi ve yaşlı rahipler gelip Azizi, İkinci Kânun ayının 1-inde törenle yerine götürdüler.

EREMİCE DEN:

Josselin, Mar Barsam manastırına gitti. Onu, ellerinde haç olduğu halde karşıladılar ve kiliseye götürdüler. Josselin, manastırın kaşesini zaptedip oraya asker yerleştirdi, kendisi de Tilbaşar'a geldi.

Josselin, aynı yılın içinde, boş yere Türklerin eline düştü. Söylendiğine göre, o ava çıkmışken, atlı maiyeti dağılmış olduğu sırada, kendi atı onu bir ağaca çarptırmıştır. Josselin, baygın bir halde yere düşmüştür. İki Türk, onu bulup Halebe getirdiler ve kim olduğunu bilmiyerek, bir Yahudiye sattılar. Sonra, onu tanıyıp, Nureddine götürdüler⁽¹⁾. Nureddin, onu hapse attı ve onun bütün memleketlerini, yani Azaz'ı, Tilbaşar'ı, Bir'i, Haban'ı, Maraş'ı, Behesni'yi, Hüsnüman-sur'u, Samosat'ı, Gargar'ı, Gakhtay'ı ve diğer yerleri kendisi aldı. Yalnız, Josselinin karısıyla kızlarının bulunduğu Humkale kaldı ki bu da Allahın lutfula Ermeni katolikosu Krikor'a verildi ve burası katolikosluğun merkezi oldu.

1. Bak: PAPA Z GRIGOR (Urfalı Mateosda), III, 259.

FASIL XLI.(+)

Josselin düştükten sonra Türklerin onun memleketlerini zaptetmeleri.

sultan Mesud, Josselin'in düşmesini duyunca, tekrar hareket edip, "Penteöte" yortusu gününde⁽¹⁾, Frank Raynald'ın bulunduğu Keysun'u muhasara altına aldı.

Tell Başer'de, Josselinin küçük bir çocuk olan oğlunu iktidar mevkiine getirdiler. Bunun adı da Josselin (III) idi.

Keysunda bulunanlar, üzerlerine gelmiş olan ordunun büyüklüğünü görünce, muharebe etmekten çekindiler. Bunlar, piskopos Iwannis'i sultanın yanına gönderdiler ve ondan Frankların "yintabe gidebileceklerine" dair yemin aldılar. Böyle de oldu. Böylelikle sultan, Keysun'la Beit Hesna'ye, Kalan'a ve Farzaman'a hakim oldu ve Tell Başer'i de muhasara altına aldı.

Haleb emiri Mureddin onun yanına geldi. Sultan, Grek imparatorunun yeğeni ile nişanlı olan kızını Mureddinle evlendirdi ve Tel Başer' cehiz olarak ona verdi⁽²⁾.

Sultan, kendi memleketine dönmek için Tel Başer'i terkettikten sonra, kuzey kralı geldi. O, Josselinin karısı ile çocuklarına ve bütün Frankları oradan

(+) Kitap XVII. Fasil XII.

1. 4 Haziran 1150 tarihinde.

2. İbn el-Athir'e göre ("Hist. or. des Crois." II, sl81), Mureddin, sultanın kızını ile, Josselinin tutulduğundan evvel evlenmiştir. Burada hikâye edilen vaka ihtimal, Tel Başer'e karşı daha evvel yapılan bir teşebbüse aittir.

çıkartıp Kudüsa götürdü. Kral, bu havaliyi, Grek imparatorunun bazı adamlarının eline verdi⁽¹⁾. Bunlar, Tell Başer'e, Ayıntaba ve Azaz'a girdikleri vakit, Türkler onları muhasara edip her suretle sıkıştırdılar. Onlar, aç kalınca, bütün yerleri sulhen Muredine teslimettiler ve böylelikle, Haleb emiri Tell Başer'e, Ayıntaba, Azaz'a ve bu şehirlerin arasında bulunan diğer bütün yerlere hakim oldu. Sultan, da, Maraş, Farzaman'ı, Raban'ı, Keysun'u ve Beit Hesne'yi elinde tuttu. Kara-Arslan ise Babula'yı, Gargar'ı, Gakhtai'ı ve Hüsnümansur'u eline geçirdi⁽²⁾.

Mardin emiri Timurtaş, Bireh ile Samosat'ı, Qouris'i ve Kepharsout'u zaft etti. Böylelikle, Türkler, bütün bu memleketleri hakimiyetleri altına aldılar.

Qala Romaita (Rumkale)sine, Josselin tarafından Mişel adlı bir Ermeni tayinedilmişti. Bu, Josselinin düştüğünü duyunca, onun henüz Tell Başer'de bulunan karısı ile çocuklarından, Dzov'da, yani Küçük göl'de bulunan Ermeni katolikosu Krikor'a, Mişele yardım etmek üzere Kaleye gelmesini söylemelerini rica etti. Katolikos, hilekârlıkla hareket edip, Mişeli işgenceye maruz kıldı ve elinden her şeyi alıp kendisini de oradan kovdu. Katolikos Krikor Rumkalesine yerleşti.

1462 (1151) tarihinde, İakuparşlan, Pabara⁽³⁾ denilen Grek bölgesine girdi. Burasını halktan boşaltıp kâmilten yağma ettikten sonra geri döndü.

Grek imparatoru Manuel, bu zamanda, Franklara mağlub olarak kaçtı ve güç halle İstanbula iltica edebildi.

Aynı yılın içinde, Ermenistanın Ezangê şehrinin emiri, Kızı⁽⁴⁾ tarafından bir yay ipi ile boğduruldu. Kız, Dilbarigê (Divrik)den onun kardeşini getirip onunla evlendi ve bu orada hakimiyet icraet miye başladı.

Pont memleketinde, Greklerin Şarika adlı manastırında büyük bir altın haç vardı. Bu haçın içinde Hazret-i İsanın mahlandıği haçtan bir parça bulunuyordu ve haç, memlekette mucizeler yaratıyordu. Bu yılda, vali, bu haçı ele geçirmeye karar verdi. Vali, kendisi gibi kötü niyetli müfsid bir Greke rastladı.

1. Bak: GULL. de TYR, XVIII, xvi.

2. Bak: "Gench, des Abneger. Jerumalem", n. 265, n. 5.

3. Bu, Misina'nın yakınında bulunan Babaron kalesi olmalıdır.

4. Barhebreus'a göre: "karısı".

Bu adam, oranın içkalesini işgaletmiye muvaffak olunca, vali oraya gelip haçı diğer bütün egypterle beraber gaspetti. Rahipleri taredetti ve manastıra Türkleri yerleştirdi. Sonra, bazı ileri gelenler, ona, atalarının bu manastıra karşı göstermiş oldukları hürmeti hatırlattılar. Vali, yapılan ricalar üzerine, rahipleri bir miktar altınla senevi bir vergiye tabi kıldıktan sonra manastırı iadeetti (1).

1461 (1150)nci yılın Birinci Kânun ayınının 29unda, bir yersarsıntısı oldu. Martın 15inde, ay, geceyarısından ~~xxxxx~~ sabaha kadar tutuldu.

Ağustosun 23ünde, Misniziad'da, yağmur ve seller yüzünden birçok yerler yıkıldı. Bu şehirde, bir genç adamla iki katır ve bir eşek boğuldular.

1462 (1151)inci yılda, şiddetli bir kış oldu ve pek çok kar yağdı. Hiç kar görmemiş olan yerlerde bile iki karış kar yağdı.

Mart ayı içinde, tekrar kırmızı kar yağdı. Tabiatcilerin dediklerine göre; "Buhar veya rüzgâr tarafından kırmızı toz yukarı çıkınca, bulutların üzerine oturuyor ve bundan dolayı bulutlar kan renginde görünüyorlar. Keza, rüzgâr bulutların içindeki tozu kaldırıncaya, ince tozdan bir çığ yağıyor".

Bu ayın (yani Martın) içinde, Malatyada o kadar çok kar yağdı ki kimse böyle bir şey ne görmüş ne de işitmişti.

Aynı ayın 23ünde, şimal kısmında tekrar alevden bir şuya benzeyen bir alâmet görüldü.

Aynı yılın içinde, Callisura mantakasında, eteğinde bir köy bulunan bir dağın tepesinden anien büyük bir kaya düşüp köyü, halk ve hayvanları ile beraber ezdi.

Aynı yılda, yağmur her yerde fazla yağmış olup, her türlü ekin ve mahsul bozuldu. Bilhassa, nehir kıyılarındaki ekinler kâmilten mahvoldu

1. Barhebreus'a göre: "Haçı manastıra iadeetti".

XLII
FASIL XLIV.(+)

Malatya emiri Daulah'ın ölümü ile bu şehre
ve onun topraklarına aid işler hakkında.
Bu zamanda, diğer hükümdarlar arasında geçen
vakalara dair.

1463 (1152) tarihinde, Franklar, komadan tekrar hareket edip, Greklerin, kendi yurttaşlarına yaptıkları ihanetin intikamını almak üzere onlara karşı yürüdüler.

Onlar, tahribat ve talan icra edip, İstanbul kapısına kadar geldiler. Grek imparatorluğunun topraklarında yangınlar çıkarmakla büyük tahribat yaptılar, sonra geri gittiler⁽¹⁾.

Bunlardan bir kısım asker Filistine geldi. Fakat bir reisleri olmadığından dolayı, Araplardan da intikam almak hususunda anlaşamadılar. Bunlar, Ascalon mntakasındaki köylerde rastladıkları Arapları kılıçtan geçirdiler ve bu köyleri yakdılar.

Onlar, sonra, deniz yolu ile Mısıra geçtiler ve orada, "Miçri'n" in garp mntakasında bulunan şehir ve köyleri, içindeki halkla beraber yakdılar. Sonra, kendi memleketlerine döndüler.

(+) Kitap XVII. Fasil XIV.

1. Bunun yeni bir sefer olmadığı aşıkârdır. Müellif, ihtimal, daha evvel bahsedilmiş olan Sicilyalı Roger'le yapılan muharebeyi tekrar zikretmiştir.

Aynı yılın Haziran ayının 12sine tesadüfeden Perşembe gününde⁽¹⁾, Malatya emiri Daulah öldü ve oğlu Dhou 'l-Sarnein aynı günde iktidarı eline aldı. Hıristiyanlar o kadar büyük bir dehşet ve endişe içine düştüler ki duaetmiye başladılar.

Ölen emirin kardeşi İakup-Arslan⁽²⁾, matemi bitirdikten sonra, oğul ve annesine tarziyede bulundu ve onlara, şehri ellerinde tutup sultana⁽³⁾ tâbî olmamalarını tavsiye etti. Onlar, ona itimad edip, sürülerini emniyet içinde tutmak üzere onun memleketine gönderdiler.

Sultan, onların, kendisine tâbî olmamak hususunda mutabık kaldıklarını duyunca, hiddetlenip, önce İakup-Arslana karşı yürüdü. Bu, sultanın büyük ordusunu görünce, korku ile sarsıldı ve itaatetti. O, aynı zamanda, yeğenine yardım etmeyeceğine dair söz verdi. Sultan, bundan sonra, Temmuz 24de, Malatya üzerine yürüdü. Felaket, bir alev gibi aniden patladı. Onbinlerce Türk ve diğer milletlere mensub asker, şehrin etrafında bulunan bütün güzel şeyleri mahvettiler. Sultanın orduları dışarıda memleketi tahrib ederlerken, içeride de emir ve askerleri, şehir halkını merhamet etmeden her suretle tacizetmiye başladılar.

İki vahşi hayvan arasında sıkışmış olan hıristiyanlar, günahlarını hatırladılar ve akıbetlerini görüp duaetmiye başladılar. Rahim Allah, onların selametine yetişti ve "Transmigration" yortusu gününde, atideki sebeple barış ktedildi.

Hakimiyet icraeden genç adam, sultanın kardeşinin kızının oğlu idi. Bunun annesi, sultanın ayaklarına kapandı. Sultan yumuşadı ve şayet genç emir kendisini selamlamağa gelip hakimiyeti altına girerse onu şehirde bırakacağını söyledi. Genç emir geldi, hüsnükabul gördü ve beyliği kendisine verildi.

Sultan tarafından Malatya muhasara edildiği sırada, Claudia bölgesinde talan icraetmiye gitmiş olan bazı Türkler, Beit Hanış manastırında buldukları rahip ve uşakları esir olarak götürdüler. Rahipler, sonra, sultanı müracaat ettiler ve, onları yerlerine iadeetti. Bunlar, avdet ettikleri vakit Hazourin

-
1. 12 Haziran 1152 tarihinde.
 2. Danişmen silesinden Gazinin oğlu.
 3. Konya sultanı Mesud.

dağından geçerlerken, şakilerin taarruzuna uğradılar. Şakilerden üç kişi, uşaklardan da genç bir adam öldüler. Diğerleri manastıra vardılar.

Malatya, bütün ümidinin fevkinde olarak kurtulduktan sonra, genç emirin annesi idareyi eline aldı. O, zengin ve fakir bütün halkı, her türlü ağır vergilerle merhametsizce tazyik ediyordu. Müslümanlar da, hıristiyanlar gibi tazyik ediliyorlar ve kimse onu teskin edemiyordu. O, "şehrin yalnız oğluna değil kendisine de aid olduğunu, çünkü sultanın kendi ricasını kabulettiğini" söylüyor ve şehrin "büyücülerle okuyucular vasıtasıyla kendisinin kurtarmış olduğunu" iddia ediyordu.

Onun etrafına birçok büyücü ve sefih kadınlar toplanmış olup, onun "uzun bir ömür süreceğine ve hakimiyet icra edeceğine" kehanet ediyorlardı. O, bundan dolayı, yalnız olarak hüküm sürmek ve istediği adamla birleşmek için, oğlunu öldürmeğe karar verdi.

Fakat Tanrı, fakirlerin ızdırabını görüp onlara merhamet etti ve bu yeni Jézabel, adaletin hiddeti ile karşılaştı. Tanzim ettiği plan meydana çıktı ve onu şehirden taredtiler. O, muvaffakiyet ve servet ümidinden sefih kadınları ile beraber, yaya olarak dışarı çıktı. Peygamberin⁽¹⁾: "Şimdi, gençliğinden beri meşgul olduğun büyüculükte ve efsunların çokluğunda dur. Belki istifade edersin, belki galib olursun. Meşveretinin kesretinden yoruldu. Şimdi, semayı takşim edenler, yıldızlara bakanlar, yeni aylarla gaybi bildirenler kalksınlar ve üzerine gelecek beladan seni kurtarsınlar" diye söylediği sözler bu kadının başında hakikat keşpetmiş oldu. O, bir vakit şehir kapısının önünde kaldıktan sonra, oradan da, çıplak ve yalınayak olduğu halde kovuldu ve oğlu, hakimiyette yalnız kaldı. Bu, annesinin toplamış olduğu bütün büyücü ve efsuncuları idam ettirdi ve onların varlıklarını müsadere etti. Bu gibi adamları kâmilan ateşe atmak ve yüzlerini görmemek emrini verdi. Onları çoğu kaçtı. O, şehir halkının rahat ve asayişini temin etti ve bütün vergileri hafifletti. Hıristiyanlarla beraber herkes bundan teselli buldu. Kendisini mahvetmek hususunda annesile mutabık kalmış olan ilerigelenleri ortaya çıkarıp, bunları

1. EŞYA, ALVII, 12-13.

lard evlerini de yağmaetti. Böylelikle, onun hakimiyetine karşı gelmeğe cüret edecek kimse kalmadı.

1463 (1152)nci yılın Birinci Tesrin ayında, geceleyin o kadar çok yağmur yağdı ki her taraf harab oldu. Birçok insan ve ehli hayvan, sellere kapılıp mahvoldular. Bu, bilhassa Hisnıziad ve Yamaha memleketlerinde vukubuldu. Sellar, büyük miktarda toprak ve değirmen taşları büyüklüğünde kayaları sürükleyip vadinin, yani Abdahar kalesi ile Torşena köyü arasında bulunan derenin içine döşürdüler. Fıratın içine yıkılan bir dağın yüzünden nehir tıkanı ve suların ceryanı üç gün durdu. Burada, balık toplamak için koşuşan insanları şahsen gördüm. Sular o kadar birikti⁽¹⁾ ki Claudius dağının vadisini doldurdu ve oradan aktı.

Bu zamanda, aslen mantzitli Jozef adlı bir Ermeni rahibi, Bargahis⁽²⁾ köyünde bir kiliseyi inşa ve tezyinetti. Kilisenin dış tarafı parlak bir beyazlıkta idi. Günün birinde, emir Kara-Arslan, hükümdarların adeti üzere, eğlenmek için dışarı çıktığı vakit, bu parlak kiliseyi görüp sıkıldı. Bu rahipten nefret eden bazı Türkler, emirin öfkesini alevlendirdiler. Rahibi birçok şeylerle ithamettikten başka, şeytanî bir ilhamla: "Herhangi bir yerde yeni bir kilise inşa edilince, oranın hükümdarı ölüyor" dediler. Bunun üzerine, emirin emriyle kilise temelden yıktırıldı ve iftiralara kurban giden rahip de hapsedildi. Hisnıziad hıristiyanları, rahib için şefaatta bulunmak üzere toplandılar, fakat onların müracaatından az evvel, emir, Haç yortusu gününde, yani Eylül 14de onu haça mahlamak emrini vermişti.

Bu sebepten dolayı, bütün Mezopotamya memleketinde yeni kilise inşaatmesini veya eski kiliselerin tamiretmesini men'eden bir emirname çıktı. Hıristiyanlar, bu emirin ölümüne kadar, muztarıp bir halde kaldılar. Bunun oğlunun hakimiyeti zamanında, devletinin içinde bulunan hıristiyanlar, el birliği ile ona birçok altın verip, tamire muhtac olan kiliseleri ihyaetmek için müsaade elde ettiler.

1. Barhebraeus'da: "dağın tepesinde bulunan Prosidin köyüne kadar yükseltiler" ilavesi vardır.

2. Bu, imlası şüpheli bir isim dir.

FASIL XLIII.(+)

Frankların, Askalon'u Mısırlıların elinden aldıkları zamana dair. Bu zamanda vukubulan diğer olaylar.

1464 (1103) tarihinde, Kûdusun Frank kralı Baudoin henüz bir çocuk olduğu için, hükümeti tamamıyla annesi olan kraliçe⁽¹⁾ idare ediyordu. Kral, beden ve akılca bir adam çağına gelince, yalnız olarak hakimiyet icra etmek istedi⁽²⁾. Krala annesi arasında bir ihtilaf zuhuretti. Kraliçe, David kulesinde kapandı. Bunun üzerine, ilerigelenler, aralarını buldular. Anlaşmaya göre, Kûdus, kraliçeye, diğer şehirler de ordularla beraber krala aid olacaktı⁽³⁾.

Kral, Mısırlı Arapların elinde bulunan Askalon şehri üzerine yürüdü. Şehrin karşısında ağaçtan bir kule ile mancınıklar kurdu ve surun üzerinde bir

(+) Kitap XVIII. Fasil I.

1. Mélissande.

2. Elyazmasının burasından bağliyerek on varak ektiktir. İntimal, ilk yazma nüshasından bir defter tamamıyla kaybolmuştur. Hikâyelerin sırasında hiç değilse bir irtibat hasıletmek için, eksik yerleri Barhébreus'un Kronik'inden yaptığımız tercüme ile dolduruyoruz. Barhébreus'un Kronik'i, Mihail'in kinin, Ermenicesinden daha sadıkane yapılmış bir hulasadır.

Barhébreus'un "Chronicon syriacum" adlı eserinden aldığımız kısımlar P.BADJAN tarafından tercüme ve neşredilmiş olan kitaptan (Paris, 1890), "Chronicon ecclesiasticum" adlı eserinden aldığımız parçalar ise d'ABBELOOS et LAMY (Louvain, 1872) neşriyatından iktibas edilmiştir. Fasılların taksimatı tahminen yapılmıştır.

3. Bak: RÖHRICHT, "Gesch. des Königr. Jerusalem", s.270.

yarık açtı. Dört yüz Frer⁽¹⁾ ileri atılıp yarığın içine girdiler. Araplar, bunları kâmilten öldürdüler, çünkü onlar müntazam silahlı 20,000 kişidiler ve yarığın iç tarafını tutmuşlardı. Şehri terkedip karar verdiği sırada, Renaud adlı⁽⁴⁾ muharib bir adam krala cesaret verdi. Franklar, gece sabaha kadar yarığı muhafaza ettiler ve Araplara suru tamiretmiye imkân vermediler. Sabah, kral, haçı alıp şehrin içine fırlattı ve: "Haçla beraber içeri girmeyen hıristiyan değildir" diye bakardı. Bunun üzerine, herkes ileri atılıp şehre girdiler. Askalon'un içinde takriben onsekizbin Arap öldürüldü. Diğerleri gemilerle Mısıra kaçtılar⁽²⁾.

Küfus kralının kazandığı bu zaferden sonra, Antakya beyliği Renaud'a⁽³⁾ tahsisedildi. O da, bu şehrin ölmüş senyorunun karısı⁽⁴⁾ ile evlendi.

Kilikya prensi Ermeni Thoros, Kapadokya memleketine akın etti. Oradan Türk esirleri aldı ve kendi bölgesine döndü.

Konya sultanı Mesud, kızını Yakup-Arslana verdi ve bunlar ikisi, birlikte Kilikyaya taarruz etmiye karar verdiler. Fakat bütün mevziler Ermeniler tarafından sıkıca tutulmuş olduğundan dolayı, Türkler yavaş yavaş bir halde, dağ geçitlerinden geri döndüler.

Thoros, bunun üzerine daha çok kuvvetlendi ve Greklerin elinde kalmış olan müstâhkem yerleri zaptetti. Grek imparatoru Manuel, hiddetlenip, imparatorluk ailesine mensup olan general Andronicus'u⁽⁵⁾ Kilikyaya sevketti. Franklarla Ermeniler birleştiler. Tarsus kapısında Greklerin karşısına çıktılar ve onları mağlub ettiler. Onlardan takriben üçbin kişi öldürüldü, diğerleri de deniz yolu ile kaçtılar⁽⁶⁾.

1. Barhébreus'un yazmamış olduğu bu ad, Ermenice hulasasıyla mevcuttur. Bu, ihtimal, Renaud de Chatillon veya Saint-Jean şövalyelerinin başreisi Raymond'dur. Bak: "Gesch. des Königr. Jerusalem", s.277.

2. Barhébreus, burada şunu ilave etmiştir: "Hakikat şudur ki Franklar, Askalon'u Hicri 548, yani Grek takvimine göre 1465 tarihinde zapt etmişlerdir. Fakat Mar Nigele, bu vakayı bir yıl önceye koymuştur". Askalon'u 12 Ağustos 1153 tarihinde vukubulan zaptı için bak: "Gesch. des Königr. Jarus.", s.276 ve d.

3. Renaud de Chatillon. Barhébreus'un metnine göre, "ona tahsisedildi" yani krala.

4. Raymond de Poitiers'den dul kalmış olan Constance. Bak: aynı eser, s.279

5. Manuelin amcası Isaac'ın oğlu.

6. Bak: "Histoire du Bas-Empire", t.LXXXVIII, iv.

Bu yılda büyük morasan sultanı Mesud, Hamadan şehrinde öldü. Buna, Mahmud oğlu ve kendi yeğeni olan⁽¹⁾ Malikşah halef oldu. Bunun veziri emir Mas-beğ oldu⁽²⁾.

Bu zamanda, Kapadokya Cézarée'sinde (Kayseride), şehrin emiri tarafından kiliselerin yıktırılmasına dair bir emir çıktı. Rahipler, bundan dolayı⁽³⁾ . . .

Bu yılda⁽⁴⁾, bir keçi, üç gözlü ve iki ağızlı bir yavru doğurdu.

Kilikyada ve Konyada şiddetli veba hastalığı çıktı.

Bu yılın Teşrin ayında⁽⁵⁾, Hisnıziaddan Goubbos memleketinde Mar Agripas yortusuna gitmekte olan kadın ve erkekler, Allah tarafından terkedilip hepsi nehrin içine düşerek boğuldular.

ERMENİCEDEN:

1464 (1153) tarihinde, Kûdüs kralı Bağdin (Baudoin) büyüdükten sonra, hakimiyeti annesinin elinden tamamilâ almağa karar verdi. Askerlerin bir kısmı, annesile beraber olup David kalesine kapandılar ve oradan muharebe etmeye başladılar. Kralın annesi, kaleden, oğluna hitap edip konuştu. Kral, müteesir olup annesine acıdı ve yeminedip Kûdüsü onun hükmü altında bıraktı. Kendisi de askerlerini alıp Askalon'a karşı yürüdü.

Bu şehrin surunun bir tarafını yıktı. Bunun üzerine, 20,000 silahlı Arap, yarığın yanında toplanıp, birbirine: "Bu şehir Arafların başşehri dir ve Muhammed bununla kuvvetlenmiştir. Burada dayanalım ve burada ölelim" dediler. Dört yüz Frank, yirmi in kişiye hücum ettiler fakat hepsi de öldürüldüler. Kral ve askerleri, bundan çok kederlendiler. Araplar, gece sabaha kadar surun yıkan kısmını

1. Kardeşinin oğlu.

2. Bak: "Gesch. der Chal.", III, s. 263-264. Mesud, 2 Birinci Teşrin 1152 tarihinde ölmüştür.

3. Elyazmasının bu kısmına aid boşluğu buradan başlıyor. Barhébreus'da buna dair bir kayıt bulunmadığından, ibareyi tamamlamak kabil olmamıştır.

4. Barhébreus'dan iktibas devam ediyor.

5. Barhébreus'a göre, Birinci Teşrin 1464 (1152) tarihinde.

tamiretmiye gayret ettiler, fakat kralın büyük prensi Sir Renald, bütün gayretini sarfedip buna mani oldu.

Sabahleyin, Süds kralı, haçı alıp şehre yaklaştı ve onu şehrin içine fırlatıp: "İşte, eğer hıristiyanınsanız ve inancınız varsa, gidip hazreti İsanın alâmetini arayınız" dedi. Bunun üzerine, hıristiyanlar, sanki ateşle sevk edilmiş gibi, her taraftan hücum ederek şehre girdiler. Onlardan 16,000 kişiyi öldürdüler ve birçoklarını esir ettiler. Kalanlar, gemilere girip Mısıra kaçtılar.

Araplara karşı büyük cesaretle harbetmiş olan Renağd'a Antakyanın hakimiyeti verildi. Onu başkumandan tayin ettiler ve onu Bedewi'nin (Raymond de Foitiers)nin karısı ile evlendirdiler.

Bu yılın içinde, Kostantin'in oğlu Leonun oğlu olan büyük Ermeni prensi Toros (II), Kapadokyaya yürüdü ve büyük zaferle geri geldi.

Türk hükümdarı Hakanın ahvadından olan sultan Mesud, kızını, Danişman ailesine mensub Yağupaslanla evlendirdi. Bunlar, ittifak aktedip, Kilikyaya karşı yürüdüler. Fakat mâmlükate yaklaşıncaya, hudut geçidlerinin kapanmış olduğunu gördüler ve mahçup bir vaziyette geri döndüler. Daha çok kuvvetlenen Toros, Kilikyada, Rumların elinde kalmış olan diğer kaleleri de zaptetti.

Rum imperatoru (Manuel), bunu haber alınca, Torosa karşı çok hiddetlendi ve büyük kumandan Andronikos'u, muazzam bir ordu ile beraber Kilikyaya sevketti. Toros, onun karşısına çıkıp, Tarsus yakınında muharebeye tutuştular. Rumlar mağlub oldular, ordularının ilerigelenlerinden üçbin kişi öldü, kalanlar da gemilerle kaçtılar. Toros, onlardan esirler ve büyük ganimet alıp sevinçle geri gitti ve esirleri birçok altına mukabil iade etti⁽¹⁾.

1. PAPAZ GRİGORun yazısına nazaran (Urfalı Mateos, III, 263), gururlu bir adam olan ve Ermenileri çok kışkırtan Andronikos, imperator tarafından Sur ve Misis prensi tayin edilmişti. Bu Kilikyaya geldiği vakit Toros esasen Misisi zaptetmiş bulunuyor u. Toros, Misis'in dışında ona hücum edip ordusunu kâmilten imha etti ve böylelikle, babası Leon I. nin ölümünün intikamını almış oldu .

FASIL XLIV.(+)

(Barhebreus'tan iktibas)

1465 (1154) tarihinde, Konya sultanı Mesud, büyük bir Türk ordusula beraber Kilikyaya taarruzetti. Onlar, Tell namdon'u muhasara edip, hücumlarıyla burasını tazyik ederlerken, Allah, onları sivrisinek ve sinek yaralarıyla kıldı. Bu, Hazreti Musanın zamanında Mısırlıların başına gelen felaket gibi idi. Üç gün içinde, hava, teneffüs edilemeyecek derecede taafünetti ve insanlarla hayvanlar hastalandı. Onlar, üzerlerine çöken vebayı görünce, ağırlıklarını bırakıp kaçtılar. Thoros, Ermenilerle beraber, dağlardan inip onların üzerine atıldı ve yoruluncaya kadar onları öldürdü⁽¹⁾. Thoros, Gbdanya ya, yani Douflou'ya kadar ilerleyip Türkleri soydu ve geri geldi.

Aynı yılın içinde, Mardin emiri Nusameddin Timurtaş öldü. Buna, oğlu Necmeddin Alby halef oldu. Bu emir⁽³⁾, hakimiyetinin başlangıcında, hıristiyanlara sert muamele etmişti. Fakat öleceği vakit, oğluna hıristiyanlara iyilik göstermesini ve onları izaçetmemesini tavsiye etmiş tir. Rivayete göre,

(+) Kitap XVIII. Fasil II.

1. Bak: "Histoire du Bas-Empire", LXXXVIII, xxiii.
2. Bugünkü Devell (N.)
3. Timurtaş.

azis Mar Abai, ona hayalinde görünmüştür. Bunun diğer oğlu Cemaleddin, Mani'de; üçüncü oğlu Samsameddin⁽¹⁾ de Dara'da hakimiyet icraetmişlerdir⁽²⁾.

ERMENİCEDEN:

1465 (1154) tarihinde, Zengin'in Musulda bulunan oğulları Seyfeddin ve Kutbeddin, Halifeye yapmış oldukları yeminlerinden dönererek, isyanetmiş olan Tagrit emirine yardım ettiler. Bundan hiddetlenen halife, Musula karşı yürüdü, fakat burasını zaptedemeyip Tagrit üzerine yürüdü. O, burasını askerlerine terketti, onlar da, Tagriti zaptedip temelden yıktılar. Sonra, kaleyi, iyi ve hıristiyanları seven bir zat olan Hüsameddine (Şemseddine) verdiler. O, şehri ve kiliseleri derhal inşaetti ve halifeye tabî kaldı.

Bu zamanda, Halep emiri Nureddin, Dımaşk üzerine yürüyüp, burasını yeminetmekle zaptetti. Oranın emirlerinin elinden bütün toprakları aldı ve tuğladan olan şehrin surunu yıktırıp, yerine taştan metin bir sur yaptı inşaetti.

Bu yılın içinde, Artuk ailesine mensup Mardin emiri Timurtaş öldü. Bu, iyi bir adam olup, hıristiyanları seviyordu ve birçok kilise inşa ettirmişti. Bunun sebebi şu olmuştur: Timurtaş ölüm derecesinde hastalandığı ve hekimler ümidi kestikleri sırada, o, hıristiyanların duasına sığınmış ve Mar Abai mahastırına haber göndermişti. Oradan, azizin sağ elini getirdiler. (Rahipler) eve girince, o (yani Timurtaş), alevden bir adamın kendisine doğru gelip elini tuttuğunu görmüş. Ona: "Sen kimsin? efendim" diye sorunca, o: "Hıristiyanlar, beni, ölmiyesin diye gönderdiler" cevabını vermiş ve onu kaldırmıştır. U, oturup Allaha şükretmiş ve iyilenmiştir. Bundan dolayı, onun tabiiyeti altında bulunan Mardin, Nüseybin, Meyafargin, Resülayn, Dara ve diğer birçok yerlerde bulunan hıristiyanlar selamete kavuşmuşlardır. Timurtaş, oğullarına da, ölümünde sonra hıristiyanlara iyi bakmaları hususunda nasihat etmiştir. O, Mardinle meyfargini büyük oğlu Necmeddine, Mani şehrini diğer oğlu Cemaleddine, Dara'yı da küçük oğlu Hasmadin'e (Hüsameddine) verdi.

1. Ermenice nüshasına göre, Şemseddin.

2. Bak: "Hist. armén. des Croisades", cilt I. s. 346.

Bu zamanda, Rum imparatoru Manuel, bütün hıristiyanlardan nefret eden tabiatine uygun olarak, sultan Mesuda büyük hediyeler gönderip, ondan, Kilikyaya taarruz etmek ve burasını tahrib eylemek ricasında bulundu. Sultan, Kapadokya ve Mezopotamyadaki bütün askerlerini toplayıp, büyük hazırlıkla Ermeni ülkesine girdi. Fakat Ermeniler, bundan haberdar oldukları için, dağlara çıkmışlar ve metin yerlere kapanmışlardı. Sultan, Tel Hamdun'a⁽¹⁾ hücumetti, fakat Tanrı onları bozguna uğrattı. Bu, ne Senekerimin askerlerine yapılan ateşten meleklerle, ne de Holophern'e yapılmış olduğu gibi bir kadının elile değil, cüzi şeyler olan sivrisinek ve sinekle vurulan bir darbe idi. Söylendiğine göre, bunlar pek çok olup, gerek hayvanlar, gerekse insanlar için Firavuna indirilenden çok daha büyük bir darbe idi. Dağlarda mavzi almış olan Ermeni askerleri, aşağıya inip onlardan birçok adam öldürdüler, büyük miktarda ganimet aldılar ve evlerini doldurup Allaha şükrettiler.

Baron Toros, dağların arasında bulunan Khavadanek⁽²⁾ üzerine yürüyüp, orada yerleşmiş olan Türkleri kıldı, birçok esirle ganimet aldı ve büyük şan ve şeref kazanarak geri geldi⁽³⁾.

Sultan Mesud, Ermenilerin elinden güç halle kurtulup, mahçup bir halde Konyaya döndü ve orada öldü⁽⁴⁾.

1. SIMBAT, bu yeri, "Til" olarak zikretmiş, ÇAMIÇYAN da, "Til Hamdun" olarak yazmış ve Anarzaba ovasında bulunduğunu söylemiştir. Bu yerde, bu gün bu adla bir mevki bulunmayıp, Anarzaba ve Adana arasında "Tumlokale" adını taşıyan bir yer vardır.

2. Khavadanek, Sivasın cenubugarbisinde bulunan müstâhkem bir yerdi.

3. Bak: PAPAĞ ERİĞOR, III, VAHRAM, s.208.

4. Bak: PAPAĞ GRİGOR, III, 265; SIMBAT, s.97; VAHRAM, s.208.

FAŞIL XLV. (+)

(Barhebreus'tan iktibas)

1466 (1155) tarihinde, konya sultanı Mesud öldü ve yerine oğlu Kılıç-Ars-
lan geçti. Bu, Danişmend ailesine mensup emirlere ve bilhassa Yakup-Arslana
karşı memleketi ancak müdafaa etmek vaziyetinde bulundukları ^{uzundan} dolayısı Nureddin, Phar-
zaman ve Ayıntap üzerine yürüdü ve bu şehirleri muharebesiz işgaletti.

Bu yılda, yani hicrî 549 tarihinde, Nureddin, Dımaşkı, buranın emiri bulunan
Mucireddinin elinden cebren aldı (1). Nureddin, ona, Emes (Homs) mantakasında
bazı köyler verdi. O, Hıristiyanlara karşı gelebileceklerinden dolayı sevinen
Dımaşk halkına iyi muamele yaptı (2).

Bu yılda, Mısır halifesi Hafız'ın oğlu Zafir öldürüldü (3). Yerine, henüz
üç yaşında olan oğlu İsa'yı geçirdiler. Bunun adını Faiz koydu ar ve Abbas
adlı birisi de veziri oldu. Büyük emir Fares ed-Din orada bulunmadığı için
buna hiddetlendi ve işleri kendi reyini almadan tanzimemiş olan Abbasi teh-
dit etti. Abbas korktu. Bütün varlığını alıp, ordusuna mensup üç bin Ermeni

(+) kitap XVIII. Fasıl III.

1. Müellif, yani Barhebreus, Nureddinin, ilerigelenleri arasında ayrılık çıkartmak üzere çevirdiği entrikalara dair bazı tavsilatı ilave etmiştir.
2. Bak: "Gesch. der Chaliphen", III, 299; "Gesch. des kön. Jerus.", s. 281.
3. Bak: "Gesch. der Chaliphen" III, 297.

ile beraber oradan uzaklaştı ve Nureddinin yanına ilticaetti. Mısırlılar onları takipettiler, fakat Ermeniler geri dönüp onların birçoğunu öldürdüler. Abbas, maiyetile beraber çölün içinden ilerledi ve klaguzların hilekârlığının yüzünden üç gün susuzluk ve açlık içinde kıvrandılar. Askalon'un karşısına geldikleri vakit, Franklar onların üzerine geldiler. Ermeniler, Frank mızraklarının uclarında bulunan haçları görünce, silahlarını atıp onlara iltihakettiler. O gün, takriben 5,000 Arap öldürüldü. Abbas⁽¹⁾ esir tutuldu. Franklar onu Mısırlılara sattılar, onlar da onu haça mahladılar⁽²⁾.

Aynı yılın içinde, halife Muktafi, Tagrit şehrini muhasara altına aldı. Şehre şiddetli hücumlar yaparak kâmilten tahrib etti, sonra da içkaleye hücum etti. Bunun üzerine, Mesud'un⁽³⁾ oğlu Muhammedşah⁽⁴⁾, Musul emirlerine haber gönderip: "Babam, bize yardım etmeniz için dir ki sizi bu memleketlere yerleştirmişti. Bu gün, bütün Senaar mintakasında elimizde ancak Tagrit kalesi kalmıştır. Halife denilen bu adam ise, işte burasını da elimizden almak istiyor. Sizden, onu oradan taretmek üzere derhal yardıma gelmenizi rica ederim" dedi. Musullular derhal toplanıp Tagrit'e doğru yürüdüler. Halife, onların, kendisine karşı yürümek üzere birlçştiklerini haber alınca, korku içine düştü ve bütün ağırlığını ve harb aletlerini bırakıp Bağdada çekildi⁽⁵⁾.

ERMENİCEDEN:

1466 (1155) tarihinde, Mesudun oğlu Kılıçaslar XXXI hüküm sürmeğe başladı. Bunun iki kardeşi vardı. Bunların birisini gizlice boğdurdu, diğeri kardeşi ise sahile doğru kaçarak, babasının ölmezden evvel kendisine vermiş olduğu kalede kapandı. Bunun adı Şahinşah'di ve Danişmen ailesine damad olmuştu. Bundan do ayı, amcaza-

1. Bu ad, metnin burasında "Mucir", Ermenicede ise "Abbas" olarak yazılıdır. Hakikatte, "Nasreddin" olacaktır. Abbas, muharebede ölmüşür.

2. Bu olaylar için bak: "Gesch. des Königr. Jerusalem", s. 282 ve orada gösterilen kaynaklar; bilhassa bak: H. DERENBOURG, "Ousûna ibn Mounkidh", VI.

3. Selçukî hanedanından Mesud ibn Muhammed.

4. Mesudun oğlu yoktur. Bu zat, Mahmudun oğludur (M.)

5. Bak: "Gesch. der Chaliphen", III, s. 304-305. Barhebraeus, bundan sonra, halifeye karşı çıkan bir isyanı nakletmiştir.

desi⁽¹⁾ Yakupaslandan yardım gördü ve Kılıçaslanın toprakları içinde tahribat yapmağa başladı. Bunu haber alan nalep ve Dımışk emiri Nureddin, Farzman'ı⁽²⁾ ve Ayıntabı zaptetti. Yakupaslan, Nureddine ve Kharpert (Harput) emiri Khar aslana (Karaaslan'a), Mezopotamyada kendi hudutlarının yakınında bulunup Kılıçaslan'a aid olan bütün yerleri işgaletmeleri için haber gönderdi. Bunlar, bu memleketlerin işgali ve taksimi içinde ihtilaf içine düşüp birbirile dövüştiler ve geri gittiler.

Mısır, Müslüman işgalinden beri Arapların elinde bulunuyordu ve Türk hükümdarları oraya girememişlerdi. Bunların halifesi, Ali'nin; Bağdad halifesi de, Muhammedin soyundandı.

.....(3)

1466 (1155) tarihinde, Mısır halifesi öldü. Mısır veziri kendisi halife olmak istedi, fakat Ali'nin soyundan olmadığı için onu kabuletmediler ve ölü halifenin Abbas. adlı oğlunu halife seçtiler. Abbas, vezirin kendisinin tayinine muhalif bulunduğunu anlayınca, halife ailesine aid hazineleri alıp, üçbin Ermeni uşağını silahlandırdı ve bunlarla beraber Bedevi klaşuzlar alıp, Dımışka Nureddinin yanına gitmek üzere geceleyin yola çıktı. Sabahleyin, Mısır veziri bunu duyunca, askerleriyle beraber onların takibine çıktı. Ermeni askerleri, geri dönüp, Mısırlılara büyük darbeler indirdiler, kââanları da firara mecbur kıldılar.

Bunlar Filistine gelince, Bedevilerden birisi küdusa gidip, Franklara ve Askalon'a haber verdi. Franklar toplanıp onların karışısına çıktılar. Abbas, bunları görünce, Ermenilere hitaben: "Çocuklarım, bunları da Mısırlılara yaptığımız gibi vurun. Sizi çok şerefliendireceğim" dedi. Ermeniler vaziyet aldılar. Fakat, Frankların önlerinde bulunan Haçı görünce ağladılar. Hasretli adamlar gibi atlarından indiler ve gidip haçın önünde secde ettiler. Franklar, büyük hazineleri kolayca ele geçirdiler. Abbasi da tutup, birçok altına mukabil Mısır vezirine teslim ettiler, o da onu götürüp kazığa çaktı. Franklar Ermeni askerlerine, giymiş oldukları elbiselerden başka hiçbir şey vermeyip onları serbest bıraktılar. Bu hristiyanlar, kendilerini servet sahibi yapmış olan diğer hristiyanlara böylelikle nankörlük ettiler⁽⁴⁾.

1. Bu, dayızadesi olacaktır (M.)

2. Farzman, Küçük Ermenistanda, Fıratın kıyısında bulunan bir şehirdir.

3. Ermenice tercümesinin burasında, Abdülmüminlerin menşinden bahsediliyor ve onların Afrikanın garbi ile, Sicilya ve Avrupada birçok yerleri işgalettikleri hikaye olunuyor. Bunun terahhüdünden bahsedilmemiştir.

4. Mısır harabine aid olan bu vakalar tamamıyla yanlışdır. Doğrusunu, Mısır Arap mütevellifleri tarafından mufassalca yazılmıştır (M)

FASIL XLVI (+)

(Barhebreustan iktibas)

1467 (1156) tarihinde, Antakya senyoru olan Prens⁽¹⁾, Kilikya prensi Thorosla muharebeye tutuştı. Franklar, Ermenilerin, Greklerin elinden almış oldukları müstâhkem mevkilerin, bütün hıristiyanlar için çalışmakta olan Frer'lere⁽²⁾ verilmesini istiyorlardı. Çünkü Grekler vaktıla bu kaleleri Frankların elinden almışlardı. Ermeniler muvafakat etmeyip karşı geldiler. İki tarafın orduları İskenderun⁽³⁾ kapısında karşılaştılar. Ermeniler mağlub oldular ve Thoros kaçtı. O, sonra barış aktedip müstâhkem mevkileri Frerlere teslimetti⁽⁴⁾.

Aynı yılın içinde, Maraş emiri, Ermenilere aid bir köye karşı yürüdüğü için, Thorosun kardeşi Stefane, Ermenileri toplayıp geceleyin (Maraş'a) geldi ve Ermenilerin evlerinde gizlendi. Sabahleyin, içkalenin kapısı açılınca, Ermeniler ileri atılıp içeri girdiler, kapı ile dış suru işgalettiler ve iç suru delmeğe başladılar. Onlar, emirin birçok Türklerle beraber gelebileceğini ve kendilerinin iki sur arasında sıkıştırılacaklarını düşünüp korku içine düştüler. Bunun üzerine, çehlerde bulunan doruattılar, ovlordı utogo verdiler ve kaldıra-
bilecekleri şeyleri alıp bütün halkı önlerine katarak kaçtılar.

(+) Kitap XVIII. FASIL IV.

1. Renaud de Chatillon. Göründüğü göre, Şarklı müellifler, Frankların "prince" kelimesini isimhas olarak almışlardır.

2. Templar'lar.

3. Metinde: "Sngroton" veya "Sgontroton". Bu, ihtimal. Alexandrota'da...

Piskopos Dionysius bar Çalibi de bu mel'un Ermenilerin götürdükleri e-
airlerin içinde idi. O, yaya olarak kaçtı ve Kalsiour manastırına ilticaetti.
O, kendi piskoposluk mintakası olan Maraş'ın tahrib edildiğine dair üç nutuk
yazmıştır.

Türkler geldikleri vakit, şehirde kalmış olan hristiyanlara merhamet et-
tiler. Ermenilerin elinden kaçarak oraya gelenlerin, evlerine, bağlarına ve
tarlalarına sahip olmalarına mani olmuyorlardı. Fakat, ~~bu~~ Ermenilerle muhabe-
re etmiş olan bir Ermeni papazını tutup diri diri derisini yüzdüler. Üç gün
sonra da, onun dilini ve el ve ayaklarını kestikten sonra onu ateşe attılar.
Bunu haber alan Ermeniler, kendileri de birkaç Türke aynı şeyi yaptılar.

ERİJENİCEDEN:

Bu zamanda, Prens tesmiye edilen Renağd⁽¹⁾, Kilikya hududunda
bulunan kale için Baron Torosla münakaşa ediyordu. Bu kale, Rumlar
tarafından Frerlerin elinden alınmış, Baron Toros da onu Rumların
elinden almıştı. Renağd, ona: "Bunu Frerlere iadeet, çünkü onlar hi-
ristiyanlar için muharebe ediyorlar, kale de esasen evvelden onlara
aidi" diyordu. Onlar, bundan dolayı, Skndrun'da⁽²⁾ muharebeye tutuş-
tular. İki taraftan da çok adam öldükten sonra birbirinden ayıldıl-
lar. Fakat sonra, Baron Toros muvafakat edip kaleyi kendi rızasıyla
teslimetti.

1468 (1157) tarihinde, Baron Torosun kardeşi Stefane, Maraş böl-
gesine gitti ve bir papazın rızası ve iştirakı ile, askerlerini ge-
celeyin şehre sokup hristiyanların evlerinde gizledi. Sabah olun-
ca da, şehri zaptedip Türkleri öldürdü. Bundan böbürlenerek hristi-
yanlar, Türk kadınları ile alenen zina ediyorlardı. Allah, buna hid-
detlenip, kaleyi onların eline vermedi. Onlar, şehri taktıktan son-
ra, orada bulunan Ermenileri beraber alıp gittiler. Fakat Maraş e-
miri, askerleri gizlice şehre sokmuş olan papazı tutup derisini
yüzdürdü, sonra da onu ateşe attı⁽³⁾.

1. Renaud de Chatillon.

2. Yani, İskenderun.

3. PAPAZ GRİGOR (III, 268), bu vakanın Behesni'de geçtiğini
yazmıştır. Fakat VAHRAM, üellifimiz Mihail gibi, Stefane'nin Maraş
zaptettiğini yazmıştır.

FASIL XLVII. (+)

(Barhebreus'tan iktibas)

1468 (1157) tarihinde, Antakya senyoru olan Prens, kreklere aid olan Kıbrıs akinedip bütün adanın içinde talan icraetti. Esir ettiği insanlarla beraber, koyunları, öküzleri, keçileri ve adanın bütün servetini alıp sahile getirdi. Kıbrıslılar, büyük miktarda altın vaadedip, esirlerle sürülerini geri istediler. Franklar, bunları bıraktılar fakat bütün serveti alıkoydular. Onlar, altın verilinceye kadar rehine olarak saklamak üzere, oranın piskoposlarını, manastır başrahiplerini ve hakimlerini beraberlerinde Antakyaya getirdiler⁽¹⁾.

1469 (1158) tarihinde, Stefane, kardeşi Thorosa karşı bir suikast tertip ederek onu öldürmeğe karar verdi. Thoros, bunu anlayıp, onu tuttu ve on ay hapsedti. Sonra, Frankların ricası üzerine, onu serbest bıraktı. O da Frank ordusuna iltihaketti⁽²⁾.

Bu yılın içinde, Halepte hapsedilmiş olan Josselin, ona "com union" vermiş olan Halep piskoposu Ignatius'un dediğine göre, günâhlarına kâmi en tövbe ettikten sonra öldü.

Aynı yılda, sultan Mahmudun oğlu sultan Muhammed, büyük bir ordunun başında olduğu halde, Bağdadı dört ay muhasara altına aldı.

(+) Kitap XVIII. Fasil V.

1. Bak: "Histpire du Bas-Empire", LXXXVIII, xxiv; "Gesch. des Königr. Jerusalem", s. 286, 296.

2. Bak: "Gesch. des Königr, Jerusalem", s. 297.

Aynı yılın içinde, Melikşahın oğlu sultan Sancar, kendisini tutmuş olan Gouzayê'lerin elinden kaçtıktan sonra öldü.

1469-1158

Bu yılda, Suriyede şiddetli yersarsıntıları oldu ve birçok yerler yıkıldı.

Hama'da, içkale ve bütün evler, ihtiyarla kadın ve çocuklarının üzerlerine yıkıldı ve onbinlerce insan telef oldu.

Şaizar'ın içkalesi kâmilen yıkıldı ve yalnız bir kadınla bir haremağası kurtuldular.

Homs halkı dehşet içine düştü. Bunlar, şehirden dışarı kaçarak kurtuldular. Bunların evleriyle içkale yıkıldı.

Halepliler de dışarı çıkıp günlerce şehrin dışında kalmak suretiyle kurtuldular. Bunların evleri yıkıldı ve halktan yalnız beşyüz kişi telef oldu.

Kephar'tab'da ve Apamée'de de aynı şey oldu ve tek bir kişi kurtulmadı. Zelzele Rehabot'a kadar birçok yerlerde aynı şiddetle devam etti.

Frankların şehirlerinden Hesn-el-Ekraâ ile Arqa kâmilen harab olundular.

Lazkiyede, yalnız büyük kilise yıkılmadı ve içinde bulunanlar kurtuldular. Bu şehirde, toprak yarıldı ve çamurla dolu derin bir çukur meydana çıktı. Çamurun ortasında, ayakta durmuş vaziyette bir dökme heykel vardı.

Antakyanın ve Tarabulusun büyük bir kısmı da zelzeleden harab oldu.

ERMENİCEDEN:

Bu yılda, Antakya senyörü Renağd (Renaud de Chatillon), Baron Torosla müttefikten, askerleriyle beraber Kıbrıs adasına karşı yürüdü⁽¹⁾. Bu akın iki sebepten dolayı yapılmıştır: Birinci; çünkü, Rum imparatoru, Ermenileri telef etmek üzere Müslümanları tahrik ediyordu ve ona karşı kin bağlanmıştı. İkinci; çünkü Kıbrıstaki Rumlar Ermenilere Frankları öldürüyorlardı. Renağd, bundan dolayı bu akın edip bütün adayı esaret altına aldı. İnsanlarla hayvanları deniz kıyısına getirip her birine fiyat koyduktan sonra iade etti ve tayin edilen para getirilinceye kadar alıkoymak üzere, birçok piskopos ve ilerigelenleri rehine olarak beraber getirdi.

1. SIMBAT (s.98), Renaud'nun Toros tarafından tahrik edilip Kıbrıs taarruz ettiğini ve Torosun da buna fiilen iştirak ettiğini yazmıştır. Keza bak: PAPAĞ GRİGOR, III, 373.

2. Bu akın sırasında, Rabban koloninin vakıfında bulunan Pertman kütüphanesinde...

Stefane, Pertunk'ın (1) bir Türk tutup kaleyi teslimetmesini söyledi. O da: "Bizi sağ bırakacağına yeminedersen Pertunk'u teslim ederiz" dedi. Stefane, onları salimen Halebe göndereceğine dair Haç ve incil üzerine yeminetti. Pertunk teslim edildi ve halk salimen Halebe gitmek üzere serbest bırakıldı. Halkı götürmeğe memur olan adamlardan bazıları, Türklerin: "Tekrar kuvvetlenip bu memleketi tahrib etmiye geleceğiz" diye tehditkâr sözler sarfettiklerini duydu- lar. Bu söz Baron Stefaneye haber verildiği vakit, o, ruhanilere sordu. Onlar: "Eğer böyle tehditte bulunmuşlarsa, yeminin çözülmüş- tur" dediler. Stefane onların arkasından asker gönderip, onları öl- dürttü. Bunu haber alan Müslümanlar, hıristiyanlara karşı öfkelen- ler ve büyük tekefat yaptılar.

Bu yılın içinde, büyük Horasan sultanı öldü. Buna halef olacak yalnız küçük bir çocuğu vardı. Bundan dolayı, Eldguz (Eldeğuz) adlı bir emir naib oldu. Bu, çocuğun annesi olan sultanın karısı ile ev- lendi. Birkaç gün sonra çocuk öldü ve, karısının bir veliaht doğura- cağı ümidi olmakla beraber, sultanlık Eldguz'a kaldı. Eldguz, önce sultanın çocuğuna atabeg tayinedildiğinden dolayı, sultan olduktan sonra da ona Atabeg ünvanı verilmeğe devam olundu. Bundan dolayı, Horasan, Minova ve Mezopotamya hükümdarları bundan sonra Atabeg, ha- nedanları da Atabeg sülalesi tesmiye edildi. Kapadokyadaki hüküm- darlar da, Eldguz'un hükmü altına girdiklerinden dolayı Atabegler tesmiye edildiler.

1469 (1158) tarihinde, Kılıçaslan, Sivas emiri Karasalanla ba- rış ve dostluk aktetti. O, Mezopotamyaya gelip, babasının evvelden zaptetmiş olduğu yerleri aldı. Sultan, Baron Torosla Stefane ile barış aktetti ve onlarla dostluk içinde geçindi.

Bu yılda, Kûdus kralı Antakyaya geldi ve asker toplayıp Herime (2) karşı yürüdüler. Onlar burasını zaptettikten sonra, Halebe kadar o- lan yerleri esaret altına aldılar ve geri geldiler.

Bu zamanda, Kılıçaslanla Karaaslan birbirile bozıştular. Baron Stefane, bunların topraklarında daimi surette akinedi, tahribat ya- pıyordu.

Bazı teovirci adamlar, Toros'a, kardeşinin kendisini öldürmek niyetinde olduğunu söylediler. Toros, bunların sözüne inanarak kar- deşini tuttu ve onu on ay bir zıندانın içinde hapsedti. Sonra, birçok adamların tavassütü ile onu hapisten çıkardı ve iki kardeş sevgi içinde geçindiler.

Kılıçaslan, Kayseri emiri Danun (Zunun) ile dostluk aktedip, onu Karaaslanla karşı çıkardı. Bu, Danişmen ailesinin düşmesinin başlan- gıcı oldu (3).

1470 (1159) tarihinde, Abdülmümin tesmiye edilen Araplar, İspan- yaya taarruz ettiler ve bu memleketin tahribatına başladılar.

FASIL XLVIII. (+)

(Barhebreus'tan iktibas)

1470 (1159) tarihinde, Grek imparatoru Manuel, Kilikyayı istilaetti. Ermeni Thoros da kaçtı. İmperator, Tarsusu, Anazarbus'u ve Kilikyanın diğer şehirlerini zaptetti. İmperator, bütün kış mevsiminde orada kaldı. Kûdus ve Antakya kralları⁽¹⁾, Frank patrikile beraber onun yanına geldiler ve anlaştılar. Bunlar, Thoros'u getirip imparatorla barıştırdılar. İmperator, onu sahildeki bütün Grek şehirlerine kumandan tayinetti. Bütün Hıristiyanlar, yani Greklerle Franklar ve Ermeniler, Halebi, Dınişkı ve bütün Suriyeyi zaptetmek üzere birleştiler. Fakat bu sırada, İstanbulda tertip edilmiş olan bir komplonun haberi geldi. Orada, başka birisini imparator yapmak istiyorlardı. Bundan dolayı, imparator Manuel acilen İstanbula döndü ve tertip edilen komplo muvaffak olmadı⁽²⁾.

1471 (1160) tarihinde, mahpus Josselinin oğlunun Harimden mütemadiyen çıkıp Halep bölgesinde talan icraetmesinden dolayı, Nureddin onu tuzaga düşürüp tuttu ve babasının bulunduğu zindana attı.

(+) Kitap XVIII. Fasil VI.

1. Daha evvel işaret ettiğimiz veçhile, Suryanî müellifler, Antakya prensini ekserya kral olarak zikretmişlerdir.

2. Baki: "Histoire du Bas-Empire", LXXXVIII, xxv-xxxiii; "Gonch. des Kurdes, Jerusalem", n. 300-302.

Bu yılın Mart ayı içinde⁽¹⁾, halife Muktafi ihtinak ile öldü ve oğlu ustencid ona halef oldu⁽²⁾.

ERMENİCEDEN:

Rum imperatoru Manuel, muafık zaman ve fırsatını bulup, Kilikya-ya, Baron Torosa karşı yürüdü. Toros, askerleriyle beraber dağlık mın-takalara kaçtı. Ova kısmında bulunan yerler Manuele itaatettiler ve o, Antakyaya kadar yürüdü. İmperator, bu esnada, kumandanlardan bi-risinin isyanedip imparator olmağa teşebbüs ettiğini haber aldı. Manuel, Baron Torosla kardeşi Stefane ile barış aktedip acilen geri dönmeğe hazırlandı. Kılıçaslandan, kendisine yol vermesini (yani, topraklarından geçmesini) ricaetti. O da razı oldu. Fakat, impera-tor geçtiği vakit, askerler, onlardan birçoğunu gizli veya alenen ta-lefettiler⁽³⁾. İmperator, böylelikle maksadına vasıl olmadan İstan-bula gitti. Manuel, askerlerinin, Türklere karşı koyacak miktarda ol-madığını görünce, Türk topraklarına tahribetmek üzere diğer askerler de sevketti. Rumlar ile Türkler arasında muharebeler vukubuldu. Bunu haber alan Nureddin, Kılıçaslanın ülkelerine asker sevkedip, Behesni'yi, Raban'ı ve Maraş, manastırlarla diğer birçok yerlerle beraber zaptetti.

1471 (1160) tarihinde, Yahup Aslan ve Nureddin, sultan Kılıçaslanla barış aktedip, zaptettikleri yerleri ona iadeettiler.

Aynı yılda, Josselinin oğlu olup Harim senyuru olan Josse'in'i tuttular. Bu, Halepte esaret içinde öldü. Halepliler buna çok sevin-diler, çünkü o, babasının intikamını almak üzere halep memleketini çok izaçediyordu. Bundan dolayı, onu hapsettiler ve o orada öldü.

Onlar, bir sene sonra, merim bölgesinde Ermenilerle meskün olan Barış köyünü tahrib edip halkı öldürdüler ve esirettiler.

1. 12 Mart 1160.

2. Bak: "Gesch. der Chaliphen", III, s.308.

3. VARDAN (Türkçe tercümesinde s.204): "Manuel, Kilikyaya girdikten sonra, Toroslu devletle kendisine tabii etti. Sonra da, onu ve Frank ordusunu be-raber alarak Halep üzerine yürüdü. İmperator İstanbul'dan yolda, Türkler, onun ordusundan 12,000 kişi öldürdüler" diye yazmıştır.

FASIL XLIX. (+)

(Barhebreus'tan iktibas)

1472 (1161) tarihinde, Kûdüs kralının kardeşi Sire Amaury, Mısır topraklarına akınetti. Franklar, büyük bir ser yet gaspettikten sonra geri döndüler. Az sonra, Mısır halifesi Phafz öldü. Mısırlılar, bundan dolayı, Franklara senevî 160 bin altın dinar vermeğe mecbur oldular⁽¹⁾.

İberya kralı Georgius, Türklere karşı yürüyüp, büyük Ani şehrini onların elinden aldı. O, büyük miktarda ganimetle beraber birçok Arap (Taliyayê) esiri aldıktan sonra kendi memleketine döndü⁽²⁾.

Musul emiri Cemaleddin, çok merhametli ve sadaka tevziinde cömert bir zattı. O, "maphrien" İgnatius'u, Arap esirlerini satın almak üzere elçi olarak kral Georgius'un yanına gönderdi. "Maphrien", kralın yanına gittiği vakit hüsni-kabul ve iltifat gördü. Birçok esiri, mukabilinde hiçbir şey almadan ona teslim ettiler ve Musul emiri için de hediyeler verip onu uğurladılar. Kral, onunla beraber kendi tarafından bir elçi gönderdi. Bunlar Musula vardıkları vakit, vali onlara korgıttı. "Maphrien" ile elçi, müdafakların ucu uca haq takmış oldukları halde şehre girdiler. Bu, hristiyanlar için büyük bir mem-

(4) Kitap XVIII. Fasil VII.

1. Bak: "Gonoh. des Rûnigr. Jerusalem", n. 312-314.

2. Ermenice hulâsasında, Georgos III'un bu seferi, diğer kaynaklara göre değiştirilmiş bir halde yazılıdır. Bak: "Hist. arm. des Croisades", 1, 353, 356.

muniyete sebep oldu. Araplar da, ^eesirlerin kurtuluşundan dolayı büyük sevinç duydular.

Bu yılda, Franklar, Bagras'da bulunan bir Frank şakisini (1) tutmak istediler. O, kaçıp Müreddinin yanına gitti. Oradan beraberine birçok Türkler alıp, şakilik etmek üzere Antakya mintakasına döndü. Franklar, onu tuzığa düşürüp tuttular ve diri diri yaktılar.

ERMENİCEDEN:

Bu zamanda, Kûdus kralı Baudoin, Dımaşk havalisine yürüdü. Nu-reddinle beraber olan Bedeviler isyanedip Franklara iltihakettiler. Franklar, onları beraber alıp Mısırın sahra mintakasına gittiler. Oradan ganimetle birçok esir aldılar ve onları 10 bin dahekan vergiye tâbî kıldıktan sonra, şan ve şerefle Kûdusa geri geldiler.

Bu zamanda, Gürcü kralı Georgi, emir Salduk'a karşı yürüyüp onu mağlub ve esiretti. Ani şehrini zaptetti, Salduk'u da sattı (2). Birçok Türk askerleri Georgi'ye karşı tekrar toplandı, fakat bunlar, onbinlerce kişi olmak üzere telefedildiler.

1. 1472 (1161) tarihinde. Bu, Gérard de Sidon dur. Bak: "Hist. arm. des Croisades", I, s. 354, n.1; "Gesch. des Königr. Jerusalem", s. 331.

2. VARDAN'a nazaran (Türkçe tercümesinde s. 205), Georgi, Aniyi, 1161 tarihinde emir Fadlun'un elinden almıştır. Aynı müverrihe göre (s. 201), Salduh, Salukanın torunu olan Şahiarmanın damadı idi.

FASIL XLX. (+)

(Barhebreus'tan iktibas)

1473 (1162) tarihinde, Birinci Teşrin ayında, Malatya emiri Dhou'l-Qarnain öldü. Buna küçük oğlu⁽¹⁾ halef oldu.

Sultan Kılıçaslan, Yakup Aslan ile diğer emirlerin kendisini düşürüp kardeşini tahta çıkarmak istediklerini görünce, İstanbula gitti ve Grek imperatorundan büyük hüsnükabul gördü. Kılıçaslan seksen gün İstanbulda kaldı. Günde iki defa, ona, altın ve gümüş sofrta takımı ile yemek gönderiliyor ve takımlar geri alınmıyordu. Böylelikle, her gün iki defa yeni sofrta takımları getiriliyordu. İstanbulda kaldığı son günü, imperatorla sultan aynı sofrada yemek yediler. Yemekten sonra, sofrada bulunan bütün takımla beraber tezyinat eşyası ve diğer hediyeler sultana verildi. Maiyetine de bin Türk verildi. Sultan geri gelince, Yakup Aslan korku ile sarsıldı. Mahçup bir vaziyet içine düştü ve barış aktettiler⁽²⁾.

Bu zamanda, Kilikya prensi Thorosun kardeşi Stefane, Tarsusun Grek valisi Andronicus tarafından ziyafete davet edildi. Stefane öldürüldü ve şehrin kapısından dışarı atıldı. Bunun üzerine, Thoros, Greklere son derece öfkelenmiş ve

(+) Kitap XVIII. Fasil VIII.

1. Bunun adı, Barhebreus'a göre Muhammed, Mihalle göre de - daha ileride görüleceği veçhile - Mahmud idi.

2. Bak: "Histoire du Bas-Empire", LXXXVIII, xxxviii, xl.

onlardan onbinden fazla adam öldürüldü. Kûdüs kralı gelip Ermenileri Greklerle barıştırdı (1).

Antakya senyörü Renaud (2), Nureddinin askerlerinin eline esir düştü. O, 120 atlı ve 500 piyade ile beraber Halep topraklarına gelmiş ve esir edilmezden evvel orada büyük kahramanlık işleri yapmıştır. Fakat Türkler, sayıca daha üstün olduklarından ve pusu kurduklarından dolayı, onu çenber içine aldılar. Renaud, düşman çenberini yarıp kaçmağa muktedir olduğu halde, bu yolda hiçbir gayret sarfetmeyip düşmanlarına teslim oldu. Onlar, onu Halebe Nureddinin yanına götürdüler (3).

Bu sırada, Türkler, Lazkiyeye hücum edip, yedibin hıristiyanı esirettiler. Bu hadise, Kilise için büyük bir keder teşkiletti (4).

Bunu haber alan Kûdüs kralı, Halebe karşı yürüdü. Fakat gayretleri bôşa çıktı. Kral, barış aktettikten sonra Kûdüs yolunu tuttu. Kral, Akyaya geldiği vakit, tahta kardeşi Amaury'ye bırakıp öldü (5). Bu, kardeşinin cenazesini Kûdûsa nakledip merasimle defnetti. Amaury, bu ölümden dolayı uzun bir matem tuttu. Amaury, 12 yıl hüküm sürdü (6).

ERMENİCEDEN:

1472 (1161) tarihinde, Salduk'un kızı yüzünden kılıçaslan ile Yakpu Aslan harbe tutuştular. Sultan bununla evlenmek istiyordu,

1. Bak: "Histoire du Bas-Empire", LXXXVIII, XXVxxv.

2. Bu ve müteakıp iki fıkra, Ermenice hülasesından alınmıştır. Barhebreus, daha ileride bu vakaları ima ettiği halde, ne Renaud'nun esir düştüğünden, ne de Amaury'nin tahta çıkmasından bahsetmiştir. Mihail'in, bunları hikâyeye etmiş olduğuna şüphe yoktur.

¶ Zikredilen fıkralarda hikâyeye edilen şeylerin, Ermeniceden ilaveten yaptığımız tercümede aynı olmadığı görülecektir. Bunun sebebi, (asözde işaret ettiğimiz veçhile, bizim tercümemiz Dulaurier ile Langlois'nun Fransızcaya tercüme ettikleri nüshalardan daha eski olup daha çok muteber sayılan nüshadan yapılmıştır) olmasıdır. M.)

3. Bak: "Gesch. des Königr. Jerusalem", s.304.

4. Bak: aynı eser, s.305, n.3.

5. Bak: aynı eser, s.307.

6. Ermenice metninde "19 yıl" yazılı ise de, kronolojik listelere göre, Mihail, hakikî olarak 12 yıl yazmış olacaktır.

halbuki Salduk onu, Yakup Aslanın isteği üzerine Malatya emiri ile evlendirdi. Sultan bundan dolayı ona karşı yürüdü. Yakup Aslan sultanın karşısına çıkıp onu yendi ve firiara mecbur kıldı. Onun karar-gâhını zaptedip, altın tahtları ile bütün eşysını ele geçirdi. Yakup Aslan, bununla beraber, alicenaplıkla hareket edip, aldığı şeyleri kâmilten iade etti. Sultana barış teklifetti ve dostlukla geçindiler.

Bu zamanda, Kûdus kralı, Sayda senyoru Cirard'ın, şakılârla doldurmuş olduğu gemilerle taarruzedip hıristiyan ve Arapları merhametsizce öldürdüğünü haber aldı. Buna hiddetlenen kral, Sayda'yı zaptla Cirard'ı taredetti. O, Antakya senyorunun yanına geldi ve o, Bağras'ı⁽¹⁾ ona verdi. Cirard, gerek denizde gerekse karada fenalıklardan geri kalmadı. Bu haber duyulunca, Bağras'ı da elinden aldılar. Cirard, Nureddinin yanına gitti ve bütün sahil mıntakasını iade edeceğini söyliyerek onu çok sevindirdi. Nureddin, askerlerini onun kumandası altına koydu. Cirard, frankların topraklarına girip, tahribat yapmağa ve hıristiyanları öldürmeğe başladı. Franklar toplanıp, Hasretı isanın uğuruna ona karşı yürüdüler, fenalığın başını tuttular ve Türk askerlerini teleğettiler. Sonra, şeytan kabuğu olan Cirard'ı Kûdusa götürüp diri diri yaktılar.

Rum imperatoru Manuel, bu günlerde, karısını, kısır olduğu için, zehirliyerek öldürdü ve, nizama karşı olarak bir daha evlendi. ve o, Antakya senyorunun kızını aldı.

1473 (1102) tarihinde, Malatya emiri Duğ Aslan öldü ve yerlue, henüz on yaşında olan oğlu geçti. Bunu haber alan Yakup Aslan, Malatya üzerine yürüyüp muhasara altına aldı fakat şehri zaptedemeyip geri gitti. Harput emiri Kara Aslan, Malatya bölgesinden kaçan adamları memnuniyetle kabulediyor ve onlara iyi bakıyordu. Yakup Aslan, hiddeti teskin olunduktan sonra, kardeşinin oğlu olup emir tayin edilen çocukla barış aktetti ve Malatya bölgesini ona bıraktı.

Bu zamanda, Kılıç aslan, Yakup Aslanın diğer birçok emirlerin ittifakıyla kendisini düşürüp kardeşini tahta çıkarmak niyetinde olduğunu haber aldı. Bundan korku duyan Kılıçaslan, imparator Manuelle dostluk akte etmek ve ondan yardım elde etmek üzere İstanbula gitmeğe karar verdi. Bunu imperatora bildirmek ve müsaade almak için, sultan, kendi divan reisi olan Kristafor'u önce oraya gönderdi⁽²⁾. Manuel, buna memnun olup yeminli teminat verdi. Sultan, bin atlı ile beraber

1. Bağras veya Bağırsa. (Şimdi İskenderunla Payas arasında bir kasaba olan Belen tesmiye edilen mevkidir. M.)

2. PAPAĞ GRİGOR (Urfalı Mateos'da III, 282), Kılıçaslanın İstanbula imparator Manuelin nezdine gitmesini hulasaten zikredip, Nureddinin kardeşi Emir Miran'ın da beraber götürdüğünü yazmıştır.

Istanbulda Manuelin yanına gitti ve büyük hüsnükabul ve iltifat gördü. Orada seksen gün kaldı. Ona o kadar iltifat gösteriyorlardı ki günde iki defa, altın ve gümüş kaplarla yemek götürüyorlar ve bu kapları kâmilen sultana bırakıyorlardı. Son günde, imperatorla sultan beraber yemek yediler ve imperator, sofralarını olduğu gibi sultana verdi. Sultan gittiği vakit, imperator ona boyu kadar altın verdi. Ona, keza, kendi ordusundan ve Türklerden kiraladığı birçok asker verdi. Mezopotamyanın bütün emirleri, askerleriyle beraber, Yağup Aslanın etrafına toplanıp ona karşı yürüdüler. Fakat birbirine yaklaşınca, iki taraf da birbirinin çokluğundan korkarak barış aktettiler ve her biri kendi yerine gitti.

Bu zamanda, Baron Stefane, Rum pfensi Andronikos tarafından ziyafete davet edildi. Fakat evine dönerken, maiyetile beraber hilekârlıkla öldürüldü. Bazı adamların dediğine göre onu bir kazanın içide haşlamışlardır⁽¹⁾. Bundan hiddetlenen Baron Toros, bunlara hücum edip, söylendiğine göre, onbin kişi öldürdü. Andronikos, kardeşinin ölümünde kendisinin hiçbir kabahatı olmadığına yeminedip, Kûdus kralına, barış için tavassütte bulunmasını diledi ve ona İstanbuldan getirilecek birçok altın vaadetti. Kral (Baudoin III), onun dileğini kabul edip, Torosun yanına geldi ve ondan ve Stefanenin oğlundan, kumları öldürmemelerini rica etti. Onlar razı oldular. Bundan sonra, Baron Toros, Anavarzayı ve Til'i aldı.

Bu zamanda, Gürcü kralı Georgi, Dovin'i zaptetti. Orada bulunan İranlıları öldürdü ve onların, Hıristiyanların kemikleri ve kanı ile yapmış oldukları minareleri yıktı⁽²⁾.

Bu zamanda, Antakya senyörü Renald, yüzyirmi atlı ve beşyüz piyade ile birlikte, tuzığa düşürülüp Nufeddinin askerleri tarafından tutuldu. Renald, orada birçok kahramanca işler yaptı. Piyadelere acımamış olsaydı kolayca kaçabilecekti, fakat yüreği razı olmadı ve bulunduğu yerde durdu. Şiddetli ve uzun bir muharebeden sonra, Türklere teslim oldu. Onlar da onu Halebe götürdüler. Hıristiyanlar, bundan dolayı büyük keder içine, Türkler de büyük sevinç içine düştüler⁽³⁾. Bundan cesaret alan Türkler, derhal Latik'e (Lazkiye'ye) taarruz edip yedibin Hıristiyanı esirettiler.

1. Bak: SIMBAT, s.98; VAHRAM, s.209.

2. VARDAN (Türkçede s.205), bunu başka türlü hikâye etmiştir. Keza bak: PAPAĞ GRİĞOR, III, 254; ANİLİ SAMUEL, Dovinin, Ağustos ayının ilk gününde zaptedildiğini, 60,000 esir alındığını ve mescitlerin tahrib edildiğini yazmıştır.

3. PAPAĞ GRİĞOR'a nazaran, III, 281, Renald, Harput bölgesine iki ettiği vakit, otuz atlı ile birlikte, naléb valisi olan Mecdettin tarafından tutulmuştur.

Bunu haber alan Kûdüs kralı, Halebe gelip barış aktetti ve Kûdûsa gitmek üzere geri döndü. Kral, Akyaya gelince öldü ve yerine kardeşi Amaury, 1174 (1163) tarihinde kral oldu⁽¹⁾. Amaury, kardeşinin cenazesini Kûdûsa götürüp oraya defnetti. Baudoin'ın ölümü için uzun bir matem tutuldu. Amaury ondokuz⁽²⁾ yıl hüküm sürdü.

Nureddin, Kûdüs memleketine girip tahribat icraetti ve ganimetle esir aldıktan sonra geri gitti. Amaury, arkasına düşüp onu firara mecbur kıldı ve onlardan birçok adam öldürdükten sonra geri döndü.

Aynı yılda, Yağup Aslan, Kayseride isyanetmiş olan yeğeni (kardeşinin oğlu) Danun'u itaat altına aldı. Sonra Kemaha gidip orada bulunan asî emiri öldürdü.

1. Kûdüs kralı Baudoin III, Renald esir edildikten sonra Antakya'ya gelmiştir. O, bu seyahatı, onu kurtarmaktan ziyade, Antakyanın hakimiyetini cebren eline almak niyetile yapmıştır. Kral, orada, sıtmaya tutulup ölüm derecesinde hastalanmış ve Beyruta geldikten sonra ölmüştür. Renald, 1178 tarihine kadar esarete kalmıştır.

2. Amaury, 1162-1173 tarihlerinde, yani onbir yıl hüküm sürmüştür.

FASIL XLXI.(+)

Kara Aslanın Amid'i muhasara ettiği zmana dair.

1474 (1163) tarihinde, Hısnıziad emiri Kara Aslan, Amid'i muhasara altına aldı ve bu şehri her suretle sıkıştırdı. (1) O, mancınıkları kurduktan sonra, şehirle kaplanmış bir tahta kule de kurdurdu. Hiç durmadan harekette olduklarından ve hiç rahat etmediklerinden dolayı, bu şehrin önünde çok insan öldü. Şehirde, Artukî ailesinden bir Türk emiri vardı. Bunun vekili, zeki bir adam olan İbn Hisan Kamal (2) ed-Din idi ki bunun, herkesin üzerinde ve her işte, emri ve kapıların muhafızları ile işçilerin(?) ve askerlerin, şehir halkı ile ilişkilerinde bulunanların üzerinde çok nüfuzu vardı. Servetle kumanda onun elinde bulunuyordu. Hürmetli bir ihtiyar olan emir Cemaleddin bile İbn Hisan'a itaat ediyordu. Onun yiyecek ekmeğini bizzat kendisi veriyordu. Bu adam, büyük gayret sarfetti ve mehraeti sayesinde, şehri ihata etmiş olan orduyu yenildi. O, tatlı sözlerle mudahaneler ve vaadlarla hediyelerle, şehrin içinde bu-

(+) Kitap XVIII. Fasıll IX.

1. Mihailin eseri olan metin, buradan itibaren tekrar devam ediyor.

2. Elyazmasında: KLM. Bak: H.DERENBOURG, "Ousâma ibn Mounkidh", s.320, n.2. Bu, Artukî ailesine mensub olmayıp, İnal ailesine mensuptu. M.)

anları, surları muhafaza etmek ve düşmana karşı harb etmek üzere tahrik ediyor ve cesaret veriyordu. O, dışardaki aletlere karşı, içerde daha büyüklemini hazırlatmış olup bunlarla taş ve oklar fırlatıyordu. Dışarda bulunan mancınıklara karşı, içerde daha büyüklerini kurdu. Muhasara edenlerin aletlerini yakmak üzere, geceleyin üç defa adam gönderdi. Hücumların tevcihedilmiş olduğu kulelerin dış tarafını, iri taşlar atmakla müdafaa ediyordu. İçerisini direç ve sert taşlarla, tulanî ve arzanî şekilde yapılmış olan büyük delhizlerle tahkim etmişti. O, muhasara edenlere karşı her türlü mukavemeti göstermekte iken, aynı zamanda, hariçteki emirlere sık sık haber gönderip, onları kendi düşmanına karşı düşman yapmağa gayret ediyordu. Bu, hakikaten de oldu. Onların arasında, kendi planına muzaharet gösteren biri çıktı. Bu, Kapadokya emiri Yakup Aslandi. Bu, Kara Aslanın kaynatası olduğu halde, Amid'den kendisine gönderilen haberlerle mesajları alınca ve büyük vaadlarla hediyeleri alıncaya kadar, Amidlilerin kendisine tâbi olacaklarını öğrenince, Kara Aslandan ayrıldı. O, Amid'i onun elinden kurtarmak kararını verdi. Böylelikle, onun Malatya işinde kendisine yapmış olduğuna mukabele etmiş oluyordu. Binaenaleyh, Yakup Aslan onun memleketine yürüdü ve oradan esirlerle ganimet aldı. Kara Aslan, Amidi terkedip, beş ay büyük sıkıntı çektikten ve büyük masraflara katlandıktan sonra, yüreği kırılmış bir halde geri döndü. O, kendi memleketine gelip içkaleye girdikten sonra, Yakup Aslan, onu barış aktetmeye davet etti. Hiddetli olan Kara Aslan razı olmadı. Bundan öfkelenen Yakup Aslan, Kizan (Hisnizan), Arsen ve Tell Patriq'de talan icraetti. Şumuşkay kalesini zaptetti ve erkek ve kadınları, sürüleri ve diğer varlıkları ile beraber alıı yüzbin esir götürdü. Köyleri, ıssız ve harab bir halde bıraktı.

Arsanias kıyısındaki Tella piskoposu muhterem Ignatius, bu esirlerin meydanında bulunup Kemaha kadar götürüldü ve o oradan Malatya'ya geldi. Hisni⁽¹⁾ piskoposu da esir edilmişti, fakat onu iki gün sonra serbest bıraktılar.

1. Barhebreus'a göre: Hisniziad.

ENİCEDEN:

Bu yılda, Kara Aslan Amid üzerine yürüdü, fakat burasını zapt edemeyip, Misnikefaya döndü. O, Yakup Aslana barış teklifetti, fakat o, kendisine karşı hilekârlık yaptığını zannedip, hiddetlenerek onun memleketine yürüdü. Miskadzak (Çımışkazak?)ı zaptetti ve yüzbin adamı esir olarak beraber götürdü. Esirlerin meyanında, Ignatius ve Diyonisius adlı iki piskopos da vardı ki bunlar bilahare sağ ve selim kurtuldular.

FASIL XLXII.(+)

Bedawinin oğlu Boémond'un Antakyada hakimiyet icraetmesi. Kūdüs kralı Amaury'nin ikinci defa olarak Mısıra girişi. Yakup Aslanın ölümü. Frankların, Harim yakınında mağlub olmaları ve Antakya ve Tarabulus senyorlerinin esir düsmeleri.

Raynald, Türkler tarafından tutulup malepte hapsedildikten sonra, babasının miras olarak almış olduğu Antakyaya sahib bulunan karısı, bu şehirde iktidarı eline alıp hakimiyet icraetmiye başladı. Bunun, reşit olmuş bir oğlu vardı, fakat annesi hükümeti asla onun eline vermedi ve büyükler buraya güvenmişlerdi. (1) Büyükler, bundan dolayı onu sıkı tuttıkları için, damadı olan Grek imparatoruna müzacaat ederek onu, şehri teslim almağa çağırıldı. Patric ile hükümet ricali, bundan haberdar olunca, Thorosu Kilikyadan çağırıldılar. Bu, Antak-

(+) Kitap XVIII. Fasil X. *XX*

1. Metinde burada tekrar bir boşluk başladığı için, Barhebreus'un eserine göre doldurulmuştur.

yaya gelip, kraliçeyi şehir den taredetti ve bunun oğlunu tahta çıkardı.

Aynı yılda, Nureddin, büyük bir Türk ordusu hazırlayıp, Tarabulus mintakasına akın edip talan icra edilmek üzere Hisniakad'ı muhasara altına aldı. Bir gün, öğle üzeri, Türk askerleri çadırların içinde istirahat ettikleri sırada, anien Frankların haçları görüldü. Türkler büyük bir korku ile sarsıldılar. Rivayete göre, Nureddin, Frankların alâmetlerini görünce, arkalıksız olarak gömlekle çadırından dışarı fırladı ve alelusul hazır vaziyette bulunan atın üzerine atıldı. Bir Kürd, koşup atın kösteklerini kesti ve böylelikle Nureddin kaçıp kurtulabildi. Franklar, bu Kürdü tutup öldürdüler. Onlar, birçok Türkü da kılıçtan geçirdiler veya bağliyerek Tarabulusa götürdüler⁽¹⁾.

1475 (1164) tarihinde, Yakup Aslan, Kızılırmak kıyısında bulunan Kiangar⁽²⁾ da anien öldü. Buna, yeğenin oğlu⁽³⁾ İshail halef oldu. Bu, Yakup Aslanın, sultanın kızı olan dul karısı ile evlendi.

Nureddin, Harim'i muhasara altına aldı. Bunun üzerine, Antakya senyoru⁽⁴⁾, Tarabulus kontu⁽⁵⁾, Kilikya prensi Thoros, Tarsusdaki çek Doucas⁽⁶⁾ ile Frerlerin reisi, 13,000 atlı ve piyade ile birlikte birleştiler. Bunlar Nureddine karşı yürüdüler fakat Franklar rezilane bir surette mağlub olup kılıçtan geçirildiler⁽⁷⁾. Tarabulus kontu ile Antakya senyoru, esir edilip, bağli oldukları halde Halebe götürüldüler. Frer'ler kâmilten öldürüldü. Thoros, Antakyaya iltica etti. Buranın Frank patriği, büyük bir matem içine girip, çanları kırdı ve kilise ayinlerini durdurdu. Nureddin, Harim ile Simeon Gek manastırını zaptetti, rahipleri de halkla beraber esiretti.

Bu yılda, Nureddin, Salâheddinin babası Necmeddin Eyub'u kardeşi olan emir Asad ed-Din Şirkuh'u Mısıra gönderdi. Bu iki kardeş, ya d Şirkuh ile Eyub, aslen Dövin mintakasından Kürd ırkındandılar. Bunlar, bir Hıristiyan

1. Bak: "Gesch. des Königr. Jerusalem", s. 317.

2. Çankırı.

3. Kardeşinin oğlunun oğlu.

4. ~~Kilikya senyoru~~ Boémond III.

5. ~~Kilikyanın çek valisi~~ Constantin Calamanx Küçük Raymond.

6. Kilikyanın çek valisi Constantin Calaman.

7. 11 Ağustosta. Bak: "Gesch. des Königr. Jerusalem", s. 310.

destu olan Tagrit emirinin haremaçası Mucahid ed-Din Bahrusun hizmetinde bulunuyorlardı. Şirkuh, Tagritte, emirin çok sevdiği bir hıristiyanı öldürdüğü için, iki kardeş, Musula Zengininin yanına ilticaetmiş ve ondan iltifat görmüşlerdi.

Zengi, Baalbeki zaptettikten sonra, Necmeddin Eyub'u bu kaleye vali tayin etmişti. Bu da, Zengi öldürüldükten sonra, kaleyi Dımışk emirine teslimetmişti. Kardeşi Asadeddin Şirkuh, Nureddinin hizmetine girmiş, o da Homs'u ve Rabahot'u ona vermişti. Şirkuh da Dımışkın Nureddine teslim edilmesine yardım etmiş olup, her iki kardeş, bu emirin yanında büyük itibar kazanmışlardı. Mısıra asker sevk etmek fırsatı elde edilmişti. Mısırlılar meyüs bir ^{hale} düşmüşlerdi. Mısır veziri Şawer, yardımdilemeğe geldi. Nureddin, Şirkuh'un bu iş için muktedir bir adam olduğunu görüp, onu Şawer ile beraber gönderdi. Bunlar birlikte hareket edip Mısıra geldiler. Şawer, Şirkuh'un Mısır imperatorluğunu kendi elinden almağa gayret ettiğini onun hareketlerinden anladı. Bundan dolayı, Franklarla barış aktetti ve Şirkuh'a ehemmiyet vermeyip vaadettiği altın ile muhim mevkileri ona teslimetmedi. Şirkuh, askerlerini, Bolbais şehrini zapt etmek üzere sevketti. Şawer, Kûdüs kralını büyük bir Frank ordusula beraber çağırdı. Şirkuh da Bolbaisde kapandı. Mısırlılar, Franklarla birleşip, Bolbais üzerine yürüdüler ve burasını üç ay muhasara altına aldılar. Bu esnada, Frankların harim'de kılıçtan geçirilmiş ve esir edilmiş oldukları haberi geldi. Bunun üzerine, Kûdüs kralı, Şirkuh'a haber gönderip, sulhen dışarı çıkıp, Mısırı kendi sahiplerine bırakmak ve kendi memleketine dönmek teklifinde bulundu. Şirkuh bunu derhal kabuledip Dımışka döndü⁽¹⁾.

1476 (1165) tarihinde, her yerde buğday kıt oldu. Bilhassa İntakyada ve Kilikyada, buğdayın yarım "marbana"sı bir dinara çıktı. Kıtlık, nihayet öyle bir hal aldı ki hiç buğday bulunmadı.

Aynı yılda, yukarıda zikrettiğimiz veçhile, Mısırda bulunup, "maphrien" İgnatiusu Gürcü kralına göndermiş olan vezir Cemaleddin öldürüldü. Atabeg Zengi,

1. Bak: "Gesch. des Königr. Jerusalem", s. 313 ve devamı.

len İranlı olan bu adamı Musula vali tayinetmişti. Ona bütün ondalık hakkı verilmiş olup, o (1) derecesinde zengin oldu.

MEHİCEDE:

Renald esir edildikten sonra, karısı Antakyada hakimiyet icra etmiye başladı. Baron Toros, oraya gelip, Renaldın oğlu Bemund'u, annesinin isteği hilafına, Antakyaya prens tayinetti.

Bu zamanda, Nureddin, asker toplayıp, Tarabulus bölgesine akın etti ve burasını cesaret altına aldı. Üçyüz Frank atlısı bunlara rastladılar. Türkler, Kûdüs kralının üzerlerine geldiğini zannederek, aldıkları esir ve ganimeti bırakıp kaçtılar. Franklar onları öldürerek geniş bir sahaya kadar takibettiler. Franklar, Kürdlerin çokluğunu ve karşılarında bulunanın Nureddin olduğunu anlayınca, korku içine düştüler ve bir tepeye çıktılar. Orada, atlarından inip, ölümlerine intizaren dua etmiye başladılar. Türkler, onların dua ettiklerini görünce, Allahın korkusu ile sarsıldılar ve ağırlıklarını bırakıp kaçtılar. Bundan cesaret alan hıristiyan askerleri, onların arkasına düştüler ve birçoklarını öldürdüler. Nureddin az sayıda askerle beraber kurtuldu.

Aynı yılda, Yakup Aslan, sultanın kardeşi Şerhan şah'ın⁽²⁾ yanına gidip memnuniyetle avdet etti. Fakat, Kızılıрмаğın kıyısında bulunan Gangra'ya⁽³⁾ varınca orada öldü. Askerler, derhal, onun yeğeni olan İsmaili hükümetin başına geçirdiler ve Kayseri emiri Danun ile ittifak ettirdiler. Albustanda bulunan askerler de Mahmudun (Mahdi'nin) oğlu Mahmudu emir tayinettiler.

Aynı yılın içinde, Kûdüs kralı Amaury, Mısıra gitti. Mısırlılar ikiye ayrıldılar. Bir kısım, Kûdüs kralına itaatetti, diğer kısım da gururlanıp Nureddine güvendi ve ona haber gönderdiler. Nureddin, kumandanı olan Şirku'yu, askerlerle beraber onların yardımına gönderdi. Bunlar, Kûdüs kralının karşısına çıktılar, fakat Allahın iddetine uğrayıp kılıçtan geçirildiler. Kûdüs kralı, Bilbes⁽⁴⁾ şehri üzerine yü-

1. Mihailin metninden olan bu fıkranın bu boşluğu doldurmak kabil olmamıştır. Bak: "Gesch. der Chaliphen", 268, n.1 ve "Hist. arab. des Croisades", I, 542.

2. Bu, Kılıçaslanın kardeşi ve Yakupaslanın kayını olan Şahınşah olacaktır.

3. Çankırı.

4. Akdeniz kıyısında, Asyaya Libyadan ayrılan Pulosya veya Pulusya şehri.

rüyup beş ay muhasara altına aldı. Kral, Nureddinin büyük bir Türk ordusula Herim'i muhasaraettiğini duyunca, Bibes'i terkedip geri döndü. Fakat kendisi gelmezden evvel, Herim, Frank askerlerinin hatası yüzünden zaptedilmişti. Kral, onlara, kendisi gelmeden Türklere karşı çıkmamalarını akıllıca nasihat etmişti. Fakat onlar, gidip Türkleri şehirden taretmişler, sonra da, kaygısızca açıkta oturmuşlardı. Türkler, taarruz edip onları öldürdüler, şehri zaptettiler ve Antakya prensi ile diğer birçok reisleri de esir alıp götürdüler⁽¹⁾.

1. Bak: PAPAĞ GRİGOR (Ürfalı Mateosda) III, 281.

FASİL XLXIII.(+)

(Barhebreusdan iktibas)

1476 (1165) tarihinde, Konya sultanı Kılıçaslan, Gadoug (Gedük)e, Elbustana ve Toronda (Derende)ye akın yaptı. O, Danişmen ahvadını takibetmeye başladı. Nureddin, Banias'ı zaptedip burasını ehemmiyetle tahkimett⁽¹⁾.

Ermeni Thoros, Maraşta talan icraetti. Oradan dört yüz Türk tuttu ve Nureddine: "Yanında bulunan Hıristiyan prenslerini fidyeye mukabil teslimetmezsen, ben de bunları kâmilten diri diri yakacağım" diye haber gönderdi. Nureddin, genç prens de dahil olduğu halde, yanında bulunanları hepsini yizbin dinara mukabil serbest bırakmağa mecburoldu⁽²⁾. Prens Boémond, kurtulduktan sonra, İstanbula, damadı olan Grek imperatorunun yanına gitti. Ondan büyük bir servet aldıktan sonra, beraberinde Athanasius adlı bir Grek patriği bulunduğu halde

(+) Kitap XVIII. Fasıl XI.

1. Bak: "Gesch. des Königr. Jerusalem", s.320.

2. Bak: aynı eser, s.319.

Antakya'ya döndü. Frank patriği⁽¹⁾ buna çok gücendi. O, şehri terkedip Qoçair'e çekildi ve oradan, Antakya Franklarına lanet okudu⁽²⁾.

1477 (1166) tarihinde, Grek imparatoru Manuel, Bulgarlara karşı yaptığı muharebe esnasında bir okla vurulup atından düştü. Bir Bulgar askeri, onu öldürmek üzere ileri atıldı. Manuel, ona, kendisinin imparator olduğunu bildirip, beraber İstainbula geldiği taktirde büyük mükâfat vereceğine yeminle söz verdi. Bulgar, onun sözüne inanarak, onu şehre götürdü. İmperator, sözünü tuttu ve fazlasıyla verdi⁽³⁾.

Benildiğine göre, Manuel, bu zamanda, imparatoriçeyi, kısır olduğu için zehirliyerek öldürmüş ve imparatorlara müsaade edilmediği halde ikinci defa evlenmiştir⁽⁴⁾.

Bu yılın⁽⁵⁾ şubat ayında, Thalmidin oğlu hıristiyan hekim Emin ed-Daulah,⁽⁶⁾ 90 yaşında olduğu halde Bağdadda öldü. O, muhtelif ilimlerle uğraşmış bir adamdı ve bu zaman içinde hekimlikte onun eşi yoktu. O, parlak bir lisaniyatçı idi ve Arapça grameri ve şiirde en mahir Araptan geri kalmıyordu.

ERMENİCEDEN:

1476 (1165) tarihinde, sultan Kılıçaslan, kuvvetlenip Kaduk'u, Elbus-tanı ve Taranda'yı, Danun'un elinden aldı ve Vanışmen ahvadını takibetti.

Bu yılda, Baron Toros, bazı esir prensleri satınalmak üzere kalebe altın ve gümüş meblağlar gönderdi. Onlar, altını aldılar fakat esirleri iade etmediler. Bunun üzerine, Toros, Nureddine tehdit haberleri yolladıktan sonra, Maraşa karşı yürüdü. Büyük bir Türk kuvveti Toros'un üzerine geldi, fakat o, Allahın yardımı ile onlara mağlub ettikten başka, onların ilerigelenlerini tuttu. Nureddin, korku içine düşüp, onu istediği esirleri iade etti ve barış diledi. Franklar, bundan cesaret alıp, Prensi iste-

1. Amaury.

2. Bak: "Gesch. des Königr. Jerusalem", s. 319.

3. Müellif, burada, şüphesiz, Macarlara karşı yapılan harpten bir vakayı zikretmiştir.

4. İmperator, iki kızı olan İren'in ölümünden (1158) sonra, Raymond de Poitier ile Constance'in kızı Antakyalı Marie ile evlenmiştir (25 Birinci Kanun 1161). Bak: "Histoire du Bas-Empire", LXXXVIII, xxxvii, xi.

5. 1476 (1165) tarihinde.

6. İbedullah Emin ed-Daulah ebul Hasan bini Said ibn Telmis. (M.)

diler ve yüzbin dahekan mukabilinde satınaldılar. Prens, İstanbula hemşiresinin yanına gitti ve oradan büyük bir servetle birlikte avdetetti. Prens, Athanas adlı bir Rum patriğini de beraber getirip onu Antakyaya yerleştirdi. Frank patriği Hermi (Amaury), bunu görünce, şehirden çıkıp Khusair'a gitti ve şehri afaretti.

1477 (1166) tarihinde, imperator Manuel, Bulgarlara karşı yürüdü ve esir düştü. İmperatoru tutan adam onu krallarının yanına götürmek istedi. Manuel bu adama, kendisini serbest bırakıp beraber İstanbula geldiği taktirde büyük mükâfat vereceğini söyledi. Adam, imperatorun sözlüne inanıp onu İstanbula kaçırdı, Manuel de sözünü tuttu.

FASIL XLIV. (+)

(Barhebreustan iktibas)

1478 (1167) tarihinde, Nureddin, emir Asad ed-Din Şirkuh ile onun yeğeni Salaheddini ikinci defa olarak Mısıra sevketti. Şirkuh bunu çok arzu ettiğinden ve esasen hazırlık görmüş olduğundan dolayı seriyen Mısıra vardı. Nil'i kat'edip garp mintakasına geçti ve Said memleketine kadar ilerledi. Mısır veziri Şawer, Franklara haber gönderdi. Franklarla Mısırlılar toplanıp, Şirkuhu takibetmek üzere, kendileri de Nil'in garp mintakasına geçtiler. Bunun üzerine, Şirkuhla beraber bulunan ^{veisler} ~~veisler~~, ona tavsiyede bulunup: "Bize, tekrar şark mintakasına geçip Suriyeye dönmekten başaka bir iş kalmamıştır. Biz, bunların ordusuna karşı gelmeyiz. Onlara karşı çıkarsak, zaferden ziyade mağlubiyete uğrayacağımıza eminiz. O zaman nereye ilticaedeceğiz? Zira, bütün Fellâhlarla askerler ve memleketin bütün sakinleri bize düşmandırlar" dediler. Bunun üye-

(+) Kitap XIX. Fasil 1.

rine, Nureddinin adamlarından Bunguş adlı genç bir muharip, onlara: "Ey reisler, düşmana karşı çıkmadan, galip veya mağlup bir vaziyette Nureddinin yanına gitmeniz vakit onun size hak vereceğini mi zannediyorsunuz? O, bilakis, maiyetinizi kesecek ve uzun zamandan beri istihlakettiğinizi geri istiyecektir. Tehlikeden korkan adam, hükümdara asker olmayıp, çiftçi olur veya kadınlarla birlikte evde oturur" dedi. Şirkuh, bu sözleri duyduktan sonra: "Ben de öyle düşünüyorum" dedi. Salaheddin de, söz alıp: "Ben de aynı fikirdeyim" dedi. Bunun üzerine, hepsi muharebeye hazırlandılar. Mısırlılarla Franklar derhal birleştiler ve onlar gayriihtiyari olarak dövüştüler. Şirkuh, yeğeni Salaheddini, sayıca çok göstermek için bütün aşırılıkla birlikte merkeze yerleştirdi. Onlara: "Franklarla Mısırlılar, benim merkezde bulunduğumu zannedip, bütün kuvvetlerini oraya yönelteceklerdir. Onlara çok mukavemet etmeyip, derhal arkınızı çeviriniz. Sizi takip edecekleri vakit hiç korkmayın, çünkü ben arkalarından geleceğim" dedi. Muharebe başladı. Şirkuh, cesaretlerine emin bulunduğu adamları seçti. Franklarla Mısırlılar hücumedince, merkezde bulunanlar arkalarını çevirdiler. Franklarla Mısırlılar onlara takibetmeye başlayınca, Şirkuh da galiplerin arkasına düştü. Kaçanlar geri döndüler ve çevrilmiş olduklarını gören Franklarla Mısırlılar büyük bir ricat hareketi yapmağa teşebbüsettiler. Muharebenin dışına çıkabilen kaçmağa muvaffak oldu. Denildiğine göre, 10,000 Franka karşı Şirkuh'un ancak 2,000 askeri vardı. Şirkuh, İskenderiyeye karşı yürüyüp, burasını muharebe yapmadan zaptetti. Franklarla Mısırlılar, Kahire şehrinde tekrar toplandılar ve Şirkuhtan barış dilediler. Barış şu şartlarla aktedildi: Şirkuha 50,000 dinar verilecek ve o kendi memleketine dönecekti; İskenderiye, Mısırlılara iade edilecek; Franklara her sene yüzbin dinar verilecek ve onlar kendi memleketlerine çekilecekti; Bununla beraber, kapıların muhafazası ve icabında Nureddinin partizanlarını bertaraf etmek üzere, İskenderiyede bir Frank müfrezesi ve atlıları bulunacaktı. Böylelikle, Şirkuh, Mısırı terkedip Dimaşka gitti (1).

1. Bak: "Gesch. des Königr. Jerusalem", s.322 ve devamı.

Aynı yılın içinde, Hısnıziad emiri Karaaslan, Amid'i muhasara altına aldı. Muhafızların ihaneti sayesinde iki kule zaptetti. Muhasara edilenler, heyecana gelip, kulelere çıkmış olan adamları öldürdüler. Karaaslan mahcup oldu ve makedder olduğu halde yerine döndü⁽¹⁾. Az sonra, 17 Temmuzda, Karaaslan öldü ve yerine oğlu⁽²⁾ geçti.

ERMENİCEDEN:

1478 (1167) tarihinde, Kûdüs kralı tekrar Mısıra gitti ve Nureddinin orada bulunan askerlerini mağlub edip Kûdûsa döndü. Sonra, Arapların hıristiyanları izaçettiklerini duyunca, üçüncü defa olarak tekrar Mısıra gitti. Mısırdaki bulunan şirku, kralın karşısına çıktı, fakat tekrar mağlub oldu ve kaçtı. Kûdüs kralı, hıristiyanların büyük sevinci içinde Mısırı zaptetti ve bu memleket Kûdûsun tâbiyeti altına girdi.

Aynı yılda, Harput emiri Karaaslan öldü ve yerine oğlu Nureddin geçti.

1. Emir Ousâma da bu muhasaraya iştirak etmiştir. Bak: H. DERENBOURG, "Ousâma ibn Mounkidh", s. 321.

2. Muhammed Nureddin.

FASIL XLV. (+)

(Barhebreusdan iktibas)

1479 (1168)inci yılın Birinci Kânun ayında, Kilikya prensi Thoros öldü. Bu, ölmezden evvel rahib olmuştu. Thoros, en küçük oğlunun⁽¹⁾ kendisine halef, kuzeni⁽²⁾ Thomas'ın da ona vasi olmasını vasiyetetmişti. Thoros, kardeşi Mıleh'i⁽³⁾ mirastan tamamilâ mahrumetmişti. Mıleh, buna gücenip, Nureddinin yanına gitti. Ondan bir Türk ordusu aldı ve Kilikyaya akınetti⁽⁴⁾. Mıleh, genç kız ve erkeklerle kadınlar, rahipler, piskoposlar olmak üzere onaltı bin kişiyi esir edip Halebe götürdü ve onları kısmen esir tacirlerine sattı, kısmen de mükâfat olarak kendisile beraber bulunan Türklere verdi. Sonra, Ermeniler onu yanlarına çağırıldılar. Memleketin yarısını ona verdiler, o da, diğer kısmının çocuğun elinde kalacağını kabulettiğine dair yeminetti. Fakat sonra, yeminden dönüp, bütün memleketin kale ve şehirlerini zaptetti. Birçok senyor ve piskoposların gözlerini çıkarttı ve el ve ayaklarını kestirdi. Diğer bazılarının da derilerini yüzdürdü ve onları vahşi hayvanların önüne attı.

(+) kitap XIX. Fasil III.

1. Ruben II.
2. Teyzedadesi.
3. Frank müelliflerinde "Mélîer" veya "Milo".
4. Bak: "Gesch. des Königr. Jerusalem", s. 355.

Bu yılda, Musul emiri Kutbeddinin veziri olan emir Zeyneddin, çok ihtiyar ve sağır ve kör olduğu için, idare etmekte olduğu bütün memleketi⁽¹⁾ Kutbeddine tevdi etti ve yalnız, Atabek Zengin'in zamanından beri malik bulunduğu Arbèles'i (Erbil'i) elinde tuttu. Zeyneddin oraya çekildi ve orada öldü. Ona, oğlu Muzaffereadin halef oldu, Mucahid ed-Din de vezir oldu⁽²⁾.

ERME NİCE DEN:

1479 (1168) tarihinde, imperator Manuelin amcazadesi ve Stefanenin katili olan Andronikos, Kilikyadan kaçıp Akyaya gitti. Burada, ölü kuds kralınının karısı olan yeğeni⁽³⁾ bulunuyordu. Andronikos onun evinin kahyası oldu. Dinsiz adam, kardeşinin kızı ile şenî münasebette bulunup onu gebe bıraktı. Bu murdarlık ortaya çıkınca ikisi birden kaçıp marana gittiler. Türkler, bunu işitince, hıristiyanlardan öğrenmeğe başladılar. Andronikos oradan Mardine gitti fakat kendisini kabuletmediler. Bunun üzerine Erzuruma gitti ve oradan Türk askerlerini alıp, hıristiyanları esir tutuyor ve getirip müslümanlara satıyordu.

Kilikyanın büyük prensi Toros, şerefli bir ömür geçirdikten sonra aynı yılın içinde öldü. O, ölmezden az evvel, ruhanî olmuş ve böylelikle Hazretî İsanın uğuruna rahmete kavuştu. Toros, hakimiyeti, henüz çok küçük olan yaşta olan çocuğuna bırakmış ve onu prenslere tevdi eylemişti. O, kardeşi Milehin fena bir adam olduğunu bildiği için ona hiçbir şey vermemişti. Çünkü Mileh, kardeşinin ölümünden evvel, Nureddinin yanına gitmiş ve Kuris'i ona vermişti. O, müslümanların yardımı ile hıristiyanlara birçok fenalık yapmış, Ermeni Vanner'ini⁽⁴⁾ gaspetmiş ve hıristiyanları esir etmiştir.

Sonra, Ermeni prensleri ile çocuğun vasisi olan Tomas, Milehe, yeğenini mahrum etmeyeceğine dair yemin ettiği takdirde memleketin yarısını kendisine vereceklerini söylediler. O, yeminedip oraya döndü. Fakat sonra yeminini tutmadı ve birçok fenalıkları sayesinde kuvvetlenip bütün memlekete hakim oldu⁽⁵⁾.

1. Barhebreus'un izahatına göre, Şigar'ı (Sincarı) Harran'ı, Hisniakar'ı, Hakyarı kalelerini, Tagriti ve Şahrator'u (Sührizur'u).

2. Bak: "Hist. arab. des Croisades", cilt II, 11 s. 241, 323.

3. Kardeşinin kızı.

4. Bu, mağul bir demirhan denilse, "manastırlar" demektir.

5. Bak: SİMBAT, s. 100-102; VAHRAM, s. 210.

FASIL XLXVI. (+)

(Barhrbreusdan iktibas)

1480 (1169) tarihinde, Konya sultanı Kılıçaslan, Kapadokya Kayserisini ve Symnada'yı Danişmen ahvadinın elinden aldı.

Aynı yılın içinde, Nureddin, Oqail ailesinden bir Maadi Arap olan emir Şehabeddinin elinden Caberkalesini aldı. O, ona, Saruj'u, Balxhata'yı, Bab ile Buzah'ı ikta ederek 20,000 dinar verdi.

Aynı yılda, sultan Kılıçaslan, Ankara ve Çankırı şehirlerini Greklerin elinden aldı (1).

Bu zamanda, vergiyi toplamak ve kapıları muhafaza etmek üzere Mısırdaki bulunan Franklar, Kudüs kralı Amaury'ye haber gönderip, bu memleketin ordudan mahrum bulunduğunu ve Frankların onu kolayca zapt edebileceklerini söylediler. Bütün rical oraya gitmek istedi, fakat zeki bir zat olan kral, o lara mani olup: "Mısırın bütün altını bizde toplanmaktadır. Oraya gidersek, esa en bizden nefret etmekte olan Araplar, Nureddine yaklaşip onu çağıracaklardır. O zaman gerek içerde, gerekse dışarda bulunanlara karşı harbetmeye mecbur kalacak ve muvaffak olmayacağız" dedi. Frank reisleri, kralın nasihatını diynemeyip: "Mısır gideceğiz ve Nureddin hazırlanıp ilerlemezdence evvel orasını zapt edeceğiz"

(+) Kitap XIX. FASIL IV.

1. Bu malumat yanlışdır. Sultan, buraları kardeşi şahinşahın elinden almıştır. (M.)

dediler. Kral, onlara karşı aciz kaldı ve onlar toplanıp derhal yola çıktılar. Bolbeis şehrini zaptla yağma ettiler, halkı da esir eylediler. Franklar, ilerleyip, Kahireyi ve Mısır'ı (Fustat'ı) muhasara altına aldılar. Mısır şehrinin halkı, Bolbeis'lilerin akıbetine uğramaktan korkarak, birbirine cesaret verdiler, surun üzerinde mevzi aldılar ve Franklara karşı büyük gayretle harbettiler. Mısır halifesi Adhid, karılarının ve kızlarının saçlarını kesip Nureddine gönderdi ve ona: "İşte, karılarım ağlıyarak, kendilerine yardıma gelmeni rica ediyorlar" dedi. Mısır veziri Şawer, Amaury'ye ve Frank reislerine haber gönderip: "Size karşı sevgi beslediğimi biliyorsunuz. Arapların mani olmayacaklarını bilse idim, Mısır'ı derhal size teslim edecektim. Fakat, onların benim böyle bir şey yapacağımı işitseler, beni derhal öldürürler. Bence, onlar, kendilerinden istediğiniz kadar altın alıp ve vergi toplamak için eskisi gibi tahsildarlar bırakıp memleketinize dönmenizi, Nureddinin gelip Mısır'ı zaptetmesine tercih ediyorlar. Şayet Nureddin gelirse, siz hem vergiden, hem de memlekettten mahrum kalacaksınız" dedi. Franklar, bunu duyunca, kendilerine bir milyon dinar vermek şartıyla barış aktettiler. Şawer, onlara derhal yüzbin dinar verip: "Mısır'ı terkedip çekilmenizden sonra, kalan meblağ^aı toplayıp göndereceğim" dedi. Böylelikle, Franklar Mısır'ı terkedip kendi memleketlerine döndüler.

Nureddin, Frankların Mısır'ı terk ettiklerini duydu ise de, ordusunu göndermekten geri kalmadı. Çünkü onun gayesi Mısırlılara yardım etmek değil, daha ziyade bu memleketi zaptetmekti. Binaenaleyh, Şirkuh'a, derhal askerlerin başına geçip yeğeni Salaheddinle beraber yola çıkması emrini verdi. Şirkuh, Kahireye gidip, halife Adhid'in yanına girdi ve ondan hüsnükabul ve iltifat gördü. Fakat memleketin bütün idaresini elinde almış olan Şawer, calib sözlerle Şirkuh'u kayırıyor, fakat ona ve beraberinde bulunanlara iase temin etmiyordu. Ü, Asad ed-Din'i⁽¹⁾ yeğeni ile beraber hilakârlıkla tutmak için, onları bir ziyafete davet etmeye karar verdi. Salaheddin, kendisi de, Şaweri öldürmek niyetinde idi, fakat amcası Şirkuh buna mani oluyordu. Günün birinde, Şawer, Şirkuhun mutad ziyaretine gittiği vakit, o, bir ülemanın türbesinde dua etmeye gitmiş olduğundan orada bulunmuyordu. Salaheddin, onunla beraber alu bindi ve konuşup gider-

1. Şirkuh.

erken, onu atından düşürüp bağladı. Onu amcasının müsaadesini almadan öldüremezdi. Bunu amcasına haber verdiği vakit, o: "Halifenin müsaadesi olmadan bir şey yapamayız" dedi. Binaenaleyh, halife Adhid'e haber verdiler. Halife de onu öldürmelerine izin verdi, çünkü Şawer, hükümette halifeye hiçbir yer vermemişti. Böylelikle Şawer öldürüldü, evi yağma edildi ve Şirkuh onun yerine vezir oldu. Ona, Mısır vezirlerinin taşımakta oldukları hükümdar ve general ünvanını verdiler⁽¹⁾. Şirkuh, yalnız iki ay vezirlik yaptıktan sonra nefes darlığından öldü. Yeğeni, yani Necmeddin Eyubun oğlu Salaheddin ona halef oldu ve bütün orduları birleştirdi. O, Mısır'ı zaptetti.

Asad ed-Dinin Nasreddin adlı bir oğlu vardı. Homus şehri ona ve oğullarına verildi. Onun kardeşi olan Necmeddin Eyubun altı oğlu vardı. Bunların büyüğü şems ed-Daulah Turanşah, İskenderiyede hakimiyet icraetti; ikinci oğlu olup, İzzeddin Farukşah'la Takieddin Ömerin babası olan Şahınşah, Hamaya sahib oldu; üçüncüsü olan Seyf el-İslam Tuğtekin, Theman'da hakimiyet icraetti; dördüncü oğlu Salaheddin Yusuf, Mısır'a, Filistine, Suriyeye ve Mezopotamyaya hakim oldu; beşincisi olan Malik Adil Ebubekir, Salaheddine halef oldu; dördüncü oğlu Tac el-Moluk Buri de, Salaheddinin Halebi muhasara ettiği sırada öldü.

EREMENİCEDEN:

1480 (1169) tarihinde, 949 (638) tarihinde ^{Ömer ile} başlamış olan Mısırın Arap hakimiyeti nihayet buldu. Çünkü orada nifak çıktı ve ikiye ayrıldılar. Mısır'daki Araplar Rafızî yani Şii tesmiye ediliyorlar. Bunlar, Allah bir dir, fenalık çoktur ve fenalığın sebebi şeytandır diyorlar. Athur (Asur) ve Mezopotamyada buhunanlar ise, enalığın ve günâhın Allahtan olduğunu söylüyorlar. Bunlar da Salsapfî (Süfî) tesmiye ediliyorlar. İki taraf, bu sebepten dolayı birbirinden nefret ediyorlar ve düşman olmuşlardı. Salsapfîler Franklarla, Şehiler de Nureddinle beraberdiler ve iki tarafın mensupları da Mısırda mevcuttu. Nureddin, iki tarafa da mesaj gönderip, kendisine tâbî oldukları ve Franklara vergi verdikleri taktirde kendilerine serbestiyet vereceğini vaadetti. Onlar, buna razı olup, Kûdüs kralına ver-

1. "Malik-Mansur". Bak: ABOUL-FEDA, "Annal. moslem", cilt III, s.609-625.

mekte oldukları vergiyi kestiler. Balbes'i tahkimettiler ve orada oniki bin atlı ile ikiyüz bin piyade yerleştirdiler. Bunu haber alan Kūdüs kralı, onlara karşı yürüyüp, Balbesi zaptla hıristiyanlardan maada bütün halkı öldürdü.

Mısırda hakimiyet icraetmekte olan şauer⁽¹⁾, şehri yaktı, halkı beraber alıp Kahireye gitti ve olan biteni Nureddine haber verdi. Kūdüs kralı, büyük ganimetle beraber geri döndü. Nureddin, kumandan şirku'yu yüzbin atlı ile beraber Mısıra sevketti. O, orada, Arap vezirini (Şaweri) öldürdü. Sonra, halifeyi (Adedleddin illah) tutup öldürdü ve onun hanedanını ortadan kaldırdı⁽²⁾. Böylelikle, Arapların Mısırdaki halifeliliği ile hakimiyetleri kaldırılmış oldu. Türkler oraya hakim oldular.

Şirku, üç ay sonra öldü ve yerine, kardeşinin oğlu olan Yusuf, yani Salaheddin geçti. Bunlar, Büyük Ermenistanın Dovin şehrinde olup asle Kürddiler. Bunların babalarının adı Eyubdi⁽³⁾. Süleyman⁽⁴⁾ oğlu olan Eyub, kardeşi şirku ile beraber, fakirlikten dolayı Dovinden çıkıp, Tagrit'e gitmişler ve kalenin muhafızlığını almışlardı. Eyub, bir gece, uykusunda, vücudundan alev çıkıp birçok memleketleri yaktığını görmüş. Ruyasını bir Yahudiye naklettiği vakit, o, bir oğlunun dünyaya gelip birçok memleketlere fethedeceğini söylemişti. Eyub, bu ruya hakikat olup oğlu hükümdar olduğu takdirde Yahudiye ve soyuna her yıl bin altın vereceğini yazı ile vaadetmişti. Aynı yılın içinde Yusuf dünyaya gelmiştir. Çocuk büyüdüktan sonra, amcası şirku onu alıp Nureddinin yanına gitmişti. Nureddin, zeki bir adam olan şirku'yu kumandan tayinetmiş ve Mısıra sevk etmiştir. Yusuf, yani Salaheddin de, Nureddinin gözüne girmiş olup, amcasının ölümünden sonra, Mısıra onun yerine tayinedildi. Ruyayı tefsir eden Yahudi, Eyubun yanına gelip altınları istemiştir. Eyub da, "haydi hükümdar olanın yanına gidelim, o sana versin" demiş. İkisi birden Mısıra gittiler. Yusuf, ruyanın kaç sene evvel tefsir edildiğini Yahudiye sordu. O da, tarihi yazmış olup, çıkarıp gösterdi. Bunun üzerine, Yusuf, geçen yılların her biri için bin altın dahekan verdi. Az sonra, Yusufun babası, başından yediği bir at tepmesi yüzünden öldü ve büyük törenle defnedildi. Yusuf, günden güne daha kuvvetlenip çok büyüdü.

Aynı yılın içinde, Kılıçaslan, Kayseriyi ve Dzanı dav'ı Danışmen oğullarının elinden aldı.

Yusuf, Mısır hıristiyanlarının daima kuşakla olmalarına ve ata veya katıra binememelerine dair emir çıkardı.

1. Mısırın veziri olan Şauer veya Şaur, Franklarla müttefikti. O, Frankların Balbes'i yakmakla ahtlarını inkârettiklerini görünce, asker topladı ve askerlerini heyecana getirmek üzere Postat şehrini yaktı. Mısır halifesi de, Nureddinin den yardım diletti. Bak: MICHAUD, "Histoire des Croisades", cilt II, fasıl 6.

2. Bu malumat yanlıştır. M.

3. Bu malumat yanlıştır. M.

FASIL XLXVII. (+)

Küdüş kralının tekrar Mısıra yürümüſi. Malatya emiri Mahmudun uzaklaſması. Halebi harab eden büyük zelzele ve diğer vakalar.

Bu zamanda, yani 1481 (1170) tarihinde, Küdüş kralı Amaury, akrabası⁽¹⁾ olan Grek imperatorundan, Mısıra karşı yürümek üzere yardım istemiſ olup, imperator deniz yolu ile asker gönderdi. Grekler, Mısıra geldikleri vakit, fena ahlaklarından dolayı, kralı aldatıp bu memleketi kendileri için zaptetmek istediler. Fakat bazı ſahisler, bunların niyetlerini krala vaktinde haber verdiler. Mısırlılar, krala, eskisi gibi tekrar altın vermeyi vaadettiler⁽²⁾. Onlar, altınları her sene müntazamen tediye edeceklerine kefalet olarak bir rehine verdiler. Kral, rehineyi beraber alıp Küdüsa döndü. Grekler sefalet içinde kaldılar, ve kiſ geldiği için birçoğları telef oldular. Onlardan ancak az miktarda adam memleketlerine dönebildi⁽³⁾.

Aynı yılda, muhakemesiz bir genç olan Malatya emiri, sefih bir hayat içinde yüzüyordu. O, bir fahiſe ile münasebet peyda etmiſti ki bu kadın onu, ſehir

(+) Kitap XIX. Fasil VI.

1. İmparatrix Kraliçe Marie, Manuelin yeğeninin kızı idi.

2. Metnin boğluğu burada nihayet buluyor.

3. Bu sefere ve meſhur Damiette muhasarasına dair bak: "Histoire du Bas-Empire", LXXXIX, XXXVII-XLI; "Gesch. des Königr. Jerusalem", s. 345 ve devamı; G. BOULEGUE BERGER, "Campagne du roi Amaury I. de Jerusalem en Egypte", (Paris, 1907).

halkı ile Türk askerlerine her türlü tazyik yapmağa teşvik ediyordu. Hükümet ricali, bu gibi şeylere tahammül edemeyeceklerini söylemeğe başlayınca, o daha müptezel bir hayat yaşamağa başladı. Babasının bütün hazinesini alıp, bu fahişe ile yakın adamlarıyla beraber, güya şikâyet edenleri cezalandırmak için, şehri terketti. Akılsız Mahmudun⁽¹⁾ yaptıklarını gören kumandanlarla askerler ve halk, genç bir prens olan kardeşi Ebul Kasım derhal hükümetin başına getirdiler.

Bu, hakimiyet icraetmiye başlayınca, şehirde sukunet ve asayiş yerine geldi. Diğeri, ötcye beriye dolıştı ve ileride görüleceği veçhile⁽²⁾ ömrünün sonu geldi.

Aynı yılda, Kûdus kralı, Kilikya prensi Mîleh'in hıristiyanlara her yerde ve her suretle fenalıklar yapmakta olduğunu haber alınca, ona karşı yürüdü. Mîleh, Türklerin yanına ilticaetti ve onlar ona yardım ettiler. Bir muharebe vukubuldu. Allah krala yardım etti ve o onları yendi. Türkler kaçtılar, Mîleh de içkaleye ilticaetti. Kral bu içkaleyi kuşatıp hücum ettiği sırada, Mîleh, son derece sıkışıp, yaptıklarına pişman oldu, affedildi ve krala itaatedeceğini vaadetti⁽³⁾.

Bu yılın içinde, Aghel⁽⁴⁾ kalesinin emiri olan izz ed-Daulah⁽⁵⁾ öldü. Oğlu Asad ed-Din ona halef oldu. Bununla amcası olan Amid emiri⁽⁶⁾ arasında mücadele çıktı. Onlar, köy çiftçilerini tutup köle olarak sattılar.

Bu yılın, yani 1481 (1170) inci yılın Haziran ayının 29unda, şiddetli bir zelzele oldu. Yeryüzü, denizde bir sandalmış gibi sallandı (7)

1. Barhebreus'a göre: Muhammed.

2. Bak: metne göre, Kitap XX fasıl II.

3. Bak: "Gesch. des Königr. Jerusalem", s.355 ve orada zikredilen kaynaklar.

4. Bu gün bir kaza merkezi olan Egil.

5. Hicrî 551 (1156-57) tarihinde ölmüş olan Amid emiri Mueyyid ed-Daulah'ın oğlu.

6. Cemal ed-Daulah Kamal ed-Din ebulkasım Ali ibn al-Hasan ibn Nisan. Bu, yukarıda zikredildiği veçhile Mahmud ibn Elaldı Cemaleddinin veziri idi. Bu Amid emirleri, hakikatte, resmen emir olmayıp, İnal'dan inmiş Türk emirlerinin vezirleridiler.

7. Bu hikâyenin başlangıcı, metnin eksik kısmında bulunuyordu.

1170
Korkalım, kardeşlerim, korkalım ! Bir zelzele bizi bu kadar korkutuyorsa, Kıyamet gününü nasıl karşılayacağız?

Bu zelzele esnasında, Berrhoe yani Halep şehri yıkıldı. Burada hüküm süren dinsizlik Sodom ve Gomorre'deki kadar büyüktü. Orada işlenen türlü türlü günâhlarının bir çoğunu gözümüzle gördük. Orada binlerce hıristiyan esiri vardı. Yalnız pazar günleri onlara, ayaklarında ve boyunlarında zincir bulunduğu halde, kiliseye girmeğe müsaade ediyorlardı. Onların figanları gökleri yırtıyordu. Orada, esirlere yapılan tazyiki hangi dil söyleyebilir, ve hangi kulak işitebilir? Bunları yazmak için bir çok cilt doldurmak lazım gelecektir. Hava, sanki, bu şehrin Araplarının hiddetinin dümanı ile katılaştı. Bunların yaptıklarını gören veya işiten birçok insan, günâha girip, Allahın kudretinin buraya yetişemediğini söylüyorlardı. Bundan dolayı, Allah onlara merhamet edip, bu feleketi göndermekle onları yola getirdi. Hazretü Muh'un zamanında yaşayanlara Tufan ile yaptığı gibi, onları da bu çalınca dinsizlikten geriye çekti. Allah, esirleri onların elinden kurtaramaz diyenler, zelzele yüzünden yağın halinde yere serpildiler. Onların surları ve evleri yıkıldı. Hava ve su, taafün eden cesetlerin kokusu ile doldu ve üzerlerine siyahlar çıktı (1). Bütün şehir çöktü, bir sürü enkaz haline geldi ve bir harabeler tepesi manzarasını aldı. Allahın hiddet kılıcının bu şehre karşı çekildiğinin bir nişanesi de şudur ki başka hiçbir yerde felaket bu kadar büyük olmadı.

Antakyada, nehrin kıyısında bulunan sur devrildi. Greklerin büyük kilisesi kâmilten yıkıldı. Mar Petrus büyük kilisesinin mimberile muhtelif yerlerde bulunan kilise ve evler yıkıldı. Antakyanın içinde takriben e li kişi telef oldu. Gabala (Cebele) kâmilten yıkıldı. Tarabulus şehrinin büyük bir kısmı da büyük kilise ile beraber yıkıldı. Diğer sahil şehirleriyle Dimışktı, noms'da, nana'da ve diğer bütün şehir ve köylerde de zelzele tahribata sebep oldu, fakat hiçbir yerde, "alepte olduğu gibi bir tahribat olduğunu ne gördük ne de işittik.

1. Metnin burasının doğrultulmuş olduğu görünmüyor. (Ermonice tercümesinde, görüleceği veçhile, "şehir siyah bir su ile doldu" diye doğrusu yazılmaktadır. M.)

Bu şehrin⁽¹⁾ senyoru olan prens, saçlarını kesti, halkın yaptığı gibi, kendisi de harar giydi ve patrikten affilemek üzere Qocair'a çıktı. Patriği kiliseye girmeğe icbarettiler, fakat o: "Grek patriğini dışarı çıkarmazsanız girmem" dedi. Kilseden içeri girdikleri vakit, patriği, zelzeleden ezilmiş bir halde buldular. Onu, henüz nefes almakta olduğu için alıp şehir haricine çıkarıldılar, fakat o yolda öldü. Bunun üzerine, (patrik) Amaury şehre döndü. Şehrin surları ile kilise tekrar inşa edildi.

Mureddin, Halebin surunu tekrar yaptırdı. Samosat emiri oranın surlarını, ve Türk ve Frank prenslerinin her biri kendi kalelerini tekrar inşa ettiler.

Allah, bize, yani bu şehirlerde bulunan hakımızın kalan kısmına, büyük bir yardım gösterdi. Belki, O, bunu, bizim millette ne hükümdar ne de zengin⁽²⁾ bulunmadığı için yapmıştır. Halepte, bütün şehir kâmilten yıkıldığı halde, bizim kilisemiz korundu ve tek bir taş bile düşmedi. Antakyada, Meryemana, Mar Gui-Guiwarguis ve Mar Bar çauuma adlı üç kilisemiz aynen kaldı. Keza, Gabala'daki küçük kilisemizle Lazkiye ve Tarabulustaki kiliselerimiz muhafaza edildi.

ERMENİCEDEN:

1481 (1170) tarihinde, Kûdus kralı, damadı olan Rum imperatorundan yardım istedi. O da, deniz yolu ile birçok asker gönderdi ve Mısıra karşı yürüdüler. Rumlar, Mısıra geldikten sonra, tabiatları üzere, Kûdus kralına karşı hilekârlık yaparak, Mısırı kendileri zapt etmek istediler. Mısırlılar, bunu krala haber verip, ona vergi ödemeği ve teminat olarak da altın ve rehineler vermeyi teklif ettiler. Çünkü Yusuf, Kûdus kralına karşı koymak için henüz kâfi kuvvete malik değildi. Kral, buna muvafakat etti. Altını ve rehineleri aldı ve Rumları terkedip geri gitti. Rumlar, orada kalmağı cesaret edemeyip, gemilerine binip döndüler. Fakat yolda, şiddetli kış yüzünden birçokları denizde boğulup telef oldu.

Aynı yılın yaz mevsiminde, Haziran 29da, Paulus ve Petrus yortusu gününde, saat 3de, çok şiddetli bir zelzele oldu. Dünya, temelinden sarsıldı ve sanki yukarı çıkıp aşağıya düşecekti. Yeryüzü, saat 9a kadar çalkalandı. O esnada, biz, "messe" ayini yapılmakta olan

1. Yani Antakyanın.

2. Barhebreus'a göre: "prens".

Mar/ Hanani manastırında bulunuyorduk. Derhal yere kapandık ve Allahın hiddeti geçinceye kadar kimsenin kiliseden çıkmamasını emrettik. Doğrusunu söylemek lazım gelirse, (zelzelenin) geçeceğini ümid etmiyorduk, çünkü herkes dünyanın sonu gelmiş olduğunu zannediyordu. Fakat saat 9da, rahim Allah merhamet etti. Yeryüzü durdu ve kendimize geldik. Bütün gözlerden yaş akıyor ve herkes Allaha şükran okuyordu.

Sonra, Halepten haber geldi. Orada sur yıkılmış, yeryüzü yarılıp birçok insan gömülmüş, şehir siyah bir su ile dolup sayısız insan boğulmuş ve tek bir kiliseden maada bütün binalar yıkılmıştır. Allah, bu suretle, hıristiyanların akıtılan kanının öcünü almıştır. Çünkü orada, hıristiyanlar esir olarak hayvan sürüleri gibi satılıyorlardı. Onların yaptıkları Sodom'luların ve rufanla boğulanlarinkini geçmiş olduğu için, bu fenalıkları gören birçok adam, Allahın yardıma yetişmesinden ümidlerini kesmişlerdi.

Antakyada da birçok binalar yıkıldı. Rum kilisesi, ayin icra edenlerin başına yıkıldı. S. Petrus kilisesi de yıkıldı. Prens harargiydi ve bütün halk, gidip patriklerinin ayağına kapanarak şehre avdetetmesini rica ettiler. Patrik, onlara: "Rum patriği dışarı çıkmaz, yanca oraya giremem" cevabını verdi. Onu şehirden dışarı çıkarmağa gittikleri vakit, onun, yıkılan kilisenin içinde ölüm derecesinde yaralanmış olduğunu gördüler. O (yani Latin patriği), onu oradan atmak emrini verdi. Emir ifaedildi ve o şehrin dışında öldü. Bunun üzerine, Frank patriği Hemr⁽¹⁾ şehre girdi. Yıkılan yerleri inşaatmiye başladılar.

Bu görülmemiş ve işitilmemiş afetten dolayı, bütün memlekette büyük tahribat oldu. Kalelerle kiliseler, şehirlerle köyler yıkılıp harap oldular. Fakat, Hazretı İsanın merhameti sayesinde, Antakya ile bütün sahil bölgelerinde, Ortodoksların⁽²⁾ kiliseleri olduğu gibi kaldı. Bu, bizim iyi hareketlerimiz için değil, aziz ata aramızın duaları ve şahadeti sayesinde olmuştur.

1. Amaury.

2. Sıyanı leri kastediyor.

FASIL XLXVIII.(+)

Musul emiri ile Bağdad halifesinin ölümleri zamanına dair. Bu zamanda, Nureddinin Musula gitmesi ve Mar Mattai manastırının soyulması hakkında.

1482 (1171)inci yılın Ağustos ayında, Musul ile bütün Asuryanın emiri olan Atabeg Kutbeddin~~in~~ öldü.⁽¹⁾

Bunun üzerine, kardeşi Nureddin, askerlerini toplayıp derhal oralara geldi. O, Nüseybin muharebe etmeden zaptetti. Fakihler⁽²⁾ buna sevindiler. Çünkü o kendilerine çok itibar ediyordu. O, şarap içmemekte ve namaz vaktini kaçırmakta çok dikkatli idi. Müslümanlar, ona "peygamber" diyorlardı. Bundan dolayı, o, hıristiyanlar için sert, Araplar için de tatlı bir adamdı. O, kiliselerin ve manastırların içinde yeni yapılmış olan bütün binaları yıktırdı. Bu meyanda, Nestorîlerin, müteredî Bar Çaum'a'nın zamanından beri işgalemekte oldukları Nüseybinin Mar Jacques kilisesinin büyük bir bölümünü yıkmaya başladılar. Orada bulunan hazine ile bin cilt kadar kitabı soydular. Diğer birçok yerlerde de aynı şeyi yaptılar.

(+) Kitap XIX. Fası1 VII.

1. Bak: "Gesch. der Chaliphen", III, 345, n.2.

2. "Juriconsulte" - 42

Nureddin, kendi yakın adamlarından olup hıristiyan düşmanı olan İbn Azrun adlı bir fakihi "kanun muhafızı" (Gardien des lois) tayinetti ve onu, babasının ve kardeşinin zamanlarında kiliselerin içinde yapılmış olan bütün yeni binaları, "Allah kendilerine merhamet etsin diye" yıktırmak üzere bir tetkik seyahatine çıkardı. Bu sefil adam, aldığı emir üzerine yola çıktı. O, kendisine rüşvet verilen her yerde, binaların eski olduklarını yeminle tasdik ediyordu. Fakat, gözlemlerinin önünde bu perdenin çekilmediği yerlerde, binaları yıktırıyordu. Nihayet, Nureddin, yapılan işlerden haberdar edildi ve onu azletti.

Nureddin, Müseybinden hareket edip Şigar'a (Sincar'a) karşı yürüdü ve burasını da muharebe yapmadan zaptetti.

Sonra, 1482 (1171) inci yılın Birinci Kânun ayında, Musulu muhasara altına aldı.

Aynı yılın içinde, halife Mustancid öldü⁽¹⁾. Buna, Mustadhi adlı oğlu halef oldu⁽²⁾. Bu, Bağdadda hakimiyet icra etmeye başlayınca, ileride, yılların sırasında görüleceği veçhile, Nureddinin hıristiyanlara karşı beslediği nefret ve öfkesinin şiddetini bertarafetti.

Musul ve Minova muntakasında bulunan Mar Mattai manastırı da, günâhlarımızın yüzünden baskına uğradı.

Atabeg Kutbeddin öldü ve yerine oğlu Seyfeddin hüküm sürmeğe başladı. Bu tarihte veya ertesi sene, Haleb emiri Nureddin, bu bölgeye taarruz etti. Manastırın civarında bulunan birçok Kürdler, Nureddinin, hıristiyanların sıkıntıda oluşundan memnuniyet duyduğunu biliyorlardı. Bu, bunların kıskançlıklarına muafık bir fırsat oldu. Onlar, toplanıp, manastırı yakmak için bir plan tertip ettiler. Manastırı geceleyin zaptetmeye teşebbüs ettiler, fakat rahipler daima uyanık buldukları için birçok defalar konulan merdivenleri kırdılar ve hâk Kürdlerin busularını öldürdüler. Bunun üzerine, Kürdler gündüzün toplanıp, alemlerini hücum etmeye geldiler. Bunu haber alan Minova civarındaki köylüler, birleştiler, rahiplere yardım etmek üzere manastıra çıktılar ve Kürdleri yendiler.

1. 25 Birinci Kânun 1170. Bak: "Gesch. der Chaliphen", III, 335.

2. Ebu Muhammed el-Hasan ibn el-Mustancid el-Mustadhi.

Onlar, hileye başvurdular. Rahiplerle sahte bir barış aktettiler ve onlara güya dostca 30 dinar verdiler⁽¹⁾. Rahipler, Kürdlerin sahte barışına inandılar ve köylüleri kendi evlerine geri gönderdiler. Bunun üzerine, Kürdler tekrar toplanıp, beklenilmeyen bir anda geldiler. Dağın tepesinde bulunan büyük bir taş oynatıp aşağıya yuvarladılar. Taş, surun, suların girdiği kısma çarparak bir yarık açtı. Rahipler toplanıp, yıkılan kısmı tamiretmek üzere kireçle taş getirdiler. Kürdler, onları zaif düşürünceye kadar üzerlerine ok attılar. Sonra, kılıçlarını çektiler ve haykırarak rahiplerin üzerine atıldılar. Bir kısım rahipler öldürüldü, bir kısmı da manastırın üst kulesine iltica edip kurtuldular. Rahip Mattai ile Münzevi Denha öldürüldüler. Kürdler binbeşyüz kişidiler. Onlar, manastırı zaptettikten sonra, gerek beygirlerini yükletip, gerekse kendi sırtlarına alıp büyük miktarda ganimet götürdüler. Mantakanın halkının eşyası, emniyet tedbiri olarak manastırda yığılmış olduğundan dolayı, oradan bu kadar büyük bir ganimet çıktı.

Kürdler gittikten sonra, rahipler, kulede bulunan kitaplarla diğer şeyleri alıp Musula gittiler. Manastır, bize bir ceza olarak, ıssız ve duasız kaldı. Halk, manastırı düşmanların tahribatından korumak için asker kiraladı. Bu askerlere, ayda otuz darik veriliyordu.

Musul emirleri, Kürdlerin manastıra yaptıklarını duyunca, onlara karşı asker sevk ettiler ve onlar Kürdlerin birçoğunu öldürdüler. Bunun üzerine, Kürdler, akın edip, Nestorflerin memleketinde dokuz köyü tahribettiler. Onlar, insanları öldürdüler, hayvan sürülerini ve eşyaları soydular, evleri de ateşe verdiler.

ARMENİCE'DEN:

1482 (1171) tarihinde, Musul ile bütün Asuryanın Atabegi olan emir kutbeddin öldü. Kardeşi Nureddin, bunu duyunca, Müseybine gidip burasını ve Sincarı muharebe etmeden zaptetti. Fikirler⁽²⁾ buna çok sevindiler. Çünkü onlar, dindarlığından, şarap içmediğinden ve namaz vaktini hiç kaçırmadığından dolayı, onu çok seviyorlar ve

1. Barhebreus'a nazaran: "Rahipler, barış yapılması için, Kürdlere 30 dinar verdiler".

2. Bunlar, Arapların dini bir sınıfını teşkileden "Fakih"lerdiler.

"peygamber" tesmiye ediyorlardı. O da, Türk ve Arap milletlerini sevindirmek üzere hıristiyanlardan nefret ediyor ve kendi zamanında yapılmış olan yeni kiliseleri yıktırıyordu. Nureddinin bu hareketi halife Mustancit'in ölümü ve oğlu Mustadi'nin halife olduğu zamana kadar devametti. Çünkü bu yeni halife, kiliselerin yıktırılmasını atideki sebeple men'etti.

Nureddin, yeni halifeye bir mektup gönderip: "Peygamber Muhammedin, Allah beşyüz yıllık bir zaman içinde hıristiyanların imha edilmesini istemiyor diye yazmış olduğu müddet bitmiştir. Bundan dolayı, bundan sonra hıristiyanlığı ortadan kaldırmak borcumuzdur" demişti. O, aynı zamanda bu mektubunda, "bunun için istişarede bulunmak üzere bana yanına gelmemi emret" diye ilaveetmişti. Halife, bu mektubu okuduktan sonra, onun hilekârlıkla yanına gelip, Mısır halifeliğini kaldırmış olduğu gibi, kendisini de öldürüp kendini halife olmak isteyeceğini düşündü. Bundan dolayı, ona şiddetli bir cevap verip, yaptığı işlerini tenkid etti. Halife, aynı zamanda, kiliselerin inşa edilmesini ve hıristiyanların serbest olmalarına dair her yere emir gönderdi. Halife, bunu, Nureddinin hilafına yaptı ve ona kafadar olan Ozir'i⁽¹⁾ öldürdü. O, Tuma'nın oğullarını da hapisten çıkarıp, tevizatlarla ellerinden alınmış olan kiliseyi iadeetti.

1. Bu, şüphesiz "vezir" kelimesidir. Nitekim, diğer bir nüshada "vazir" şeklinde yazılıdır.

FASIL XLXIX. (+)

Nureddinin Musula karşı yaptığı hücumlar.

Bu zamanda vukubulan diğer olaylar.

Nureddin, kardeşinin beş oğlunu vezirlerle beraber bulunduğu Musul şehrini muhasara altına aldı. Aslen Antakyalı Fahreddin Addülmesih adlı bir haremaşası da orada bulunuyordu. Bu adam hıristiyanların lehinde bulunduğu için, Araplar ona hor bakıyorlardı. Nureddin, kendisi de, ona hiddetli bulunduğundan dolayı Musula karşı yürümüş olduğunu söylüyordu. Şehri akıllıca idare etmekte olan bu zat, herkesin Nureddinle beraber olduğunu görüp, karşı gelebileceğini anladı ve ona, barış için mütavasitlar gönderdi. Sonra, ke idisi de onun yanına gitti ve ondan, şehri yeğenin elinden almayacağına dair vaad aldı. Nureddin, şehre girip içkaleye çıktı. Sadeddin adlı bir haremaşasını muhafız tayinetti, şehri de bütün bölge ile beraber yeğenin elinde bıraktı. Kardeşinin hazinesinde bulunan altınla diğer serveti ve memleketleri onun oğul ve kızları arasında taksimetti. Biriçkaleye malik olan bütün yerleri kendi nüfuzu altına aldı ve her birine birer vali tayinetti. Hıristiyanların vergilerini çoğalttı, haracı artırdı ve onların (yani hıristiyanların) Araplardan ayırd edebilmeleri ve tezife maruz kalmaları için bir kemer bağlamalarına

ve saçlarının uzatmamalarına dair bir kanun çıkardı. O, yahudiler için de, aynı maksatla, omuzlarında kırmızı bir bez bulundurmalarını emretti.

Bu zamanda, Kludus kralı Amaury, İstanbula grek imperatorunun yanına gitti⁽¹⁾. Ona birçok altınla silah verdiler.

Nureddin, kralın geri geldiğini duyunca, acilen geri döndü. O, haremağası Abdullahı⁽²⁾, hıristiyanlara yardım etmesi ihtimalinden kuşkulananarak beraberinde götürdü. Bu adamın Halebe gidişi, Asurya ve Mezopotamya hıristiyanları için bir keder oldu.

Bütün bu şeyler, 1483 (1172)nci yılın Mayıs ayında oldu.

Aynı ayın içinde, onbeş yaşında bir genç olan Malatya emiri⁽³⁾ - ki bu, şehri rezilane bir şekilde terkedip giden emirin kardeşi idi - Hısnıziad emiri Karaaslanın⁽⁴⁾ kızı ile evlendi. Ziyafette yiyip içtikten sonra, Türklerle askerlerin adeti üzere oyun oynamak için dışarı çıkıldı. Oyun esnasında, emir, süratla koşan atından düşüp öldü. Şenlik mateme döndü. Herkes, eski emirin getirtilip kendilerine tekrar şef yapılacağını zannetti. Fakat Türkler buna asla razı olmadılar. Onlar, toplanıp, kendilerini terkedip gidene kabuletmiyeceklerine dair hıristiyanlarla sözleştiler. Böylelikle, onun daha genç yaşta olan Feridun adlı diğer kardeşini emir tayin ettiler ve onu, arzusu hilafına, kardeşinin karısıyla evlendirdiler.

Daha evvel kısmen izah edildiği veçhile, Nureddin, Araplara, kendisine bir "peygamber" gibi baktıklarından dolayı boş bir gurur duyuyordu. O, Müslümanların gözünde dinin hamisi görünmek için, hıristiyanları tazyike mek hususunda

1. Bak: "Histoire du Bas-Empire", LXXXIX, XLII; "Gesch. des ögngr. Jerusalemler", s.353.

2. Bu, Abd el-Masih dir ki Nureddin adını Abdullaha çevirmiştir. Bak: BARHEBREUS, "Chron. syr.", s.341.

3. Ebulkasım.

4. Müellifimiz (Mihail), burada ve daha aşağıda, Karaaslandar henüz sağlamış gibi bahsetmiştir. Halbuki bu zat, yukarıda da zikredildiği veçhile, Arap müellifleri tarafından teyid edildiği gibi 17 Temmuz 1167 tarihinde ölmüştür. Bununla beraber, bu tarih kat'i de değildir. Bak: H. DERENBOURG, "Ousama ibn Mounkidh", s.323.

her şeyi yapıyordu. O, Suriye ve Mısırdan sonra, Asuryaya da hakim oluhca, sanki bütün dünyaya hakim olmuş gibi dada çok böbürlenmeğe başladı. Bunun üzerine Şeytan, onu bütün hıristiyanları mahvetmek için tahriketti. O, bunun için, halifeye habercilerle beraber bir mektup yolluyarak: "Muhammedin bütün sözlerini havi Kuranda 'Müslümanlar beşyüz sene hakimiyet icraedecekler ve bu müddet içinde hıristiyanlara hiçbir fenalık yapmıyacaklardır" diye yazılıdır. Şimdi, bu müddet bitmiştir. Binaenaleyh, hıristiyanların bütün İslam imperatorluğu içinden kaldırılması lazımdır. Buna göre, onlardan müslüman olmayana öldürmeli. O, halifeye yazdığı mektupta, "yanına gitmek istediği"ni de ilaveetmişti. Halif bundan korku duydu. Onun, hilekârlıkla yanına gelip, Mısır halifesine yaptığı gibi kendisini kovmak ve, esasen kendisine "peygamber" dedirttiği için, kendi yerine halife olmak istediğinden endişeetti. Halife, bundan dolayı, ona hor bakmağa başladı.

Bu günlerde, halife öldü ve oğlu⁽¹⁾ yerine geçti. Bu, kendisinin halef olmasına mani olmak istiyen veziri⁽²⁾ öldürdü. Öldürülen vezir bir hıristiyan düşmanı olduğu için, yeni halife, vezire karşı duyduğu nefretten dolayı hıristiyanları sevmiye başladı. Bundan dolayı, sadık prensler olup, hapsedilmiş bulunan Thomas oğullarını serbest bıraktı ve onların ev ve kiliselerini iade etti.

Ona, babasının, Nureddinin hilekârlığını keşfedip onun elçilerini kovduğunu anlattılar. Bunun üzerine, halife, Nureddine şu cevabı yazdı: "Sen 'peygamber' adını taşıyamaz ve Allah gibi kanun çıkaramazsın. Zira, sen Muhammedin, senele-re dair söylemiş olduğu sözleri bile doğru anlayamıyorsun. Allah, bize, hiçbir kabahat işlememiş olan insanları öldürmeğe emir vermemiştir". Nureddin mahcup bir vaziyet içine düştü. Ona tekrar elçilerle hediyeler gönderdi ve "ölu halifenin kabrine tazimetmiye gelmek" arzusunu bildirdi. Hıristiyanlar bundan da istifade ettiler. Çünkü yeni halife, Nureddinin hilekârlıkla şehre girip hakimolmak niyetinde olduğunu anladı. Bundan dolayı, ona tehditli bir cevap xxxverdi ve gelmesini men'etti.

1. Muctadhi. Bak: "Gesch. der Chaliphen", III, 338.

2. İbn al-Beledi (İBN AL-ATHİR, cilt XI, s. 237).

ERMENİCEDEN

Nureddin, beş yeğenin bulduğu Musul şehrini muhasara etti. Fakat şehrin zaptı çok uzun süreceğini anlayıp, onlarla barış lüzakeresi yaptı. Nureddin, şehrin kapıları açılıp sülhen içeri girdiği taktirde şehirle memleketi yeğenlerinin elinde bırakacağına dair yeminetti. Onun sözüne itimad edip, kapıları açtılar. Nureddin, kaleye çıkıp orada bulunan hazineyi kâmilten aldı ve kaleyi, kendi namına muhafaza etmek üzere adamların^ı tevdietti. Şehirle memleketi yeğeninⁱⁿ arasında taksimetti, fakat bütün müstâhkem yerleri kendi elinde tuttu. Sonra gitti. O, hıristiyanların vergilerini çoğalttı ve onlara, tanınmaları için, saçlarını uzatmamak emrini verdi. Keza, Yahudilere de, aynı maksatla, serpuşları üzerinde veya omuzlarında kırmızı bir bez bulundurmalarını emretti.

Bu zamanda, Küdüs kralı Emri⁽¹⁾, İstanbula gitti ve büyük bir serveti hamilen avdetetti.

1. Amaury.

FASIL XLXX. (+)

Sultan Kılıçaslanın Malatyaya girmesi ve emirlerin, Nureddin tarafından tahrik edilip, ona karşı birleşmeleri. Bu zamanda, Nureddinin ölümüne dair çıkan yalan haber üzerine, onun toprakları içinde bulunan Türklerle Arapların arasında ayrılık çıkması.

1483 (1172) tarihinde, Kılıçaslan, genç emirin yüzünden Malatyada ayrılık mevcut olduğunu duyunca, bu şehre karşı yürümeğe hazırlandı. Şehirde bulunan ve esasen anlaşmış olanlar, Hısnızıada adam gönderip, akıllı bir hükümet adamı olan haremağası Sadeddini çağırdılar. Bu, onlara cesaret verdi, aralarında anlaşma hasıletti ve bütün askerleri birleştirip tek bir ordu haline getirdi. O, efendisinin kızını, genç emirle evlendirdi. Bundan dolayı, sultan geldiği vakit, şehri zaptedemedi. O, bölge halkını teşkileden 12,000 adamı esiredip geri gitti.

Nureddin, bütün emirleri, kendi ordusuna iltihaketmiye teşv ketti. Musul, Nardin, Hısnızıad ve Ermenistandaki emirler, diğer birçokları ile beraber, Sivasta İsmailin⁽¹⁾ yanında toplandılar. Sultan Kayseride idi ve onları orada beklettirip geciktiriyordu. Sultan, onları bütün yaz boyunca aldattı. Onlar, kışın yaklaştığını ve sultanın kendilerini aldattığını görünce, hücumetmek

(+) Kitap AIX. Fasil IX.

1. Yakupaslanın yeğeni.

Kayseri Kayseri kapısına kadar ilerlediler. Sultan muharebeye çıkmadı⁽¹⁾. Onlar, bundan, Malatya bölgesinde esirettiği halkı, kardeşi şahingah ile Danun'un⁽²⁾ elinden aldığı yerleri ve hapsetmiş bulunduğu kardeşinin oğullarını talebettiiler. Sultan, Malatya halkını iadeetti. Kardeşine senevi 10,000 dinar tahsisetti, fakat hiçbir yeri iadeetmedi. Kardeşinin oğullarına gelince, sultan bunlar hakkında vahşetle hareket etti. Onlardan birisini öldürttü, kebab ettirdi ve ekmele beraber bir tabağa koyup, bu yemeği babasına gönderdi ve diğer üçünü de talep ederse onlara da aynı şeyi yapacağını tehdit makamında bildirdi. Türkler, bunu görünce, korku içine düştüler. Esasen son derece sıkışık vaziyette olup, barış aktettiler ve herkes kendi memleketine döndü, çünkü kış geliyordu ve memleketlerinde de asker kalmamıştı.

Nureddinin öldüğü haberi yayılınca, Araplarla Türkler birbirine karşı çıktılar. Onlar binlerce toplanıp birbirini öldürdüler. Hıristiyanlar, bunların, öfkeleri içinde kendilerini de öldüreceklerinden korktılar ve dehşet içine düştüler. Bundan dolayı, bütün Suriye, Mezopotamya ve Asuryada, köyler halkatan boşandı ve yollar ıssız kaldı. Birinci teşrin ayında, emirlerle askerler napa-dokyan'dan kendi memleketlerine döndükleri vakit, Nureddinin hastalığı geçti. O kalkıp dışarı çıktı ve her yerdeki halk, onun iyileştiğini görüp anladı. Onlar dağıldılar, bir daha görünmediler ve böylelikle memleketlerde sulh ve asayiş iade edildi.

Araplarla Türkler arasında çıkan bu çarpışma esnasında, Keysun halkından takriben bin kişi esir edilmişti. Malatyalılar, bunları satın aldılar ve böylelikle manevi bir menfaat elde ettiler.

1483 (1172)nci yılın Temmuz ayında, Araplar, Mardinde malik bulunduğu Bar Thomas kilisesini zapt ettiler. Bunu şu sebeple yaptılar:

Mardinli Bar Çamma adlı bir adam, bir Arap kadını ile şenî münasebette iken yakalandı. Adam, birçok işgencelere maruz edildikten sonra, ülmeden kurtul-

1. Bartholomaeus'da: "barış diledi" ilavesi de vardır.

2. Kayseri ve Sivas emiri. Kılıçaslan, Kayseriyi bunun elinden almıştır.

du. Onun bütün mâmelekinin müsadere edilmesine dair emir çıktı. Bu adam, yani Bar Çauma, Müsameddinin zamanında bir kiliseyi bazı kısımların ilavesi ile tamir etmiş olup, Araplar, valiye, bu kilisenin Bar Çauma'ya aid olduğunu uydurup söylediler. Onlar, bu bahane ile kiliseyi zaptedip bozdular ve camiye çevirdiler. Hıristiyanlar bundan çok kederlendiler. Onlar, kiliseyi Arapların elinden cebren koparmaya gayret edip, bize karşı daha büyük bir öfke uyandırdılar. Hıristiyan halk, valiye şikâyet etmek üzere toplandı. Fakat onlar Allahın yar-damını dileyecek yerde Allaha ve Azizlere karşı günâha girmiş oldular. Tanrı, valinin yüreğini katılaştırdı. Vali onların şikâyetini kabuletmedi, bilakis daha çok hiddetlendi ve hıristiyanları daha ağır bir boyunduruğun altına soktu.

Hasan bar kolaib, bu öfkeye bir vesile teşkilette. Bu adam bir rahipti ve keza rahip olan iki kardeşi vardı. Bunlar, uygunsuz hareketlerinden dolayı onunla kavgaetmişlerdi. O, öfkelenip müslüman olmuştu. Fakat sonra pişman olup müdusa kaçmış ve tekrar hıristiyan olmuştu. Bunu haber alan vali, onun kardeşleri ile diğer rahipleri tuttu ve onları ölünceye kadar işgencelere maruz kıldı.

Bu yılın, yani 1483 (11/2)nci yılın Eylül ayında, yağmur ve kar yağmasıyla anien bir soğuk oldu. Üzüm asmaları ile zeytin ağaçları ve pamukla sisam bozulup, ateşle yanmış gibi kömür haline geldiler. Bu felaket yalnız Asurya, Mezopotamya ve Suriyede değil, İran, Ermenistan ve hatta Filistinle Mısırdada vukuageldi. Yeryüzü, ateş tarafından yalanmış ve külle toprak haline gelmiş bir vaziyet aldı.

ERMENİCEDEN:

1483 (11,2) tarihinde, Kılıçaslan Malatya üzerine geldi. Fakat şehri zaptedemedi. O, 12,000 adamı esiredip geri gitti.

Nureddin, bütün emirlerle Danişman İsmaili ve Kılıçaslanın kardeşi Şahinşahi alıp, onlarla beraber Kyâseri üzerine yürüdü. Sultan onlara karşı çıkmadı. Onlar da ona haber gönderip, memleketten kardeşine pay vermesini talebettiler. Şahinşahın beş oğlu sultanın yanında bulunuyorlardı. O, çocuklardan birisini tutup kesti, kebab etti.

ve babasına gönderip: "Buradan gitmezsen dört oğluna da aynı şeyi yaparım".^{ad-} Onlar, bunu görüp korktular ve barış aktedip geri gittiler. Nureddin hastalandı. Bunun üzerine, büyük bir kargaşalık çıktı ve birçok memurlar dövüşüp birbirini öldürdüler. Bu kargaşalık içi de, hıristiyanlar arasında da büyük zaiyat oldu.

FASIL XLXXI.(+)

Kapadokya emiri İsmailin öldürüldüğü ve amcası Danun'un halef olduğu zamana dair. Bu zamanda, Nureddin iyileşti ve büyük felaketlerin neticesinde açlık şiddetlendi.

Bu yılda, (yani 1484-1173 tarihinde), Kapadokya emiri İsmail⁽¹⁾ atideki sebepten dolayı öldürüldü.

İnsanlar, uzun bir zamandan beri bu memlekette hükümsüren açlıktan ve se bir kıştan çok sıkılmış olup, emirden yiyecek istedikleri. O, buğdayı bulunduğu halde, onlara hiçbir şey vermedi ve alay edip müteâddid defa kovdu. Bunun üzerine, halk, açlığın teesiri altında, onun buğdayını zapt edip kendilerini ve çocuklarını doyurmak için onu öldürmeğe karar verdiler. Bir komplo tanzim edip, onun üzerine atıldılar ve onu, sultanın kızı olan karısı ve beşyüz akraba ve yakın adamları ile beraber öldürüp, defnedilmeğe bile layık sayılmıyarak karların üzerine attılar. Onun bütün malik bulunduğu şeyleri alıp yediler. Yollar

1. Sivasta hüküm sürmüş olan İakupaslanın halefi.

her yerde karla kapanmış olduğundan, bu katliâm şubat ayına kadar duyulmadı. Haber bütün eyaletlerde duyulunca, yağmacılar, kardan dolayı, hiç korkmadılar. Bunun üzerine, katiller, tam bir ittifakla, aynı aileye mensub olan birisini emir yapmağa karar verdiler. İsmailin, sultan tarafından Kayseriden kovulup Dimaşka ilticaetmiş olan amcası Danun'a haber gönderdiler. Danun, Nureddinden kendisine yardım etmesini dileyip, yola çıktı ve kardan dolayı yaya olarak geldi. O, manastırın⁽¹⁾ civarına geldiği vakit, manastırda bulunanlar, dışarı çıkıp, yolları açmak için beş gün uğraştılar ve o ancak oradan geçebildi. Sivasa gelip hakimiyet icraetmiye bağladı. O, emirlerini öldürenlerin büyük bir kısmını idametti. Böylelikle onlar, hazırladıkları acıyı kendileri içtiler.

Bundan sonra, ölü zannedilen Nureddin ortaya çıkıp, sultanın dayısı olan Keysun emiri Gogh-Arslan ile beraber, sultana karşı yürüdü. Bu emir, sultanın kendisine karşı hiddetlendiğini duyup, korkusundan Keysunu terketmiş ve Nureddinin yanına ilticaetmişti.

Danun, Kapadokyada hüküm sürmeğe başlayınca, sultan ona karşı yürüdü. Bunun üzerine, Nureddin, askerlerini alıp, Keysunu, Beit Hesne'yi ve Maraşı zaptetti ve Ceyhan memleketine girdi. Bundan dolayı, sultan, Sivasa terkedip Nureddinin karşısına çıkmak için derhal hareketetti.

İki ordu, Ceyhan memleketinde birbirine karşı karargâh kurmuşken, iki taraf da korku içine düşmüş bir vaziyette idi. Çünkü iki taraf da sayıca çok kuvvetli idi ve iki karargâhta da büyük bir açlık hükümsürüyordu ve bu sebeple çok asker ölmüştü. Bundan dolayı, mütevassitlar araya girdiler ve onlar barış aktetmiye razı oldular. Nureddin, Keysunla sultandan aldığı bütün memleketleri iade etti, sultan da Danunun, Nureddinin metbuiyeti altında Kapadokyada hakimiyet icraetmesine müsaade etti. Onlar, bu barışı aktettikten sonra kendi memleketlerine döndüler.

Şimdi, insanların, hayvanların ve kuşların mahvına sebep olan fevketlerden bahsedelim. Zira, dostlarım, Allah, bu zamanda, bütün dünyanın az çok ceza görmesine müsaade etti. Bu haklı idi. Çünkü, dinsizlik cürmü, cezadan fazla idi.

1. Mar Bar Çauna manastırı.

Şöyle ki, Eylül ve Teşrin aylarında, mahsul mahvolduğu vakit, astrologlar, felaketi tesadüfe atfettiler ve bunun bu zamanlarda tekrarlanmayacağını iddia ettiler. Bundan dolayı, Allah, elini tekrar uzattı. Ortalık o derece karardı ki güneşin ışığı ayınca kadar zayıf görünüyordu. Kar, bir şelale gibi mebzulen yağıyordu. Dağlarla ovalar karla o kadar doldu ki, güçlü adamlar, bir köyden öbür köye şöyle dursun, evden eve bile büyük güçlüklerle gidebiliyorlardı. Köy ve şehir sokakları, kar ve buzla dolu idi. İnsanlar, evlerinde mezarda imiş gibi mahpus kaldılar. Nehirlerle membalar ve bütün çeşmeler, buzdan taş kesildi ve insanlarla hayvanlar ve kuşlar, açlıktan olduğu gibi susuzluktan da ölüyordu.

Bu zamanda, yeryüzünde bütün canlı mahlukların üzerine çöken felaketi hangi dil nakledebilir veya hangi el yazabilir? Evlere girmek için koşuşan hayvan ve kuşların acıklı halini ve onların derhal telef olmalarını gören gözlerden yaşlar akıyordu. öküzlerle eşekler ve beygirler, evlerin içinde telef oldular. Koyunlarla keçiler karın altında gömülmüşlerdi. Hava, cesetlerin kokusu ile taafün etmişti. Sade kalan insanlar ölümün acısını tattılar. Balıklar bile felaketten kurtulmadılar. Bütün bunlar, yalnız şimal bölgelerinde vakubulmadı. Ta Hindistanda bile, bu hiç kar yağmayan memlekette, ondört karış kar yağmıştı.

Alelusul evlerde oturmayıp çadırlarda ikamet eden Arapların kampları derhal karla örtüldü. Bu Araplar kâmilan öldüler ve bir kamptan diğerine bir haber götürecek bir adam bile kalmadı. Birçokları evlerinin içinde öldüler, çünkü evler, biriken karın ağırlığına dayanamayıp çöktüler ve içindekiler enkaz altında ezildiler. Birçok köyler bu suretle mahvoldu. Bunları Nisan ayından önce haber almak ancak kabil olmuştur. Birçok yolcular, yolda an en kar fırtınasına tutulup telef oldular. Bunun üzerine, çapkın adamlar oruç tutmağa, sarhoşlar içkiden ictinabetmeye, hükümdarlar, zenginler, valiler ve fakir insanlar da dua edip ağlamağa ve sadaka dağıtmağa başladılar. Fakat Şeytan, hükümdarlarla emirleri, astronomların tavassütü ile tövbeden geri çeviriyordu. Bunlar (yani astronomlar); "Zuhal seyyaresi, Merihe yakın bulununca bu felaketi doğurur. Şimdi ise, uzaklaşmış olup felaket bitmiştir. O, ancak pek çok senelerden sonra tekrar yaklaşacaktır. Binaenaleyh, duaların bir faydası yoktur ve sadaka dağıtmağa hacet kalmıyor" diyorlardı. Birçokları, bu sözlere inanıyorlardı. Fakat

Allah bu yalana tekzipetti. Ertesi sene, Marttan naziran ayının ortasına kadar aynı şey vukubuldu. Bunun üzerine, astronomların hatalarını yaymakta olanlar bile, Allahın, her istediğini yapabileceğini itirafetmiye mecburoldular.- Bunları, müdebbir insanların, inancın menfaatlerinden istifadeetmeleri için yazdık.

Bu zamanda, Araplar, Mardindeki Kırk-Şehid kilisesini tekrar saydular. Böylelikle Allah, bu yeni ceza vasıtasıyla bizi terkettiğini ihtaretti. Bu kilise, Allahın bir mucizesi ile kurtulmuştur.

ERKENİCEDEN:

1484 (1173)üncü yılın haç yortusu ayında, hiç işitilmemiş ve görülmemiş derecede soğuk oldu ve şiddetli kar yağdı. Kar tabakasının kalınlığı yirmiyedi karıştı. Hiç kar görülmemiş olan Hindistan-da bile, söylendiğine göre ondört karış kar yağmıştır. Membalar dondu. Balıklar telef oldu. Kuşlarla av hayvanları vadilerin içinde öldüler, ehli hayvanlar da yiyecek bulunmadığından dolayı telef oldular. Her türlü nebat ve ekin yandı.

Ertesi sene büyük katlık ve açlık oldu. İnsanlar o kadar aç kaldılar ki Sivas emiri ismaili, aile mensupları olan beşyüz adamla beraber öldürdüler ve onun biriktirdiği buğdayla diğer her şeyini alıp yediler ve açlıktan kurtuldular. Bu cinayet, kış mevsimi dolayısıyla dört ay ortaya çıkmadı. İlbaharda, haber civar yerlerde işitildi. Birçoğları dehşet içine düştüler. Memleket halkından bazıları, Dımışk'a, Kılıçaslan tarafından aile efradı ile beraber tardedilmiş olan Kayseri emiri Danun'a haber gönderip çağırdılar. Danun Sivasa gelip hükümetin başına geçti ve akrabalarının öldürenlerin birçoğunu idaretti. Bunu haber alan Kılıçaslan, Sivasa Danuna karşı yürüdü. Danun, ölümden dirilmiş gibi hastalığından iyileşmiş olan Nureddini yardımına çağırıldı. Böylelikle, memleketler onun korkusu ile tekrar sarsıldılar. Nureddin, büyük bir ordu ile beraber Sivasa gitti. Sultan, onun korkusundan, şehri terkedip çekildi. Nureddin, oradan geri dönüp, Maraş, Behesni'yi ve Keysunu zaptetti. Bunu haber alan Kılıçaslan, muazzam bir ordu ile beraber nureddine karşı yürüdü. Nureddin, onun karşısına gidip, Ceyhan kıyısında ordudurdu. Sultan da, öbür kıyıda ona yakın bir yerde ordudurdu. İki taraf da birbirinden korkarak günlerce karargâh kurmuş vaziyette kaldılar ve

muharebe yapmadılar. İki karargâhda da aklık zuhuredip birçok adam telef oldu. Günlerce bu vaziyette kaldıktan sonra, sultan, Danun'un Nureddinin metbuiyeti altında kalmasını kabuletti. Barış aktettiler ve her biri kendi yerine döndü.

FASIL XLXII. (+)

Nureddinin ölümü.

1485 (11,4) tarihinde, Nureddin gururundan kabarmıştı. Çünkü Asurya, Mezopotamya, Suriye ve Mısır onun hükmü altına girmişlerdi ve oraların bütün emirleri, köleler gibi, emrettiği yere koşuyorlardı. Kapadokya ve Kilikya'daki emirler de ona tâbî olmuşlardı. O, bu sene içinde de, Kûdus ve Antakya Frank krallığı ile Bitinyadaki Türk hakimiyetini tahvetmek niyetinde idi. Bundan dolayı, her taraftan asker getirmek üzere elçiler koşturuyordu. İç Arabistan'dan, Mısırdan, Mezopotamyadan, Ermenistandan, Kapadokyadan, Suriyeden ve Kilikya'dan gelen sayısız asker, Dımışkta toplanıyordu. Her tarafta, e bilhassa mağdur hıristiyan halkı üzerinde dehşet hükümsürüyordu.

Fakat, insanların imperatorluğunu ancak kendisi idare eden ve mütevazî adamları yükselten Tanrı, emir verdi ve bu yılın Mayıs ayının 23ünde⁽¹⁾, Nureddin öldü ve bütün projeleri mahvoldu. Bu haberden yalnız hıristiyanlar değil, muhtelif bölgelerin ona itaattetmiye mecbur olan emirleri de sevindiler. O, karar-

(+) Kitap XIX. Fasil XI.

1. Hakikatte, 15 Mayıs 1174 tarihinde. Bak: "Gesch. des Königr. Jerusalem", s.358; "Gesch. der Chaliphen", III, 345-346.

gâhında şarap içmeyi ve çalgı çalmakla eğlenmeyi men'etmiş olup, karargâhı kat'i bir sukunet içinde kalmıştı. O, kendisi için daima Kurân okutuyordu. Kendisini bir Muhammed sanıyordu ve Allahın, Musaya yarıdığı gibi kendisiyle de konuşacağını ümedediyordu. Bundan dolayı, onun arzularının boş olduğunu anlamış olan Araplar, ona "peygamber" diyorlardı. Bunlar, ona her an: "Bu gün veya dün seni Mekke'de veya filan camide görmüşlerdir" diye söyleyip tekrarlıyorlardı ve o buna inanıyordu.

Nureddin, 28 yıl hükümsürmüştür. Ona, oğlu Malik Salih halef olup, malepte ve Dımışkta hüküm sürdü.

Bu yılda, her yerde çok fazla yağmur yağdı ve bazı hasarlara sebep oldu. Bağdadda, seller takriben otuzbin binayı garketti. Diğer birçok yerlerde de bu gibi kazalar vukubuldu. Bu sene, meyva ve üzüm yetişmedi. Buğday ve diğer hububat ekinleri, seller durduktan sonra çıktılar.

ER-MENİCEDEH:

1485 (1174) tarihinde, Nureddin, Frankların Kûdus krallığı ile Kılıçaslanın sultanlığını ortadan kaldırmak üzere, bütün memleketlerden, yani Yemenden, Mısırdan, Asuryadan, Kapadokyadan, Ermenistandan ve Mezopotamyadan asker toplamak emrini verdi.

Nureddin çok gururlanıyordu. Saatlerce, sessiz okuyup dua ediyordu. Karargâhında şarap içmeye müsaade etmiyordu ve askerlerinden ne şarki ne de eyence sesleri çıkmıyordu. O, bu meziyetlerden dolayı, Allahın kendisi ile konuşacağını ümid ediyordu. Çünkü yalancı şeyhler ona: "Seni göke çıkarken gördük" veya "Meleğin seninle konuştuğunu gördük" diyorlardı. O da onlara inanıyordu. Nureddin, Dımışkta bu düşüncelerle böbürlenirken, sayısız atlılar her taraftan gelip orada toplanıyorlardı. Fakat o anien Allahın darbesine uğraşp, yirmisekiz yıllık hakimiyetinden sonra öldü.

Nureddine, oğlu Melik Salih halef oldu. Toplanan askerler kendi yerlerine gidip dağıldılar.

FASIL XLXXIII.(+)

Konya sultanının hakimiyetinin büyümesi ve Danişmen oğullarının Kapadokya'daki beyliklerinin nihayet bulması. Kral Amaury'nin ölümü, Kudüs'de diğer bir Baudoin'ın hakimiyet icraetmiye başlaması.

Nureddinin ölümünden sonra, oğlu Malik Salih hakimiyet icraetmiye başlarken, kral Amaury Dımişk memleketine girdi ve esirler aldı. Kral, Banias'ı muhasara etti (1). Müslümanlar korku içine düştüler. Çünkü onlar kendileri Frank topraklarına taarruz etmeye hazırlanmışken, onlar kendilerinin üzerine gelmişti. Bundan dolayı, Dımişkîliler, krala elçiler gönderip, vaktile yaptıkları gibi tekrar vergi vermeyi vaadettiler. Fakat kral razı olmadı. Onlarla sulh yapmağa hiç niyeti yoktu. O, bilakis, onların hıristiyanlara yapmağı niyet ettikleri şeyi kendisi onlara yapmağa hazırlanıyordu. Fakat Allahın anlaşılmaz kararları buna mani oldu. Kralın hızı gevşedi, çünkü ömürünün sonu geldi. O, anien hastalandı ve öleceğini hissetti. Vakit geçirmeden, Dımişkîlilerin alıhtınını aldı, onlarla barış aktetti ve Akyaya döndü. Kral, burada, 1486 (1175) inci yılın Temmuz ayının başlangıcında, yani Nureddinin ölümünden kırk gün sonra

(+) Kitap XX. Fasil I.

1. Kitap: "Tarih-i İslamî", s. 356, n. 2: "Tarih-i İslamî".

öldü(1). Hıristiyanlar, onun ölümünden çok kederlendiler. Çünkü onlar, Mured-
dinin ölümünden sonra onun yardımına güveniyorlardı. Şimdi ise, genç yaşta
hayatı terkeden muzaffer kralın ölümü ile bütün ümidleri kırılıyordu. Amaury
12 yıl hükümsürmüştü. O, onbeş yaşındaki oğlunun kendisine halef olmasını
vasiyet etmişti. Buna ölü amcası Baudoin'ın adını koymuşlardı. —

Baudoin (IV), hüküm sürmeğe başlayınca, babasının, Mureddinin oğlu ile
aktettiği barışı teyidetti.

Bu yılın (1486:1175) yazında, Konya sultanı Kılıçaslan, Danişmen oğlula-
rını hi^mneyetmekte olan Mufeddinin öldüğünü duyunca, derhal harekete geçip
bunların memleketine akınetti. Bunun üzerine, onlar, şaşkın bir hale düştüler
ve peygamber Ermiya'nın: "Mel'un dur o adam ki insana güvenir ve beşeri ken-
dine bazuattihaz eder ve kalbini Rab'dan ayırır"(2) diye dediği söz, onların
başında hakikat kespetti. Sultan onları mahvetti. Sivasi, Niksarı, Komana'yı
ve Kapadokyanın diğer şehirlerini ve müstâhkem mevkilerini onların elinden
aldı. Sultan Kılıçaslan büyüdü ve çok kuvvetlendi. Bu yerlerin emirleri ise,
herbiri bir yerde sığınmak üzere her tarafa kaçtılar. Onların şefleri olan
emir, Grek imperatorunun yanına ilticaetti fakat ondan hiçbir yardım görmedi.

Böylelikle, Danişmen oğullarının hanedanı bu zamanda nihayet bulmuştur.
Bu hanedan, 1366 (1055) tarihinde Türklerin zuhuru ve mezkür memleketleri
Greklerin elinden almaları ile başlamıştı. Bu hanedan, 122 yıl hükümsürmüş(4)
ve bu aileye mensup altı prens birbirini takipetmişti(5).

Bu zamanda, Danişmen oğullarının Kapadokya'daki hakimiyeti nihayetbuldu.

Bu yılın yazında, ot ve mahsul dört yıllık büyük kıtlıktan sonra, yetiş-
meye başladı. Bu kıtlık, bütün Suriye, Filistin, Asurya, Armenistanı, İran memle-

1. Amaury, 11 Temmuz 1174 tarihinde Kudüs'de ölmüştür. 2. ERMIYA, XVII, 5.

3. Imperator Manuel, sultanın fütuhatına mani olmak için ciddi gayret
sarfetmiştir. Bak: "Hist. du Bas-Emp.", AC, VIII ve devamı.

4. Bu cümle müphem dir. Daha evvel (metne göre XV, IV) yazılı olduğuna
ve kronolojik listelerine nazaran, Danişmenlerin ilk yılı 1396 (1085) olarak
tespit edilmiştir. Bu tarihe göre, bu zamana kadar 91 yıl geçmiş olur. 1366
(1055) tarihinin, Mihail tarafından Türklerin yerleşmeleri tarihi olarak yaz-
mış olduğu 1361=Micri 430 tarihi yerine yazmış olduğu düğünülebildir. 122 ra-
kamının da, 430 ile 530'ü yıllardan artakalanı olması mühtemeldir.

5. Bunlar, Danişmen, Gazi, Mahmud, Yakupaslan, İsmail ve Manun dırlar.

kétleri ile ta Segestana ve büyük Hint hudutlarına kadar hükümsürmüştür.

ERMENİCEDEN

Küdüsr kralı (Amaury), Dımaşka karşı yürüyüp memleketi esaret altına aldı. Dımaşklılar, eskisi gibi tekrar vergi vermeyi teklif ettiler, fakat o, şehri zaptetmeden geri gitmek istemiyordu. Fakat, hıristiyanların günâhları yüzünden, bu olmadı. Kral ölüm dercesinde hastalandı. Dımaşklıların vergisini alıp Akyaaya döndü ve orada, Nureddinden kırk gün sonra, 12 yıllık hakimiyetini müteakıp öldü. Bu ölüm, bütün hıristiyanlar için büyük bir kedere sebebiyet verdi. Amaury'ye, 15 yaşındaki oğlu Baudoin halefoldu. Bu, Nureddinin oğlu ile barış aktetti.

Kılıçaslan, Nureddinin öldüğünü duyunca, Sivas karşı yürüdü . Bu şehirle beraber Komana'yı ve Nıksarı aldı ve Danişman hanedanının kalan mensuplarını ortadan kaldırdı. Böylelikle, bu hanedanın 1366 (1055) tarihinde başlamış olan hakimiyeti 120 yıl devam ettikten sonra nihayet ^{bitti} sündü. Bu ailaden altı reis birbirini takiben hüküm sürmüşlerdi.

FASIL XLXXIV(+)

Malatya emirinin, Kilikya prensi Mıleh'in, Mardin valisi Emişttinin ve Bağdad halifesinin vezirinin öldürülmeleri.
Bu zamanda vukubulan diğer hadiseler: Turabdin piskoposu-
 HHH öldürülmesi; Mısırlı Salaheddinin Arabistanı zaptet-
 mesi; Musul emirinin kendi elinden alınmış olan yerleri
 geri alması; Türklerin, Sasun dağlarını zaptetmeleri.

Nureddinin ölümünden sonra, yeğeni Seyfettin, Musuldan hareket edip Nüsey-
 bini zaptetti. O, amcasının koymuş olduğu kanunları lağvetti ve bunların yazı-
 lı olduğu camideki taşı kırdı. O, alenen şarap içilmesine müsaadeetti. Mardin
 ve Hisnikafa emirleri yanına geldiler, o da Harrana⁽¹⁾ gitti. Bu şehirleri
 zaptla oralarda da aynı şeyi yaptı. Seyfettin, Sarujla Rakkayı da zaptetti.
 Halep ve Dımışk emiri olan amcazadesi⁽²⁾ kendisine tâbî oldu. O, sonra Musula
 dırdı.

Aynı yılda, Mısırlı idareetmekte olan Salaheddin parlak bir saferle, haki-
 miyetini iç Arabistanla Hubi krallığının diğer bazı yerlerine kadar yaydı⁽³⁾.

(+) Kitap XX. Fasil II.

1. Barhebreus'a göre: "Urfaya ve Harrana".
2. Malik Salih.
3. Bak: Barhebreus, "Chron. sur.", s. 346.

Ermeniler, birçok nesillerin zamanından beri, Sasun dağında kalelere sahib hâkimlikte bulunuyorlardı. Türkler, bu yılın içinde bu kaleleri zaptettiler. Meyyafarğın emiri⁽¹⁾, onlara karşı harb açtı. Onları tazyik edip aç bıraktı ve onlar, kaleleri Hilat emiri Şah Armente⁽²⁾ teslim ettiler.

Aynı yılda, Aberyâ kralı, Ani'yi İranlıların⁽³⁾ elinden aldı.

1166 (11/5)inci yılın Birinci Kânun (Teşrin?) ayının 15inde, Mardinle havalisinin valisi hâremağası Eminateddin, Mardinin içkalesi içinde katledildi. Katil, emir Khutbeddin idi⁽⁴⁾. O, öldürdüğü adamın başını eline alıp ihtiyar babasının yanına gitti ve: "O beni öldürmek istediği için ben onu öldürdüm" dedi. Bunamış olan ihtiyar hiç cevap vermedi.

Aynı yılın içinde, Kilikya prensi Mâleh'in askerleri, onun birçok fena işleri yüzünden isyan edip onu öldürmeye yemin ettiler. Bunu haber alan Mâleh, geceleyin karargâhtan çıktı ve müstâhkem mevkilerden birisine iltica etti. Bu kalenin muhafızları, askerlerin tertip ettiği komploya dahildiler. Bundan dolayı, onu tutup parçaladılar ve köpeklerin önüne attılar⁽⁵⁾.

Askerler, amcasının korkusundan Tarsusda gizlenmiş olan yeğenini, yani Stephanosun oğlu Ruben'i⁽⁶⁾ getirip hükümeti eline verdiler. O, amcasının katillerini, onu köpeklere attıkları için, tuttu ve idametti.

Aynı yılda, Bağdadda da, vezirin teşvikile halifeye karşı bir isyan çıktı. Bu Khutbeddin adlı vezir⁽⁷⁾, bir ordu topladı ve kendisinin sultan ilan edilmesini talep ederek, halifeye sarayın içinde hücum etti. Sıkışık vaziyette kalan halife, sarayının damına çıktı, ağılıyarak halka bağırdı ve orlardan, kendisini asî vezirin elinden kurtarmalarını rica etti. Birçok halk toplandı ve birçok adam telef olduktan sonra, vezir, otuzbin atlı ile beraber kaçtı. Bunlar, sahraya iltica ettiler. Susuz bir yerde beş gün yürüdüktan sonra, susuzluktan kıv-

1. Meyyafarğın, Necmeddin Alpi'nin devleti içinde idi. Burada zikredilen, ihtimal bir validir.

2. Sulman II Nasreddin Muhammed (1128-1165).

3. Müellif, bu kelime ile Azerbeycan emirlerini kastetmiştir.

4. Necmeddinin oğlu ve halefi olan Khutbeddin İlgazi.

5. Bak: "Hist arm. des Croisades", I, s.625.

6. Ruben III. Theron J.I. nin oğlu Ruben II, 1170 tarihinde Rumkalede Ulmuht

7. Khutbeddin Qutman. Bak: "Gesch. der Chaliphon", III, s.338.

ranmağa başladılar ve Musul emirine haber gönderdiler. O da, onları halife ile barıştıрмаğa söz verdi. Onlar, Musula doğru yururlerken, şiddetli bir kasırgaya tutuldular. Hayvan ve insan, hepsi de, kuruyup kömür gibi karardılar. Vahşi hayvanlar bile bunların cesetlerini yemediler, çünkü kafaları taş gibi sertleşmişti. Bunlardan yüz kişi Musula varoılar, fakat hekimler hiçbirisini kurtaramadılar. Bunları görenler dehşet içine düşüyorlardı.

1486 (1175)inci yılın şubat ayının 15ine tesadüf eden Pazar günü⁽¹⁾, Malatya emiri⁽²⁾, selefi olup ayıplı işlerinden dolayı şehri terketmiş olan kardeşi⁽³⁾ tarafından öldürüldü.

O, beş yıl ötede beride dolaşmış ve sefih bir hayat yaşamıştı. Sonra, Nureddin tarafından tutulup hapsedilmişti. O, sonra kaçıp, Frank olmak üzere Antakyaya gitmişti. Fakat orada da rahat yüzü görmeyip tekrar kaçmış ve Türklerin yanına dönmüştü. Sultanın⁽⁴⁾ yanına gittiği ve o Ereğliyi ona verdi. O, hakikatte, Malatyanın verileceğini ümid etmişti, fakat bu olmayınca zorla aldı. O, böylelikle, tekrar, şark mntakasında bulunan Türklerin yanına döndü. Fakat, Nureddin tarafından tutulup, Fıratın kıyısında bulunan Birecik (Biraz) şehrinde hapsedildi. O, orada çok sıkıntılı bir hale düştü ve sadakalarla yaşadı. Mar Bar Çauma manastırının rahipleri, bazı emirber rahiplerin vasıtasıyla ona sadaka göndermeğe cesaret ettiler. Çünkü o, emir bulunduğu vakit manastırını seviyordu. Bu hareket, aşağıda görüleceği veçhile, menfaatli olmuştur.

Nureddin öldükten sonra, o da hapisten çıktı. Kardeşinin karısının, kendisinin kocasına karşı beslediği kinden dolayı Malatyadan çıkmış ve Hısnıziadada akrabasının⁽⁵⁾ yanına gelmiş olduğunu duyunca, oraya doğru yola çıktı. Onlardan cesaret alıp, gizlice gitti. Kendisinin bihare şahsen söylediği veçhile, o, Mar Bar Çauma'ya güvenerek, Malatyaya tekrar hakim olursa, manastırını ver-giden muaf tutacağına yeminetmiştir. Şehrin kapısına gelliği vakit, bir fakir

1. 1175inci yılın Şubatın 15i Cumartesiye tesadüfetmiştir.

2. Feridun.

3. Muhammed.

4. Kılıçaslan.

5. Kardeşi olsa gerektir.

kıyafetile akşamleyin gizlice içeri girdi. Bundan, yalnız kendisile beraber olan iki adamın haberi vardı. Bunlar, onu, eski bir dostu olan bir Türkün evine götürdüler. Orada iki gün saklı kaldı.

Sonra, söylediğimiz pazar gecesi, hayatını istihfafetti⁽¹⁾. Onlar, saraylara gidip⁽²⁾, muhafızlara görünmeden bahçelere girdiler. Orada yağmış vaziyette buldukları bir merdiveni duvara dayadılar. Çıkıp sarayın içine indiler ve ~~xxxxxxx~~ dadası olan bir ihtiyar kadının yanında uyumakta olan bedbaht emirin odasına girdiler. Genç adamla ihtiyar dadası, titriyerek derhal uyandılar. Diğeri (yani mütecaviz) onu vurup öldürdü. Sonra, şehir ve kale kapılarının anakhtarlarını alıp, kardeşinin başı elinde olduğu halde, derhal ilerigelenlerin yanına koştu. Önce, bunlardan kendisine taraftar bildiği ve onun gelmesini arzueden kimselerin yanına gitti. Bu adamlar, uyandırılıp, herbiri emirin kesilmiş başını görünce, titriyerek derhal ona taraftar olduğunu söylüyordu. O, bu suretle, takriben onbeş kişiye yeminettirdikten sonra, ışık getirtti ve beraberinde yüz kişi kadar adam olduğu halde içkaleye çıktı. Sabahleyin, gü-rültü çıktı. Bu adam yeni emir olarak ilanedildi ve herkes dehşet içine düğ-tü. Hıristiyanlar evlerinde gizlendiler. Türkler zırhlarına giyip atlarına bindiler ve kale kapısının önünde toplandılar. Bunlar münakaşa ediyorlar ve emirin öldürüldüğüne inanmıyorlardı. Kesilmiş baş, kaleden aşağıya atılınca, onlar onca umidlerini kestiler. Mecburen, hepsi, Muhammede sadakat yemini ettiler, o da bilmukabele onlara yeminetti.

Muhammed, iktidarı eline aldıktan sonra, Mar Bar Çauma m: nastırımızı/ver-giden muaf tuttu. Fakat rahipler, kendi rizaları ile senevî üz dinar vereceklerini söyleyip, yalnız emir Gazinin tezyidettiği vergilerin lağvedilmesini istediler. Hakikaten de, manastır, emir ^aziden evvel ağır bir yük altında bulunmuyordu. Fakat bu, şiddetli idaresi esnasında, rahipleri senevî yediyüz di-

1. Cümle müphemdir. Bunun manası, ihtimal, "kendi hayatını tehlikeye koydu" veya, daha muhtemel olarak, "kardeşinin hayatına son vermeğe cüretetti" dir. Arapça nüshasında, Suryanicenin tercümesi kelime be kelime aynıdır.

2. Arapça nüshasında bu mana ifade ediyor. Fakat fıkranın bozulmuş olduğunu görünüyor. "Çitexte"de şuna benzer bir ifade tarzı vardır: "Onlardan en önemlik olanları (veya cürüm ortakları) bahçelere girmekte muvaffak oldular".

nar vermeğe icbaretmisti. Manastır, bu vakanın ceryanettiği zamanda bu yükten kurtuldu. Bu emir, manastırların bütün vergilerini kaldırmağı ahdetmişti. O, rahiplerin, Müslümanların kinin tahrik edilmesinden korkarak bunu istemediklerini görünce, Mar Domitius manastırı için da aynı karar^ı verdi.

ERMENİLERDEN:

Nureddinin kardeşi Seyfeddin, Musuldan hareket edip Müseybin'le Rakıayı ve Haranı zaptetti. Haleb emiri olan yeğeni de kendisine itaatetti. Geri dönüp, Nureddinin, müslümanların şarap içmekten men'etmek üzere bütün camilerin üzerinde yazılı olan kanunlarını lağvetti. Bu yazılara kazdırdı ve her yerde alenen içmeğe müsaadeetti.

Bu yılda, Mısıra hakim olan Salâheddin, Arabistanın iç kısmı ile Nubî memleketinin bir parçasını zaptetti.

Aynı yılda, Sasun memleketinde bazı kalelere sahip bulunan Ermeniler, Meyafargin emiri tarafından tazyikedildiklerinden dolayı, eskiden beri ellerinde bulunan bu mevkileri Hılat emiri şahı Arme- ne teslimettiler.

1486 (1175) tarihinde, Kilikya prensi, kendi maiyetinin ittifa- kıla kale içinde öldürüldü. Onlar, Tarsusta bulunan Baron Stefane'nin oğlu Rubeni getirip hükümeti onuneline verdiler. Bu, amcasının katil- lerini işgenceye maruz kılıp öldürdü, çünkü onu öldürdükten sonra köpeklerin önüne attıkları bildirilmişti. Ruben, onların yaptığı bu tahkiri hiç affetmemişti⁽¹⁾.

1. Bak: SI BAT, s.102-103.

FASIL XLXXV. (+)

Salaheddinin, Mısırdan hareket edip Dımışkı
isgalle Musul emirini mağlub ettiği zamana
dair. Uzun bir zamandan beri Halepte mah-
pus bulunan Frankların kurtuluşu.

1487 (1176) tarihinde, Mısırdaki hakimiyet icra etmekte olan Salaheddin, Dımışka geldi. O, Musul emirinin, Maran ile Urfanın Nureddinin oğlunun⁽¹⁾ elinden almış olduğunu haber alıp, güya efendisinin oğlunun yardımına geliyor tavrını takındı ve bu bahane ile Dımışkı havalisile beraber zaptetti. Halepte bulunan Nureddinin genç oğlu ve annesile mürebbileri ondan korktular. Salaheddin onlara haber gönderip: "Kendisinin ancak bir kulu olduğunu ve genç adamın lüzurunda, onu mürebbisi olarak hizmet etmek ve düşmanlarını taretmek için, eldiğini" söyledi. Fakat onlar, buna inanmayıp kapıları asla açmadılar.

Salaheddin, bunu görünce, gaddarlığını açığa vurdu. Homs ile Hama'yı cebren işgaletti. Mısırdan büyük miktarda altın getirtip, toprak gibi bol bol dağıttı. Bu bağladı. Asker topladı ve Nureddinin hüküm sürmeğe başladığı zamandan beri Dımışka mahpus bulunan Frankları serbest bıraktı. Bu Franklar güside adamlar

(+) Kitap XX. Fasil III.

1. İsmail el-Malik es-Salih.

idiler. Salaheddin,onların fidyeleri için kolaylıklar gösterdi ve Franklarla barış aktetti⁽¹⁾.

Musul emiri Seyfeddin,onu oradan taretmek üzere asker sevketti. Bu işi yapmak için yola çıkanlar,gururlenip,onu kılıçtan geçireceklerini zannediyorlardı. Onu alay ve tahkir edip "efendisine karşı havlıyan bir köpektir" diyorlardı. Salaheddin,onlara ancak şu cevabı verdi: "Tek bir aile teşkiletmişimiz için,ayrılmış olmamız uygun bir şey değildir". Fakat onlar,onun elçilerini ta kiirettiler ve ona kaçmak imkânı vermemek için acilen ilerlediler. Fakat,mağrurları deviren Allah onları mahcupetti. Onlar korku ile sarsıldılar ve bu sayısız asker,muharebede arkasını çevirdi. Salaheddin onların birçoğunu esiretti, atla develeri ve silahlarını da aldı.

O,zikredilmeğe layik olan başka bir şey de yaptı. Onların kaçmağa başladıklarını görünce,miğferini yere attı ve ağlayışlı bir sesle askerlerine bağırarak: "Kimseyi öldürmeyin. Bunlar kardeşlerimizdir!"dedi. Sonra,esiretilenlerle erzak ve at verip,onları salimen geri gönderdi. Onun şöhreti,bu gibi hareketleri neticesinde bütün Müslümanların içinde büyüdü.

Halepte bulunanlar,bu büyük mağlubiyeti görünce,daha çok korktular ve Antakya senyoruna hediyeler gönderip ondan yardım dilediler. Uzun zamandan beri Halepte mahpus bulunan ve ümidleri kesilmiş olan Frank prenslerinin rehi ne mukabilinde serbest bırakılmaları için,kapılar açıldı. Tarabulus kontu⁽²⁾ 80 bin,Josselinin oğlu Josselin 50 bin ve Prens Raynald⁽³⁾ 120 bin dinara mukabil serbest bırakıldılar. Prens Raynald'ın fidyesi için İstanbuldan Mütadedid defa altın gönderildi,fakat o bu meblağları diğer adamların kurtuluşuna tahsisetmişti. Şimdi,kendisi de bütün diğerleriyle beraber kurtuldu.

Musul emiri Seyfeddin,askerlerinin mağlubiyetinden sonra,daha büyük bir ordu topladı. Hardin ve Hısnikefa emirleri de onunla birlikte hareketettiler. Onların 60 binine karşı Salaheddinin 12 bin askeri vardı. O,Seyfeddine haber gönderip: "Maharebe etme. Zira bir kul olan ben yenilsem,efendimin oğulları tarafından mağlub edildim için bir şey kaybetmemiş olacağım. Fakat bir hü-

1. Bak: "Gesch des Königr. Jerusalem",s.366-367.

2. Raymond III.

3. Renaud de Châtellon.

kümdar oğlu olan sen yenilirsen büyük bir mağlubiyete uğramış olacaksın" dedi. Seyfoddin onu istihfaf ve tahkiretti. Muharebe başlayınca, Seyfeddinin askerî reisleri, Salaheddin tarafından gizlice irşaedilmiş olup, savaştan çekildiler. Seyfeddin fena bir vaziyete düştü ve bir deveye binip mahcuben güç halle Musula dönebildi. O, kendisinden ayrılmış olanları kısmen öldürdü, kısmen de tardetti

Salaheddin, Embiçe karşı yürüdü. Orada bulunan Araplar, şehri ona teslimettiler. Oranın, vaktile urfada bulunmuş ve iyiliği ^{ile} ~~beş~~şöhret kazanmış olun emirini⁽¹⁾ tuttu ve onu haksızca malikânesinden mahrum kıldı. Emir, beş ay sonra hapisten çıkarıldı ve Musula gitti.

Bundan sonra, Tell Başer ile Ayıntap ve Suryenin diğer yerlerinde bulunan emirler Salaheddine itaatettiler. O, Azaz'a karşı yürüdü. Burada, İsmailîler onun üzerine atılıp bıçakla vurdular. Fakat o ölmedi. Mütecavizler idamedildi ve Salaheddin, onların memleketlerini talanetmek üzere asker sevketti. Salaheddin, Azaz'ı zaptettikten sonra, Halebi tekrar muhasara altına aldı.

Halepliler, daha ziyade Franklardan yardım istediler. Onlar^{da}, Halep hapisanesinden çıkmış olan Arnald'ı⁽²⁾ gönderdiler. Allah ona zafer bahşetti. O, Salaheddinin ordusunu kısmen imhaetti. Franklar Dımaşk memleketine tekrar akın ettiler. Orada birçok adamı öldürdüler, birçoğunu da esirettiler. Raynald, Mısıra da asker sevketti ve onlar burada talan icra ettiler⁽³⁾. Salaheddin, Frankların tazyiki altında, Azaz'ı Halep emirine iadeetti. Onlarla barış aktetti ve acilen Mısıra döndü⁽⁴⁾.

Bu yılın, yani 1487 (1176)ncı yılın Nisan ayının 11-inde tesadüfeden Pazar gününde, sabahleyin, kilise ayini bittikten sonra, güneş tamamıyla karardı. Ortalık gece oldu ve yıldızlar görüldü. Güneşin yakın bir yerinde ay da görünüyordu. O kadar hazin ve korkunç bir hal oldu ki birçok adam ağladı. Dehşete kapılan koyunla öküz ve boğazlılar bağırmağa başladılar. Karanlık iki saat sürdükten sonra tekrar aydınlık oldu.

1. Kutbeddin İnal bini Masan bini Gümüştekin.

2. Metinde "Arnaghd". Renaud de Châtillon.

3. İhtimal, Kızıldenize karşı daha sonra vukubulan teşebbüs imaediliyor.

4. Salaheddinin Suriyeye yaptığı bu sefere dair bak: "Hist. ar. des Croisades", I, 46, 47, 61b-625; III, 58-63; IV, 182.

Onbeş gün sonra, tekrar Nisan ayı içinde, bir pazartesi günü akşamı, gökte, güneşin tutulmuş olduğu yerde, ay tutuldu. Her şeyi bilene (Allaha) hamd ve şükür olsun!

Bu yılın ilkbaharında yağmur yağmadı ve büyük bir kuraklık oldu. Ekinler kâmilen kurudu. Susuzluk öyle bir hal aldı ki birçok yerlerde, bilhassa Kudus' la bütün Filistinde, şimali Suriyede, Müseybinde ve Tur Abidin'de köyler halktan boşandı. Musul bölgesinde, mahsul toplanmadı ve insan ve hayvanlar içecek su bile bulamadılar.

ERMENİCEDEN:

Aynı yılda, Salaheddin, Mısırdan hareket edip, Melik Salih'e yardım etmek bahanesile Dımaşka geldi ve burasını zaptedip Halebe yürüdü. Melik ondan korktu. Salaheddin ona haber gönderip: "Ben senin kulun olup, düşmanlarına karşı efendim olan sana yardım etmek için gelmişim" dedi. Melik ona inanmadı ve şehrin kapılarını açmadı. O da Halepten dönüp, İomsu ve Hamayı muharebe ile zaptetti. Dımaşktaki Frank esirlerini hapisten çıkarıp az fidye ile serbest bıraktı. Mısırdan büyük miktarda altın getirtilip birçok asker topladı.

Seyfeddin, Salaheddinin asker topladığını duyunca, gururla ona karşı yürüdü. Ona, sahibinin üzerine havlıyan kuduz köpek diyerek, kaçmasına imkân bırakmamak üzere acilen yürüdüler. Salaheddin onlara haber gönderip: "Muharebe etmeyin. Biz aynı millet ve aynı dinden adamlarıyız. Ben de size itaatediyorum" dedi. Onlar, bu sözlere kulak asmayıp üzerine geldiler, fakat muharebede Seyfeddin'in askerleri kırılıp kaçtılar. Salaheddin, Musulluların yenildiklerini görünce, askerlerini onları öldürmekten men'edip: "Kıymayınız, millettüşsüz" dedi. Onların aralarına gitip askerlerine engel oldu, tutulan esirleri de serbest bıraktı. Bütün bu olaylardan dolayı her tarafta korku içindeydi. Bilhassa Melik Salih, korku ile sarsılıp, Frank esirlerini çıkardı ve az fidye ile serbest bıraktı⁽¹⁾. Bunlarda Tarabulus kontu 80 bin, Josselinin oğlu Josselin 50 bin, prens Renald da 100 bin dahekana mukabil serbest bırakıldılar. Melik Salih, yardım görmek üzere, Antakya ile barış aktetti.

1. Arap müverrihlerine göre, esirleri, Melik Salih değil, Salaheddin iade etmiştir.

Seyfeddin, tekrar asker toplayıp, Mardin ve Hısnakefa emirleri ile birlikte, 60 bin kişilik bir ordu ile beraber Salaheddine karşı yürüdü. Salaheddinin 12 bin askeri vardı. O, Seyfeddine haber gönderip: "Bana karşı yürüme ve benimle muharebe etme. Zira, efendim olan senin tarafından yenilmekliğim benim için bir ayıp olmayacaktır. Fakat sen bu kuluna karşı yenilirsen, senin için büyük bir mağlubiyet olacaktır" dedi. Seyfeddin, onun bu sözlerine kulak asmadı. Bunun üzerine, Salaheddin, onun emirlerine gizlice haber gönderip büyük vâdelerde bulundu. Muharebe başlayınca, Salaheddin tekrar faik çıktı. Seyfeddin yenildi ve askerleri kaçtılar. Seyfeddin kendisi de bir deveye binip Musula kaçtı. Salaheddin, Membici zaptetti, Ayıntap ve Telbasher emiri de ona itaatetti.

Salaheddin Azaz üzerine yürüyüp bu şehre karşı harb açtı. İsmailîler anien onun üzerine atılıp yaraladılar, fakat o ölmedi. Kendisi onları öldürdü ve İsmailîlerin memleketine asker sevk edip zaptetti. Azazı da zaptettikten sonra Halebe yürüdü ve burasını muhasara altına aldı. Halebliler, Franklardan yardım istediler. Esareten kurtarılmış olan kenald gelip Salaheddinin askerlerini öldürdü ve kaçırdı. Salaheddin, Azaz'ı Halebe iade etti, kendisi de Mısra döndü.

FASIL XLXXVI. (+)

Mardin emiri Necmeddinin ölmesi ve Sultan Kılıçaslanla Grek imperatoru Manuel arasında harb çıkmasına dair. Bu zamanda vukubulan diğer olaylar hakkında.

1487 (1176)nci yılın Temmuz ayının 20sinde⁽¹⁾, Mardin emiri Necmeddin öldü. O, 22 yıl hükümsürmüş ve memleketinin bütün halkı ve bilhassa hıristiyanlarla kilise ve manastırlar, bu zaman içinde, onun tatlılığı ve hüsnüniyeti sayesinde büyük refaha kavuşmuşlardı.

Necmeddine, oğlu Kutbeddin⁽²⁾ halef oldu. Bu, amcaları ile harbetti. Onları o kadar sıkıştırdı ki onlar, Musul ve Hısnikefa emirlerinin tavassütü ile onun tâbiyetini, babasının zamanında olduğu gibi kabuletiler. Bunlar ikisi de, yani Hani ve Dara emirleri, gelip Mardin kalesine girdiler, ona arzıtaat ettiler ve böylelikle aralarında barış aktedildi.

Az zaman sonra, Kutbeddinin ölüm haberi yayıldı. Allah merhamet etmiş olmasından dolayı, memleket az kalamış tahrib olunacaktı. Emir, başkalarıyla beraber iyileşti, birkaç bin Arabı öldürdü ve onlardan 12 bin deve aldı. Kalanlar kaçtılar ve böylelikle memleket sükunete kavuştu.

(+) Kitap XX. Fasil IV.

1. Arapça nüshasında: "2/sinde".
2. İlgazi II Kutbeddin.

Bu zamanda, Grek imperatoru, ava çıkmış olup, bir yabandomuzu tarafından yaralanmıştı. İmperatorun ölmüş olduğu haberi yayıldı. Sultan, onun memleketinde talan icraetti. İmperator, onun, kendisinin göstermiş olduğu büyük dostluğa ve iyiliklere karşı nankörlük ettiğini görünce çok öfkelenildi. Danışman oğulları, imperatorun öfkesini alevlendiriyorlardı. Çünkü bunlar, memleketlerini zaptetmiş olan sultanın önünden kaçıp, imperatordan yardım görmek ümidile İstanbula iltica etmiş bulunuyorlardı. Bundan dolayı, bunlar, sultana hücum etmek üzere, imperatorun önünden yürüdüler. Onlar, muhtelif milletlerden müteşekkil bir ordu ile beraber, memleketlere akın ederek Türk hudutlarına kadar geldiler. İmperator, sultandan, Danışman oğullarından aldığı memleketleri ve kardeşinin ona vermiş olduğu yerleri iade etmesini talep etti. Fakat sultan râzi olmadı ve har ettiler.

İmperator, uzun zamandan beri tahrib edilmiş olan iki şehri⁽¹⁾ tekrar inşa etti ve orada yerleştirdiği askerlerle Türkleri taziyeketti.

İmperator, bundan başka, Türkmen kabilelerine karşı asker sevketti. Askerler onlardan binlerce kişiyi öldürdüler. Bunun üzerine, Türkmenler, şimal taraflarında bulunan ve müdafaasız bir vaziyette olan Grek mantakalarına girdiler. Takriben yüzbin adamı esirettiler. Bütün erkekleri öldürdüler ve kadınlarla çocukları esir tacirlerine sattılar. Tacirler, bu esirleri İrana kadar götürdüler. Bunun üzerine, imperator, sultanı hiddetle takip etmeye başladı. Sultan, imperatorla bir meydan muharebesine tutuşmak istemeyip, bir dağda öbürüne kaçıyordu.

İmperator, emir Danun'u 30 bin kişilik bir ordu ile Niksarı zapt etmek üzere sevketti. Onlar, bu mevkiye hücum yaptıkları sırada, orada bulunan Türkler, bir bileye başvurarak, Grek kumandanına, güya hıristiyanlar tarafından bir mektup gönderdiler. Bu mektupta: "Beraber getirdiğiniz bu emir Danun size ihanet ediyor. O, arkadaşları olan Türklerle muhaberede dir. Sizi mahvetmeye hazırlanıyor" deniliyordu. Onlar, mektubu bir okun ucuna geçirip Grek karargâhının içine attılar. Grekler, korku içine düşüp, kaçmağa başladılar. Şehirde bulunan

1. "Orylée ve Silbium. Bak: "Histoire du Bas-Empire", XC, x1-x111.

Türkler, onların tahiplerine çıkıp: "İmperator Manuel öldü" diye bağırdılar ve onların birçoğunu imha ettiler. İmperatorun hemşirezadesi olan general öldürüldü. Danun, şimal mıntakasına kaçtı, fakat Grekler onu tutup imparator tarafından muhakeme edilmek üzere alıkoydular.

Bu yılda Allah bize merhamet etti. Şiddetli kuraklık zamanı geçti. Membarlarla çeşmeler akmağa başladı ve toprak, insan ve hayvanları telefeden kuraklıktan kurtuldu. Fakat, açlık her yerde devam ediyordu, çünkü bu sene de mahsul yetiştirmedi. Bundan dolayı, fakirler her yerde ölüyorlardı. Kudusta, Dımışkta, Halepte ve Tuzgölünde bir kile buğday üç altın dinara satılıyordu. Çok geçmeden de buğday ortadan kâmilten kayboldu. Bunun üzerine, Arap kervanları yola çıkıp develerle buğday getirmeğe başladılar. Suriye mıntakasında, altın yarı fiyatına düştü ve buğdayın fiyatı o kadar yükseldi ki bir "qephiza" sı bir dinara satılıyordu.

Bu zamanda, gökün garp tarafında yarım ay gibi bir şey görüldü. Bu, şarka doğru yükseldi ve yükselince büyüüp ayın üç misli büyüklüğüne vardı. Sonra, anien gökün ortasına kadar yükseldi, üç parçaya ayrıldı, düştü ve bir daha görünmedi. Grek imparatoru⁽¹⁾ bu sırada bozguna uğrayıp ordusu parça parça olduğu için, herkes bu alâmeti ona işaret gibi telakki etti.

ERMENİCEDEN:

1487 (1176) tarihinde, iyi bir adam olup, hiris iyanlara tatlı muamele eden Mardin emiri Necmeddin, 22 yaşlı hüküm sürdükten sonra öldü. Yerine oğlu Kutbeddin geçti.

Bu yılda, Rum imparatoru, ava çıktığı vakit bir yabandomuzu tarafından yaralandı. Onun ölmüş olduğuna dair haber yayıldı. Kılığaslan, imparatorun memleketine akınodip birçok adamı esiretti. İmperator, iyileşip, birçok asker topladı ve kendi yanına ilticaetmiş olan Danışman oğlularını onların başına geçirdi. İmperator, sultana haber gönderip: "Danışmenlilerin ülkelerini, yanımda bulunmakta olan sahiplerine iade et" dedi. Kendisi de elçilerin arkasından hareket edip

1. Arapça nüshasında da aynı olan bu kelime, diğer bir elyazmasında "imperatorun oğlu" şeklindedir.

Türklerden birçok adam öldürdü. Uc Türkleri, gizlice şimal mıntaka-
sına gidip, kum erkeklerini öldürüp, yüzbin kadın ve çocuğu esiret-
tiler. Bunu haber alan kum imperatoru, sultanı takip etmeye başladı.
Fakat sultan onunla çarpışamıyordu. Imperator, Danışman oğulların-
dan birisine 50 bin atlı verip Niksar üzerine sevketti. Türkler,
hilâkârlık yaparak, güya hıristiyanlar tarafından yazılmış bir mek-
tupu dışarı attılar. Bu mektupta: "Kendinize kumandan yaptığınız
bu Danışman oğlu, sizi Türklerin eline vermek istiyor" diye yazılı
idi. Rumlar, buna inanıp kaçmağa başladılar. Türkler onların arka-
sından düşüp birçoklarını telefettiler, imperatorun hemşirezadesi
olan diğer kumandanlarını da öldürdüler.

FASIL XLXXVII. (+)

Grek imperatoru Manuelin, Kılıçaslan'a mağlub
olduğu zamana dair.

Grek imperatoru Manuel, hemşirezadesinin Niksar kapısı önünde öldürüldü-
ğünü duyunca, son derece öfkeli olduğu halde, Türklerden intikam almak üzere
hareketetti.

Sultan, askerlerine, muharebeye tutuşmayıp, imperatorun ordusunun önünden,
sağ ve sol cenahlarından ve arkasından kabileler halinde yürüyüp, köyleri ve
insanlarla hayvanlar için yiyecek teşkileden bütün şeyleri yakmalarını emret-
ti. Onlara, keza, sarnıçları, çeşmeleri ve kuyuları içine ölü insanların ceset-
leri ile köpek, eşek ve diğer her türlü naş ve murdarlığı atmakla suları taaf

ettirmelerini tenbihetti. Kalelere bulunan askerlere de taarruzetmeyip son kuvvetlerine kadar müdafaada kalmak, tamamen zayıfduktıkları vakit de buralarını kâmilten yaktıktan sonra uzaklaşmak emrini verdi. Sultan kendisi de yüksek bir dağa çıktı ve orada mütemadiyen yer değiştiriyordu.

Bunun üzerine, imparator, şiddetle hareket edip, Türk ülkesinin beş günlük yol kadar içerlerine girdi. Bu memlekette çekirge gibi syısız miktarda olan Türkmenler, imparatorun, kendilerini yerlerinden taretmek üzere geldiğini görünce, beşer ve onar bin kişilik kabileler halinde toplandılar ve gerek karar-gâhının dışında bulunan her şeyi yaktılar, tahribettiler, insanları da öldürdüler.

Grekler, Konyaya bir günlük yol kadar, sultanın bulunduğu mahale de üç saatlik yol kadar yaklaştılar. Onlar, dağların arasında dar ve susuz bir yere girip, erzakları hamil 5 bin arabayı, silahları ile harp aletlerine aid keresteyi, altınlarını, kilise olarak kullandıkları çadırları, haçları ve diğer her türlü eşyaları geride bıraktılar. Türkmen kabileleri, imparatorun, askerleri ile beraber karargâhtan uzaklaştığını ve yüklü arabaları görünce, 50 bin kişi oldukları halde, arkada toplandılar ve karargâhı kâmilten yağmaettiler.

İmparatorla ordusu, servetlerini ve arkalarından yetiyeceğini ümid ettikleri erzaklarının yağmaedildiğini duyunca, büyük bir korku ile sarsıldılar. Onların korktuğunu gören Türkler, dağın tepesinden onların üzerlerine muazzam kayalar yuvarlayıp insan ve hayvanları ezdiler. Bu dar geçidin içinde birbirini azarlıyan onbinlerce asker, korkudan titriyor ve kendilerini geceleyin oklarıyla delik deşik edecek kadar yakınlarında bulunan Türklerin korkusundan dışarı çıkamıyorlardı. Bu vaziyet içinde düşen imparator, geceleyin sultana haber gönderip barış diledi. Esasen kendisi de korku içinde olan sultan derhal razı oldu. Elçiler, gece sabaha kadar, ellerinde maşalalarla gidip geldiler. İmparator, tekrar inşaettiği şehirleri sultana terketti. Sabah, sulh ilan edilince, Türkler, sulha razı olduğu için sultana sövmeğe başladılar ve ona "hain" dediler. Bu vaziyette, imparator, Türkmenlerin cüretkarlığından korunmak üzere sultanın üç emirinin refakatıyla dışarı çıktı. Fakat onlar durmadılar. Grek karargâhı hareket etmeye başlayınca, Türkmenler de her taraftan greklere hücum

edip onları öldürmeğe başladılar. İmperator, mutekabilen yapılan yeminden sonra bu şeylerin niçin vukubulduğunu emirlere sorduğu vakit, onlar: "Bunlar bize tâbideğildirler" cevabını verdiler. Bunun üzerine, imparator onları tuzağa düşürdü ve takriben 20 bin kişiyi öldürdü.

İmperator, İstanbula döndükten sonra, sultana büyük bir meblağ altın gönderdi ve nazretü İsanın haçının bir parçasını havi haç⁽¹⁾ geri aldı.

Sultan, bütün emirlere, Bağdad halifesine ve Morasan sultanına, kölelerle silah ve creklerin mızrak uçlarına geçirilmiş başlarını (zafer alâmeti olarak) gönderdi. Onlar, bunları, beygirlerin sırtları üzerinde olduğu halde, sevinç ve neşe içinde sokaklarda gezdirdiler.

Grek imparatorunun saferinin acıklı neticesi işte bu oldu⁽²⁾.

ERMENİCEDEN:

İmperatorun yanına gittikleri vakit, o çok hiddetlendi. Konyanın yakınında kadar ilerleyip Türklerin içine sokuldu ve iki yüksek dağın arasında bulunan bir derenin içine girdi. Biri Türkmenleri, sayısız bir çoklukla onları kuşattılar. Onları beş gün çenber içine aldılar. Gece gündüz yuvarladıkları taşlarla, onbinlerce insan ve hayvanı telefettiler ve yüzbin beygir yükü olan erzaklarını aldılar. Rumlar büyük korku içine düşüp zaıfladılar. Sultana müracaatla, inşa ettikleri üç şehri ona verip sulh dilediler ve kendilerini bu sıkıntıdan kurtarmasını rica ettiler. Sultan, razı olup, onları oradan çıkarıp salimen İstanbula götürmeleri için atlıları beraber üç emir gönderdi. Emirler, geceleyin onların yanına gelip, Türkmenleri tarf ettiler ve Rumları çıkarıp yola çıktılar.

Türkmenler, her taraftan gelip, ellerine düşmüş olanlarla barış aktettiğinden dolayı sultanı tahkir ediyorlar ve an. hücumlar yaparak onlara öldürüyorlar ve yakalıyorlardı. Onlar, uzaktan da ok atarak onları telef ediyorlardı. Rumlar, kendilerine rahatlatmakta olan emirlere: "Bu telefâtımız sizin tarafınızdan mı, yoksa çapulcular tarafından mı yapılıyor?" diye sordular. Onlar, yeminedip: "Bizim tara-

1. Karargâhın ağırlığı ile beraber alınmış olan haç.

2. Bak: "Histoire du Bas-Empire", I. XC, xiv ve devamı.

fımızdan değildir. Bunlar barbar adamlar olup bizi diynemiyorlar" diler. Onlar İstanbula gidinceye kadar yirmibin adam zayıttılar.

Böylelikle, dünyayı fethetmeğe gayret eden Manuel, eksilmiş bir ordu ile beraber mahcup bir halde kendi memleketine döndü. O, sultana büyük meblağlar gönderdi ve esir edilip sağ kalmış olan askerlerini geri aldı. Bu, 1488 (1177) tarihinde olmuştur⁽¹⁾.

1. Ermeni müverrihlerinden SIMBAT (s.103), Manuelin Kılıçaslanı mağlub olup barış aktetmesini muhtasaran zikretmiştir.

FASIL XLXXVIII.(+)

Sultan Kılıçaslanın Malatyayı işgalettiği zamana dair. Bu zamanda, muhtelif yerlerde vukubulan olaylar hakkında.

Sultan, Grek imperatoru ile barış aktettiği sırada, Malatyayı muhasaraetti. Kendi kardeşini öldürmüş olan Danişmen oğullarına mensup emir bu şehirde bulunuyordu. Bunun, askerleri ile arası açılmıştı. Hıristiyanlar, her yerde hüküm sürmekte olan aklığın burada daha çok şiddetli olduğundan dolayı şehri terketmişlerdi. İçerde kalmış olanlar ise, açlıktan başka, lapsedilmek, dövülme ve türlü türlü iygenecilere maruz kalmak suretile işglediliyorlardı. Bunun Uzo rine, onlar, yalnız bu şiddetli muhtelifin değil, daha ziyade birçok baskınlarını yükkök seade veya yası ile: "Niçin sola dünmüş ve atalarımızın iyi işlerini terketmişsiniz?" diye yaptıkları ihtarı hatırladılar. Onlar, böylelikle, üzerine gelen cezayı görünce, korktular ve ağılıyarak tövbe ve duanıyla bağladılar.

(+) Kitap XX. Fesül VI.

Bunun üzerine, Allah onlara merhamet edip, emirin yüreğine korku ilhametti. Emir, Türklerin kendisinden nefret ettiklerini ve açlıktan sıkılınca kendisini öldürüp şehri teslim edeceklerini düşündü. Bundan dolayı, kendisi derhal harekete geçip, gizlice sultana elçiler gönderdi. Hayatının emniyetine dair teminat aldı ve şehirden çıkıp Hısnıziad'a gitti.

Sultan, 1489 (1178) inci yılın Birinci Teşrin ayının 25ine tesadüfeden Çarşamba günü, şehri işgaletti. Bundan dolayı herkes derin bir nefes aldı. Çünkü şehir dört ay muhasara altında kalmıştı. Onlar hiçbir hücum yapmamış ve kışı geçirmek üzere tuğladan evler inşa etmişlerdi. Onlar, sultan için de, mezar taşlarından bir ev inşa etmişlerdi. Fakat Allah, aklımızın ermiyeceği kararları ile bu mukadder halka beklenmeyen bir teselli ihsan eyledi.

Bu zamanda, Allah, günâhlarımızdan dolayı, bir ceza olarak, toprağı yağmursuz bıraktı. Mahsul kurudu ve Suriye, Filistin, Asurya, Mezopotamya ve Ermenistanda şiddetli açlık zühretti. Buğdayın bulunduğu yerde, kilesi beş dinara satılmıyordu. Dımışkla civar yerlerde, buğday ve diğer hububatı bulmak kabil olmuyordu. Birçok insan açlıktan öldü, birçokları da uzak memleketlere gittiler. Bundan dolayı, her yerde, gerek hıristiyanlar, gerekse müslümanlar, duaya sığındılar. Prenslerin birçoğu, merhamet edip, malik buldukları buğdayı ve diğer yiyecekleri fakirlere dağıttılar. Böylece, Frank patriki Amaury, Antakyada ve diğer bütün yerlerde büyük miktarda buğday ve diğer hububat dağıttı. Nihayet, Allah merhamet etti. Gökün şeleleleri açıldı ve toprak susuzluktan doydu. Hava ve insanların yüreği ferahlandı ve her yerde mahsul bereketli oldu.

ERMENİCEDEN:

Bu zamanda, Malatya hıristiyanları, iki sebepten dolayı büyük sıkıntı içine düştüler. Bu sebeplerden biri açlık ikincisi de Danişma oğullarından olan emirlerinin gaddarlığı idi. Ruhânîler, bu sıkıntının kendi günâhları yüzünden geldiğini halka ihtarettiler. Halk, onları diyneyip, ağlayıp dua etmeye başladı. Allah, merhamet edip, emiri kınayıp onu yaptıklarına pişman ettirdi. Emir, sultana haber gönderip, oğullarından aldığı meblağlara mukabil Malatya'yı teslim etti. Kondul de Harp a gitti. Bunun noticeinde hıristiyanlar rahat buldular, yiyecek çoğaldı ve her surette refaha kavuştular.

FASIL XLXXIX.(+)

Salaheddinin, Mısırdan Filistine gelip Franklara
maflub olması ve Mısıra kaçması zamanına dair.
Bu zamanda vakubulan diğer olaylar hakkında.

1499 (1178)inci yılın birinci Teşrin ayında, Salaheddin Mısırdan hareket etti. Onunla beraber, piyadeler hariç olmak üzere, 33 bin zırhlı suvari ve silahları diğer eşyaları hamil 52 bin deve vardı⁽¹⁾. Salaheddin büyük bir hiddetle Kudüs ülkesine girdi. İlk tutulan Frankı kendi elile öldürdü ve onun kanı ile yıkandı.

Fakat Allah Hıristiyanlara merhametetti. Herkes ümidini kesmiş bulunuyordu, çünkü genç kral Baudoin cüzzam hastalığına tutulmuştu ve gündün güne zayıflıyordu. Herkes korku ile sarsılmış bulunuyordu. Fakat, kuvvetini zayıfların içinde österen Allah, hasta kralı harekete geçmeğe ilhametti. Kalan askerler onun etrafına toplandılar. Kral, atından inip, haçın önünde secdeetti ve hazin bir surette ağlayıp duaetti. Bu manzara karşısında bütün askerler çok müteessir oldular. Herkes ellerini haçın üzerine koyup, muharebeden kaçmayacaklarına ve Türkler gelip geldikleri taktirde kaçıp ölümden kurtulani mürted telakki edeceklerine dair

(+) Kitap XX. Fasil VII.

1. Ermenice nüshasında: "34,000 askerle 52,000 deve" yazılıdır. İhtimal, bu yazma nüshasında 52 yerine, Suryanicede bu rakama çok benzeyen 12 rakamı yazılmış idi.

minettiler. Onlar, atlarına bindikten sonra ilerlediler. Türkler onları görün-
sevindiler, çünkü onlar, Frankları mahvedeceklerine kanidiler. Franklar, deniz
bar büyük olan Türk ordusunu görünce, atlarından tekrar indiler, saçlarını kes-
ler, dua ettiler ve birbirile helallaştılar. Sonra, muharebeye tutuştular. Bu
mada, Allahın çıkardığı bir fırtına, tozları Franklar, ^{bulandı} tarafından Türklere doğ-
kaldırdı. Franklar, dualarının Allah tarafından kabuledildiğini anladılar.
rkler ise, arkalarını çevirip kaçışa başladılar. Franklar onları takip ederek
şama kadar öldürdüler. Onların develeri ile eşyalarını ele geçirdiler. Türk
kerleri çölde dağılmış olup, Franklar beş gün onları aradılar. Onları, bazıla-
esasen ölmüş, diğerleri de ölmek üzere oldukları halde kafileler halinde
kaladılar. Sağ kalanları öldürüyorlar ve silahla teçhizatlarını alıyorlardı.
alaheddinle birlikte Mısira ilticakılabilen az sayıda adam, siyahlar
yip matem tuttular. Bu sevinçli haber Antakya'ya geldiği zaman biz orada bu-
unuyorduk (1).

Bu günlerde, Harim kalesinde bulunan Türk valisi (2), Halep emirinin (3) ken-
isini ele geçirip öldürmeğe karar verdiğini duyunca, isyanedip Franklara ilti-
ketti. Prensi (4)nu bu kaleden taretmiyeceğine ve bilakis ~~yanında~~ yardımında bu-
nacağına dair yeminli teminat verdi. Vali, onun sözüne itimad edip Franklara
öföldü ve Türklere açıktan açığa düşman oldu. Fakat Franklar, büyük bir günâh
leyip, yeminlerini ayak altına aldılar. Onlar, Kûdûstan ve bütün sahil manta-
larından gelip toplandılar. Tarabulus kontu (5), Kilikya prensi Ruben ve Flant
kontu (6), büyük bir ordu ile birlikte, Prensle beraber yürüyüp, Harim'i dört ay
basara altına aldılar. Onlar, her türlü harb aletleriyle kaleye hücumlar yap-
ılar ve şehirle bütün memleketi zorbalıklarıyla ezdiler. Muharebe e birçok in-
san öldü. Bütün bu yaptıklarına rağmen, Allah, haç ve incil üzerine yaptıkları
yeminlerini bozdıklarından ve zaferi insanî kuvvetle elde etmeyi düşündüklerin-
en dolayı, onlara zafer bahşetmedi. Kalede bulunan Türkler, zaifdükçe, Halebe

1. 25 İkinci Tegrin 1177 tarihinde vukubulan Tell Gezer (Mont-Gisarı)
de belend. Bak: "Göçeb. d. r. Köntgr. Jernanlem", n. 377.

2. Sadeddin Gümüştekin.

3. Melik Salih.

5. Raymond III.

4. Antakya senyoru Bohémond III.

6. Flandre kontu Filip.

haber gönderdiler. Bu şehrin emirine yeminettirdikten sonra, kaleyi ona teslim ettiler. Bu emir, Prens'e 20 bin dinar verdi ve o, yüreği kırılmış olduğu halde Antakya'ya döndü. Bu seferin neticesi de bu oldu⁽¹⁾.

Bu zamanda, büyük bir halk kitlesi, açlığın tazyiki üzerine, Arabistandan hareketetti. Bunlar Fırat kıyılarına gelince, emirler, bunların açlığın çoğalmasına sebep olacağını düşünüp, yolları kapadılar. Fakat onlar, yasağa kulak asmayıp geçtiler. Bundan dolayı, Türkler onlara karşı birleşip, takriben 100 bin adam öldürdüler. Kalanlar, Fıratı tekrar kat'etmek üzere geri döndüler. Bunların develeri, erkek, kadın ve çocuklarla beraber suyun içine girince, nehir kardı ve hepsini sürükledi. Bunlar kâmilten öldüler ve cesetleri nehrin kıyısında yığıldı.

1489 (1178)inci yılın Mayıs ayında, Antakya'da bulunduğum sırada, şiddetli bir yağmur yağdı. Şehrin içinde hasıl olan seller ev ve diğer binaları sürükledi. Birçok insanla hayvan boğuldu. Seller, şehrin kapılarının önünde o kadar birikti ki kapılar dar geldi ve su surun yüksekliğine kadar çıktı. Halk, şehirde zuhureden bu felaketten dolayı büyük korku içine düştü.

Ertesi sene, tekrar Antakya'da bulunduğumuz vakit, ilkbahar kadar yumuşak bir kış oldu.

Mart'ı içinde, şehirde yangın çıktı ve Mar Petrus kilisesinin civarında bulunan birçok ev ve diğer binalar kül oldu. Allah insanları korudu ve kimse yaralanmadı bile.

Aynı yılda, biz Antakya'da iken, Roma papası, orada zuhureden bir rafızılıktan dolayı, Antakya ve Mıdus'daki Frank piskoposlarını yanına çağırdı⁽²⁾.

Antakya patriki⁽³⁾, Tarsus piskoposunu iki papazla beraber bize gönderip, bu iş için kendisile beraber gitmemizi ricaetti⁽⁴⁾.

Biz de, birçok sebeplerden dolayı bizim oraya gitmemize ihlâlin olmadığını anlatıp, bu gibi rafızılıkların nerelerde ve ne vakit zuhurettiğini ve hangi

1. Bak: "Gesch. des Königr. Jerusalem", s.375.

2. Papa Alexandre III tarafından, 1179 Mart 5-19'da Romada kurulan üçüncü Latran Konsili imaediliyor. Bu konsile iştirak eden Filistin ruhanî reisleri, 1178inci yılın Eylül ayında gitmişlerdir. Bak: "Gesch. d. Kön. Jeus.", s.381.

3. Amaury.

4. Ne Amaury ne de Tarsus piskoposu Konsile iştirak etmişlerdir.

hanî refâh lerin bunu çürütmiş olduklarını izaheden uzun bir yazı yazdık.

ERENİCEDEN:

1489 (11,8) tarihinde,Salaheddin,piyade ve alelade askerlerden maada,30 bin teçhizatlı suvari ile beraber Mısırdan hareketetti.— Bunları,silah ve ağırlıklarını hamilen 52 bin yük hayvanı takibedyordu. Salaheddin,Filistine gelip,bir Frankı titup kesti,onun kanı ile abdest aldı ve namaz kıldı. Sonra,memleketi tahribetmek üzere muharebeye hazırlandı.

Küdüş kralı Baudoin,az sayıda olan askerlerini topladı ve şarka dönüp onların huzurunda haça secdeetti. Askerler de aynı harekette bulunup,ağlıyarak Allaha yürekten duaettiler. Askerler,düşmanın önünden kaçmıyacaklarına ve mukaddes Kilise uğruna hüsnüriza ile öleceklerine dair Allaha yeminettiler. Onlar,düşman askerlerinin kendilerinden pek çok olduğunu görünce,atlarından tekrar inip,yüzlerini toprağa sürdüler ve Allaha niyazeylediler. Onlar,inançlarıyla cesaretlenip,keklik sürülerine saldıran kartallar gibi,düşmanlarının üzerine atıldılar. Allah,müslümanların yüzüne vuran şiddetli bir fırtına çıkardı. Onlar,atlarından düşüp kaçmağa başladılar. Franklar ise,onları durmadan vurup öldürdüler. Müslümanlar,cenuba doğru sahraya kaçtılar,Franklar da akşama kadar onları takipettiler. Franklar,onları beş gön araştırıp,açlıktan kırılmış ve gizlenmiş oldukları halde yakaladılar. Onların bütün para ve eşyasını aldılar ve zengin oldular. Bu zafer,müslümanların belini kırdı. Salaheddin,az sayıda askerle beraber Mısıra ilticaetti,siyahlar giydi ve günlerce evinden dışarı çıkmadı.

Bu yılda,Herim'de bulunan emir,haleplilerin fena niyetli olup kendisini öldüreceklerini zannetti. Antakya Prensi il muhabere edip kendisini kalede bıraktığı taktirde itaatedeceğini bi dirdi ve buna dair yeminetmesini istedi. Prens,haç ve incil üzerine yeminetti. Bunun üzerine,emir,Halebe karşı isyanedip Antakyaya i tihaketti. Fakat Prens,bilahare pişman olup,yeminini tutmadı. Kiliya prensi Rubenî çağırıp,onunla beraber Herim üzerine yürüdü. Fakat Allah,yemine sadık kalmadığından dolayı,kaleyi onun eline geçärmedi. Birçok Frank askeri öldü ve o mahçuben geri döndü. Herim de,haleplilerden yemin alındıktan sonra onlara verildi.

FASIL XLXXX.(+)

Üçüncü defa olarak Küdusa gittiğimiz zamana
ve diğer vakalara dair.

Birinci Teşrin ayında, bütün Franklar, ^fÜrdün nehri kıyısında, "Yakup Geçidi" denilen yerde, kral Baudoin'ın etrafına toplandılar. Onlar, Dımaşk'ı tazyiketmek üzere bir şehir inşaatıya başladılar⁽¹⁾.

Salaheddin, bu teşebbüse karşı güleräk, Mısırdan Dımaşk'a geldi. Çünkü Baalbek, yani Heliopolis - Güneş şehri - emiri kendisine karşı isyanetmişti. Bu şehrin karşısına ordudurdu ve orayı hücumlarla tazyikettti. Şehrin emiri, Franklara müteaddid defa hediyeler gönderip, onlara itaatedeğine yemineetti. Fakat onlardan hiçbir yardım görmeyip ümidleri kırıldı ve kendisini tazyik etmeye gelene dönmeğe mecbur oldu. Ondan yemin aldıktan sonra şehri teslimetti.

Salaheddin, bundan dolayı, daha çok kuvvetlendi ve Filistin'e akınetti. Franklar ona karşı toplandılar, o da Dımaşk'a kadar kaçtı. Franklar, bir günlük yol kadar ilerleyip, memlekette talan icraettiler. Onlar karargâh kurunca, Salaheddin anien üzerlerine atıldı ve Frankların reisi⁽²⁾ de dahil olduğu halde, yüz kadar

(1) Kitap IX. Fasil VIII.

1. Birinci Teşrin 1176 tarihinde. Bak: "Gesch. d. Kön. Jerus", s. 302.

2. Odon de Saint-Amand. Bak: "Gesch. des Königr. Jerusalem", s. 385.

kahraman adamı esiretti. Hıristiyanlar son derece şaşkın bir hale düştüler.

Salaheddin, kuvvetlenip, anien, Frankların yeni inşa ettikleri bu mevkiye karşı yürüdü ve burasını hücumla zaptetti. Burada, takriben beşyüz Frer bulunuyordu. Bunlar, mevkiin zaptolunduğunu görünce, bazıları, Arapların eline düşmemek için, kendilerini ateşe attılar, bazıları ^E Ürdün'a atılıp boğuldular, diğerleri de kendilerini surdan aşağıya kayaların üzerine atarak öldüler. Arapların eline düşenler de kâmilan kılıçla öldürüldüler⁽¹⁾.

1490 (1179)uncu yılın Birinci Teşrin ayında, Antakya'dan hareket edip Akya' da genç kral Baudoin'a rastladım. O, babasının bize vermiş olduğu yanımızda bulunan beratı görünce memnun oldu, bize iltifatetti ve kendisi de bir berat verip bazı vaidlerde bulundu⁽²⁾.

ERMENİCEDEN:

1490 (1179) tarihinde, Filistin'deki Franklar, toplanıp Ürdün kıyısında gittiler ve orada, "Yakup Geçidi" denilen yerde, bir şehir inşa etmeye başladılar. Onlar, bu şehir vasıtasıyla Dımeşk'i zaptedeceklerdi. Bunu haber alan Salaheddin, tekrar asker toplayıp Dımeşk'e geldi. Güneş şehri, yani Heliopolis tesmiye edilen Baalbek'teki emir isyan etmiş olup, Salaheddin ona karşı yürüdü. Yeminetmek ve dostluk aktetmekle burasını aldı ve kuvvetlendi.

Salaheddin, Frankların yeni yaptıkları şehre karşı yürüdü. Franklar, bundan haberdar olup, acilen harekete geçtiler. Salaheddinin gelmesinden evvel ona karşı yürüdüler ve onu Dımeşk'a kadar kaçırdılar. Frank askerleri, Dımeşk kapılarına kadar ilerleyip memleketi esaret altına aldılar. Salaheddin, cesaretlenip, onları teşipetti ve yüz Frer'i öldürdü. O, bundan daha ziyade cesaret alıp, onların inşa ettikleri şehre karşı yürüdü. Yüz Frer'i tuttu, şehri muhasara edip zaptetti ve yaktı. Orada, reisleri ile beraber beşyüz Frer bulunuyordu. Bunlar, yenildiklerini görünce, müslümanların eline düşmemek için, kendilerini ateşe ve nehre attılar. Kalanlar da Salaheddin tarafından öldürüldü.

1. 30 Ağustos 1179 tarihinde. Bak: "Gesch. des Kön. Jerusalem", s. 307.

2. Müellif, müddün yaptığı seyahatinin hikâyesini devamla, Mısır surları ile ilgili içinde mübareden bir rızalıktan bahsetmiştir. Bu kaomin tereddüdüne uzun görmedik (M.).

FASIL XLXXXI.(+)

Grek imperatoru Manuelin ölmesi zamanına dair.

1491 (1180) tarihinde, Grek imperatoru Manuel hastalandı. O, öleceğini hissedip⁽¹⁾, ruhanî oldu ve 12 yaşında bir çocuk olan oğlu Alexis'i tetvic ettirip imperator ilanetti. O, çocuğun annesi⁽²⁾ nişanlı de rahibe yaptı ve imperatorluğun bütün hazinesini ona tevdi etti. İlerigelenlerinden oniki adamı da orduların başına geçirdi.

Manuel, 37 yıl hükümsürmüş ve büyük şöhret kazanmıştır.

Bunun ölümünden sonra, imperatorlukta büyük bir bozgunluk oldu. Çünkü, hakiyet icraetmekte olan çocuğun annesi, ilerigelen oniki kişiden birisi⁽³⁾ biriyle şeni münasebette bulundu. Diğer onbir reis, bundan dolayı, annesini oğlu ile beraber tahttan düşürmeğe ve Manuelin birinci karısından doğmuş olan kızını⁽⁴⁾ yerine geçirmeğe ve bunun kocasını imperator ilanetmeğe karar verdiler. Fakat bunlar teşebbüslerinde muvaffak olamadılar. Komplo meydana çıktı ve onlar

(1) Kitap XXI. Fasil I.

1. Manuel, 24 Eylül 1180 tarihinde ölmüştür. Bak: "Histoire du Bas-Empire", XC, xxxvii.

2. Marie. Bak: aynı eser, XCI, 11.

3. Manuelin yeğeni "protosébaste" Alexis.

4. César Jean'ın karısı Marie.

orkarak büyük kiliseye kaçtılar. Paytahtın içinde yedi gün muharebe oldu ve çok kan aktı. Sonra Ayasofyaya karşı mancınıklar kurdular. Bunun üzerine, ta-
rasütta bulunuldu. Patrik Theodosius, kiliseye iltica edip orada kapananlara ke-
fil oldu. Onlar, kiliseden çıkıp saraya avdettiler. Fakat diğerler, yeminleri-
ni ve patriğin kefaletini ayak altına alıp, onbir bedbaht reisi tuttular, gözle-
rini çıkardılar, onlara iltihak edenleri de öldürdüler⁽¹⁾. Bunun üzerine, katliâm
şiddetlendi ve patrik bütün şehirde yasak ilan etti. Bu yasağa göre, kilise ve
manastırlarda çan ve dua sesleri, Şubat ayının başlangıcından Birinci Teşrin
ayına kadar durdu. Hatta ölümler için de cenaze mersimi yapılmadı. Patrik de
şehri terkedip dışarıda bulunan bir manastıra çekildi.

1491 (1180) tarihinde, sultan Kılıçaslan, Raban'a karşı bir ordu sevketti.
Bu şehrin, Salaheddine tâbî olan emiri bir ordu getirmek üzere Dımışk'a gitti.
Kapadokyalılar bunu görünce, muharebe etmeden kaçtılar. İki taraf da Türk olduk-
ları halde, Halepli Türkler Franklara karşı harb etmekle daha mahir oldukları
için, Kapadokyalılar korktular ve diğerlerinin önünden kaçtılar.

ERMENİCEDEN:

1491 (1180) tarihinde, Grek imparatoru Manuel, 37 yıl hüküm sür-
dükten sonra öldü. Yerine, oniki yaşındaki oğlu Alexis (II) geçti.
İmperatorluğu, oniki prens idare ediyordu. Bunun annesi de rahibe oldu,
fakat hazineleri elinde tutuyordu. Lakin o, sonra, oniki prensin biri
ile şenî münasebette bulundu. Bu meydana çıkınca, diğer onbir prens,
annesile oğlunu öldürmeğe ve Manuelin ilk karısından doğmuş olan ki-
zını tahta çıkarmağa karar verdiler, fakat muvaffak olamadılar. Bundan
haberdar olan anne ve oğul, onları tutmağa gayrettiler. Bunun üzeri-
ne, onbir prens, büyük kiliseye iltica ettiler. Şehir yedi gün kargaşalık
içinde kaldı. Kiliseyi mancınıklarla dövmeğe başladılar. Yedi gün
sonra, patrik onlara kefalet etti ve yemin ettirdikten sonra, onları, sa-
limen ve barış içinde geçirmek üzere saraya götürdü. Fakat imparator-
la annesi, yeminlerinden dönüp onların gözlerini çıkardılar. Patrik
Theodoros öldürülüp şehri afaroz ederek terketti. O, şehirden morun-
lara afaroz etmiş olmakla mantıksız bir harekette bulundu. Sekiz ay,
ne ayın, ne de ölümler için cenaze merasimi yapıldı.

1. Müellif, süphesiz öğrenmiş olduğu bu hadiseleri bir az karışık
nukletmiş bir. Doğrusu için bak: "Hist. du Bas-Emp.", XCI, vi ve devamı.

XX
FASIL XLXII.(+)

Mezopotamyanın Türk emirlerinin anien öldükleri zamana dair. Bu zamanda, sultan Malatyaya gelip bu aciz müellifi yanına davetetti ve ben oraya gittim. Bu zamanda acıklı bir hadise, yani Mar Bar çauma manastırının yangını zuhuretti.

[1492 (1181) tarihinde, sultan Kılıçaslanla⁽¹⁾ damadı Nureddin⁽²⁾ arasında kavga çıktı. Çünkü Nureddin, bir fahişeye aşık olduğu için sultanın kızını boşanmış ve taretmişti. Mısır (hükümdarı) Salaheddin, Nureddinin yanına geldi. Bundan dolayı, sultanın emrile Keysunun suru yıktırıldı ve halkı esiredildi. Nureddin, Sanca nehrinin yakınında, Salaheddinle birleşti⁽³⁾. Cerabı Allah, merhamet etmemiş olsa ve akıllı bir adam olan Hasan müdahale etmemiş olsaydı, bu melekeler kâmilen harab olacaktı. Sultan tarafından Salahaeddinin yanına gönderilen Hasan, barışı teminetti ve harb durduruldu. Sultan Malatyaya geldi ve bu şehrin iki surunu yemiden yaptırdı. Salaheddin de Mısıra döndü.]

Aynı yılda, Antakya Prensi, imperator Manuelin zamanında İstanbulda iken, meşru zevce olarak aldığı грек karısını⁽⁴⁾ bırakıp, bir fahişe ile⁽⁵⁾ münasebet

(+) Kitap XXI. Fasil II.

1. Metinde ve Arapça nüshasında: Kılıc-Ruman.

2. Hisniziad ve Hisnikafa emiri Artuk oğlu Nureddin Muhammed bini Karaslar

3. Bak: "Hist. ar. des Croisades", I.641-644; IV.211.

4. Manuelin yeğeni Theodora.

5. Sibylla.

tesissetti. O, Roma patriğinin muahazelerine kulak asmadı. Antakya patriği onu ve bu fahişe ile izdvac merasimini yapan papazı afarozetti. Patrik, onun yüzünden, bütün şehri tecziyeetti. Çan ve ayın sesleri durdu. Ölüler için bile cenaze ayini yapılmıyordu. Fakat prens, işi daha çok azıttı ve kilise ile manastırları soydu. Bir zaman sonra, kontlarla birçok asilzade, Kûdüs patriği ile birleşip, güçhülle bir barış yapabildiler. Prens, bütün çaldıkları şeyleri iadeetti. Kariyi ona bıraktılar ve barış aktedildi⁽¹⁾.

Aynı yılda, Harran ve Urfada hakimiyet icraetmekte olan emir, Musul emirine karşı isyanetti. O, Salaheddine müracaatetti ve onun tavassütü ile Salaheddin Mezopotamyada hakimiyet icraetti, Nureddin de onunla birleşti⁽²⁾.

Musul, Amid, Mardin ve Ermenistan⁽³⁾ emirleri, Mısır hükümdarına karşı gelmek üzere birleştiler. Fakat, muharebe yapmadan onun korkusundan titrediler ve dağıldılar. Mısır hükümdarı, bundan dolayı, Musula karşı yürüdü ve bu şehri muhasara ahtına aldı. Fakat, yağın şiddetli yağmurlardan mı, yoksa başka bir sebepten mi, Musulu terkedip gerigittiği bilinmiyor⁽⁴⁾.

Mardinle Sincar emirleri, Mısır sultanına tâbî oldular. O, bundan dolayı, Amid'i muhasaraetti. O, Nureddine, bu şehri onun için zaptetmeyi vaadetmişti. "Hosanna" yortusunun Pazar gününde, hücumu başladı ve muhasarayı şiddetlendirip bir kaç gün sonra suru yardı⁽⁵⁾. Bunun üzerine, bedbaht İbn Nisan⁽⁶⁾ şehri ona teslimediğ sefalet içinde oradan uzaklaştı, ve Hısnıkefa emiri Nureddin, 1493 (1182) tarihinde orada hakimiyet icraetmiye başladı.

Aynı yılda⁽⁷⁾, Mardin emiri Kutbeddin, 1495 (1184) tarihine öldü⁽⁸⁾. Dayısı Şaharmen⁽⁹⁾, oraya gelip, Kutbeddinin genç oğlunu⁽¹⁰⁾ hükümetin başına geçirdi.

1. Bak: "Gesch. des Königr. Jerusalem", s.392,393. Teferruat için de bak: GUILL. DE TYR, XXII,vi,vii.

2. Bak: "Hist. ar. des Croisades", I,655; IV,227.

3. Hılat emiri Şaharmen.

4. Bak: "Hist. ar. des Croisades", I,656. 5. Aynı eser, I,51,657.

6. Bahaeddin Mesud.

7. Arapça nüshasında da aynen yazılıdır.

8. Arap vakainüvislerine göre, 9 Eylül 1184 tarihinde. Bak: "Hist. ar. des Croisades", IV,256; I,54.

9. Suknan İI Nasreddin.

10. Hüsameddin Yuluk-Arslan.

Bu yılda, yani 1493 (1182) tarihinde, Halep emiri Salih öldü. O, bu şehri Seyfeddinin kardeşi ve halefi olan Musul emiri İzzeddine vermişti. O da, kardeşini uzaklaştırmak maksadıyla, bu şehri, Sincara mukabil kardeşine⁽¹⁾ verdi⁽²⁾.

1490 (1179) tarihinde, Manuel tarafından tardedilmiş olan Andronicus, Greklerin üzerinde hükümsürmeğe başladı. Bu zamanda, İstanbulda kargaşalık hükümsürmekte olduğundan, o hilekârlıkla oraya girmişti⁽³⁾.

Bu, önce, genç imperatora itaat eder gibi göründü. Fakat sonra, Manuelin karısı ile onun kızına ve bunun kocasına denizde boğdurdu. Genç Alexis'i de öldürttü⁽⁴⁾ ve binden fazla ilerigeleni öldürdü veya yaktı. Diğer birçoklarının gözlerini çıkarttı ve servetlerini müsadereetti⁽⁵⁾. Bu ahlaksız ihtiyar, genç Alexisin kartısı⁽⁶⁾ ile evlendi. O, daha birçok fehalıllar yaptı ve şehirde bulunan Frankları taredetti. Çünkü bunlar, bir Frankın oğlu olan genç Alexisi himaye ediyorlardı.⁽⁷⁾ Bunlar, evlerinden kovulduktan sonra, gittikleri sırada, Grek memleketi içinde 14 bin meskün yeri veya köyü ateşe verdiler. Onlar Romaya gittiler. Frank askerleri de onlarla beraber gittiler.

Sicilya kralı⁽⁸⁾ da Grek memleketine geldi ve birçok şehir ve köyleri tahribetti. Onlar, bu yerleri kâmilten yakıp yıktılar ve yerlebir ettiler.

[1492 (1181) tarihinde, sultan Kılıçaslan Malatyaya geldi ve bu aciz müellifi ile alâkadar oldu. Sultan bana, dostane bir mektupla bir asa ve yirmi altı dinar gönderdi. Bu, herkesi hayret içinde bıraktı.

Ertesi sene, sultan tekrar geldi. O oraya girmezden evvel, Theodorus bar Wabhun'un isyanından haberdar oldu. Bize kendi taraflarından adamlarla bir mektup gönderdi ve acizlerini Malatyaya yanına davetetti. Ben bu fevkelâde şeyden dolayı hayret içine düştüm. Ben tereddüd içinde iken, ertesi gün, şerefli bir maiyet olarak, üç emirle birçok atlılar anien geldiler. Değrusunu söylemek

1. İzzeddin Mengli. 2. Bak: "Hist. ar. des Croisades", IV, 213.

3. Bak: "Histoire du Bas-Empire", XCI, x ve devamı.

4. Alexis, 1183 Birinci Teşrin tarihinde öldürülmüştür.

5. Bak: "Histoire du Bas-Empire", XCI, xvi ve devamı.

6. Louis VII.nin onbir yaşında olan kızı Agnès.

7. Alexis, Antakyalı Marie'nin oğlu idi. İstanbul Latinlerinin öldürüldüklerine dair bak: "Histoire du Bas-Empire", XCI, xlii.

8. Guillaum II. Bak: aynı eser, XCI, xxxv ve devamı.

lazım gelirse, ben, bu tatlinin içinde acı da bulunacağını düşünerek korku içine düştüm. 1493 (1182)nci yılın Temmuz ayının 8ine tesadüfeden Perşembe günü akşamı, Malatyanın civarına geldik. Sabahleyin, sultan, ordusunun büyük bir kısmı ve bütün şehir halkı ile beraber bizi bizzat karşıladı. O, önden gönderdiği haberciler vasıtasıyla: "Sultanın emridir: Patriğin kabul merasimi Hıristiyan kanunları mucibince ve haçla İncil ile olacaktır" diye haber verdi. Bunun üzerine, Hıristiyanlar münları çoğalttılar, mızraklara haçlar geçirdiler ve yüksek sesle kasideler okumağa başladılar. Sultan, acizlerini karşılayınca, atımdan inmememe müsaade etmedi. Elini de tutmağa razı olmadı ve acizlerini kucakladı. Bir tercüman vasıtasıyla konuşmağa başlayınca, o beni memnuniyetle diynedi. Onun beni dikkatle diynediğini görünce, sözlerimi, Kitaptan ve tabiattan zikrettiğim misallerle uzattım. Konuşmamız o kadar yürekten oldu ki gözlerinden yaş aktı ve biz Allahın kudretine şükrettik. Bütün Hıristiyanlar, haçın, sultanın ve müslüman halkın başları üzerinde törenle götürüldüğünü görünce, Allahı methuser ettiler. Bu suretle kiliseye girdik. Halka hitap ettiğimiz birçok nasihat sözlerinden sonra, sultan ve halk için dua yaptık. Ertesi gün, sultan, manastırın vergisini lağvettiğini bize bildirdi ve buna aid beratı verdi. Pazar günü de, büyük havari S. Petrus'un bakıyesini hamil mücevherle inci işlemeli saf altından bir el gönderdi.

Tam bir ay Malatyada kaldık. Sultan her gün bize hediye gönderiyordu, ve aramızda Efendimiz Hzretı İsa ile peygamberler, havaryün ve diğer mevzular hakkında sual ve cevaplar teatiediliyordu. Sultan Malatyadan gitdiği vakit, emirleri mucibince biz de beraber gittik. Yolda, sultanın emrile ve kendilerin huzurunda, belli bir İranlı olan kendi filozofları Kemaleddin ile nciideki sözler hakkında mükalemeler yaptık. O, Suryanflerin hikmetini methedi. ce, sultan memnu oldu. Cenabı Allah bütün bu şeyleri bizim hürmete layık bir adam olduğumuz için değil, Bar Waboun'un isyanı sebebiyle zayıflamış olan kendi halkından kalan kısmı ile Kilisesini teselli edip korumak için bir anne şefkatı ile yapmıştır.]

Dununla beraber, Allah, bize layık olduğumuz veçhile keder vermeğe devam etti. 1494 (1183)üncü yılın Temmuzunun 30una tesadüfeden Cumartesi günü, günahlarımızdan dolayı adaletle karşılaştık ve cezalandırıldık. Güvide manastırımı

ani efendimiz Mar Bar şuma manastırı yandı!

Bu hadise şöyle oldu: Manastırın ihtiyar rahiplerinden Denha, hüccresinde anan mumu söndürmeği unutup, sabah erken, başa gitmek üzere dışarı çıkmıştı. Angın bu mumdun çıkıp ^{her} tarafı sardı ve binalar kâmilen aşab olduğundan, teğ derhal büyüdü. Manastırın bütün binaları, eşyaların ve kitapların birçoğu ile beraber kül oldu. Fakat, hırsızlık yapmak için içeri girmiş olan Gargarlı bir genç adamdan başka hiçbir insan zaiyatı olmadı (1).

ERİNCİDEN:

1492 (1101) tarihinde, Sultanla ^Hsnkefa ve Keysun emiri Nureddin muharebeye tutuştular. Çünkü Nureddin sultanın kızı olan karısından nefretetmişti. Nureddin, Salâhdine güveniyordu. Sultan, Keysun üzerine yürüyüp burasını tahrib etti. Salâhdin, Nureddinin intikamını almak üzere sultana karşı yürüdü. Emir H^asan, araya girip, akıllı sözlerle onları barıştırdı. Onlar da muharebe ^{ya}pmadan kendi ^gmerine döndüler.

Aynı yılda, ^Ufa ve ^Arran emiri, Musula karşı iş ^{ya}nedip Salâhdine itaatetti. Bu suretle, Mezopotam^a, Salâhdine tâbi oldu. Musullular toplandılar ise de, Salâhdine karşı muharebe etmek cesaretinde bulunmadılar ve ona itaatettiler. Salâhdin Amid'i zaptla ^Nureddine verdi, çünkü bunu ona vadedmişti.

1493 (1102) tarihinde, H^aleb emiri Melik Salib öldü. Musul emiri Seyfeddin de öldü ve H^aleple Musul Seyfeddinin ^{soyuna} verildi. İzzeddin, H^alebi, kardeşine verip mukabilinde ondan Sincarı aldı.

1. Müellif, bu yangını uzunuzadiye nakletmiş ise de, aynen tercüme etmeğe lüzum görmedik (E.).

FASIL XLXXXIII.(+)

Isaacus,yani Ishak'ın Grekler üzerinde hakimiyet icraetmesi. Bu zamanda vukubulan diğer olaylar.

1496 (1185)inci yılın Eylül ayında,Haç yortusu gününde,Grek imperatoru Andronicus öldürüldü ve Isaacus⁽¹⁾ derhal hükümsürmeğe başladı.

Andronicus,Isaacus'u imperatorluk ailesinin diğer bütün azaları ile beraber öldürmeğe niyet etmişti. Isaacus,bunu haber almış olduğundan,evinin içinde bile zirhını giymiş olduğu halde oturuyordu. Ona: "İmperator seni istiyor" diye haber getirildiği vakit,gitmedi. Bundan hiddetlenen Andronicus,onu getirmek üzere generalini⁽²⁾ gönderdi. Isaacus,generalin öfkeli bulunduğunu gördü. Onların kendisini öldürmeğe niyetinde bulduklarını esasen bildiği için,ölümü istihfafetti. Kılıcını çekti ve generali öldürdü. Sonra,atının üzerine atlayıp, kanlı kılıcını elinde tuttuğu halde,büyük kiliseye doğru koştu. Onun bağırıp çağırıldığını gören binlerce halk insan,etrafına toplandı. Kiliseye geldiği vakit,Andronicus'un işlediği cinayetlerden dolayı ondan nefreteden bütün imperatorluk ricali,Isaacus un imperator olması hususunda derhal ittifakettiler.

(+) kitap XXI. Fasil III.

1. Isaac II,Angelus (1185-1195).

2. Hagiochristophorite.

Isaacus, imperatorluk ailesinden inmiş bir adamdı⁽¹⁾. Bundan dolayı, onlar, patriği⁽²⁾ onu taktis etmiye icbarettiler. Isaacus, kilise içinde imperator ilan edildi. Bunun üzerine, Andronicus, deniz yolu ile kaçmak için saraydan çıktı. Onu gemi içinde tutup geri getirdiler. Onu ağır işgencelere maruz bıraktılar. O henüz diri olduğu halde, bıçaklarla kaba etini kestiler ve et parçalarını satarak elden ele geçirip vahşane öfke içinde dişleri ile parçaladılar. Sonra da, onu, kalabalığın içinde yaktılar⁽³⁾.

Aynı yılın Nisan ayında, Salaheddin, Mısırdan hareket edip Kerak kalesini kuşattı. Nureddinle diğer Mezopotamya emirleri onun yanına gittiler. Onlar bu mevkiye karşı mancınık ve her türlü harp aletleriyle hücum ettikleri vakit, Franklar toplanıp geldiler. Türkler onların önünden kaçtılar. Franklar, mevkiyi tahkim etmek üzere orada kaldıkları için, Türkler, Samarie'yi ve havalisini yağma ettiler ve birçok insan öldürdüler. Franklar oraya gelince, Türkler kaçtılar ve esirler kurtarıldı⁽⁴⁾.

Aynı yılda, Kutsal kralı Baudoin (IV), cüz zam hastalığının ilerlediğini görünce, krallığı, hemşirezadesi olan Baudoin (V) ye tevdi etti⁽⁵⁾. Bu kral ilan edildikten az sonra, cüz zamlı kral öldü⁽⁶⁾.

Aynı yılın içinde, Salaheddin, Musula karşı yürüdü. Fakat burasını zapt edemeyip, Meyyafargini muhasara altına aldı. O, birçok çarpışmalardan sonra, burasını altın mukabilinde aldı ve oraya hakim oldu. Sonra, tekrar Musula karşı yürüdü. Birçok teşebbüslerden sonra, araya girildi. Musula emirleri, Hama ve Hama emirleri gibi, ona tâbi olup asker vermeğe razı oldular. Böylelikle barış akdedildi⁽⁷⁾.

[Tekrar Malatyaya geldiğimizden sonra, sultan Kılıçaslan Ru ülkesine yürüyüp Greklerin 72 müstâhkem yerini zaptetti. O, bu kullarına atı iki mektubu

1. Bak: "Histoire du Bas-Empire", XCII, 1.

2. Basilius.

3. Bak: "Histoire du Bas-Empire", XCI, xiii-xiv.

4. 1184üncü yılın yazında. Bak: "Gesch. des Königr. Jerusalem", s.411.

5. Sibylle ile Guillaum de Longue-Epée'nin oğlu.

6. Baudoin V, 1184 tarihinde tetviçedilmişti, Baudoin IV da 1185de ölmüştür. Bak: "Gesch. des Königr. Jerusalem", s.408; 515 n.2.

7. Ebulfedâ'ya nazaran, Salaheddin, Meyyafargini 29 Ağustos 1185 tarihinde zaptetmiştir. Bak: "Hist. ar. des Croisades", I, 54; III, 85.

gönderdi:

"Kapadokya, Suriye ve Ermenistanın büyük sultanı KILIÇASLAN, sultanlığımızla dost olup zaferimiz için dua eden ve Mar Bar Çauma manastırında ikamet edip sultanlığımızın zaferinden sevinen filan patriğe,- Cenabı Allahın, saltanatımızın bu devirdeki yükselişini onun duaları sayesinde bahşettiğini biliyoruz. Hakikaten de, Romalılar imperatorunun yeğeni⁽¹⁾, çocukları ile birlikte, meşhur Philadelphia'dan hareket edip yanımıza gelmiştir. O, Zatişahanemizin tahtının önünden geçmiş ve bize tâbiolmuştur. Onu, kırkbin askerle beraber sevkettik. Bundan haberdar olan düşmanlar, büyük bir şehrin içinde onbinlerce miktarda toplandılar ve muharebeye tutuştular. Cenabı Allah bizim askerlerimize zafer bahşetti. Onlar, saltanatımızın düşmanlarını takip ederek bozguna uğrattılar ve o kadar kırdılar ki uzun zaman baş kaldıramıyacaklardır. Askerlerimiz, bundan dolayı, Diadion⁽²⁾ büyük müstâhkem mevkiini zaptettiler ve böylelikle, bu mevki deniz kıyısına kadar olan bütün memleketleri sultanlığımızın hükmü altına koydular. Biz, şimdiye kadar hiçbir vakit Türklerin eline geçmemiş olan bu toprakları üzerine , imperatorluk kanunu mucibince hakimiyet icra ettik. Cenabı Allah bütün bu şeyleri senin duaların sayesinde bize bahşettiğini itiraf ediyorum. Binaenaleyh, sultanlığımız için dua etmenizi rica ediyoruz. Sağ olsun.

Muhtelif tarihlerde, sultandan daha birçok mektuplar aldık.

Bu zamanda yaşayan üç kardeş, sultanın yanına gelip ondan Türk askerleri aldılar ve Philadelphia'yı zaptettiler. Bir zaman sonra da zalim Andronicus onlara karşı yürüdü. Kardeşlerin biri muharebede öldürüldü. Diğer ikisi, zalimin önünden kaçtılar⁽³⁾. Bu iki kardeşten biri bilahare hü ümsüren ve zalim Andronicus'u öldüren Isaacus idi.]

1. Kardeşinin oğlu. Bence, bu, Jean Vatace olabilir. Bak: "Histoire du Bas-Empire", XCI, xvii. Bununla beraber, bu ve müteakip fasıllarda nakledilen olaylar, Bizans müelliflerinin yazdıklarına uymamaktadır.

2. Suryanicede%% bu kelimenin önünde bulunan ek, kelimeye eklendiği vakit "Diadion"(?) ismi ortaya çıkıyor. Bu mevki, Lidya mintâkasında aranılabilir.

ARMENİCEDEN:

1494 (1183) tarihinde, Stefane'nin katili olup öteye beriye doluşup fenalıklar icraeden zalim Andronikos, güya itaatetmek ve imparatorun çocuklarına mürebbi olmak bahanesile, hilekârlıkla İstanbula girdi. Bu fena ihtiyar, bilahare, niyetini açığa vurup, şehirde bulunan Frankları tazyik ve takipetti. Annesini çocuğu ile beraber denizde boğdu. Rum ilerigelenlerinden bin kişiyi öldürdü. Rumların öndört bin köy ve manastırını tahribetti. Aleks'in karısı ile evlendi. Şehirde ve taşrada bulunan Frankları takipetti ve kendisi imparator oldu.

O, imparator soyundan olan büyük prens Fisikos'u⁽¹⁾ öldürmeği niyet edip onu yanına çağırıldı, fakat o, imparatorun niyetini anlamış olup gitmedi. İmparator, onu getirmek üzere kumandanını gönderdi, fakat o, kılıcını çekip kumandanı öldürdü. Sonra, kanlı kılıcı elinde olduğu halde; "Büyük ve küçük, hepiniz diyneyin! Andronikos, Rum imparatorluğunu mahvetmek istiyor" diye bağırarak kilseye doğru yürüdü. Andronik'e gücenmiş ve ona hiddetli olan prenslerle asker ve halk, bunu duyunca, kilisede toplandılar. Onlar, Fisik'e (İshak'a): "Bize imparator ol ve bu bora geçsin" dediler. Patriği, onu imparator olarak taktisetmiye icbarettiler ve keyfiyet şehirde ilan edildi. Andronikos bunu duyunca gemiye binip kaçtı. Arkasından yetişip onu geri getirdiler. Vücudunun param parça ettiler ve 1497 (1186) tarihinde, şehrin içinde yaktılar.

1493 tar(1182) tarihinde, Salaheddinle bütün Mezopotamya emirleri Karak'a⁽²⁾ karşı yürüdüler. Franklar toplanıp, onları firara mecbur kıldılar, şehri de tahkimettiler.

Bu yılda, Kûdüs kralı Baudoin (IV), cüz zam has salığına tutulduğu için, hemşirezadesi olan Baudoin'ı kendisine vekil tayinetti. Az sonra kral öldü ve Baudoin ona halef oldu.

Bu yılın içinde, Salaheddin, Meyafargin üzerine yürüyüp zaptetti. O tekrar Musula karşı yürüdü ise de zaptedemedi. Fakat şehri o kadar sıkıktardı ki onlar ona atlı asker vereceklerine ve tâbî olacaklarına dair yeminettiler.

1. Andronikos Angelus'un oğlu İshak II, Angelus.

2. Karak veya Karek, Kûdusun şarkında Ürdun nehri'nin öbür kıyısında bir şehirdir. (Osmanlı imparatorluğu devrinde, son zamanlara kadar bir sancak merkezi idi. M.)

FASIL ALXXIV. (+)

Astronomların kerametine nazaran, hazretü Nuhun zamanında olduğu gibi, bütün dünyayı tahrib eden bir kasırganın çıkacağı, fakat böyle bir şey asla vukubulmayıp, astrologların mahcup oldukları zamana dair. Bu zamanda vukubulan diğer olaylar.

Mardin emiri Kutbeddinin⁽¹⁾ ölümünden sonra, onun akrabası olan Hısnikefa emiri Hureddin de Amid'de öldü. Bunun ölümü ani oldu. O, kilisenin mermer sütunlerini alıp evine götürmüş olduğundan dolayı, (Allah tarafından) cezalandırıldı ve öldü. Buna, küçük oğlu Kutbeddin⁽²⁾ halef oldu. Mardinde de, Hüsameddin⁽³⁾ adlı bir genci emir yaptılar. Bunların her ikisi de cериye çocuklarıydılar.

Emir Hureddinin İmadeddin adlı kardeşi, kardeşinin ölümünde i beri Bula'yı elinde tutuyordu. O, Hısnızıedi da zaptetti.

Bunlardan sonra, yağlı bir adam olan Ermenistan emiri Miran⁽⁴⁾ şahiarman de öldü. Buna halef olacak hiçbir aile efradı bulunmuyordu. Bundan dolayı, Bâkıtimor⁽⁵⁾ adlı bir zabıt ortaya çıktı. O, acilen hakimiyet icraetmek istedi-

(+) Kitap XXI. Fasil IV.

1. İlğani II.

2. Sulman II (1185-1200).

3. Yulukaslan.

4. Sulman II Nasreddin (1128-1185). Bak: "Hist. armén. des Croisades", I, s.195, n.2; "Hist. ar. des Croisades", III, 84.

5. Meyyafargin valisi Bektimur Seyfeddin (1185-1193).

ğinden dolayı, Sasun dağıının önünden geçti. Orada, Ermeni katolikosunun Rumkalesinden kaçmış olan yeğenine⁽¹⁾ rastladı. Bu, Bokhtimoru, babası Bâkhian'a⁽²⁾ aid olan kaleleri kendisine vereceğine dair yeminedinceye kadar yanında alı-koydu.

Aynı yılda, Antakya senyoru Prens, Salaheddinle barış aktettikten ve onun artık kendisine karşı düşmanca hareket etmeyeceğine dair emin olduktan sonra, bazı entrikalar çevirerek, Kilikya prensi Rubeni tuttu ve zincirle bağlayıp hapse attı. O, Frankları toplayıp Kilikyaya girdi. Onlar, bütün yaz mevsiminde muharebeler yaptılar, fakat tek bir mevkiyi bile zaptedemediler. Çünkü, Rubenin yerinde bulunan kardeşi Leon, memleketi akıllıca muhafaza ediyordu. Prens, mahçup bir vaziyette geri döndü.

Sonra, Ermeniler, Franklara üçbin dinarla Misisi, Adanayı ve diğer bazı yerleri verdiler ve Kuben hapisten çıktı. Ruben, kurtulduktan sonra, Prene karşı isyanedip mezkûr yerleri onun elinden geri aldı. Bunun üzerine, Prens, Kilikyanın bütün yerlerinde talan ve tahribat icraetti⁽³⁾.

Bu zamanda, Urfa emiri, Mısır sultanının emrile, vabaktan müstâhkem mevkiini Mardin emirinin elinden aldı. Mardin emiri tarafından tayinedilmiş olan oranın valisi, Urfa halkına taarruzetti, fakat yenildi.

Bundan sonra, Salaheddin, bizzat Mardini zaptetmeye geldi. Onu parlak vaidle ve mudahanelerle zaptedemeyip, onlarıne⁽⁴⁾ oldukları gibi, kendisine tâbi kıldı ve böylece barış aktedildi.

Sonra, Salaheddin Musula karşı yürüdü. Orasını da yemin v. vaidlerle kendisine tâbikıldıktan sonra, geri gitti ve oralarda ağırca hast landı⁽⁵⁾. Bütün kış mevsimini, hasta olduğu halde, bütün askerleri ile beraber adırlarda geçirdi.

1. Katolikos Grigor IV.nun hemşirezadesi Şahinşah.

2. Bu, Dulaurier'nin silsilenamesine nazaran ("Hist. armén. des Croisades" I, s.cxx), Mamigonyan hanedanı mensuplarından olup Sasun senyoru Çorduanel dir.

3. Bak: "Hist. armén. des Croisades", I, s.394, n.1.

4. Bu cümlede, Arapça nüshasında da olduğu gibi, mefhul eksiktir. Eksik, ihtimal, "Musul emirine" olacaktır.

5. Harranda. Bu sefer için bak/ "Hist. ar. des Croisades", III, 82, 85.

Onun eline dair şaiye çıktı. Fakat o, iyileştikten sonra, Urfa emiri Seyfeddin oğlu Muzaffereddini tuttu ve Haran ve Urfa içkalelerini onun elinden aldı. Fakat az sonra, buralarını tekrar ona iadeetti ve barış aktettiler (1).

Astrologların masalına aid hikâye.- 1497 (1186) tarihinde, hatırası bilhas- sa müstakbel nesiller için muhafazası icab eden bir vaka olmuştur. Bu kaydı, hilokâr alimleri husrana uğrayan ve bu dünyanın ükelasını utandırmak üzere safdilleri seçen Allahın şerefi için yapmalıdır. Hikâye şudur:

Uzun zamandan beri, astrologlar, bu yılın Eylül ayında, seyyare tesmiyeettik- leri yedi yıldız, yani Güneş, Ay, Zuhâl, Müştari, Merih, Utarid ve Zühre'nin birle- şeceklerini ve hep birden, Zodiak'ın Terazi alâmeti içinde birbirine rastlıya- caklarını söylüyorlardı. "Yedi yıldızın tek bir tevakûf mevkiinde bu gibi bir birleşme, Hazretü Nuhun zamanından beri vukubulmamıştır. O zaman, bu yedi yıldız, yağmur doğuran Balık alâmeti içinde birleşmiş olduklarından dolayı büyük Tufan vukubulmuştu". Onlar, bundan dolayı, şimdi de, birleşme Terazi alâmetinin içinde olacağı için, rüzgârlı bir kıyamet kopacağına iddia ediyorlardı. Onlar, bu keha- netle veya daha doğrusu bu sahte peygamberlikle, bir iki adamı değil, binlerce insanı kandırdılar. Kardeşlerim! ben bu kehanetin ilanedildiğini otuz sene şah- sen iğitmişimdir. Onların dediğine göre, bu sene, yani 1497 (1186)ncı yılın Ey- lül ayının 14ünde, yıldızların birleşmesinin vukubulacağını ve şehirle köylerin, insan ve her türlü hayvanlar dahil olduğu halde içinde bulunanlarla beraber kâmil tahribedecek ve yer yüzünde hiçbir şey bırakmayacak olan bir rüzgârın çıkacağını söylüyorlardı. Bu kehanet, Şark ile Garpte (2), Mısır a ve Hindistanda ilanedilmiş olup, müminler, ta Segestandan bile bize mektup yaz rak, kendileri için duastmenizi ricactmişlerdir. Yahudilerle Müslümanlar ve utperestler ve hatıta birçok hiristiyanlar, bu iddiayı yayarak: "O gün, güneş tutulup kararacak, zelzeleler olacak ve bir fırtına çıkıp toprağı ve taşı kaldıracak ve gehirlerle köyler gömülecektir" diyorlardı. Onlar, keza "iki kuyruklu yıldız görüneceğini".

1. Bak: aynı eser, III, 83.

2. Bak: İBN AL-ATHİR, Hicrî 582 yılı ("Hist. ar. des Croisades", I, 676; ve n. 1-dözkredilen müellifler). Keza bak: "Histoire du Bas-Empire", XC, xxvii.

ve bunlara benzer daha birçok şeyler olacağını iddia ediyorlardı. Birçok hükümdar ve prensler, yer altında mağaralarla kavi evler inşa ettiler ve buralarda yiyecek ve içecek şeyler biriktirdiler. Birçok insan, yerlerini terk edip başka yerlere gittiler ve birçokları mağaralarla yer altındaki dolambaçlı çukurlarda ikamet ettiler. İnançlarına sadıkane bağlı olan hıristiyanlar, bu gibi münasebet-sizliklere hiç inanmayıp, duaya, oruca ve sadakaya güveniyorlardı. Putperestlerle Yahudiler ve bilhassa astrologlar, toplu ve aleni dualar etmekte olan hıristiyanlarla alay ediyorlardı. Onlar, günaha girip: "Vukubulacak şeye Allah bile mani olamaz" diyorlardı. Mektupla bana mübacaat edenlere, hakikata nazaran: "Yazılı olduğu veçhile⁽¹⁾, Allahın rızası olmadan ne bir serçe kapana düşer, ne de ağaçtan bir yaprak yere düşer" diye cevap verip: "Tufanın, yıldızların Balık alâmeti içinde birleştikleri neticesi olduğunu iddia edenler tamamıyla yanlışlardırlardı" diyordum. Biz, yalnız Kitabın şaşmaz şahadetiyle değil, aynı zamanda mantıki delillerle: "Eğer, bu akılsız astrologların sözüne göre, Hazreti Nuhun zamanında, Tufan, yıldızların birleşmesiyle vuku gelmişse, yıldızların seyrini dikkatle takip eden bu zamanın astronomları, Tufanın vukubulacağını nasıl olur de keşfedememişler ve yalnız Nuh bunu Allahtan anlamıştır?". Fakat, inançlarına sabit olmayanlar, fırtınayı ilan ediyorlar ve bütün ağızlar: "rüzgâr, rüzgâr. İşte rüzgâr geliyor!" diye bağırıyorlardı. Alışverişle ticaret bile durdu.

Fırtınanın kopacağı gün yaklaşınca, onlar, saklanmak üzere, mağaralara doğru koşmağa başladılar. Tespit edilen gün gelince, tatlı ışık göründü, yani güneş çıktı. Yer yüzünde hava berrak ve parlaktı. Bu berraklık ve sulunet aylarca devam etti. Bundan dolayı, herkes, her şeyi yalnız olarak idare eden Cenabı Allahu tebcilettiler. Hükümdarlar, astronomları, yalancı sanatlarından olayı istihkar ettiler.

Bence, ey kardeşlerim: Astrologların, rüzgâr veya diğer bir şey çıkacağına dair iddiaları, onların bunu tahminen söyledikleri için, hakikat değildir. Bununla beraber, Cenabı Allah tarafından gökyüzünde ihdas ettiği hareketten dolayı, yıldızların aynı mintakada birleşmiş bulunmaları doğru olabilir, çünkü onların hareket tarzları, rasıtların malumudur. Bu, yıldızların hareket tarzından dolayı,

küf zamanı da olabilirdi. Fakat anasını yaratan ve onları değiştirebilen Allah, İbranîler için taşı suya ve Simon için⁽¹⁾ de suyu taşa çevirdiği gibi, bu zamanda bir küf vukubulmaması için güneşin veya ayın karartısını değiştirdi. Çünkü O, insanlara, hataya kapılıp Yaratıcılarını unutmamaları için, merhamet etmiştir. Bütün mahluklar, yalnız olarak her şeyi bileni ve idareedeni methusena etsinler!

ERMENİCE DEN:

Aynı yılda, Amit ve Mardin emirleri Nureddinle Kutbeddin öldüler. Bunlar, Artukî olup birbirine akraba idiler. Nureddin, Amit'te birçok kiliseyi tahripettiğinden dolayı Allahın hiddetine maruz kaldı. Buna cariyesinin oğlu Kutbeddin halef oldu. Mardini de, Kutbeddinin oğlu Hüsameddin aldı. Nureddin öldükten sonra, Palu emiri bulunan İmadeddin Harputu aldı. Bu zamanda, Hılat emiri Miran da öldü. Bu, hüsnüniy sahibi ve yoksullara karşı merhametli bir adamdı ve kiliselerle harbiyanlara büyük kolaylıklar gösteriyordu. Buna, kendi memuru olan Bağtamur (Beg-Timur) halef oldu.

Bu zamanda, Antakya Prensi, Salaheddinle dostluk aktetti. Bu, Kilikya prensi Ruben'i hilekârlıkla tutup hapsetti. O, Kilikyaya karşı yürüdü fakat bütün Yaz mavisiminde orada kaldığı halde bir şey yapamadı. Çünkü Rubenin kardeşi Baron Leon, hükümeti akıllıca idareliyordu. Prens, mahçup bir vaziyette olduğu halde geri gitti. Fakat sonra, onları kendi rizalarıyla ona altınla Til ve Adanaya verip Rubeni hapisten kurtardılar. Sonra da, o yerleri geri alıp, Prensi istihkarettiler⁽²⁾

1. Bak: ADAD, III, 10; MATİ, XIV, 29.

2. SİMBAT'a nazaran (s.104), Ruben, Antakyaya ziyafete giliip yakalanmış ve hapsedilmiştir. Bu vaka, onun dayısı olan Baron senyora Bakan'a haber verilmesi üzerine, Rubenin annesi, oğlunun fidyesi verilinceye kadar onun yerinde re-

hine kalmak üzere oraya gönderilmiştir. Ruben, fidyesini tayinedip Saruandikar ile Til'i ve Ciker'i bin altın dahekanla beraber vermiştir. Bu, 1185 tarihinde olmuştur. Keza bak: VARDAN, Türkçede s.212; ÇAMİÇYAN, III, s.141.

FASIL XLXXIV. (+)

Kürdlerle Türkmenlerin, birbirile muharebe ettikleri sırada, Arap imparatorluğu içinde yaşayan hristiyanları ve diğer milletlere mensup adamları öldürdükleri zamana dair.

1496 (1185) tarihinde, Türkmen halkının icra ettiği tahribat başladı. Bunlar Ermenistanda, Asuryada, Mezopotamya, Suriyede ve Kapadokyada sekiz sene mütemadiyen insan öldürdüler, kendileri de telafat verdiler.

Bu tahribatın başlangıcı şu sebeple olmuştur: Çadırlarda ikamet eden büyük Türkmen halkı, yağın, kar yağmayan, buz tutmayan ve otlak yerleri bulunan Suriyenin cenubundaki çöle iniyorlardı. Onlar, ilkbaharda da, hayvanları için otlaklar bulunan şimal mintakasında çıkıyorlardı. Bu iniş ve çıkış esnasında, yollar onların sayısız hayvanları ile doluyordu. Çapulculuğa alışmış olan Kürdler, her yerde, onların koyun, beygir, öküz ve develerini çalıyorlar ve çok defa da onların adamlarını öldürüyorlardı. Bunun üzerine, Türkmenler, göçleri esnasında, hayvanlarını muhafaza etmek üzere toplanmaya başladılar. Onlar, Şabaktan bölgesinde, Mardin tepeleri üstünde, hırsızlık yapmak için pusukurmuş olan thkriben ikiyüz Kürde rastladılar. Türkmenler, bunları tutup hepsini öldürdüler

Bundan dolayı, onların arasında düşmanlık başladı. Kürdler, takriben onbin kişi oldukları halde, Türkmenler de onlardan daha çok olarak toplandılar. Bunlar muharebeye tutuştular ve iki taraftan takriben onbin kişi telef oldu.

Bunun üzerine, onların arasında nefret ve kin büyüdükçe büyüdü. Kürdler, Müseybinle Turabdin mantakasında otuz bin kişi oldukları halde toplandılar. Türkmenler de Habora mantakasında toplandılar. Muharebede Kürdler yenildiler ve Habora nehri kıyısından Müseybine kadar olan yer onların cesetleriyle doldu.

Bundan sonra, Musul mantakasında, Türkmenlerle Kürdler arasında iki muharebe oldu. Harb uzadı ve Kürdler birçok yerde yenildiler. Onlar, Türkmenlerin önünden kaçıp, çocukları ile eşyalarını Ermenistan sirtlarında emniyette tutmak üzere, Kilikya hudutlarına yakın bulunan dağlara iltica ettiler. Türkmenler orada onlara hücum ettiler ve kadın ve çocuklarda dahil olduğu halde, hepsini kılıçtan geçirdiler. Onların mallarını aldılar ve Kürd ırkı Suriye ve Mezopotamya kâmilten ortadan kalktı. Çünkü Türkmenler, ova ve dağlarda kafilerle dolaşıyorlar ve herhangı bir yerde buldukları Kürdleri, merhametsizce derhal öldürüyorlardı.

Bunlar, ilk senelerde Hıristiyanlara hiçbir fenalık yapmadılar. Fakat sonra, Türkmenler, iki sebepten dolayı Hıristiyanları da öldürmeğe başladılar. Evvela: Kürdler, kaçtıkları vakit, mal ve eşyalarını Hıristiyanların köylerinde saklıyorlardı. Türkmenler bunu haber almışlardı. Sanien: Türkmenler, yağmacılık ve katliâm ile heyecanlandıkları vakit, emirler onlara mani olamıyorlardı, onlar da Büyük Ermenistandaki halka fenalıklar yapıyorlardı. Onlar, Kürdleri öldürdükten sonra, Ermenileri esirettiler ve 26 bin adamı köle olarak götürüp sattılar. Onlar, köyleri yaktılar ve bütün rahipleri öldürdükten ve kitapla diğer eşyaları yağma ettikten sonra büyük Garabed manastırını ateşe verdiler.

Onlar, bu zamanda, Şabaktan bölgesinde bulunan Tell Arab kalesini zapt ettiler ve halkı kâmilten esiredip sattılar.

Aynı zaman içinde, onlar, Tell Besmê'de 170 adam öldürdüler. Aynı şeyi başka birçok yerlerde de yaptılar⁽¹⁾. Bunun üzerine, memleketlerinin tahrib edildi-

1. Metnin burası değiştirilmiş gibi dir.

İmini ve köylerin boşandığını gören emirler, her biri kendi memleketinde Türkmenlere karşı muharebe etmeye başladı. Bütün Kapadokyada ve Malatya bölgesinde çarpışmalar ve katliamlar vukubuldu.

Aynı zaman içinde, Türkmenler Claudia memleketine akın yaptıklarından dolayı, Amrum köyünden ve diğer yerlerden olan takriben ikiyüz genç adam muharebede telef oldular.

Bu sekiz sene zarfında vukubulan katliamları nakletmek imkân haricindedir. Çünkü, onbinlerce adamı telef eden bu yangın, küçük bir kıvılcımdan doğmuştu. Bora, nihayet yatıştı.

Bu zamanda, Greklerin adası olan Kıbrısta, Comnèneh⁽¹⁾ adlı bir vali vardı. Bu, İstanbul imperatoruna karşı isyanetti. Grek piskoposlarını topladı ve onlara seçtiği bir patrik tarafından imperator olarak taktisedildi. Kıbrısta ilan edilen bu imperatorla patrik, Frank krallarının Romadan hareket ettikleri ve İngiltere kralının Kıbrısı zaptettiği zamana kadar İstanbul imperatoruna ve patriğe muhalif olarak orada kaldılar. İngiltere kralı, Kıbrısı zaptettikten sonra, bu Grek imperatorunu zincirle bağlayıp Antakyanın yakınında bulunan bir kalede hapsedti. Onların tayin ettikleri patrik de Kıbrısta öldü ve böylelikle onların boş planları suya düşmüş oldu.

İngiltere kralı, bilahare, Kıbrısı "Frer"lere verdi. Kral Fransaya döndükten sonra⁽²⁾, Grekler tekrar başkaldırdılar. Onlar, büyük sayıda oldukları halde, adayı muhafaza etmek üzere oraya bırakılmış olan Franklara karşı toplandılar. Onlar, Frankları öldürüp hakimiyeti kendi ellerine almağa ümid ediyorlardı. Fakat muharebede mağlub oldular⁽³⁾.

Franklar, bundan sonra, Küdüs kralını⁽⁴⁾ Kıbrısı kral yaptılar.

1498 (1137)nci yılın Eylülünün 4üne tesadüfeden Cuma günü, saat sekizde, güneş tutuldu ve güneşin yanbaşında yıldızlar görüldü.

1. Isaac Comnène. Bak: "Histoire du Bas-Empire", XCI, xxx, xxxi.

2. Hakikatte, kral, Akyanın muhasarasına gitmişti.

3. Bak: "Histoire du Bas-Empire", XCII, xxxiiii-xi.

4. Gui de Lusignan. 1191 tarihinde. Bak: "Histoire du Bas-Empire", XCII, xi.

ERMENİCEDEN:

Bu zamanda, Türklerle Kürdler arasında harb oldu ve sekiz yıl devametti. Bunun sebebi şu idi: Çadırda ve açık havada ikamet edip dolayan Türkmenler, kışın, yumuşak iklimli olan cenup taraflarına geliyorlar, Yazın da şimalin serin taraflarına çıkıyorlardı. Kürdler, bunların gidip ve geliş sıralarında hırsızlık yapıyorlardı. Bu yılın içinde, Türkmenler, Şabağtan memleketlerinde, hırsızlık yapmak üzere pusukurmuş olan ikiyüz Kürd buldular ve öldürdüler. Bundan dolay, onbin Kürd ve onların iki misli kadar Türkmen toplandılar. Şabağtan memleketinde büyük bir muharebe oldu. Kürdler yenilip kâmilan telef edildiler. Bundan sonra, Kürdler tekrar birbirini çağırıp, otuz bin kişi oldukları halde, Nüseybin ve Turabinde toplandılar. Türkmenler de sayısız miktarda ~~slânklaxx~~ toplandılar. Onlar, Nüseybinin yakınında muharebeye tutuştular. Türkmenler tekrar faik çıkıp Kürdlere çok büyük darbeler indirdiler. Onları kâmilan öldürdüler ve karargâhlarını zaptettiler. Bunun neticesinde, Mezopotamyada Kürd kalmadı. Çünkü az sayıda kurtulanlar kilikyaya ve diğer muhtelif metin mevkilere ilticaettiler.

Türkmenler hıristiyanlara fenalık yapmıyorlardı. Fakat sonra, bazı Kürdlerin hıristiyan evlerinde saklandıklarını görünce, yer yer hıristiyanları da izaçetmiye başladılar. Türkmenler, Arabtil ile Tılbısme'ya⁽¹⁾ aldılar ve hıristiyanları kısmen öldürdüler, kısmen de köle olarak sattılar. Bunun üzerine, emirler, memleketleri için kaygı göstermeğe başladılar.

1. Ebulfarac (barhebreus), Kronik'inde (s.40), Mihail'in metnini takip ettiği halde, "Arabtil" ve Tılbısme" meçhul isimlerinin yerine "Garabed" ve "TellBesme" yazmıştır. Bunların iki i de manastırdiler Türkler buralarını zaptedip yakmışlar, rahipleri e kılıçtan geçirmişlerdir.

FASIL XLXXXVI.(+)

Küdüsun, Mısır sultanı Salaheddin tarafından
zaptedilip Arapların hükmü altına girmesi.
Bu zamanda vukubulan diğer olaylar.

1498 (1187) tarihinde, Salaheddin, Mısırla Arabistan, Suriye ve Asuryadaki askerleri toplayıp, Franklara karşı harbe hazırlandı.

Temuz 4 Cümartesi günü, Franklar, günâhlarımızdan dolayı Allah tarafından terkedilip acıklı bir surette kılıçtan geçirildiler. Küdüs kralı ile bütün reisler esiredildiler. Bütün "Frer"ler öldürüldüler. Bu felaket, Teberiyeye'nin yakınında vukubuldu⁽¹⁾. Tarabulus kontu⁽²⁾ isyanedip kaçmış bulunuyordu. Denildiğine göre, o, kendisinin kral yapılacağını ümedediyordu, fakat bunu yapmak istemediklerinden dolayı, o, Franklara karşı hilâkârlıkla har ket edip, çekilmiştir. Fakat bence, onlar Allah tarafından terkedilmemiş ol alardı mağlub olmayacaklardı. Çünkü bir serçe bile, Onun müsaadesi olmadan kâpana düşmez⁽³⁾. Salaheddin, ihtiyar Arnald⁽⁴⁾ ile üçyüz "Frer"i kendi elile öldürdü ve onların

(+) Kitap XXI. Fasil VI.

1. 4 Temmuz 1187 tarihinde vukubulan Hattin muharebesi. Bak: "Geschichte des Königr. Jerusalem", s.434.

2. Raymond.

3. Bak: MATI, X, 30.

4. Renaud de Chatillon. Bu kahraman adama aid şeyler için bak: G.SCHLUMBERGER, "Renaud de Chatillon", Paris, 1898.

kanı ile yıkandı. O, Taberiye'yi kuşatıp tahribetti. Orada bulunanları kâmilce öldürdü, sonra anien Akya üzerine yürüdü.

Bunun üzerine, bu şehrin ilerigelenleri, deniz yolu ile Sur'a kaçtılar, kalan halk da şehri Salaheddine teslimetti. Salaheddin, Kaysariye'de, Yafada, Samarie'de ve Nazareth(Nasiriye)de talan icraetti ve dünya esirlerle doldu⁽¹⁾.

Müslümanların, bundan sonra, Dımaşkla Halep, Harran, Urfa, Amid, Mardin ve Musul ve imperatorluklarının diğer yerlerinde ikamet eden Hıristiyan halka yapmadıkları tahkir ve fenalık kalmadı. Bunları ifadeetmek imkân haricindedir.

1499 (1186)inci yılın Birinci Teşrin ayında, Salaheddin, Askalonda bulunan Franklarla müzakereye girişti. Yanında esir bulunan kralı serbest bıraktı, onlar da şehri teslimettiler⁽²⁾.

Salaheddin, sonra, Küdusa, geçici toprağa⁽³⁾ karşı yürüdü. Birkaç gün şehre hücumlar yaptıktan sonra, suru şimalişarkî tarafından kısmen yıktılar. Bunun üzerine, kurtulmak çaresi bulunmadığından dolayı, herbir adamın on dinar verip gidebilmesine razı oldular. Böylelikle, bu parayı verebilen binlerce insan, taşları bile ağılatacak surette gözyaşları dökerek ve figanederek şehirden çıktılar. Onar dinarı veremiyen 20,000 erkek ve kadın esir edildiler. Salaheddin, bunlardan 4,000 ihtiyar erkek ve kadını azatetti. 5,000 kişiyi, köle olarak, askerleri arasına taksimetti. 5,000 kişiyi, surların inşası için tuğla yapmak üzere Mısıra gönderdi. 5,000 kişiyi de, keza sur inşasında çalıştırılmak üzere Küdusta bıraktı⁽⁴⁾.

Onlar, Süleyman Mabedi'ni kendi kanunlarına göre temilediler ve Araplar tarafından ikinci defa olarak tekrar inşa edilmiş olan bu mabedi "sakra", yani "kaya" tesmiye ettiler. Hiçbir hıristiyanın oraya girmiyecğine dair de emir çıkardılar. Onlar, "Résurrection" kilisesiyle diğer kiliseleri kapadılar. Bunda dolayı, orada bulunan esir veya serbest hıristiyanlar, daimi toplanıp, kilise ke

1. Bak: "Gesch. des Königr. Jerusalem", s.442.

2. Bak: aynı eser, s.449.

3. Arapça nüshasında da aynen bu kelime yazılıdır. Ermenice nüshasında "küdsî bir şehir olan Küdusa doğru" diye yazılıdır.

4. Bak: "Gesch. des Königr. Jerusalem", s.453-461.

pıllarının önünde eğilerek dua ediyorlardı (1).

Salaheddin, sonra, açık denizin kıyısında bulunan Sur şehrine karşı yürüdü. Bu günlerde, tesadüfen Barghiz (2) adlı bir kont, olan bitenden haberdar olmayıp, dua etmek üzere Kudusa geliyordu. Bu zat, kahramanca hareket edip, halka cesaret verdi ve şehri müdafaa etti. Bundan dolayı, Salaheddin Sur'u hücumla zapt edemedi. Binaenaleyh, şehri terk edip Sayda ile Beyrutu, Djöbail'i ve Tebnit'i (3) zapt etmiş gitti (4).

1500 (1189) tarihinde, Salaheddin, Kızıldeniz kıyısında iki müstahkem mevki olan Kerak ile Şoubak'ı zaptetti. O, bedbaht Frankları karşı yaptığı harbe bu mevkiileri zapt etmek için başlamıştı (5).

Aynı yılda, Salaheddin, Antakya bölgesine tekrar taarruz etti. O, Lazkiye ile Gabala'yı, Ceyhan kalesini, Bagras'ı ve Trabesaghd'ı (6) zaptetti.

[Aynı yılın içinde, Kapadokya memleketinde bir kargaşalık çıktı. Sultan Kılıçaslanın Sivasta hükümsüren oğlu ile kendi vekili olan Hasan (7) arasında ihtilaf zuhuretti. Hasan, sultanı oğluna karşı tahriketti. İki taraf, çarpışmak üzere Kayseri bölgesinde toplandılar. Fakat bu sırada, ihtiyar sultana hürmeten, onun oğlu etrafında toplananlar dağıldılar. O da, Sivasa döndü ve babasına karşı artık hiçbir muharebe yapmadı. Sultan, hiddeti içinde, oğlu ile birleşmiş olan dört bin Türkmeni öldürmek emrini verdi.

Sonra, sultanın damadı olan Bahram-şah (8) geldi. O, onları barıştırmak için mütevasıt olarak geldiğini söyledi, fakat hilekârlığı sayesinde, sultandan, Hasanı tevkif etmek üzere bir emirname elde etti ve onun bütün mal ve mülkünü müsadere etti. Onu, Sivasa götürmek üzere oğlu ve uşakları ile birlik e beraberine aldı. Yolda, Türkmenler onların üzerine atılıp Hasanı, çocukları ve uşakları ile birlikte öldürdüler. Onlar, Hasanı param parça ettiler ve azalarını mızrakları-

1. Bak: "Gesch. des Königr. Jerusalem", s.464.

2. Montferrat merkezli Conrad. Müellif, Sur'un aynı sene içinde vukubulan iki muhasarasını birbirile karıştırmıştır. Bak: aynı eser, s.447,469.

3. Tibnin okumalıdır.

4. Bak: aynı eser, s.445,

5. Bak: aynı eser, s.483.

6. Trapesaac veya Darbessak. Bak: aynı eser, s.441.

7. İkthiareddin Hasan.

8. Erzincan emiri.

in ucuna geçirilmiş olduğu halde Sivasa götürdüler. Hasanın ölümü Haç yortu-
su gününde⁽¹⁾ vukubulmuştur.]

1501 (1190) tarihinde, piskoposlarımızın ve birçok adamların icbarı üze-
rine, Bar Tammasih'in⁽²⁾ isyanından dolayı, manastır tarafından Gabriel'i, bizim
tarafımızdan da Ebulfarac'ı sultan Salaheddinin yanına gönderdik. Onlar, Akyayı
muhasaraetmekte olan sultanın yanına gitmezden evvel Dımışka gittiler. Fakat
orada casus diye yakalandılar ve hapse atıldılar. Onlar, yanlarında bulunan
her şeyi kaybettiler. Sonra, Allah onlara merhametetti ve kurtuldular. Onlar,
Urfa emiri Zeyneddinin oğlu Muzaffereddinin tavassütü sayesinde sultandan
kat'i mektuplar⁽³⁾ elde ettiler ve efendimiz Mar Bar Çauma'nın şefaati sayesin-
de, sevinç içinde geri geldiler.

ERMENİCEDEN:

1498 (1187) tarihinde, Salaheddin, kendi tabiiyeti altında bulu-
nan Mısır, Asurya ve Mezopotamya askerleri ile beraber, Taberiyeni n
yakınlarında, Franklara karşı yürüdü⁽⁴⁾. Franklarla Kudus kralı onla-
rın karşısına çıktılar. Hıristiyanların işlemiş oldukları günâhlar
Allahın önünde anıldı ve onlar cezaya hak kesp ettiler. Binaenaleyh,
Franklar Allahın hiddetine uğradılar. Müslümanlar kuvvetlenip Frank
askerlerini kılıçtan geçirdiler ve Kudus kralı ile bütün "Frer"leri
esirettiler. Türk milleti büyük sevinç içinde kaldı. Tarabulus kontu
müslümanlarla sözbirliği yapmış olup, muharebe başlamazdan evvel kaç-
mış olduğundan, Hıristiyanların mağlubiyeti buna atfedildi. Salahed-
din, Taberiyeyi zaptla tahribetti. Antakya Prensini⁽⁵⁾ üçyüz "Frer"le
beraber kendi elile öldürdü ve onların kanıyla yıkandı. Sonra Akyaya
gitti. Orada bulunan prensler Sur'a kaçtılar. Salaheddin Akyayı zapt-
la birçok insanı esiretti. Kaysariye, Nazareth ve Jobbe terk edilmiş

1. 14 Eylül 1189. Bak: "Hist. arm. des Croisades", I, c, 401.

2. Tercümeden sarfınazar ettiğimiz Kiliseye aid kısımda izah edildiğine
göre, bu isyanedip kendisini patrik tayin ettiren Bar Wabun'a iltihakeden bir
piskopostur. (M.)

3. Arapça nüshasında da müphem olan bu kelime, ihtimal "tecinname" mana-
sını ifade edecektir.

4. Bak: VARDAN, Türkçede s. 213-214.

5. Kerek prensi Renaud, Antakya prensi ile karıştırılmıştır. (M.)

olup, Salâheddin buralarını kolayca ele geçirdi. Müslümanların, hıristiyanlara yaptıkları tahkir ve fenalıkları nakletmek imkân haricindedir.

Salâheddin, Askalon üzerine yürüdü. Onlara, salimen istedikleri yere gidebileceklerine dair yeminetti. Kûdus kralını onlara verip, mukabilinde şehri aldı. Askalon halkı, kralı beraberine alıp Sur'a gittiler. Sonra, Salâheddin Kûdusa karşı yürüyüp orasını günlerce muhasara altına aldı. Şehir halkı, hiçbir yerden yardım ümidleri olmadığından dolayı, şehri teslimetmeye karar verdiler. Salâheddin, her bir adam için on dahekan fidyeye biçti ve bunu veren adamın istediği yere gidebileceğini bildirdi⁽¹⁾. Onlar, buna göre hareket edip şehri teslimettiler. Fidyeyi veremiyenler, orada kalıp hizmete tâbi tutuldu. Bu kudsi şehirden çıkan hıristiyanlar çok gözyaşı döktüler. Şehirde, erkek ve kadın olmak üzere yirmibin kişi kaldı. Salâheddin, bunlardan dörtbin erkek ve kadın ihtiyarı azattı. Erkek ve kız yedibin çocuğu askerleri arasına taksimetti. Beşbin genç adamı, surların inşası için tuğla yapmak üzere Mısıra gönderdi. Başbin kişiyi de Kûdus'un surunun inşasında çalıştırdı. Onlar, Mabedi, evvela hıristiyanların kamı, sonra da gülsüyü ile yıkadılar. Hıristiyanların, oraya girmelerini ölüm tehtidile men'ettiler. Salâheddin, "Résurrection" kilisesini vergiye tâbi kılıp, oraya girenlerden bir altın alınmasını emretti. Salâheddin, sonra, Sur'a karşı yürüdü. Bu şehir, o günlerde oraya gelmiş olan Markis⁽²⁾ adlı cesur ve akıllı bir kontun sayesinde kurtuldu. Bunun üzerine, Salâheddin gidip Sayda'ya, Beyrutu, Cebeli, ve Tibni'yi zaptetti.

1500 (1199) tarihinde, Salâheddin, deniz kıyısında bulunan Şaubak ve Karak⁽³⁾ şehirlerini zaptetti. Karak'ta, mahlut gümüşle dolu bir mağara buldular, fakat bu gümüşü eritip kaledebilecek bir sanatkar bulunamadığından dolayı istifade edemediler. Salâheddin, oradan gelip Lazkiyeyi, Cebeli'yi, Seyhan'ı, Bağras'ı ve Darbısak'ı zaptetti.

[Bu yılda, Malığâslanın oğlu, babasına karşı harb etmek üzere asker topladı. Çünkü, sultanın kumandanı olan Hâsan, onu oğluna karşı tahrik etmişti. Onlar muharebeye tutuşacakları sırada, sultanın damadı olan Brzincan emiri Vahramşah, aralarına girip onları barıştırdı. Sultanın oğluna iltihakeden birçok adam, onun ihtiyarlığına karşı mahçup oldular ve muharebe yapılmadı. Fakat sonra, sultan, oğlu ile birleşmiş olan Türklerden dörtbin kişi öldürdü. Türkler de kumandan Hâsanı öldürdüler]

1. VARDAN'a nazaran (Türkçede s.214), erkekler için onar, kadınlar için de dahekan alınmıştır.

2. Bu, babası Dimışkıta hapsedilmiş olan Conrad de Montferrat'dır.

FASIL XLXXXVII. (+)

Frank kralları ile askerlerinin, Kudus için heyecanlanarak İtalyadan hareket ettikleri zamana dair. Bu zaman içinde vukubulan diğer olaylar hakkında.

[1500 (1189) tarihinde, Kılıçaslanın oğullarından Kaysar-şah Moizeddin, Malatyada hakimiyet icraetihye başladı.]

Bu zamanda, Frank kralları ile orduları büyük heyecan içinde hareket ettiriler. Onlar, muhtelif diller konuşan ve birbirini anlamıyan sayısız adamları önceden deniz yolu ile sevkettiler⁽¹⁾.

Onlar, beraberlerinde kral bulunmadığı halde, Akyayı muhasara ettiler. Bununla beraber, onlarla birlikte piskoposlar ve rahiplerle çadır kiliseleri vardı. Müslüman kavimlerinden birçok adam da Salaheddinin etrafına toplandı. İki karargâh, birbirini görebilecek kadar yakın kurulmuştu. Franklar şehri hücumla zapt edemiyorlardı, çünkü içerde 60 bin muharib bulunuyordu. Sultan da, Franklara karşı ne mübarece yapabiliyor, ne de onları şchirden uzaklaştırabiliyordu. Onlar, evler, kiliseler ve dört bin değirmen⁽²⁾ inşaat ettiler.

(+) Kitap XXI. Fasil VII.

1. Üçüncü Haçlı seferi.

2. Gereke metinde, gerekse Arapça ve Ermenice nüshalarında bu kelime aynen yazılıdır.

[Bundan sonra, Alman imperatoru⁽¹⁾ yolaçıktı. Onlar İstanbula karşı yürüdüler ve Humları kendilerine tâbîedinceye kadar onlara karşı muharebe yaptılar. Sonra, Konyaya doğru hareket ettiler. Fakat onlar ağılıktan dolayı sıkışık bir vaziyette bulduklarından, Türkler, sultanın oğlu⁽²⁾ ile beraber onlara karşı birleştiler ve muharebeye tutuştular. Türkmenler yenildi. Franklar, şehre kadar gelip içeri girdiler ve birçok adam öldürdüler⁽³⁾. Kendine Papa lakabı verilmiş olan Malatyalı Mişel orada öldürüldü. Sonra, sultan onlarla barış aktetti. Franklar, Konyadan hareket edip Kilikyaya geldiler.] Orada, ihtiyar Alman imperatoru, bir nehirden yıkanırken boğulup öldü⁽⁴⁾. Cenazesi, oğlu tarafından Antakyaya nakledildi. Onlar, sonra, Akyaya gittiler.

Diğer iki kral da⁽⁵⁾ hareket ettiler ve, Kıbrıs Greklerin elinden aldıktan sonra⁽⁶⁾, Akyaya geldiler. Bu şehre karşı yapılacak hücumu tertip ettiler ve burasını hücumla zapt ettiler. İki taraftan da o kadar çok insan öldü ki sokaklar cesetlerle doldu. Franklar, Akyayı, 1502 (1191) inci yılın Temmuz ayının ilk günlerinde zapt ettiler⁽⁷⁾.

Franklar, Salaheddine, şehirde kalmış olan Türkleri, Dımeşkta bulunan bütün Frank esirlerine mukabil vermeyi teklif ettiler. İki taraf bu hususta mutabık kalmışken, şeytan, Salaheddinin yüreğini katılaştırdı ve o Frank kont ve asilzadelerini teslim etmeye razı olmadı. Krallar, buna hiddetlenip, Türk esirlerini Akya kapısına getirdiler ve hepsini öldürdüler. Bir anda, 25,000 adam öldürüldü ve cesetler Akya kapısının önünde yığıldı. Franklar, bu cesetleri yaktilar⁽⁸⁾.

Akya Franklar tarafından zaptolunduktan sonra, Salaheddinin kuvveti kırıldı ve o bundan çok müteesir oldu. O, öfkesinden, Yafayı ve skalonun surlarını tahribetti⁽⁹⁾.

-
1. Frédéric Barberousse.
 2. Kılıçaslanın oğlu Kutbeddin.
 3. Bak: "Histoire du Bas-Empire", XCII, xxvi.
 4. 10 Haziran 1190 tarihinde. Bak: aynı eser, XCII, xxii.
 5. Fransa kralı Philippe-Auguste ile İngiltere kralı Arslan yürekli Rişar.
 6. Kıbrısın fethi Rişar yapmıştır.
 7. Bak: "Gesch. des Königr. Jerusalem", s. 559.
 8. Akyanın muhasarasına aîd bütün teferruatı bak: "Gesch. des Königr. Jerusalem", s. 514-575.
 9. Bak: aynı eser, s. 591, 619.

Franklar Kayseriye'yi de zaptettiler. Onlar Yafayı tekrar inşa edip oraya bir garnizon yerleştirdiler. Sonra gidip Askalonun surlarını tekrar inşa ettiler ve kendi cinslerinden olan adamları oraya da yerleştirdiler.

Bunun üzerine, Salâheddin tekrar gayret serfedip, Franklara karşı yürümek üzere ordular teşkiletti. Franklar da, Türklerin karşısına çıkmak üzere Akya-dan hareket ettiler. İki ordu, 1194 (1193) üçüncü yılın Birinci Teşrin ayında çarpışacakları sırada, derhal anlaşma hasıl oldu. Üç yıllık bir mütareke aktettiler. Salâheddin, Askalon surlarının Franklar tarafından yeniden inşa edildiğine mukabil, onlara bir meblağ tediye etti ve geri dönüp bu suru kâmilen yıktı. Bu şehir is-siz kaldı (1).

Franklar, İngiltere kralının hemşireszadesi olan Hanri (2) adlı kontu Akya'ya senyor tayin ettiler, kendileri de memleketlerine döndüler.

Salâheddin, Kûdusun surlarını, eskisinden daha metin olmak üzere tekrar inşa etti.

1192 (1191) tarihinde, Zeyneddinin oğlu olan Erbil emiri (3) öldü. Bunun üzerine, onun kardeşi olan Urfa emiri (4), Erbil'e hakim olmak üzere Urfa ile Harran ve Samosat'ı terketti. O, orada çok inkişaf etti ve İranda birçok yerleri zaptetti (5).

Salâheddin, bu şehirleri, yeğeni (6) olan Ömer Fakieddine tevdi etti. Ona sultan ünvanı da verildi. Sert, fena ve bir Hıristiyan düşmanı olan bu adam, Arapları da tazyik ediyordu. O, Hıristiyan ve Müslümanların esasen ağır olan vergilerini daha ziyade çoğalttı. Sibaberek (Severck) te bulunan emir Bağusag oğullarına hücum edip, onları kendi kalelerinden tarettiler. Ömer, oradan, uzun zaman beri kendisine aid olan Meyyafargine gitti. Oradan G. bakşur (7) ve Ku-

-
1. Bak: "Gesch. des Königr. Jerusalem", s.647 ve devamı.
 2. Henri de Champagne. Mayıs 1192. Bak: aynı eser, s.611.
 3. Zeyneddin Ali Büçük'un oğlu Zeyneddin Yusuf.
 4. Muzaffereddin.
 5. Bak: İBRAHİM. Nispet 598 tarihi kısmında.
 6. Kardeşî Şükrü'nün oğlu.
 7. Cabağşur.

lab (Kulp)a gidip buralarını zaptetti. Oradan da Hilat memleketine girmek üzere hareketetti.

O, Ermenistanın bu bölgesinde beş ay kalıp insanları esiretti, talan icra etti ve bilhassa hıristiyanları merhametsizce öldürdü. Fakat Allahın darbesine uğrayıp aniden öldü⁽¹⁾. Bu ölüm, zalim Julien'in ölümü gibi, halka derin bir nefes aldırdı.

Onun ölümü üzerine, oğlu⁽²⁾ ve askerleri, bu memleketi terk edip Meyafargine gittiler. Oğlu (yani Omerin oğlu) babasının amcası olan Salaheddine karşı isyan etti. O da, Malik el-Adil adlı kardeşini ona karşı sevketti. O, asiyi urfa ile Harran ve Samosattan tardedip bu şehirleri, Meyafarginle beraber kendi namına işgaletti. O, Hama ile Urfayı ona verdi, Sibaberek'i de Bagusag oğullarına iade etti. Bunlar, Amid emiri Kutbeddinin zamanında buldukları visayet ve himaye içinde kaldılar.

Aynı yılın haziranının 23ünde, güneş tutuldu⁽³⁾. Güneş kürresinin yarısından fazlası karardı. Yıldızlar ile güneşin yanında bulunmakta olan ay bile görüldü.

ERMENİCEDEN:

[Aynı yılda (yani 1500/1189), sultan (Kılıçaslanın) Khaysırşah İzzeddin adlı oğlu Malatyaya hakim oldu.]

1501 (1190) tarihinde, Franklar hareket ettiler. Muhtelif milletlere mensup büyük sayıda asker, başlarında kral bulunmadığı halde, deniz yolu ile Akya üzerine geldiler. Onlar şehre hicum ettiler, fakat orada yüzbin muharib bulunduğundan dolayı zapt edemediler. Salaheddin onlara karşı çıkmaya cesaret edemiyordu. Franklar, orada birçok ev ve kilise ile dörtbin değirmen inşa ettiler.

Sonra, Alaman kralı da İstanbul üzerine gelip calara karşı harb etti. Kral, onlarla birleşti. Aktettikten sonra beri farefa geçti. Onlar,

1. 10 Birinci Teğrin 1191 tarihinde.

2. El-Malik el-Mansur.

3. 23 Haziran 1191 tarihinde. Bak: "Gesch. des Königr. Jerusalem", s. 557, n.

Rumların kulağı ile susuz ve zor geçitli yerlerden ilerlediler. Türkmenler onlara hücum edip birçoklarını öldürdüler. Sultan, onlarla barış aktedip yol verdi. Onlar da Selefkiya'ya geldiler. Kral, orada, nehrin içinde boğuldu. Cenazesi Antakyaya getirildi⁽¹⁾. Sonra, iki kral da gelip Akya'ya gittiler ve birçok esir aldılar. Bunlar, Salaheddine, Damişkta bulunan Frank esirlerinin, kendi yanlarındakilerle mübâdele edilmesini teklif ettiler. Salaheddin buna muvafakat etmedi. Bunun üzerine, Franklar, 25,000 esiri dışarı çıkarıp öldürdüler ve onları bir yığın haline getirip üzerlerine dua okudular. Salaheddin de aynı şeyi yaptı. Franklar, İngiliz kralının hemşiresini Akya'ya kontu yaptılar. Salaheddinle de barış aktettiler. Çünkü kendi memleketlerinden gelen bazı haberler üzerine, geri dönüp gittiler. Salaheddin, Kûdusun surlarını, eskisinden daha metin olarak yeniden inşa etti.

1. Frederik I Barbaros, 1190 tarihinde, Selefkiya nehrinde, yani Göksu'de yıkanırken boğulmuştur. Bak: LAMBRONLU NERSES, SAMUEL, VARDAN, Türkçede s.215.

FASIL XLXXXVIII(+)

[iki Türk sultanının, yani Bitinya, Kapadokya ve Küçük Ermenistan sultanı Kılıçaslanla Mısır, Arabistan, Filistin ve Suriye sultanı Salaheddinin ölümleri zamanına dair. Bu zamanda vukubulan diğer olaylar.

Sultan Kılıçaslan, oğulları tarafından tardedildikten sonra, bir yerden öbür yere dolaşıyordu. Konyalılar, heyecana geldiler ve onu getirip tahtında oturtular. Sultanın büyük oğlu (1) Axara'yı (2) eliñde tutuyordu. İhtiyar sultan, gayrete gelip, birçok asker topladı ve oğluna karşı yürüdü. Fakat yolda hastalanıp Konyaya geri döndü ve yolda öldü (3). Sultana rahat etmekte olan küçük oğullarından birisi (4), babasının cenazesini Konyaya götürüp atalarının yanına defnetti ve kendisi Konyayı işgaletti.

(+) Kitap XXI. Fasal VIII.

1. Kutbeddin Melikşah.
2. Niksar (?).
3. 25 Ağustos 1192 tarihinde. Bak: "Gesch. des Königr. Jerusalem", s. 557, r
4. Keyhusrev.

Sultan Kılıçaslan 38 yıl hükümsürmüş ve büyük şöhet kazanmıştı. Onun ülkeleri oniki oğluna kaldı (1).]

1504 (1193) tarihinde, sultan Salaheddin de Dimışka öldü (2). Bunun 25 oğlu (3) vardı. Salaheddin, ölmezden evvel, büyük oğlunu (4) Dimışka kendisine halef tayinetmiş ve onu diğer oğullarının başına geçirmişti. O, ikinci oğluna (5) de Halebin hakimiyetini vermişti. Bunların her üçü de "sultan" ünvanını taşıyorlardı. Salaheddin, diğer oğullarının her birisine de ayrı ayrı yerler tahsis etmişti. O, keza sultan ünvanını taşıyan kardeşi Malik el-Adil'e Harranla Ur-fayı, Meyyafargini, Samosata, Gabarkalesini, Kerak'ı ve Şaubak'ı vermişti.

Sonra, Musul emiri (7) harekete geçip. Bunun kardeşleri olan Sincar (8) ve Gazarta (Cizre) (9) emirleri ile Hardin emiri (10) ona iltihakettiler ve Adile karşı harb etmek ve memleketlerini tekrar zaptetmek üzere Harranın civarına geldiler. Adil de, askerlerini toplayıp onlara karşı yürüdü. Fakat bu esnada Musul emiri aniden hastalanıp geri döndü. Ona refakat edenler de dağıldılar. Bunun üzerine, Adil, Rağah ile Habora'ya onların elinden aldı, Müseybini de kuşattı. Onlar, bundan korkarak, vaktile kardeşine yaptıkları veçhile, onun tâbif-yetini kabulettiler. Bunun üzerine, Adil, Haborayı onlara iadeetti ve barış aktettiler. Adil, Ermenileri de kendisine tâbî kılmak üzere yürüdü ise de muvaffak olmadı ve faydesiz bir seferden sonra geri döndü.

Musul emiri izzeddin öldü (11) ve yerine oğlu Nureddin (12) geçti.

Kilikya prensi Leon, Antakya Prensini (13) tutup onu merhametsizce işgence-ye tâbikıldı. Leon, böylelikle, onun kendi kardeşi Rubene yaptıklarına mukabâle etmiş oldu. Bunun üzerine, kont Hanri, Akyaya gelip ısrar ve vai lerle Prensini kurtarıp Antakyaya iadeetti (14).

1. Bak: EBULFEDA ve İBN el-ATHİR ("Hist. ar. des Crois.", I, 69) Hicri 588 tarihi kısmında.

2. 3 Mart 1193 tarihinde. Bak: "Gesch. des Kön. Jerus.", s 655, 657.

3. Gerek metinde, gerekse Arapça ve Ermenice nüshalarında aynı şekilde yazılıdır. Barhebreus, Arap kaynaklarına istinaden 17 yazmıştır.

4. Malik el-Afdhal.

5. Malik el-Aziz.

6. Malik el-Zahir.

7. İzzeddin Mevud.

8. İmadeddin Zengi.

9. Muizzeddin Sencerhah.

10. Yulukaslan.

11. 28 Ağustos 1193 tarihinde.

12. Arslanşah.

13. Bohémond III.

14. Bazı: "Gesch. des Königr. Jerus.", s. 661, 662.

[Leon, sultanın⁽¹⁾ ölümünden sonra, Rum ülkesinde 72 müstâhkem yere-hakim oldu. O, bunları kısmen Türklerin, kısmen de Greklerin elinden almıştı. O, Türk- lere karşı bütün muharebelerde galip geldiğinden dolayı, sultanın oğulları onun himayesini kabuletiler.

1506 (1195) inci yılın Birinci Kânun ayında, Elbustan emiri Malik⁽²⁾, Leonu yanına gidip ona tâbi oldu. Bunun üzerine, Leon Kaysariye emirine⁽³⁾ karşı yürüyüp onu yendi ve Kaysariyenin yakınında bulunan bir müstâhkem mevkiyi onun elinden aldı.]

Mısır sultanı Malik el-Aziz, Dımaşkta bulunan kardeşine karşı harb etmek üzere ilerledi. Bunların amcaları olan Urfa emiri onları barıştırmaya gitti⁽⁴⁾.

Türkmen harbinin başladığı 1496 (1185) tarihinde, bize ceza olarak, tahrib edici çekirge akını ile diğer fenalıklar da başladı. Açlık o kadar şiddetlen- di ki insanlar, ölümlerin eti ile her türlü menfur şeyleri yediler. Birçok adam- lar, çocuklarını sattılar. Yalnız Şabaktan bölgesinde, Donisar'da 22 bin erkek ve kız çocuğu yazı ile⁽⁵⁾ satıldı. Bunlar, köle olarak kâmilen Babilona götü- rüldü.

Bu yıla, yani 1506 (1195) inci yıla kadar, Mısır sirtlarından İberyaya ve İrandan Pont denizine kadar olan bütün memleketlerde, çekirge her yıl hububatı ve bağları yeyip mahvediyordu. Malatyada, buğdayın büyük "qephiza"sı 16 sultan- lık dinarına satılıyordu.

Bu yılda, yani 1506 (1195) tarihinde, Urfa emiri Malik Adil'in emrile Urfa kiliselerinin çanları susturuldu ve hıristiyanlar büyük keder içine düştüler. Allah onlara merhamet etsin! (6)

1. Sultan Kılıçaslanın.
2. "Malik" kelimesi burada "emir" manasında kullanılmış olsagerektir. İBN el-ATHİR'e nazaran, bu emir Moghid ed-Din Tuğrulcah idi.
3. Kılıçaslanın diğer bir oğlu olan Nureddin Sultancah.
4. Bak: "Gesch. des Königr. Jerusalem", s.659.
5. Arapça nüshasında, bu kelime "tahriri nusûs" manasında tercüme edilmişti.
6. Metin burada nihayet bulunduğunda, bittiğini dair bir işaret yoktur. B Bundan, müctehidin, daha bazı tasavvurlar ilave edeceğini anlaşıyor, fakat onun vefa- tı buna mani olmuştur. Arapça nüshasının sonunda, yazının bittiğini işaret eden bir dua vardır.

ERMENİCEDEN:

[1502 (1191) tarihinde, Kılıçaslan, oğulları tarafından takip edildi. Konyalılar onu yanlarına getirdiler. Sultanın büyük oğlu, Aksarayda isyanetti. Buna hiddetlenen babası, oğluna karşı yürümek üzere eliden geldiği kadar asker topladı. Fakat yolda hastalanıp öldü ve Konyaya götürüldü. Sultanın refakatinde bulunan küçük bir oğlu babasına halef oldu. Kılıçaslan, 38 sene hükümsürdüktan sonra, 1504 (1193) tarihinde ölmüştü. Saltanat, oniki oğluna kaldı.]

1505 (1194) tarihinde, Salaheddin de Dımışka öldü. Bunun 23 oğlu vardı⁽¹⁾. O, büyük oğluna Dımışkı, ikincisine Mısıra, üçüncüsüne de malebi vermiş ve onları sultan addetmişti. Salaheddin, ölmezden evvel, Melik Adil adlı kardeşine de Urfa, Haran, Meyyafargın, Samusat, Khlilcbar, Karak ve Şaubak'ı vermişti. Musul emiri⁽²⁾, kardeşi olan Cezire emiri ve Mardin ve Rağa ve Sincar emirleri ile sözleşip, onlarla beraber harana karşı yürüdü. Fakat yolda hastalanıp Musula döndü, diğerleri de dağıldılar. Melik Adil ise, müseybini, Rakka ve khabur'u zaptetti. Emirler, kardeşi Salaheddine yaptıkları gibi ona tâbî oldular. Melik Adil, Ermenistan taraflarında Hılata karşı yürüdü fakat burasını zaptedemeyip geriye döndü. Aynı yılın içinde, Musul emiri İzzeddin öldü ve yerine oğlu Nureddin geçti.

Bu yılda, cesur ve meşhur Ermeni prensi Leon, Antakya prensini tuttu ve kardeşine yapmış olduğu muameleye mukabil, olmak üzere, onu işgencelere maruzkıldı. Akya kontu Sir Henri gelip, çok yalvardı ve Prensi kurtarıp Antakyaya iadeetti⁽³⁾. Kahraman Leon, yetmişiki kaleye hakim oldu. Bunların bir kısmını kendi selefleri zaptetmişlerdi, kısmen de kendisi Rumların ve Türklerin elinden aldı. Bütün hemhudut olan milletler, Leonun korkusu ile sarsıldılar. Sultanın oğulları ona sığındılar. Yukarı memleketlere hakim olan Albustan emiri de onun yanına gelip tâbiyeti altına girdi. Büyük Leon, Kaysariyenin yakınında bir kale zaptedip ona verdi.

Mısır sultanı Melik Aziz, Dımışka kardeşi Aftal'a karşı yürüdü. Amcaları olan Melik Adil onları barıştırmaya gitti. Fakat o, büyük bir ihanette bulunup Melik Azizi zehirledi ve o, Mısıra varınca orada öldü. Melik Adil, Mısır kendisi zaptetti, Melik Salih'i de aldatıp:

-
1. Salaheddinin 17 oğlu ile bir kızı vardı.
 2. Zengin'in torunu İzzeddin Masud.
 3. Bak: SIMBAT, s. 108.

"Sen, gidip Samusat, Urfa, Harran ve Rakka gibi rahat yerlerde salimen otur. Ben Franklarla diğer milletlere karşı koyacağım" dedi. O, buna razı olup: "Ben babamın hazinesini alıp gideceğim, sen Dımaşkta kal" dedi. O da: "Sen git, ben hepsini yükletip arkandan gönderirim" dedi. Melik Saleh Rakkaya gitti fakat ne orada, ne de Urfa ile diğer yerlerde onu kabuletmediler. Fakat Samusat'a gidince, orası kendisine teslim edildi. Çünkü gizlice böyle emir verilmişti⁽¹⁾. Melik Adil, Salaheddinin hazinelerini görünce, tama'a düştü ve vermedi. Bir ev dolusu miyanotunu yirmi yük halinde bağlatıp gizlice mühürledi ve ona gönderdi. Melik Saleh, aldatıldığını görünce çok mütecesir ve mahçup oldu. Fakat bir şey yapamayacağından dolayı, işi Allahın muhakkemesine bıraktı.

Stefanenin oğlu Baron Leon ise, Allahın lütfu ile günden güne daha çok kuvvetleniyor ve şeref kazanıyordu. O, etrafında bulunan düşmanların Allah tarafından zayıf düşürülmelerinden sonra, iki Kilikyaya, dağları, ovaları, şehirleri ve metin kaleleriyle kâmil hakim oldu. O, cesareti sayesinde, Sur memleketinin yarısı ile Kapadokyanın ve bazılarının Birinci Ermenistan tesmiye ettikleri Üçüncü Ermenistanın bazı kısımlarını zaptetti. O, Asuryanın bazı eyaletlerini de kendi hükmü altına aldı. O, kimseye tâbi olmayıp, tam müstakim bir hakimiyetle orşaya çıktı. Onun cesareti, Müslümanları korku içine düşürdü, Hıristiyanların yüzlerini de güldürdü. Bundan dolayı, onlar (yani Rumlar ile Franklar) onu taş giydirmek suretile taltifettiler. Rumlar, hakimiyetlerini kuvvetle ellerinden almış olan Türkleri onun sayesinde mağlub etmek ihtimalinden, Franklar da Ermenilerle olan eski ittifaklarından dolayı bunu arzuediyorlardı. Bundan dolayı, ikisi de ona birer altın taş gönderip, onu, layık olduğu veçhile kral olarak tetvicettiler⁽²⁾.

Böylelikle, Ermeni krallığı ihyaedildi ve maygarmilerin ve Senekerimyanların tacı, Ermeni takvimine göre 645 (1106) tarihinde, bu hanedanların hayrülhalefi olan Leonun başına konuldu. O, faziletli, serbest fikirli, cesur, mütevazı ve çok dindar bir zat olup, din ve Alliceyi teşvik ederek, memleketi içinde manastırları ve kiliseleri çoğalttı. O, memleketin iyi ve bereketli bazı yerlerini, sabit vasiyetnamelerle onlara tahsisetti. O, yabancılar için korkunç, millettışla-

1. Bu, Melik Salih değil, Melik Efdal Ali dir (M.)

2. Bak: SIMBAT, s.108-109. VAHRAM, s.215. KIRAKOS, Tiflis Tabı s.148-149.

rı için de tatlı bir zattı. Zalimlere karşı şiddetli, yetim, dul ve fakirlere karşı merhametli idi. O, bu suretle herkes tarafından methu- sena olunup yirmiüç yıl⁽¹⁾ hükümsürdüktan sonra, doğru inançlı ola- rak öldü. Leon, tek varisi olan Zabel adlı kızını Sir Adam adlı büyük prensin visayeti altına koymuş ve ona, Zabeli, büyüdüğü vakit, Hungar kralının oğluna, Ermeni olarak vaftizettirdikten sonra tezvicetmesi- ni vasiyetetmiş ve ona yeminettirmişti. Fakat Adam, aslen Rum olduğu için, Rumların Ermenilere karşı duydukları nefretin icabı vaçhile, hakimiyeti kendi eline almak üzere hilekârlık yapmağı düşünüyordu. Fakat Allah, onun cezasını vermekte gecikmedi ve o az bir zaman na- iblik icraettikten sonra İsmaililer tarafından öldürüldü. Sonra, Zabel, Antakya Prensini Filip adlı oğluna verildi. Fakat o da, baba- sı tarafından teşvik edilerek Ermenilerden nefretetti. Filip, bundan dolayı, iki yıl⁽²⁾ hükümsürdüktan sonra hapiste öldü.

Allah, bazı adamların münafıklığını ve fenalıklarını iyiye çe- virdi ve terkedilmiş mütevazi Ermeni millete, yüksek krallıklarına mukabil vermiş olduğu bu küçük hakimiyetin yabancıların eline düşme- sine razı olmadı. Bundan dolayı, birçok kargaşalıklardan ve mücadele- lerden sonra, Baron Kostantin'in güzel ve zeki oğlu⁽³⁾ kral seçildi ve Zabelle evlendirildi. Onlar, Allahın sevgisine mazhar olup, erkek ve kız çocukları dünyaya geldi⁽⁴⁾. Şimdi ise, Ermeni takviminin 695 (1226) tarihi dir⁽⁵⁾.

1. Leon II, kral olarak 24 yıl hükümsürmüştür (1175-1219). O, kral olmadan evvel de on yıl prenslik mevkiinde bulunmuştu.

2. KIRAKOS'a göre dört, VARDAN'a göre de iki yıl.

3. Hetum I (1126-1270).

4. Bak: KIRAKOS, s.178; VARDAN, Türkçede, s.222.

5. Diğer Ermenice nüshasının burasında, Kronik, kral ve kraliçe- nin izdivacını tebçilederek nihayet bulmuştur.

Kilikya kralı Leona ve haleflerine aid olan bu ve müteakıp kısım ise, Ermenice nüshasının ilk müstensihisi tarafından ilave edil- miş olsagerektir. Zira, Mihailin Kroniki, Leonun krallığının ilk sene- sinde nihayet buluyor. Ermeni takviminin 695 inci yılının zikredil- mesi bunun en büyük delilidir.

MÜSTENSİHİN İLAVESİ

Bu tarihe kadar vukubulan olayları hulasaten nakledeceğiz:

Ermeni kralı Leonun ve Kapadokya memleketinde sultan Husrevşahın⁽¹⁾ ve Mısırı, Kūdusu, Dımişkı, Suriye Mezopotamyasını ve Hılatı işgaleden Melik Adilin hakimiyetleri zamanında, yani 665 (1216) tarihinde, Frank orduları, Roma Papasının emrile, Allahın ayakbasmış olduğu Kūdus şehrini Müslümanların elinden almak için Akyadan hareket ettiler. Bunu duyan Müslümanlar korku içine düştüler. Sultan Melik Adilin oğlu Kūdusa gidip, ana kilise~~si~~ (katedral) tesmiye edilen St. Sion kilisesi ile Nazareth kilisesi de dahil olduğu halde birçok kiliseleri tahribetti. Efendimiz Hazreti İsanın kabrı olan "Résurrection" ile Golgota ve Betlem (Beytullahim) kiliseleri bıraktı, fakat Kūdusun suru kâmilen tahribedildi⁽²⁾. Bunun babası Melik Adil de, bütün askerlerini toplayıp Taberiye denizi kıyısına ordukurdu. Bunu haber alan Romalı (Frank) askerleri, onlara karşı yürüdüler. Fakat bunlar onların karargâhına yaklaşıncâ, onlar bir konak uzaklaşıyorlardı. Bu hareket günlerce devamettiği için, hıristiyanlar usandılar ve onların hilekârlığından korkarak geri dönmeğe karar verdiler. Onlar, aynı zamanda, memleketi bilmediklerinden dolayı Akyaya döndüler. Sonra, onlar, bütün reislerin ittifakıyla, Mısıra gittiler. Dimiath şehrine gelip burasını, halkın üçtebiri aklıktan telef oluncaya kadar, muhasara altına aldılar ve çok tazyikettiler. Sonra, şehri zaptedip kalan adamları kâmilen öldürdüler ve orada biriktirilmiş olan hazineleri yağmaedip altın ve gümüş sahil oldular.

1. Kılıçaslan II.nin oğlu Gıyaseddin Keyhusrev.

2. Haçlı seferleri tarihine göre, Melik Adilin oğlu Melik Muazzam İsa, Dimiat'ın Franklar tarafından işgalinden sonra, Mısıra kardeşi Melik Kâmile yardıma gittiği vakit, önce Kūdusa gelmiş ve Davit kalesinden maada, Salaheddinin yaptırdığı bütün müstâhkem mevkileri yıkmıştır. O, keza, Tapor dağında ve Filistin'in diğer yerlerinde bulunan kaleleri de yıktırıştır. Mezkûr tarihte, kiliselerin yıktırılmasına dair bir kayıt yoktur.

Bu yılda, Melik Adil öldü. Bunun oğulları olan Mısır sultanı Melik Kâmil ile Melik Eşref⁽¹⁾ ve Dimaşk sultanı Muazzam⁽²⁾ ile diğer kardeşleri sayısız asker topladılar. Bunlar, 666 (1217) tarihinde Mısıra girdiler, fakat Hıristiyanlara karşı harbetmiye cesaret edemiyorlardı. Hıristiyanlar ise, Damiatı zaptettikten sonra⁽³⁾, diğer şehirleri de zaptetmek üzere yürümeye karar verdiler. Ermeni kralı Leonun damadı olan Akya kralı Redouan'la⁽⁴⁾ Tamfil ve Ospital⁽⁵⁾ ve diğer birçok prensler onlarla beraber bulunuyorlardı. Bu muazzam ordu, Nilin kıyısında düz bir ovaya karargâh kurdu. Bunu haber alan Müslümanlar, su bendlerini yıktılar. Hıristiyan askerleri su ile çevrildiler, Müslümanlar da onları ok yağmuruna tuttular. Hi-hayet, kurtuluş çaresi bulunmadığını anlayan Hıristiyanlar, zaptettikleri şehri iade edip, kendi yerlerine geri gitmeye söz verdiler. Sultanlar da, onlara hiçbir fenalık yapmayacaklarına dair yeminettiler ve barış aktedildi. Hıristiyan askerleri, böylelikle mağluben kendi yerlerine döndüler.

Melik Adil, ölmezden evvel, büyük oğlu Kâmilî diğerlerinin üzerine amir tayinetti ve herkes ona itaatetti. Çünkü o, faziletli, zeki ve herkese karşı cömert bir zattı. Keza, uzun zaman hakimiyet icra eden Aşraf⁽⁶⁾ ona itaatetti.

(G. Keyhusrev)'in
[667 (1218) tarihinde, Rumî sultanı Husrevşahın oğlu Sultan Key-kâus, babasının fevkinde muzaffer çıkıp, Ermeni kralı Leon ile bozuşup harbe tutuştu. O, büyük bir ordu ile beraber Kogison Ermeni şehrine gelip Kaban kalesini kuşattı. Fakat günlerce muharebe ettiği halde burasını zaptedemedi. Ermeni kralı Leon, askerlerini toplayıp ona karşı yürüdü. Leonun hemşirezadesi olup ordu kumandanı bulunan "gündstabl" ("connétable") Baron Kostantin, beraberinde az sayıda asker olduğu halde, dağ geçitlerine gitti. Orada Türk ordusuna mensub bir alaya rastlayıp üzerlerine atıldı, onları k milen öldürdü ve reislerin bazılarını esiretti. Bunlar, Kostantine, s ltanın asıl or-

1. Melik Aşraf, Melik Kâmilin kardeşi ve Mezopotamya sultanı idi. Bak: KIRAKOS, s.140,140.

2. Melik Adilin büyük oğlu Mısıra, ikinci oğlu olup Ermeni müelliflerinin alelusul Muğadam tesmiye ettikleri Şerefeddin Melik Muazzam İsa Dimaşka, diğer oğulları da Busra, Baalbek, Mezopotamya v.s, şehirlerde hakimiyet icra etmişlerdir.

3. Franklar, Damiatı 1219 İkinci Teşrin tarihinde zapt etmişlerdir.

4. Jean de Brien.

5. Templierler ile Hospitalierler.

6. Babasının ölümünden sonra Hilata hakim olan Aşraf, İvanenin kızı Tamta ile evlenmiştir. Bak: VARDAN, Türkçede s.218; KIRAKOS, s.27.

dusunun gelmekte olduğunu haber verip, bu zaferi kâfi görüp geri dönmelerini rica ettiler. Fakat Kostantin, onların sözlerine kulak asmayıp, harbe devam etmekte ısrar etti ve askerlerine cesaret verdi. O, tam teçhizatlı büyük orduya rastladığı vakit mağlub oldu. "Kunds-tabl", Lambron senyoru Kostantin, Gersak⁽¹⁾ ve diğer ilerigelen prensler esir edilip kayseriye götürüldüler. Bin kadar asker de orada telef olmuştu. Kral Leon, askerlerinin öldürüldüğünü duyunca, askerlerini alıp, Rum memleketinin diğer cihetine taarruz etti. O, deniz kumu kadar çok miktarda ganimet alıp geri döndü. Onlar bir kaç gün sonra dostluk mukabelesi aktettiler. Leon, Lula^(Lulus) kalesini sultana verip esir prenslerini geri aldı. Aynı zamanda, Rum sultanının hizmetinde bulunmak üzere senede üçyüz adam vermesi taahhüt etti. Bütün bunlar, Leonun ihtiyarlığı ve bedenen zayıflığı ve prenslerin dürüst olmaları yüzünden vuku gelmiştir⁽²⁾.

[Aynı yılın içinde, Sultan Keykauz, Ermeni kralından da yardımcı askerler alıp, ordusu ile beraber Halep memleketine yürüdü ve Raban'ı zaptetti. Sultan, Tilbaşar ile Antabi de aldı ve Halebe karşı yürümeğe karar verdi. Halep sultanı Melik Zahir, üç ay evvel ölmüş ve yerine henüz baş yaşında olan oğlu Melik Aziz geçirilmişti. Bunun çok zeki bir adam olan atabeyi, Ermeni Leona müracaat etti ve onun meharretine güvencerek, birçok altın verip, bu felâketten kurtulmak için yardım diledi. Ermeni kralı, bu işe ehemmiyet verip, akıllıca hareket etti. O, Tilbaşar hududunda bulunan Rum sultanına gizlice şu mektubu gönderdi: "Ermeni kralı Leon tarafından kardeşimiz sultan Keyka-

1. Bu, Malv ve Sig kalelerinin senyoru Gir Sahak olsagerektir. Bak: SIMBAT, s.112.

2. Müverrih SIMBAT ile VAHRAM, bu vakayı bir az başka türlü nakletmişlerdir. Simbata göre (s.117), Konyanın Selçukî sultanı İzzettin Keykauz, Leonun ihtiyarlığı zamanında, onun, Ereğli ve Larenda şehirlerinin zaptetmesinin intikamını almak üzere, Raban kalesini muhasara etmiştir. Leon, başkumandanı olan Baron Kostantin'le Baron Adan'ı birçok askerle beraber ona karşı sevk etmiştir. Bunlar, düğünceşizlikle muharebeye tutuşmuş olup, başkumandan Kostantin ve Gersak ile diğer bazı prensler ve atlılar esir edilmişler, birçok asker de telef olmuştur. Keykauz, esirleri beraber alıp Konya'ya dönmüş ve onları bir seneye ve dört ay hapiste alıkoymuştur. Nihayet, Leon, onlara merhamet edip, Lula kalesi ile İsaurya nehrini ve diğer bazı yerleri sultana verip prensleri hapisten kurtarmıştır.

Vahrana göre de (s.216), Leon, askerlerinin mağlubiyetini görünce, bundan bela kederlenmeyip, kalan askerleriyle beraber Sultanın memleketine ahınlar yapmış ve birçok esir ve ganimetle beraber geri gelmiştir. Sultan, memleketinde icra edilen tahribata duyunca, Leonla sınırlı bir barış aktetmiş ve Ermeni prenslerini indirmiştir.]

uza selam. Doctumuz olmak hasebile bildiriyorum ki askerlerinden kırk emirin, soni Aşrafın eline vermek üzere sözbirliği yapmış olduklarını duymuş ve bunu tevsik etmişimdir. Düşmanlarının eline düşmemek için şahsî emniyetinizi düşün. Sağ olasin". Bu mektup sultanın huzurunda okununca, o büyük korku içine düştü ve ordusuna derhal geri dönmek emrini verdi. Kendisi de önden acilen gitti. Bunu haber alan Aşraf, onu takipetti ve Raban'la Tilbaşeri geri alıp Haleb ülmesine iadeetti. Böylelikle, şaşkın bir vaziyet içine düşen büyük sultan mağlub oldu. O, Kayseriye geldikten sonra, mezkûr kırk emirin kaynar suda haşlatılması emrini verdi.]

Bu yılda, sarı çekirge akını zuhuretti. Çekirge, dağ ve ovaları kaplayıp, hudutlarımızdaki bütün ağaçları üç dört yıl kâmilten yedi.

Ermeni takvimine göre 668 (1219) tarihinde, Leon, 23 yıl hüküm sürdükten sonra öldü. O, kızı Zabeli, aslen bir Rum olan Sir Adan'a tevdiyetmişti. Bu, yukarıda yazıldığı veçhile, çok geçmeden, İsmailîler tarafından öldürüldü. Vasiyeti, kral Leonun hemşirezadesi olan Baron Kostantin kendi eline aldı.

Bu zamanda, bazı Ermeni prensleri, Antakya prensi Rubenle⁽¹⁾ sözbirliği yaparak, bu prensi kral yapmağa karar verdiler. Bunların meyanında Mareşal Coslin, Kaban senyoru Leon, Gersak v.s. prensler bulunuyorlardı. Bunlar, prens kubeni beraber alıp Tarsusa girdiler ve orada kapandılar. Baron Kostantinle katolikos Hovannes (Jan) askerlerle beraber gidip onları muhasara altına aldılar. Onları mağlub edip şehri zaptettiler. Asîleri kâmilten tutup hapsedtiler. Onlar hapiste öldüler ve memleket sukuneti buldu.

Katolikos Hovannes, şehir zaptolunmazdan evvel ölmüş olup, yerine, Filip piskoposu Kostantin (I) seçildi. Ermeni prensleri, bir kral seçmek hususunda ihtilaf içinde bulunuyorlardı. Nihayet, Antakya Prensinin oğlu üzerinde ittifak hasıl oldu. Onu, kral Leonun kızı ile evlendirip, 672 (1223) tarihinde tahta çıkardılar ve Filip adını taşıyan bu zatı kral ilan ettiler.

672 (1223) tarihinde, şiddetli ve uzun bir kuraklık oldu. Birinci Kânun ayında, badem ağaçları sıcağın teesiri ile çiçek açtı. Memleket, üç dört sene ağır ıstıraplar içinde kaldı. Bu zamanda, sultan Keykavus öldü. Yerine, küçük kardeşi Alaeddin⁽²⁾ geçti.

[673 (1224) tarihinde, Filip, babası Bemund'un teğvikile, iki büyük prens olan (netumun) babası Baron Kostantinle Lambron senyoru

1. Antakya prensi kuben, antakya kontu Baudoin'in oğlu idi. Bunun annesi, kuben II.nin kızı Alita (Alis) idi. Bu vakaya dair bak: VAHRAM, s.217-218.

2. Alaeddin Keykubat.

Kostantini tevkifetmiye kalkıştı. Baron Kostantin, bunu tam zamanında haber alıp, onu Tel Hamdunda yakaladı ve Bartzrabert'e götürdü. Filip orada öldü⁽¹⁾. Filipin babası olan Antakya prensi, bunu duyunca çok keşerlendi. O, oğlunun intikamını almak hususunda kendisinde iktidar görmediğinden dolayı, Rumî sultanı Alaeddine müracaatetti. Sultan gelip Canci, Kançi ve Mazothaç kalelerini zaptetti, dağlık mantakada da büyük tahribat icraetti. Prens de, asker toplayıp memleketin içine girdi ve Cıkar hududunu geçerek Til Hamduna kadar ilerledi. Fakat hiçbir şey yapamıyarak mahçuben Antakyaya döndü.]

[675 (1226) tarihinde, bütün prenslerin ittifakıyla, kral Leonun kızı Zabel, Baron Kostantin'in oğlu Hetum'la evlendirildi. Henüz pek genç yaşta olan Hetum, Ermeni kralı olarak ilan edildi. Hükümeti idare eden kral babası Kostantin, sultan Alaeddinle dostluk aktedip, onun tabiiyetini kabul^{ettir}, senevi üçyüz asker vermeği taahhütetti⁽²⁾.]

Bu zamanda, iki dinsiz ve canavar tabiyetli millet olan Horazmlılar^{la} ve Tatarlara dair haberler geldi. Bunlar, geçtikleri bütün memleketleri ateş gibi sürüp süpürmüşlerdir. Herkes onların fena şöhretini duyup sarsılmıştı. Kimse onlara karşı gelememiştir. Bunlar, çok uzun zamandan beri kendi memleketlerinden hareketetmiş olup birçok millet ve devletleri mahv ve tahrib ederek şark memleketine gelmişlerdi.

Bu zamanda, Gürcüstanda, Tamar'ın kızı Uruzukan (Rusudan) hakimiyet icra ediyordu. Aslen Ermeni olan Zakare'nin kardeşi İvane de onun atabeyi bulunuyordu. İvane, Tamarın teşviki ile Gürcü olmuş ve Ermeni mezhebine^{ne} hiyanet etmiştir⁽³⁾. Bu zamanda, Biçni eyaletinde bir nişane belirdi. Aslen Ermeni olan bir ruhanfınin kabrı üzerine nur indi ve bu haber her tarafa yayıldı. İvane, bütün Gürcülerle beraber bunu kışkanıp, tahkiramiz hareketlerde bulundu. Ruhanfınin kemiklerini çıkartıp yaktırdı ve yerine bir köpek naşını gömdürdü. Biçni piskoposu Hovannes, dinsiz İvaneyi azarladı, o da, bütün Ermerileri, memleketten taretmek tehdidile Gürcü olmağa icbaretti.

Onlar bu işlerde iken, Horazmlıların hareket ettikleri haberi geldi. Onlar, acilen asker toplayıp, karşı gelmek üzere jurni⁽⁴⁾ gherinin ovasında toplandılar. Yüksek bir şato olan Karni büyük Ermeni kralı Tirdat tarafından yapılmış ve bu güne kadar kalmıştır. Dinsiz

1. Bak: SIEBAT, s.121.

2. SIEBAT'a nazaran, Baron Kostantin, senevi dörtyüz atlı vermeği taahhütetmiştir.

3. Bak: ALRAKOS, s.154.

4. Tarihi bir şehir olan Karni için bak: NORENLI HOSES, I, 12; II, 27.

İvane, bütün Gürcü askerleriyle beraber, Karninin Ağuçern denilen dağına geldi. Onlar, Şalue'nin namlı ve cesur kardeşi olan büyük prens İvane'yi (1), az sayıda askerle beraber, Horazmlıların karşısına sevk etmeye karar verdiler. Bunlar, Karni ovasına indiler. Zalim Horazmlılar, onların üzerine geldiler ve muharebeye tutuştular. İki taraf birbirile çarpıştığı sırada, İvane, yardımcılarına gelmelerini haber vermek üzere bir atlı gönderdi. Atlı, oraya varınca, adetleri üzere, yüksek sesle "yetişin" diye bağırdı. Birçokları, bu bağırışı, "kaçın, gelmeyin, onlara karşı koyamayız" diye, bazıları da "derhal yetişin, onları yenebiliriz" diye anladılar. Onlar bu karışıklık içinde iken, Atabek İvane, kendi kalelerine iltica etmek üzere kaçtı. Firar eden sayısız asker de, yüksek bir kayanın üstünde inşa edilmiş ve altından derin bir çay akmakta olan Karni kasabasına iltica ettiler. Onlar metin yerlere iltica etmek üzere kaçarken, bir toz fırtınası, gözlerini kararttı ve onlar Karninin yüksek kayalarından, hızla akmakta olan nehre döküldüler. Bilahare yetişen Horazmlılar, kalanları kılıçtan geçirdiler. Onlar, Gürcü sancağının ateşle yandığını söylediler. Bu, Allahın onlara karşı gösterdiği hiddeti ifade ediyordu. Onlar, cesur prens Şalue'ya tutup, sultanlarının yanına götürdüler. Böylelikle, Allah, mağrur ve dünyaperest Gürcü milletinden, Ermeni mezhebini tahkirettiklerinden dolayı şiddetli bir intikam almış oldu.

Dovin şehrinde bulunan İranlılar, Gürcülerin mağlubiyetini duyunca, şehrin ilerigelenlerini tutup öldürdüler. Sonra da şehrin bütün Hıristiyanlarını kılıçtan geçirdiler. Büyük prens Vasakin oğlu ve Hağbak'ın torunu olan cesur Ermeni prensi Bıroş, bunu duyunca, askerlerini alıp Davine gitti. O, herhangi bir bahane bulup, güya dostlukla hareket ediyor gibi gösterip, şehrin ricalini yanına çağırdı. Onlara, Hıristiyanların katliâmına hatırlatıp bunun sebebini sordu. Sonra da, askerlerine emir verip, hepsini öldürttü ve salimen kendi yerine döndü.

Bu zamanda, Horazmlılar gelip büyük Tiflis şehrini kuşattılar. Orada bulunan İranlılar, şehri Horazmlılara teslim ettiler. Onlar, İranlılara, kendilerine eşyaları ile beraber serbestçe gitmeğe müsaade edeceklerini vaatmişlerdi. Şehri zapt ettikten sonra, orada bulunan bütün Hıristiyanlar ile Yahudileri ve İranlı olmayan diğer bütün insanları kılıçtan geçirdiler (2). Onlar şehri kendilerine tabi kıldıktan sonra gittiler. İlk baharda, Gürcü kralı Tiflise gelip orada bulunan İranlıları öldürdü. Şehir ıssız bir halde kaldı.

1. Şalue ve İvane kardeşler, büyük Gürcü prensleridiler.

2. Bak: KIRAKOS, s.212-214.

Bu yılda, gök yüzünde bir kuyruklu yıldız görüldü, sonra da gözden kayboldu.

677 (1228) tarihinde, Alman kralı Anprur⁽¹⁾, birçok askerle beraber Kıbrıs adasına çıktı. O, Kudüs'a gelip, mukaddes yerlerde duaetti. Templuna⁽²⁾ Frerleri, Mısır sultanı Kâmile haber gönderip, Anprur'u kendisine teslim etmek istediklerini ve binaenaleyh askerleriyle beraber yetişmesini söylediler. Kâmil, Frerlerin yazdığı oldukları mektubu Anprur'a gönderip, ona, kendi milletinin ihanetini gösterdi. O, Kudüs'ü hüsnürizasıyla Anprur'a verdi ve onlar devanlı sulh ve dostluk aktettiler. Anprur, Hazreti İsa'nın kabrini⁽³⁾ Franklara teslim etti. Arapları oradan çıkardılar. Anprur, bundan sonra, kendi memleketine döndü.

678 (1229) tarihinde, Kâmil, Damışk'ı, Melik Nasr'ın elinden alıp kardeşi Aşrafa verdi. Ona, malikâne olarak, Şaubak'la Karak'ı, Mamluz'u ve başka birçok yerleri verdi. Kâmil, kardeşi Aşraf'a aid olan Ürfayı, Haran'ı ve Saruj'u kendisi aldı.

-
1. Yani, imperator - Empreur. Bu, Henri VI.nın oğlu Fredrik II. dir.
 2. Yani, "Templier"ler.
 3. İhtimal Kudüs şehri kastediliyor.

ERMENİCE NÜSHALARININ MUHTIRALARI

Mütercimnin muhtırası :

Şimdi, Katolikos Kostantinin, Rumkale denilen müstâhkem mevkide icraettiği katolikosluğunun yirmibeşinci yılıdır. O, gerek yakında, gerekse uzakta bulunanlarla sulhen geçiniyor, yabancılar tarafından çok methediliyor ve Ermenilerin dualarına mazhar oluyor. O, onlara, felaketleri içinde ihtimam ile bakıyor ve fakirlerle yetimlere ve dullara cömertçe itina gösteriyor. Hiçbir şey esirgemeden esirleri kurtarıyor. Onları, tavukların yaptığı gibi kolları altında himaye ediyor ve her ihtiyaçlarını temin ediyor. O, dindarlığı ile, manastırların ve kiliselerin ihtiyaç ve tezyinatlarını temin etmiştir. Bunlara ilaveten de, bu kitabı Suryaniceden Ermeniceye terceme ettirmiştir. Cenabı Allah, ona, gerek burada, gerekse ahrette bin misli mükâfatta bulunsun.

Hazretü Ademden sonra geçen zaman hakkında birçok yazılar varsa da, bunları okumamız için uzun zaman sarfetmeziz lazım dır. Bu kitap ise, birçok müverrihlerin eserlerinden toplanmış ve hulası edilmiş olup, okuyucular için hoş ve faydeli dır. Zira o, (yani Mihail), diğer müverrihler gibi tek bir mille' veya krallıktan müferiden bahsetmemiş ve yalnız kısa bir zamanla meşgul olmakla iktifa etmemiştir. O, Mukaddes Kitabı sarılarak, bütün memleketlerin ve krallıkların tarihini tolu olarak sıralamış ve bütün devirleri takiben, zamanımıza kadar geçmiş değerli vakaları kaydetmiştir.

Kitapta birçok meçhul şeylere tesadüf ettik ve birçok şüpheli noktaları hallettik. Bundan dolayı, bizce malum olan birçok

şeylerden sarfınazar edip, faydesiz bir iş yapmamak için bunları yazmadık. Diğer kitaplarda bulunan bazı şeyleri de, boşlukları doldurmak gayesiyle hulasaten ilave ettik. Kitapta tesadüf edilen meçhul şeylere hayret edip onları yalan telakki etmeyin. Zira, Suryanî milleti, memleket, millet ve dil bakımından, diğer milletlere nisbeten İbranîlere daima yakın ve alışık olmuştur. Zira onlar da Keldanî olup ilk dil ve yazıya sahip olmuşlardır. Bundan başka, Nar Mihail, bu eserini Grek, Mısır, İbranî, Roma ve Suryanî müverrihlerinin eserlerinden iktibas etmiş olup, bundan dolayı onun kitabı daha çok beyenilmiş ve mevsuk bir eser olmuştur.

Bu kitap, 1248 tarihinde, Ermeni kralı Hetum'un hakimiyetinin yirmibeşinci yılında, Katolikos Kostantin'in emri üzerine Ermeniceye terceme edilmiştir.

MÜSTENİHİN MUHTIRASI:

Suryanî patriki Mihail'in Cihan Tarihi, Ermeni takvimine göre 678 inci yılda nihayet bulmuştur. O, bu tarihi Hazreti Ademden başlayarak Tufan afetine ve Hazreti Nuh'un oğullarına dünyayı tekrar imar etmelerine kadar olan vakaları hakikî olarak birer birer kaleme almıştır. Bundan sonra, Roma ve İran imparatorluklarının, tarih ve sıralarıyla kaydetmiştir. İran imparatorluğunun nihayet bulmasından sonra başlayan Arap imparatorluğuna, bunun nihayetinden sonra başlayan Türk sultanlığını ve onların, birçok eyalet ve memleketleri zaptla bu güne kadar ellerinde tuttıklarını yazmıştır.

Hazreti Ademden, Suryanî patriği Mihail'in yazısının nihayetine kadar geçen zaman altıbin dörtyüz otuz yıldır.

Şimdi ise, bu esere kırkdört senelik vukuatı ilave eden bu aciz Kırkor, bu istinsah ve ilaveyi 722 senesinde azmış bulunuyor.

S O N